

POKŁOSIE ZJAZDU NAUKOWEGO

Informacje ogólne, program, sponsorzy, wystąpienia, prezentacje, referaty i komunikaty oraz fotografie z XXVIII Konferencji Problemowej Bibliotek Medycznych: „Zasoby biblioteczne na wyciągnięcie ręki - model własnościowy a model otwarty”, zorganizowanej w 2010 roku przez mgr Renatę Sławińską, dyrektora Biblioteki Głównej Akademii Medycznej we Wrocławiu.

Biblioteka Główna Akademii Medycznej we Wrocławiu

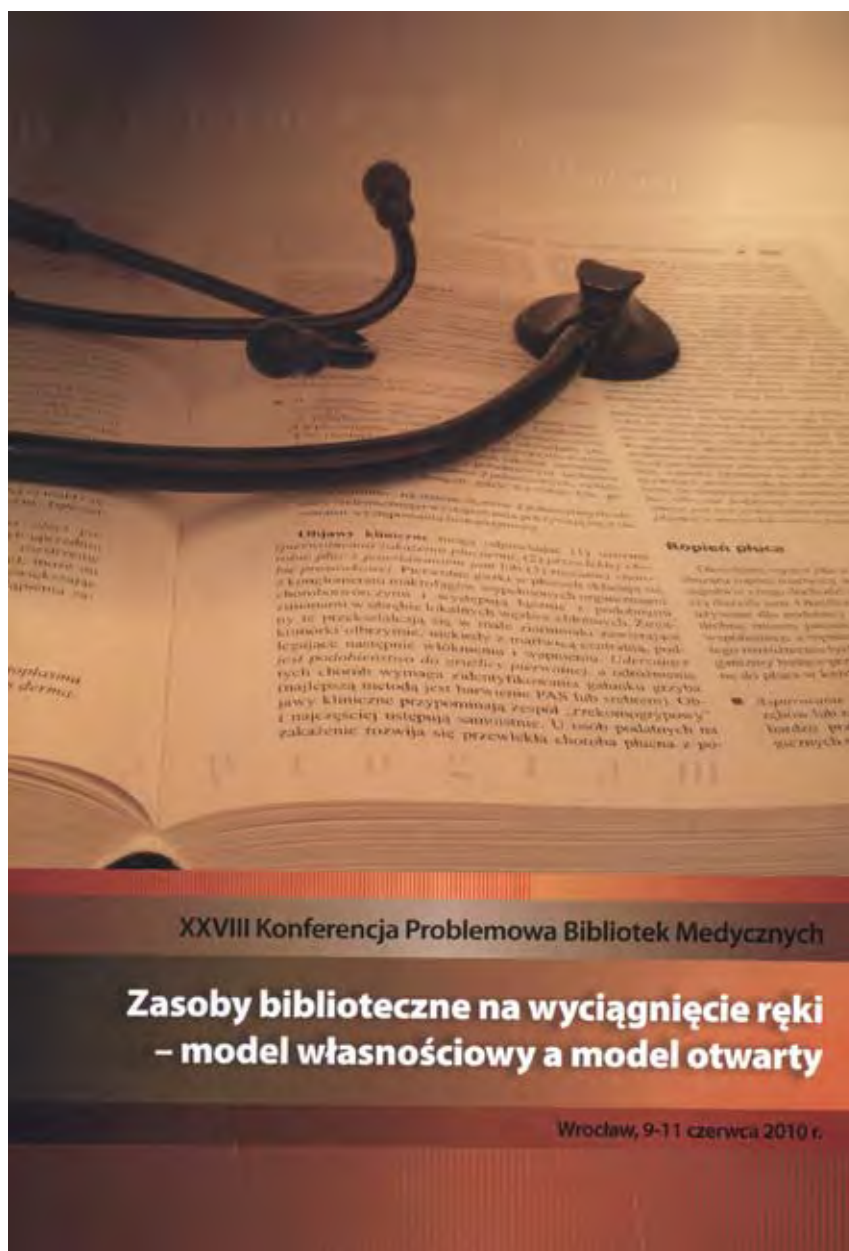

Stary gmach biblioteki uczelnianej

Wizualizacja nowego obiektu

PROGRAM

XXVIII Konferencja Problemowa
Bibliotek Medycznych
**Zasoby biblioteczne na wyciągnięcie ręki
– model własnościowy a model otwarty**

Wrocław, 9-11 czerwca 2010 r.

Program

Miejsce obrad: Muzeum Miejskie Wrocławia – Stary Ratusz

9 czerwca 2010 r. (środa)

- 10⁰⁰–13⁰⁰ – Spotkanie Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych
Miejsce spotkania: hotel „Lothus”
- 13⁰⁰–15⁰⁰ – Rejestracja uczestników
- 15⁰⁰ – Uroczyste otwarcie Konferencji
- 15⁰⁰–15³⁰ – Wystąpienia władz Uczelni
- 15³⁰–16⁰⁰ – Wykład inauguracyjny: *Wskaźniki efektywności i statystyka biblioteczna jako narzędzia zarządzania biblioteką. Omówienie ogólnopolskich badań bibliotek naukowych AFBN* / Lidia Derfert-Wolf (Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, członek międzyuczelnianego Zespołu ds. Standaryzacji w ramach projektu AFBN)
- 16⁰⁰–16³⁰ – Przerwa na kawę

Sesja I

Prowadzący obrady: Ryszard Zmuda, Renata Sławińska

- 16³⁰–16⁴⁰ – *Selekcja – konieczność, obowiązek i dylemat, czyli które książki, jak i kiedy ubytujemy w Bibliotece Głównej GU Med* / Małgorzata Gorczewska, Kamilla Mamorska (Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego)
- 16⁴⁰–17⁰⁰ – *Organizacja wolnego dostępu do kolekcji bibliotecznych* / Ewa Grządzielowska, Roma Hajduk, Joanna Kosicka, Maria Posadzy (Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu)
- 17⁰⁰–17²⁰ – *Wolny dostęp do półek jako forma ożywienia księgozbioru* / Agnieszka Tupikowska, Dagmara Budek (Biblioteka Główna Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie)
- 17²⁰–17⁴⁰ – *Klucze do półek – regały na pulpit: Biblioteka Medyczna UJ CM w transformacji* / Anna Uryga, Beata Bator, Urszula Zdeb (Biblioteka Collegium Medicum UJ w Krakowie)

Dyskusja
 18⁰⁰–19⁰⁰ Spacer z przewodnikiem po Wrocławskiej Starówce
 19⁰⁰–22⁰⁰ Indywidualne lub grupowe wędrówki szlakiem krasnali połączone z konkursem fotograficznym oraz kolacja w hotelu „Lothus”

10 czerwca 2010 r. (czwartek)

Sesja II

Prowadzący obrady: Anna Grygorowicz, Irmína Utrata

9⁰⁰–9²⁰ – *Embase: Find unique biomedical answers* / Ann-Marie Roché (Elsevier)
 9²⁰–9⁴⁰ – *Konsorcjum DBC - współpraca bibliotek przy tworzeniu kolekcji cyfrowych* / Regina Rohleder (BG i OINT Politechniki Wrocławskiej)
 9⁴⁰–10⁰⁰ – *Biblioteka Medyczna CM UMK jako współtwórca Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej* / Monika Kubiak, Teresa Krzyżaniak (Biblioteka Medyczna Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy)
 10⁰⁰–10²⁰ – *p_b_c, czyli przeglądaj_badaj_czytaj, a więc słów kilka o udziale Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego w projekcie Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej* / Małgorzata Omilian-Mucharska, Natalia Wysmyk (Biblioteka Główna Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego)
 10²⁰–10⁴⁰ – *Zasoby medyczne w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej* / Aniela Piotrowicz (Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu)

Dyskusja

11⁰⁰–11²⁰ – Przerwa na kawę
 11²⁰–11⁴⁰ – *Czarno-biała edukacja* / Dorota Rożek (Wydawnictwo Lekarskie PZWL),
 11⁴⁰–12⁰⁰ – *Biblioteki wobec prawa autorskiego w procesie digitalizacji zbiorów i tworzeniu bibliotek cyfrowych* / Bolesław Howorka (Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu)
 12⁰⁰–12²⁰ – *Open Access w czasopiśmie medycznych* / Jolanta Przyłuska (Instytut Medycyny Pracy w Łodzi, Biblioteka Naukowa)
 12²⁰–12⁴⁰ – *Digitalizacja 2.0* / Witold Kozakiewicz (Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi)
 12⁴⁰–13⁰⁰ – *Zasoby biblioteczne na wyciągnięcie ręki* / Teresa Górecka, Leszek Czerwiński (EBSCO Publishing)

Dyskusja

13⁰⁰–15⁰⁰ – Obiad w hotelu „Lothus”

Sesja III

Prowadzący obrady: Renata Birska, Dagmara Budek

- 15⁰⁰–15²⁰ – *Medyczne źródła informacji: od wyszukania do wykorzystania* / Krzysztof Murawski (ProQuest)
- 15²⁰–15⁴⁰ – *Otwarte repozytoria sposobem na rozpowszechnianie wiedzy medycznej* / Jolanta Przyłuska (Instytut Medycyny Pracy w Łodzi. Biblioteka Naukowa)
- 15⁴⁰–16⁰⁰ – *Otwarty dostęp do zbiorów historycznych Biblioteki Akademii Medycznej we Wrocławiu* / Jan Dąbrowski (Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu)
- 16⁰⁰–16²⁰ – *Serials Solutions Summon – przyszłość w dziedzinie dostępu do informacji, kolekcji i zasobów elektronicznych bibliotek* / Beata Iwańska (International Publishing Service)

Dyskusja

- 16²⁰–16⁴⁰ – Przerwa na kawę
- 16⁴⁰–17⁰⁰ – *Zastosowanie systemu Expertus do bibliografii cytowań* / Jacek Głębocki, Grzegorz Pietruszewski (Splendor Systemy Informacyjne)
- 17⁰⁰–17²⁰ – *Bibliografia Publikacji Pracowników Śląskiego Uniwersytetu Medycznego – wczoraj i dziś* / Katarzyna Bojko (Biblioteka Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach)
- 17²⁰–17⁴⁰ – *Rejestrowanie w bazach dorobku naukowego publikacji zawartych w portalach internetowych* / Olivia Wajsen (Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu)
- 17⁴⁰–18⁰⁰ – *Repozytoria cyfrowe – tworzenie i zarządzanie. Doświadczenia z innych krajów a możliwości w Polsce* / Krzysztof Szymański (Thomson Reuters Scientific)

Dyskusja

- 19³⁰ – Uroczysta kolacja w „Gospodzie Wrocławskiej” (Rynek – Sukiennice)

11 czerwca 2010 r. (piątek)

Sesja IV

Prowadzący obrady: Aniela Piotrowicz, Danuta Dąbrowska-Charytoniuk

- 9⁰⁰–9³⁰ – *Nowości systemu internetowego SUWECO* / Patrycja Grudzińska, Pavol Batalik (Suweco CZ)
- 9³⁰–9⁴⁰ – *Analiza badań jakości usług bibliotecznych przeprowadzonych wśród użytkowników Biblioteki Medycznej Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy w roku akademickim 2009/2010 na podstawie zmodyfikowanej wersji modelu SERVQUAL* / Małgorzata Slesar (Biblioteka Medyczna Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy)

9 ⁴⁰ –10 ⁰⁰	– <i>Niepełnosprawni – pełnoprawni użytkownicy bibliotek</i> / Agnieszka Czarnecka (Biblioteka Główna Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego)
10 ⁰⁰ –10 ²⁰	– <i>Postrzeganie roli biblioteki naukowej przez polskich i zagranicznych studentów (na przykładzie studentów Akademii Medycznej we Wrocławiu)</i> / Dawid Śleziak (Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu)
Dyskusja	
10 ⁴⁰ –11 ⁰⁰	– Przerwa na kawę
11 ⁰⁰ –11 ²⁰	– <i>Nowości na OvidSP</i> / Edyta Burczyk, Dorota Mor (Ovid Technologies Walters Kluwer Health)
11 ²⁰ –11 ⁴⁰	– <i>Współpraca bibliotek medycznych ze środowiskiem naukowym uczelni. Stan obecny oraz potrzeby, oczekiwania i możliwości usprawnienia komunikacji między nimi</i> / Maria Kordas (Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu)
11 ⁴⁰ –12 ⁰⁰	– <i>Realizacja przedsięwzięcia poprzez „projekt z konkursu” – doświadczenia z półtorarocznej współpracy medycznych bibliotekarzy polskich i norweskich</i> / Urszula Zdeb, Marcin Stasiak, Anna Uryga (Biblioteka Collegium Medicum UJ w Krakowie)
12 ⁰⁰ –12 ¹⁵	– Dyskusja
12 ¹⁵ –12 ³⁰	– Wnioski
12 ³⁰ –13 ⁰⁰	– Zakończenie Konferencji
13 ⁰⁰	– Obiad w hotelu „Lothus”

SPONSORZY

Sponsor główny

Wydawnictwo
Lekarskie
PZWL

Sponsorzy

THOMSON REUTERS

Wolters Kluwer | Ovid
Health

WYSTĄPIENIE WŁADZ UCZELNI

Prof. dr hab. Marek Ziętek
Wrocław - AM

PRZEMÓWIENIE PROREKTORA DS. NAUKI I WSPÓŁPRACY Z ZAGRANICĄ AKADEMII MEDYCZNEJ IM. PIASTÓW ŚLĄSKICH WE WROCŁAWIU

Szanowni Państwo

Niezmiernie miło mi powitać Was we Wrocławiu na spotkaniu Dyrektorów i Pracowników bibliotek uczelni i instytutów medycznych. O tym jakie to ma znaczenie dla naszej Uczelni niech świadczy fakt, że są tutaj z nami Kanclerz i Kwestor Akademii Medycznej.

Praca bibliotek i osób tam zatrudnionych jest bardzo często na co dzień niedoceniana, a przecież to u Państwa archiwizuje się wszelkie dane, to tutaj naliczany jest dorobek naukowy, to z elektronicznych i klasycznych zasobów bibliotek korzystają wszyscy pracownicy naukowcy. Biblioteki w ciągu kilku lat stały się z czytelni i magazynów książek ogromnymi kombinatami przetwarzania danych, ściągania informacji i ich aktualizacji. Zadania te będą rozwijane i poszerzane. Czekają bowiem Państwa digitalizacje zbiorów, wprowadzanie ich do systemów, stosowanie programów antyplagiatowych.

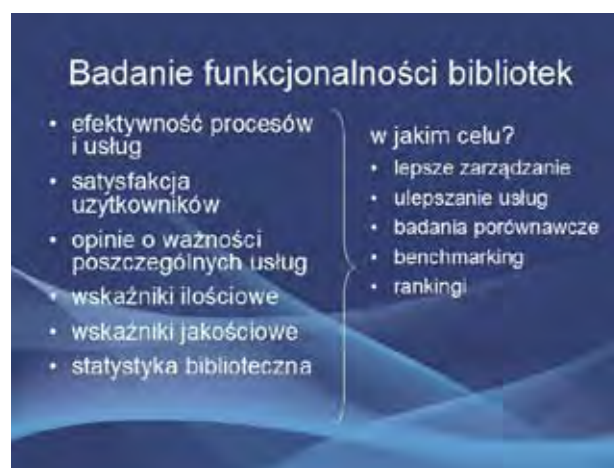
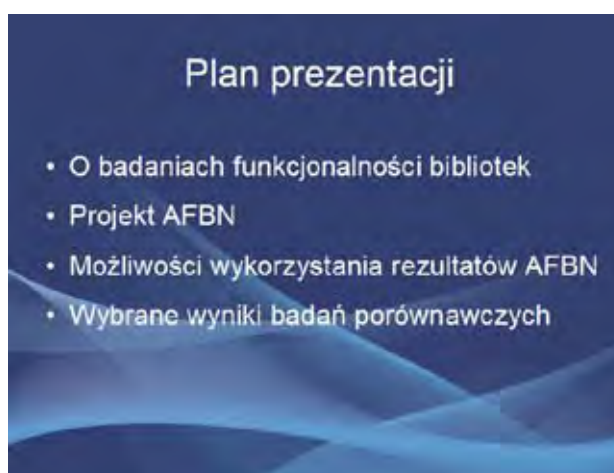
Ogromnym wyzwaniem jest też wypracowanie wspólnej dla wszystkich uczelni medycznych parametryzacji dorobku naukowego.

Życzę więc Państwu powodzenia w tych działaniach, życzę również miłego pobytu we Wrocławiu, nawiązania nowych znajomości i przyjaźni.

REFERATY - PREZENTACJE

Mgr Lidia Derfert-Wolf
Bydgoszcz, UT-P

WSKAŹNIKI EFEKTYWNOŚCI I STATYSTYKA BIBLIOTECZNA JAKO NARZĘDZIA ZARZĄDZANIA BIBLIOTEKĄ. OMÓWIENIE OGÓLNOPOLSKICH BADAŃ BIBLIOTEK NAUKOWYCH AFBN

Wypracowywanie standardów/wzorców w skali kraju

- uporządkowanie i ujednolicenie gromadzonych danych statystycznych ...
- wytypowanie zestawu wskaźników i podanie metod ich obliczania ...
- wieloletnie, systematyczne badania porównawcze ...
- ... standardy krajowe

Normy i zalecenia międzynarodowe

- PN-ISO 11620:2006 Informacja i dokumentacja – Wskaźniki funkcjonalności bibliotek
- **ISO 11620:2008 Information and documentation – Library performance indicators**
- PN-EN ISO 2789:2005 Informacja i dokumentacja - Międzynarodowa statystyka biblioteczna (wycofana)
- **Norma ISO 2789:2006 Information and documentation – International library statistics**
- Poll R., te Boekhorst P. Mierzenie jakości: międzynarodowe zalecenia do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich, Wrocław 2004
- **Poll R., te Boekhorst P. Measuring Quality. Performance Measurement in Libraries. IFLA Publications 127, K.G. Saur, 2007**

Projekt AFBN

Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce

- Zespół ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych - utworzony (nieformalnie) w 2001 r. – 9 osób
- prace Zespołu wpisane do zadań Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych
- Aplikacja internetowa – 2003 r.
- Porozumienie (ośrodki, w których zatrudnieni są członkowie ZSBN) – 2004 r.
- koordynator - Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu
- projekt (był!) częściowo finansowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

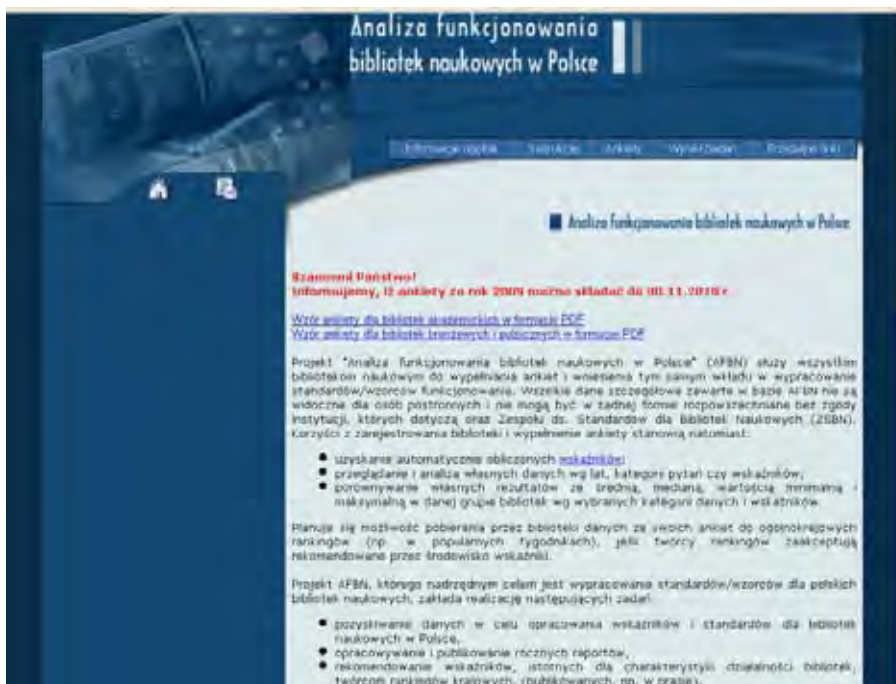
Projekt AFBN - cele

- opracowanie metody oceny funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce
- pozyskiwanie danych do bazy komputerowej w celu opracowania wskaźników i standardów
- prowadzenie badań porównawczych wyników analizy ze wskaźnikami i standardami bibliotek zagranicznych
- opracowywanie i publikowanie rocznych raportów
- cele pośrednie:
 - rekomendowanie istotnych wskaźników różnym gremiom, np. MNiSzW, komisjom akredytacyjnym, twórcom rankingów prasowych
 - współpraca z GUS

Projekt AFBN – aplikacja sieciowa

- wypełnianie, modyfikacja i wysyłanie przez biblioteki ankiety w trybie on-line
- automatyczne obliczanie wybranych wskaźników efektywności na podstawie danych z ankiet
- automatyczna weryfikacja poprawności wypełnienia pól w ankiecie
- badania porównawcze prowadzone przez ZSBN
- analizowanie danych oraz wskaźników indywidualnie przez biblioteki

<http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/>

Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce

Informujemy, iż ankiety za rok 2009 można składać do 01.11.2010 r.

Wzrost ankiety dla bibliotek akademickich w formacie PDF

Wzrost ankiety dla bibliotek branżowych i oświatowych w formacie PDF

Projekt "Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce" (AFBN) służy wszystkim bibliotekom naukowym do wypełniania ankiet i wniesienia tym samym wkładu w wypracowanie standardów/wzorców funkcjonowania. Wszystkie dane szczegółowe zawarte w bazie AFBN nie są widoczne dla osób postronnych i nie mogą być w żadnej formie rozpowszechniane bez zgody instytucji, których dotyczą oraz Zespołu ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych (ZSBN). Korzyści z zarejestrowania biblioteki i wypełnienia ankiety stanowią natomiast:

- uzyskanie automatycznie obliczonych **wskaźników**;
- przeglądanie i analiza własnych danych wg lat, kategorii pytań czy wskaźników;
- porównywanie własnych rezultatów ze średnią, medianą, wartością minimalną i maksymalną w danej grupie bibliotek wg wybranych kategorii danych i wskaźników.

Planuje się możliwość pobierania przez biblioteki danych ze swoich ankiet do ogólnokrajowych rankingów (np. w popularnych tygodniakach), jeśli twórcy rankingów zaakceptują rekomendowane przez środowisko wskaźniki.

Projekt AFBN, którego nadrzędnym celem jest wypracowanie standardów/wzorców dla polskich bibliotek naukowych, zakłada realizację następujących zadań:

- pozyskiwanie danych w celu opracowania wskaźników i standardów dla bibliotek naukowych w Polsce;
- opracowywanie i publikowanie rocznych raportów;
- rekomendowanie wskaźników, istotnych dla charakterystyki działalności bibliotek, tworzenia rankingów krajowych, (publikowanych np. w prasie).

Projekt AFBN - ankieta

- pracownicy
- zbiory biblioteczne
- budżet
- infrastruktura
- udostępnianie zbiorów
- usługi informacyjne
- dydaktyka biblioteczna
- własne wydawnictwa, własne bazy danych
- współpraca bibliotek, organizacja imprez, aktywność zawodowa pracowników
- wybrane wskaźniki efektywności

Ankieta za rok 2009
Stan na dzień 31.12.2009

Fragment formularza ankiety

1. Liczba bibliotek w systemie biblioteczno-informacyjnym uczelni wraz z Biblioteką Główną¹

2. Dane w ankiecie dotyczą:

a) Biblioteki Głównej² ☐ TAK ☐ NIE

b) sieci bibliotek wraz z Biblioteką Główną³ ☐ TAK ☐ NIE

Pytania TAK/NIE

PRACOWNICY

3. Liczba pracowników⁴ biblioteki:

a) działalności podstawowej⁵

b) administracyjnych

c) technicznych

d) pracowników obsługi⁶

Dane liczbowe

4. Liczba pracowników działalności podstawowej⁷:

a) z wyższym wykształceniem bibliotekarskim (łącznie ze studentami poddyplomowymi)

b) innym wyższym wykształceniem

c) z wykształceniem wyższym zawodowym⁸

d) z wykształceniem średnim

e) z wykształceniem zawodowym lub podstawowym

Objaśnienia

bibliotekarz, dokumentalista, pracownicy informatici, instruktorzy w bibliotekach publicznych, pracownicy digitalizacji, informatycy, konserwatorzy zbiorów, instruktorzy, ewangelizatorzy (w przekształceniu na etaty)

5. Liczba pracowników działalności podstawowej⁹ w wieku:

a) do 30 lat

b) 31-40 lat

c) 41-50 lat

d) powyżej 50 lat

Syzyf

Projekt AFBN - wskaźniki

- w ankiecie za 2009 r.
 - 93 wskaźniki: 14 podawanych przez biblioteki i 79 obliczanych automatycznie
 - wiele wskaźników liczonych potrójnie (użytkownik, student, słuchacz studiów stacjonarnych)
- potrzeba wyboru krajowego zestawu wskaźników funkcjonalności

Projekt AFBN – wybrane wskaźniki

- Wydatki biblioteki na 1 użytkownika w PLN
- Wydatki na zakup zbiorów na 1 użytkownika w PLN
- Budżet biblioteki jako % budżetu Uczelni
- Zarejestrowani użytkownicy z uczelni jako % potencjalnych użytkowników
- Liczba vol. (jedn. obliczeniowych) na 1 użytkownika
- Liczba vol. nowych nabytków (książki - zakup) na 1 użytkownika
- Wydatki na zbiory elektroniczne jako % wydatków na zbiory ogółem
- Liczba użytkowników na 1 pracownika biblioteki
- Powierzchnia biblioteki na 1 użytkownika
- Liczba użytkowników na 1 miejsce pracy w bibliotece
- Liczba wypożyczeń na 1 zarejestrowanego czytelnika
- Liczba odwiedzin w czytelniach na 1 użytkownika
- Aktywność wykorzystania zbiorów
- Liczba zrealizowanych wypożyczeń międzybibliotecznych jako % zamówień

Projekt AFBN – wybrane wskaźniki

- Liczba godzin przysposobienia bibliotecznego na 1 pracownika biblioteki
- Liczba godzin innych szkoleń użytkowników i zajęć dydaktycznych na 1 pracownika biblioteki
- Pracownicy z wyższym wykształceniem bibliotekarskim (w tym podyplomowe) jako % ogólnej liczby pracowników DzP
- Pracownicy obsługi użytkowników (udostępnianie, magazyny, Informacja naukowa) jako % ogólnej liczby pracowników DzP
- Przyrost zbiorów (książki)
- Liczba użytkowników na 1 stację roboczą z dostępem do Internetu
- Liczba vol. książek w wolnym dostępie jako % ogólnej liczby vol. książek
- Czas przysposobienia dokumentu (dni)
- Liczba godzin (w tygodniu), w których dostępne są usługi biblioteczne

Wykaz wskaźników 2009

http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/AFBN_wskazniki.pdf

Adresaci rezultatów projektu AFBN

- zarejestrowane biblioteki wypełniające ankiety
- Pozostałe biblioteki naukowe
- Zespół AFBN
- praktycy i teoretycy bibliotekoznawstwa
- instytucje oceniające biblioteki
- stowarzyszenia zawodowe
- wszyscy inni zainteresowani osiągnięciami polskich bibliotek

Możliwości korzystania $\Rightarrow$ ZSBN

Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych				
za rok 2008				
(Liczba analizowanych ankiet: 30)				
Procentowy udział budżetu biblioteki do budżetu Uczelni				
(Liczba analizowanych wartości: 30, pominięto 0 wartości #)				
	średnia	mediana	max	min
akademicka - uniwersytecka	3,67	3,38	6,2	2,23
akademicka - politechnika, akademicka o profilu technicznym	2,26	2,1	3	1,88
akademicka - medyczna	2,05	1,89	2,79	1,61
Wszystkie wybrane biblioteki	2,84	2,81	6,2	1,58

Liczba vol. nowych nabytków na 1 studenta				
(Liczba analizowanych wartości: 30, pominięto 0 wartości #)				
	średnia	mediana	max	min
akademicka - uniwersytecka	0,29	0,26	0,70	0,06
akademicka - politechnika, akademicka o profilu technicznym	0,26	0,26	0,43	0,09
akademicka - medyczna	0,57	0,54	0,95	0,24
Wszystkie wybrane biblioteki	0,32	0,26	0,95	0,06

Efekty pracy ZSBN ⇒raporty

Efekty pracy ZSBN ⇒ raporty

4. Wyniki ewaluacji podano w d. Wskaźniki finansowe dotyczących wydatków odnoszą się do wydatków na działalność biologiczną z wyłączeniem inwestycji.
5. Wskaźniki "przebieg zbiorów" liczone wg wzoru: natężenie minus ubytki.
6. Wskaźnik "skuteczność wykorzystania zbiorów" był obliczany wg wzoru:

Liczba wypiszczeń na zewnątrz (wraz z prolongatami) = Liczba vol. (ogółem książek, czasopiśm i innych materiałów) udostępnionych na miejscu + Liczba realizacji wypiszczeń międzybibliotecznych (w odniesieniu do zbiorów) na zewnątrz (dlażenie + zapożyczenia) / (czas zbiorów (dlażenie w vol. + czasopisma w vol. + zbiory specjalne ogółem))

7. Podstawę wyjaśnienia zjawisk można w przypadku do poszczególnych stanów w formularzu statystyki uniwersyteckiej na stronie http://stat.zfu.edu.pl/strona/strona_biblioteczna.asp.

Zbiorcza analiza ankiet wg danych z 31.12.2008 r.

W analizie uwzględniono wskaźniki zdefiniowane przez biblioteki w ankietach oraz wskaźniki obliczone automatycznie na podstawie danych z arkuszy. Tabele opracowano wg następujących grup wskaźników:

1. wskaźniki ogólne
 - [wskaźnik całkowitego i ogólnego nakładu](#)
 - [wskaźnik publikacji w języku polskim](#)
 - [wskaźnik publikacji w języku angielskim](#)
2. wskaźniki finansowe
 - [wskaźnik kosztów z tytułu nakładu na książki](#)
 - [wskaźnik kosztów z tytułu nakładu na czasopiśm](#)
 - [wskaźnik kosztów z tytułu nakładu na inne materiały](#)
3. wskaźniki dotyczące zbiorów (stan, przyrost, opracowanie)
 - [wskaźnik całkowitego i ogólnego stanu](#)
 - [wskaźnik przyrostu ogółem](#)
 - [wskaźnik przyrostu z tytułu nakładu](#)
 - [wskaźnik przyrostu z tytułu innych źródeł](#)
4. wskaźniki dotyczące usług (wypożyczanie, usługi informacyjne, szkolenia)
 - [wskaźnik wypożyczeń ogółem](#)
 - [wskaźnik wypożyczeń z tytułu nakładu](#)
 - [wskaźnik wypożyczeń z tytułu innych źródeł](#)
5. wskaźniki dotyczące pracowników, struktury organizacyjnej i aktywności zawodowej
 - [wskaźnik zatrudnienia ogółem](#)
 - [wskaźnik zatrudnienia z tytułu nakładu](#)
 - [wskaźnik zatrudnienia z tytułu innych źródeł](#)
6. dane: usługi katalogowe, wydawnictwa własne, współpraca bibliotek, imprezy - [statystyka bibliotek](#)

Możliwości i korzyści ⇒ inni

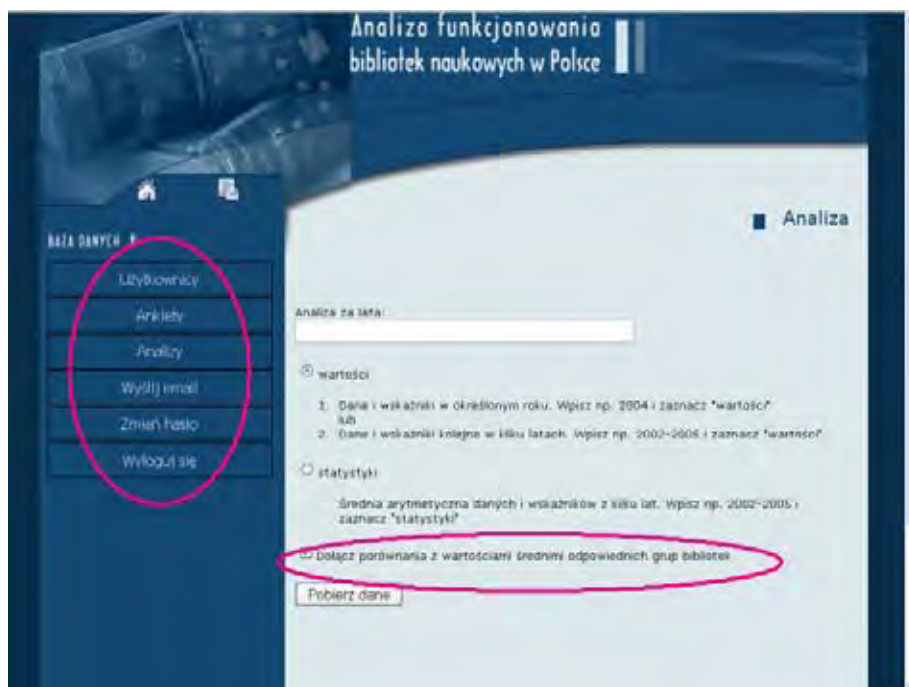
- badania własne, materiały źródłowe do publikacji
- tworzenia wieloaspektowych zestawień
- prezentowanie różnym gremiom danych o bibliotekach (w tym promocja!)
- oceny zewnętrzne
- rankingi prasowe

Możliwości i korzyści – zarejestrowane biblioteki

- uzyskanie automatycznie obliczonych wskaźników
- przeglądanie i analiza własnych danych wg lat, kategorii pytań czy wskaźników
- porównywanie własnych rezultatów ze średnią, medianą, wartością minimalną i maksymalną w danej grupie bibliotek

AFBN – wskaźniki obliczane automatycznie po wypełnieniu ankiety

WSKAŹNIKI AUTOMATYCZNE	
Liczba pracowników biblioteki jako procent ogólnej liczby pracowników Uczelni	0,000 %
Zarejestrowani użytkownicy z własnej uczelni jako procent potencjalnych użytkowników	30,000 %
Liczba vol. (jedn. obliczeniowych) na 1 użytkownika	2,650
Liczba vol. (jedn. obliczeniowych) na 1 studenta	3,696
Liczba vol. (jedn. obliczeniowych) na 1 studenta (studia stacjonarne)	4,323
Liczba vol. książek na 1 użytkownika	2,000
Liczba vol. książek na 1 studenta	2,220
Liczba vol. książek na 1 studenta (studia stacjonarne)	2,373
Liczba vol. nowych nabytków (książki - zakup) na 1 użytkownika	0,300
Liczba vol. nowych nabytków (książki - zakup) na 1 studenta	0,372
Liczba vol. nowych nabytków (książki - zakup) na 1 studenta (studia stacjonarne)	0,393
Wydatki na zbiory elektroniczne jako procent wydatków na zbiory ogółem	8,667 %
Liczba użytkowników przypadająca na 1 pracownika biblioteki	7 250,000
Liczba studentów przypadająca na 1 pracownika biblioteki	7 128,000
Liczba studentów (studia stacjonarne) przypadająca na 1 pracownika biblioteki	750,000
Powierzchnia biblioteki przypadająca na 1 użytkownika	1,100 m ²
Powierzchnia biblioteki przypadająca na 1 studenta	1,111 m ²
Powierzchnia biblioteki przypadająca na 1 studenta (studia stacjonarne)	1,161 m ²
Liczba użytkowników na 1 miejsce w czytelnich	41,667

analiza za rok 2006
(Liczba analizowanych ankiet: 1)

[Pomoc](#)

Wydatki biblioteki na 1 użytkownika w PLN

(Liczba analizowanych wartości: 1, pominięto 0 wartości #)

rok 2006	średnia	mediana	maksimum	minimum
Biblioteki akademickie państwowe typu politechnika, akademicka o profilu technicznym (z 12 ankiet)	202,31	210,76	300,00	40,89
Biblioteki akademickie państwowe (z 24 ankiet)	222,72	197,98	538,90	40,89
Biblioteki akademickie ogółem (z 28 ankiet)	211,85	192,22	538,90	40,89

Zarejestrowani użytkownicy z własnej uczelni jako procent potencjalnych użytkowników

(Liczba analizowanych wartości: 1, pominięto 0 wartości #)

rok 2006	średnia	mediana	maksimum	minimum
Biblioteki akademickie państwowe typu politechnika, akademicka o profilu technicznym (z 12 ankiet)	77,79	78,45	100,00	50,19
Biblioteki akademickie państwowe (z 24 ankiet)	77,00	81,56	100,00	38,21
Biblioteki akademickie ogółem (z 39 ankiet)	75,74	81,22	100,00	3,85

Liczba vol. nowych nabytków na 1 użytkownika

(Liczba analizowanych wartości: 1, pominięto 0 wartości #)

rok 2006	średnia	mediana	maksimum	minimum
Biblioteki akademickie państwowe typu politechnika, akademicka o profilu technicznym (z 12 ankiet)	77,79	78,45	100,00	50,19
Biblioteki akademickie państwowe (z 24 ankiet)	77,00	81,56	100,00	38,21
Biblioteki akademickie ogółem (z 39 ankiet)	75,74	81,22	100,00	3,85

2006
240

2006
84,88

2006

☐ Liczba vol. nowych nabytków na 1 użytkownika

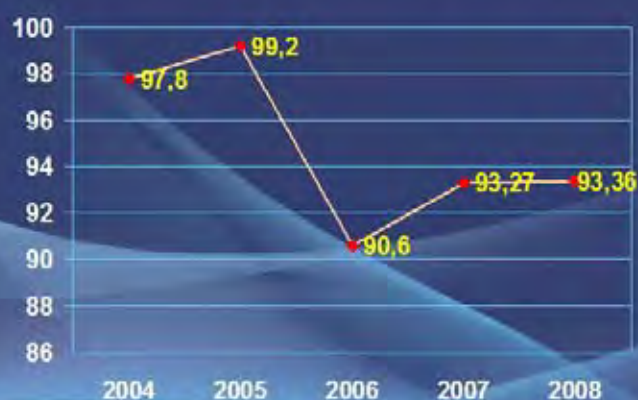
Wybrane wyniki badań porównawczych 2002-2008

- statystyka bazy
- przykładowe wskaźniki dla bibliotek medycznych – wyłącznie dla zobrazowania możliwości AFBN – wybór wskaźników przypadkowy!
- inne wskaźniki w prezentacji: *Selekcja – konieczność, obowiązek i dylemat, czyli które książki, jak i kiedy ubytkujemy w Bibliotece Głównej GUMed / Małgorzata Gorczewska, Kamila Mamorska*

Statystyka bazy AFBN – liczby zatwierdzonych ankiet

Grupy / rodzaje bibliotek			Rok						
			2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
akademicka	publiczna	uniwersytecka	6	8	8	8	8	13	13
akademicka	publiczna	profil techniczny	8	10	10	10	12	11	13
akademicka	publiczna	medyczna	1	1	3	3	3	3	4
akademicka	publiczna	ekonomiczna	-	1	1	1	-	-	-
akademicka	publiczna	rolnicza	-	2	2	2	1	1	-
akademicka	niepubliczna	ekonomiczna i inna	1	3	3	14	15	11	12
publiczna			1	2	2	3	3	3	3
branżowa, PAN, PAU			-	2	2	3	2	2	2
RAZEM			17	29	31	44	44	44	47

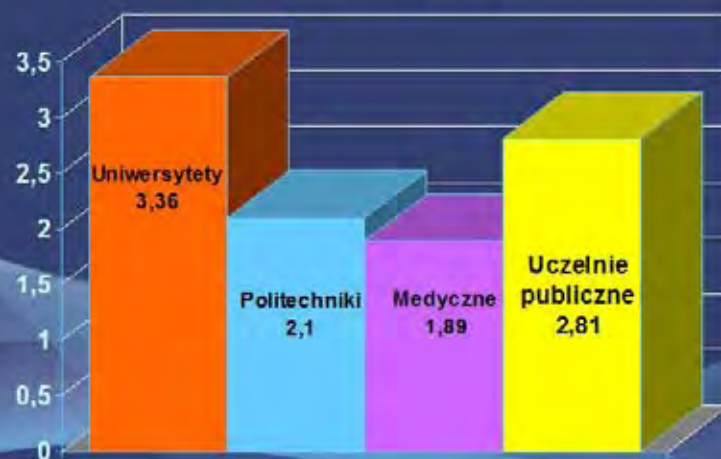
Liczba zrealizowanych wypożyczeń międzybibliotecznych jako procent wszystkich zamówień (medyczne)

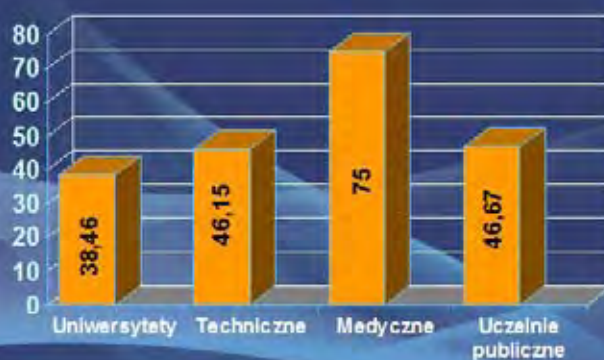
Liczba wypożyczeń i odwiedzin w czytelnich na 1 użytkownika (medyczne)

Budżet biblioteki jako procent budżetu uczelni (2008 r.)

Interaktywne szkolenia użytkowników w 2008 r. – odsetek odpowiedzi TAK

*Mgr Małgorzata Gorczewska
Mgr Kamila Mamorska
Gdańsk - GUMed*

SELEKCJA - KONIECZNOŚĆ, OBOWIĄZEK I DYLEMAT, CZYLI KTÓRE KSIĄŻKI, JAK I KIEDY UBYTKUJEMY W BIBLIOTECIE GŁÓWNEJ GUMed

Streszczenie

Celem referatu jest przedstawienie polityki gromadzenia i selekcji wydawnictw zwartych w Bibliotece Głównej GUMed. Zaprezentowane zostały obowiązujące zasady i procedury przy zakupie książek, a także sposoby zarządzania posiadanymi drukami zwartymi. W sposób szczegółowy omówiono strategię i stosowane kryteria przy prowadzeniu selekcji tej grupy zbiorów. Autorki wskazały również na możliwość zastosowania zintegrowanych systemów bibliotecznych do badania stopnia wykorzystania posiadanych zbiorów, jako narzędzia pomocnego w procesie selekcji. Referat zawiera dane statystyczne Biblioteki oraz wskaźniki pochodzące z wypełnianej corocznie, od 2006 roku, przez BG GUMed ogólnopolskiej ankiety „*Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych*”.

O naszej polityce gromadzenia zbiorów słów kilka

Zgodnie z misją Biblioteki Głównej GUMed do jej podstawowych zadań należy w szczególności gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zbiorów oraz ich przechowywanie i ochrona dla pożytku przyszłych pokoleń. Gromadzenie zbiorów to przede wszystkim pozyskiwanie nowości wydawniczych, ale także nieustające uzupełnianie braków w już posiadanych kolekcjach. Z drugiej strony, na kształt księgozbioru każdej biblioteki wpływa również proces jego selekcji, czyli usuwanie zdezaktualizowanych, zniszczonych i zbędnych dla biblioteki pozycji.

Realizowane prawidłowo procesy zarządzania zbiorami, czyli ich gromadzenie i selekcja, mają kluczowe znaczenie dla użytkowników biblioteki, decydują bowiem o jakości oferowanych kolekcji, a tym samym o tym, czy i w jakim stopniu biblioteka wypełnia swoją misję. Procesy te odbywają się, przy wykorzystaniu wszystkich dostępnych źródeł i możliwości, zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami użytkowników, ale zawsze zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, które również odnoszą się do uzupełniania i selekcjonowania zbiorów bibliotecznych. Są to:

1. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku *o bibliotekach* (Dz. U. Nr 85, poz. 539) wraz z późniejszymi zmianami. W art. 27 ust. 5 mowa jest, że biblioteki wchodzące w skład sieci bibliotecznych obowiązane są do współdziałania w zakresie wymiany oraz przekazywania materiałów bibliotecznych i informacji.

2. Ustawa z dnia 7 listopada 1996 r. *o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych* (Dz. U. Nr 152, poz. 722) wraz z późniejszymi zmianami.
3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 października 2008 r. *w sprawie sposobu ewidencji materiałów bibliotecznych* (Dz. U. Nr 205, poz. 1283).

W Gdańskim Uniwersytecie Medycznym Biblioteka Główna jest ośrodkiem koordynującym wszelkie procesy związane z gromadzeniem i selekcją zbiorów bibliotek wchodzących w skład uczelnianego systemu biblioteczno-informacyjnego. System ten, oprócz Biblioteki Głównej (BG), stanowi Biblioteka Wydziału Farmaceutycznego (BWF) oraz 154 tzw. biblioteki klinik i zakładów, których nie prowadzi etatowy bibliotekarz, a zbiorami opiekuje się wyznaczony do tego celu pracownik jednostki. Należy wspomnieć, że w związku z włączeniem w struktury Uczelni w październiku 2003 r. Instytutu Medycyny Morskiej i Tropikalnej w Gdyni, w skład systemu biblioteczno-informacyjnego weszła także biblioteka tego Instytutu, która funkcjonowała do końca stycznia 2010 r.

Centralne gromadzenie zbiorów w skali całej Uczelni wydaje się korzystnym rozwiązaniem pozwalającym na zachowanie odpowiednich standardów zarządzania nimi i ich opracowania, a także na prowadzenie kontroli merytorycznej, formalnej i finansowej tego procesu. Dodatkowo powstaje jedno, tworzone w Bibliotece Głównej, źródło informacji o wszystkich zbiorach całego systemu, w postaci katalogu kiedyś kartkowego, a obecnie elektronicznego, dostępnego online.

Za wszystkie procesy związane z gromadzeniem i selekcją książek odpowiada bezpośrednio Oddział Gromadzenia Wydawnictw Zwartych Biblioteki Głównej. Jego pracownicy ściśle współpracują w tym zakresie z innymi oddziałami BG, w tym szczególnie z Oddziałem Udostępniania Zbiorów, a także z osobami odpowiedzialnymi za zbiory bibliotek w poszczególnych jednostkach Uczelni.

Podobnie jak w innych bibliotekach, uzupełnianie księgozbioru odbywa się głównie w drodze zakupu, ale także poprzez wymianę i dary.

Bez wątpienia bezpośredni wpływ na politykę gromadzenia zbiorów mają w głównej mierze posiadane przez Bibliotekę oraz poszczególne jednostki GUMed środki finansowe na realizację zakupu potrzebnej literatury. Przydzielane corocznie przez Uczelnię kwoty na zakup książek Biblioteka Główna przeznacza przede wszystkim na gromadzenie swoich zbiorów i zbiorów BWF, a tylko w niewielkim stopniu, w uzasadnionych przypadkach, na nowe zbiory bibliotek klinik i zakładów. Wynika to bezpośrednio z zapisanej w misji roli Biblioteki we współtworzeniu warsztatu naukowo-dydaktycznego dla całego środowiska. Księgozbiór Biblioteki Głównej jest szeroko dostępny i wykorzystywany, podczas gdy książka znajdująca się w bibliotece konkretnego zakładu służy bardzo wąskiej grupie, w tym nierzadko tylko kierownikowi jednostki. Z drugiej strony coraz częściej jednostki posiadają własne środki pochodzące m.in. z grantów, realizowanych projektów unijnych, prac

własnych czy też statutowych i część z nich przeznaczają na nowości książkowe. Rocznie w skali Uczelni wydatki te stanowią ok. 25% wydatków Biblioteki Głównej na zakup książek dla BG i BWF.

Oprócz aspektu finansowego, w polityce gromadzenia zbiorów bardzo ważnym czynnikiem jest śledzenie i wnikliwe badanie polskiego oraz zagranicznego medycznego rynku wydawniczego, a także bieżące analizowanie potrzeb użytkowników Biblioteki. Nie do przecenienia jest również wiedza i doświadczenie zawodowe oraz umiejętności bibliotekarzy odpowiedzialnych za zarządzanie zbiorami, w tym ich zdolności do znalezienia lub wynegocjowania najkorzystniejszych ofert.

Biblioteka Główna, jako biblioteka akademicka, zobowiązana jest gromadzić literaturę zgodnie z potrzebami środowiska naukowego Uczelni, prowadzonych w niej badań, realizowanej dydaktyki, ale także z myślą o wszystkich pracownikach ochrony zdrowia z regionu pomorskiego, bowiem jest jedyną w województwie biblioteką o profilu medycznym. Nasza księżnica odpowiada przede wszystkim za budowanie własnego księgozbioru i ma stosunkowo niewielki wpływ na kształt zbiorów bibliotek klinik i zakładów, w związku z czym w dalszej części referatu przedstawione zostaną nasze działania w obszarze zarządzania księgozbiorem Biblioteki Głównej ze szczególnym uwzględnieniem procesu selekcji.

Skąd wiemy co gromadzić?

W obrębie posiadanych druków zwartych Biblioteka Główna GUMed rozróżnia dwa księgozbiory:

- dydaktyczny, z przeznaczeniem dla studentów, obejmujący wszystkie skrypty i podręczniki akademickie nabywane w większej liczbie egzemplarzy,
- główny, który stanowią książki związane z szeroko rozumianą medycyną i naukami pokrewnymi, w tym po dwa egzemplarze każdego tytułu z księgozbioru dydaktycznego.

Informacje o tym, jakie tytuły i w jakiej liczbie egzemplarzy powinny znaleźć się zarówno w jednej, jak i drugiej kolekcji, czerpiemy z:

- śledzenia oferty wydawniczej w zakresie naukowej książki medycznej na rynku polskim i zagranicznym,
- formularza online „zgłoś do zakupu” dostępnego w serwisie WWW Biblioteki Głównej; od połowy 2007 roku do chwili obecnej tą drogą wpłynęło 265 zamówień, z czego nie zrealizowano tylko 15, z powodu braku wskazanych pozycji na rynku księgarskim,
- zamieszczanych w uczelnianym extranecie sylabusów przygotowywanych przez wykładowców poszczególnych przedmiotów,
- indywidualnych kontaktów bibliotekarzy z pracownikami naukowo-dydaktycznymi i studentami.

W tak dynamicznie rozwijającej się dziedzinie nauki, jaką jest medycyna, bardzo ważne jest pozyskiwanie najnowszych tytułów i wydań książek. Zasypywani i kuszeni

jesteśmy różnorodnymi ofertami wydawniczymi i wybór tego, co powinno znaleźć się w naszych zbiorach, staje się coraz trudniejszy. Szybki rozwój badań sprawia także, że publikacje naukowe, w tym te z zakresu medycyny, ulegają przyspieszonej dezaktualizacji. Obowiązkiem bibliotekarzy jest zatem rozważnie ubytkować to, co przestarzałe i zbędne, zważywszy, że biblioteczna przestrzeń magazynowa jest ograniczona, a przechowywanie zbiorów kosztowne.

O selekcji

Poprzez selekcję zbiorów, wg L. Bilińskiego, *należy rozumieć zespół czynności polegający na wycofywaniu z księgozbioru publikacji niekwalifikujących się do dalszego wykorzystania ze względu na wysoki stopień ich zniszczenia lub z uwagi na przestarzałą treść lub nie budzących zainteresowania środowiska, w którym działa biblioteka* [4]. Jej celem jest przede wszystkim optymalizacja procesów gromadzenia i udostępniania zbiorów. Powołując się na prace ww. autora [4,5,6], selekcja zbiorów ma na celu osiągnięcie następujących korzyści:

1. merytorycznych, czyli aktualizowanie posiadanej kolekcji i dostosowywanie jej do zmieniających się potrzeb użytkowników,
2. organizacyjnych, a więc zwiększanie efektywności zarządzania zbiorami, usuwanie książek zniszczonych, zdekompletowanych, zdezaktualizowanych, uzyskanie przestrzeni dla gromadzenia nowych wydawnictw, ułatwianie prac związanych z udostępnianiem i kontrolą księgozbioru,
3. ekonomicznych, tj. ograniczanie niemałych kosztów stałych związanych z przechowywaniem zbędnej literatury.

Każda biblioteka akademicka, ze względu na swoją specyfikę i rolę jaką odgrywa w środowisku, ustala swoje wewnętrzne – sformalizowane czy też nie – zasady selekcjonowania księgozbioru. Zależą one m.in. od:

- obowiązujących w uczelni uregulowań trybu postępowania z majątkiem biblioteki rejestrowanym w księgach inwentarzowych,
- uchwał podejmowanych przez Radę Biblioteczną,
- indywidualnych decyzji dyrektora biblioteki.

Podstawą prawidłowo przeprowadzanej selekcji jest w pierwszej kolejności jednoznaczne określenie zasad i kryteriów jej wykonania. Powinno się to odbywać w ścisłej współpracy kierowników wszystkich oddziałów odpowiadających za kształt i wykorzystanie księgozbioru. Drugim istotnym aspektem jest utworzenie komisji selekcyjnej. Jej członkowie powinni rekrutować się z najbardziej doświadczonych bibliotekarzy, posiadających doskonałą znajomość zbiorów z jednej strony, z drugiej zaś potrzeb użytkowników. Warto dodać, że wielu bibliotekarzy z zasady jest przeciwnych usuwaniu jakichkolwiek pozycji niezniszczonych choć już zdezaktualizowanych. Dlatego też decydujący o selekcji muszą umieć w uzasadnionych przypadkach przełamać wewnętrzny opór współpracowników.

Właściwe określenie zasad selekcji oraz odpowiednie osoby zaangażowane do jej przeprowadzenia, to podstawa prawidłowego przebiegu tego procesu, który, co należy brać pod uwagę, bywa procesem nieodwracalnym.

Należy także pamiętać, że selekcji nie podlegają:

1. depozyty i dary wieczyste (o ile przy przyjęciu depozytu było to zaznaczone przez darczyńcę),
2. dzieła cenne z marginaliami sporządzonymi przez znanych ludzi,
3. dzieła rzadkie ze względu na autora, treść czy wydawnictwo,
4. pozycje wydane przed 1945 r.

Zgodnie z przyjętymi w Bibliotece Głównej GUMed zasadami **księgozbiór główny**, jak dotąd, nie jest poddawany merytorycznej selekcji, a usuwane są z niego tylko pozycje zniszczone i nie nadające się do udostępniania, a także zagubione przez czytelników, w tym głównie przez naukowców przechodzących na emeryturę.

W przypadku książek stanowiących **kolekcje bibliotek klinik i zakładów** selekcja odbywa się każdorazowo po zwróceniu do Biblioteki Głównej wydawnictw uznanych przez pracowników tych jednostek za nieprzydatne. Ma to miejsce najczęściej przy okazji różnego typu zmian, np. kierownika jednostki czy też jej siedziby. Należy zaznaczyć, że zwracany przez kliniki i zakłady księgozbiór traktujemy jako potencjalne źródło uzupełnienia zbiorów Biblioteki Głównej:

- w przypadku, gdy zwrócony egzemplarz jest w lepszym stanie technicznym niż posiadany przez nas, następuje ich zamiana,
- pozycje cenne merytorycznie, które nie są dostępne w Bibliotece Głównej włączone zostają, po uprzednim przeprowadzeniu pełnej procedury ubytковania i nabycia, do księgozbioru głównego.

Wszystkie książki zagubione i zniszczone są ubytковane, natomiast pozostałe podlegają procesowi selekcji wg tych samych kryteriów co księgozbiór dydaktyczny. Warto dodać, że wśród książek zwracanych do Biblioteki przez kliniki znajdują się także różnorodne, czasem wysoce oryginalne pozycje nie będące naszą własnością, co wymaga od bibliotekarzy dodatkowego nakładu pracy i jest bardzo czasochłonne.

Systematycznej selekcji podlegają natomiast książki ze **zbioru dydaktycznego** naszej Biblioteki z uwagi na relatywnie krótki czas ich użytkowania. Należy mocno podkreślić, że ważna jest jakość tego księgozbioru, bowiem odgrywa on istotną rolę w realizowanym w Uczelni procesie nauczania i z tej przyczyny powinien być wysokiej klasy. Konieczność zwiększania tej kolekcji i prawidłowego nią zarządzania wynika zarówno z dynamicznego rozwoju medycyny, jak i stale rosnącej liczby studentów oraz otwierania przez nasz Uniwersytet nowych kierunków studiów.

Przyjęte kryteria ubytковania księgozbioru dydaktycznego to:

1. tematyka niezgodna z profilem gromadzonych zbiorów,
2. wskazanie konkretnych tytułów przez wykładowców,

3. niska wartość naukowa i dydaktyczna,
4. nieaktualne treści merytoryczne dokumentu,
5. posiadanie wielu kolejnych niezmiennych treściowo wydań tej samej pozycji,
6. brak zainteresowania ze strony czytelników,
7. nadmierna liczba egzemplarzy danego tytułu nieodpowiednia do potrzeb czytelników,
8. niesamodzielne treściowo części dzieł wielotomowych, tzw. dekomplety,
9. książki zniszczone, zaczytane, gdy ich konserwacja jest niemożliwa lub nieopłacalna.

Mimo, że kwestie merytoryczne selekcji księgozbioru dydaktycznego wymagają wielu analiz, usunięcie z tego zbioru wszystkich egzemplarzy konkretnego tytułu obarczone jest mniejszym ryzykiem, gdyż w księgozborze głównym naszej Biblioteki zawsze pozostają dwa jego egzemplarze.

W Bibliotece Głównej GUMed proces selekcji odbywa się zgodnie z następującymi etapami:

1. powołanie decyzją dyrektora Biblioteki komisji selekcyjnej, w której skład wchodzi bibliotekarze z dużą praktyką i doświadczeniem oraz znajomością księgozbioru i potrzeb środowiska medycznego,
2. typowanie książek przez komisję do wycofania, zgodnie z obowiązującymi kryteriami,
3. sporządzanie protokołów selekcji, czyli uszeregowanych według sygnatur inwentarzowych, elektronicznych wykazów pozycji przyjętych do selekcji na odpowiednich arkuszach wraz z informacją o ich wartości inwentarzowej,
4. ponowna analiza wytypowanego do selekcji księgozbioru przez kierowników Oddziału Udostępniania Zbiorów oraz Oddziału Gromadzenia Wydawnictw Zwartych,
5. wycofanie pozycji ujętych w protokołach selekcji z inwentarzy Biblioteki oraz z katalogów,
6. pomniejszenie majątku Biblioteki o wartość wynikającą z protokołu ubytków,
7. przygotowanie oraz rozesłanie do innych bibliotek pocztą elektroniczną *List druków zbędnych* oferowanych do przekazania,
8. techniczne przygotowanie księgozbioru do wycofania i ewentualnego przekazania innym Bibliotekom lub czytelnikom (skasowanie znaków własnościowych i sygnatur).

Informacje o zbiorach przeznaczonych do ubytkowania w pierwszej kolejności przekazywane są do Muzeum Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego, dzięki czemu może ono uzupełniać swoje kolekcje i lepiej dokumentować historię Uczelni oraz zachodzące na przestrzeni lat zmiany związane z obszarem służby zdrowia

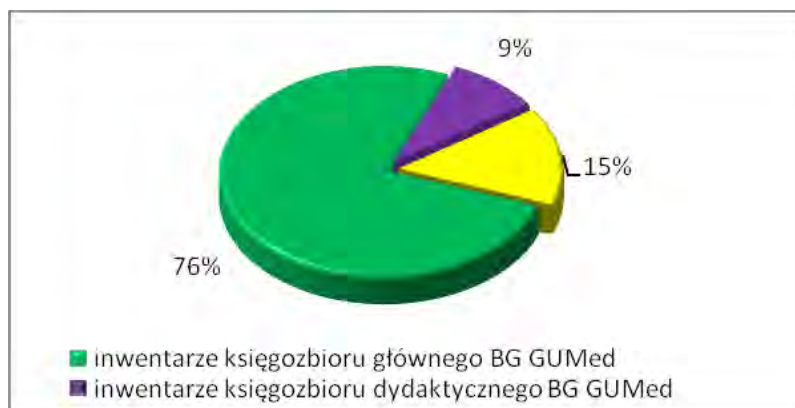
w regionie. Trzeba podkreślić, że dzięki dobrym relacjom z osobami tworzącymi muzeum, mamy z kolei możliwość wybierania do naszych zbiorów interesujących pozycji z przekazywanych tej jednostce darowizn i spuścizn. Warto również dodać, że do muzeum oddajemy odnalezione pomiędzy kartkami naszych zbiorów ciekawe i cenne, z historycznego punktu widzenia, druki ulotne w postaci np. starych recept czy odręcznych notatek lekarzy.

Od połowy 2008 roku listy zawierające wykazy pozycji wycofywanych z księgozbioru Biblioteki rozsyłane są pocztą elektroniczną do innych bibliotek. Odbywa się to, z podaniem informacji do kiedy można zamawiać znajdujące się na listach publikacje. Po upływie przewidzianego terminu, książki, których nie wybrały inne biblioteki, a które są niezniszczone, nie zdekompletowane i nie zawierają błędnych treści, są wykładane, na terenie budynku Biblioteki w wyznaczonym, dobrze widocznym dla użytkowników miejscu, w holu wejściowym. Dzięki temu i te książki bardzo często znajdują swojego czytelnika. Pozycje zniszczone, w złym stanie technicznym oraz te, które nie wzbudziły zainteresowania, przekazywane są na makulaturę.

Warto zaznaczyć, że w odniesieniu do selekcji zbiorów istniejące w Bibliotece Głównej GUMed wewnętrzne procedury nie przybrały, jak dotąd, formy pisemnej. Mimo swojej ulotności, przedstawione powyżej etapy selekcji respektują obowiązujące przepisy prawne. Są także owocem lat pracy i doświadczeń naszych bibliotekarzy oraz dobrych zasad współpracy między bibliotekami. Wydaje się jednak jak najbardziej celowym, aby w najbliższej przyszłości stworzyć odpowiednią pisemną instrukcję, najlepiej w formie zarządzenia Rektora GUMed. Mamy nadzieję, że takie działanie będzie miało charakter porządkujący i bardziej trwałe niż ludzka pamięć i tradycja.

Gromadzenie i selekcja w BG GUMed w liczbach

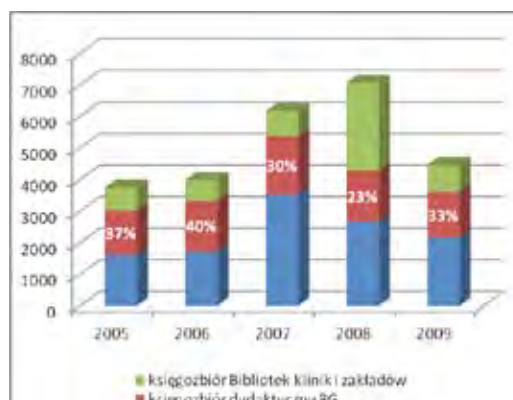
Wydawnictwa zwarte stanowią jedną trzecią ogólnej liczby zainwentaryzowanych zbiorów w całym systemie biblioteczno-informacyjnym GUMed. Na przestrzeni ostatnich pięciu lat, z którego to dane będą przedmiotem analizy, łączny stan posiadanych książek wzrósł od 390 108 vol. w 2005 roku do 395 897 vol. w roku 2009, czyli o 1,5%. Strukturę posiadanych wydawnictw zwartych, według stanu na 31.12.2009 r. (zał., tab. 1), ilustruje wykres 1.

Wykres 1. Struktura wydawnictw zwartych systemu biblioteczno-informacyjnego Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego według inwentarzy (stan na dzień 31.12.2009)

Jak wynika z wykresu 76% druków zwartych stanowi księgozbiór główny BG, który – jak wspomniano wcześniej – nie jest poddawany regularnej selekcji, 15% posiadanych wydawnictw zwartych znajduje się w bibliotekach klinik i zakładów GUMed. Pozostałą część tych zbiorów (9%) stanowi księgozbiór dydaktyczny BG i właśnie on jest systematycznie meliorowany. Kolekcja ta w badanym okresie nieznacznie się zmniejszyła z 34 546 vol. (2005) do 33 512 vol. (2009), tj. o 3%.

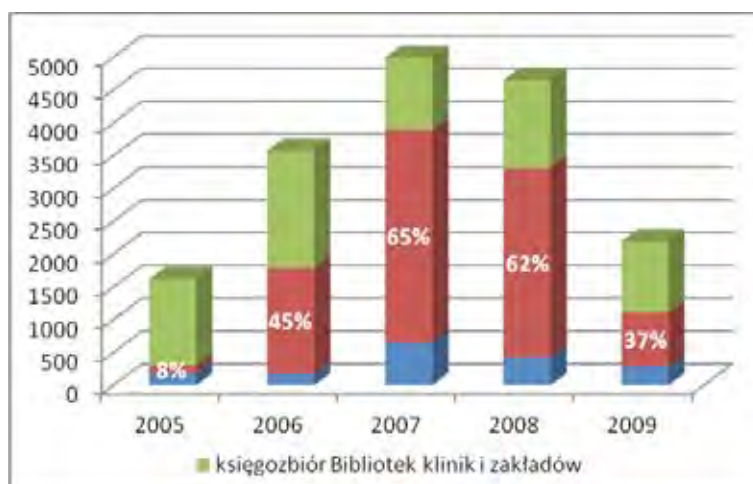
Roczne wpływy tytułów do księgozbioru dydaktycznego (zał., tab. 2), w porównaniu do wszystkich zainwentaryzowanych druków zwartych w całym systemie biblioteczno-informacyjnym GUMed wahały się na przestrzeni lat od 23% (2008) do 40% (2006) w skali roku, co oznacza, że średnio co trzecia włączana w tym okresie do naszego księgozbioru książka była podręcznikiem lub skryptem (wykres 2).

Wykres 2. Struktura wpływów wydawnictw zwartych systemu biblioteczno-informacyjnego Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w latach 2005-2009 (stan na 31.12.)

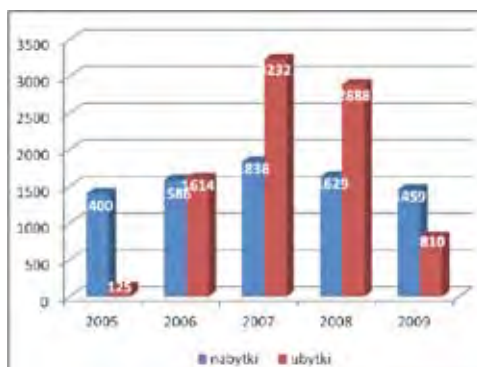
Jak widać z wykresu lata 2007 i 2008 różnią się od pozostałych. Wynika to głównie z włączenia w 2007 roku do księgozbioru głównego części wyselekcjonowanych zbiorów przejętej Biblioteki Instytutu Medycyny Morskiej i Tropikalnej oraz ukończenia w 2008 roku prac nad nowym kształtem księgozbioru uporządkowanej i unowocześnionej Biblioteki Międzywydziałowego Instytutu Medycyny Morskiej i Tropikalnej GUMed. W 2007 roku księgozbiór główny powiększył się także o ponad 700 pozycji z egzemplarza obowiązkowego przekazanego nam przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Gdańskiego.

Z kolei, jak wynika z danych prezentowanych na wykresie 3, w latach 2006-2008 zintensyfikowano prace nad porządkowaniem i odświeżaniem księgozbioru, w tym zwłaszcza dydaktycznego. Średnio 2/3 ubytkowanych pozycji w ww. latach pochodziło z tej kolekcji. Choć z zasady nie meliorujemy księgozbioru głównego, to w roku 2007, przy okazji przeniesienia tradycyjnych kont pracowników Uczelni do systemu VIRTUA, ubytkowano niezwrócone od lat przez tę grupę użytkowników pozycje. Natomiast w roku 2008, najbardziej znaczącą częścią usuniętych pozycji z tego księgozbioru były braki bezwzględne (zał., tab. 3).

Wykres 3. Struktura ubytków wydawnictw zwartych systemu biblioteczno-informacyjnego Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w latach 2005-2009 (stan na 31.12.)

Dynamikę zmian w księgozbiorze dydaktycznym ilustruje wykres nr 4.

Wykres 4. Zestawienie wpływów i ubytków w księgozbiorze dydaktycznym w latach 2005-2009

W przeciągu ostatnich pięciu lat ilość nowo zakupionych podręczników i skryptów do zbioru dydaktycznego BG GUMed wyniosła łącznie 7 910 vol., a w tym samym okresie usunięto z tej kolekcji 8 669 vol. Co roku Biblioteka włącza do zbiorów podobną ilość egzemplarzy materiałów dydaktycznych, średnio ok. 1 600 vol. Z kolei widać, jak już wcześniej wskazano, że w latach 2006-2008 dokonano znacznych selekcji podręczników i skryptów. Dotyczyło to wydawnictw z lat 80-tych i początku 90-tych, kiedy to Biblioteka otrzymywała z uczelnianego Działu Wydawnictw nawet po 100 egz. publikowanych skryptów. Materiały te, po przeszło dwudziestu latach funkcjonowania, przestały być przydatne dla studentów. W tym okresie usunięto także z tego zbioru nadmierną, w stosunku do potrzeb studentów, liczbę egzemplarzy tytułów posiadających kilka nowszych wydań.

Bardzo użytecznym narzędziem do analizowania stopnia wykorzystania posiadanego księgozbioru są zintegrowane systemy biblioteczne. Dzięki temu, że tworzony obecnie w Bibliotece katalog online w systemie VIRTUA zawiera informacje o wszystkich posiadanych podręcznikach i skryptach dla studentów, bez względu na rok wydania, mamy możliwość śledzenia stopnia wykorzystania księgozbioru dydaktycznego. Uzyskiwane statystyki wskazują (zał., tab. 4), że księgozbiór ten jest bardzo dobrze wykorzystywany, bowiem rocznie nie więcej niż 16,1% tego zbioru pozostaje na półkach magazynowych. Należy wnioskować, że kolekcja dydaktyczna dobrze odpowiada potrzebom studiujących, jest aktualna i wydaje się, że w najbliższym czasie nie będzie wymagała znaczącej selekcji.

Przyglądając się bacznie naszym procesom gromadzenia, ubytowania oraz możliwościom magazynowym Biblioteki, mamy pełną świadomość, że czekają nas w przyszłości intensywne prace selekcyjne księgozbioru głównego. Niedostatek wolnej przestrzeni magazynowej oraz brak realnych efektów usilnych, wieloletnich już, zabiegów o pozyskanie środków na zwarte magazynowanie i nadbudowę budynku Biblioteki Głównej, czyni meliorację dotąd nie selekcjonowanych ze względów

merytorycznych i bardzo licznych zbiorów, koniecznością. W jakim stopniu proces selekcji przyniesie spodziewane efekty, trudno w tej chwili przewidzieć, bowiem z jednej strony należy pamiętać, że w zbiorach Biblioteki muszą zostać zachowane:

- wszystkie pozycje, które z zasady nie podlegają selekcji,
- egzemplarze obowiązkowe otrzymywane od Biblioteki Uniwersytetu Gdańskiego jako depozyt, który należy przechować przez minimum 50 lat,
- wydawnictwa z życia społecznego zarówno Biblioteki i Uczelni, jak też regionu w aspekcie szeroko rozumianej służby zdrowia,
- tzw. egzemplarze wystawowe, czyli książki autorstwa pracowników Uczelni,
- zbiory istotne z punktu widzenia prawidłowego wypełniania przez Bibliotekę swojej misji.

Natomiast melioracji mogą podlegać m.in.:

- jeden z dwóch egzemplarzy podręczników i skryptów znajdujących się w księgozbiorze głównym, których egzemplarze usunięto już wcześniej z księgozbioru dydaktycznego,
- szeroko przyjmowane w latach 80-tych i 90-tych zagraniczne dary książkowe,
- kolekcje kopii artykułów włączanych przez lata do zbioru głównego; jest to ogromny zinwentaryzowany zasób, jego eliminacja będzie niezwykle czasochłonna, a niestety efekt w postaci uwolnienia powierzchni magazynowej – nieznaczny.

Współczesny użytkownik oczekuje informacji katalogowej w Internecie i wypożyczy tylko tę książkę, którą znajdzie w katalogu online. Stąd też widzimy potrzebę cyfryzacji katalogów kartkowych, bądź poprzez digitalizację bądź też retrokonwersję. Jest to ważny argument przemawiający za jak najszybszym podjęciem prac przygotowawczych do tego procesu poprzez selekcję zbiorów i meliorację katalogu.

Kilka uwag podsumowujących

Rozważając zagadnienie zarządzania zbiorami należy zawsze odpowiedzieć sobie na pytanie: w jakim stopniu biblioteka musi pełnić funkcję archiwizacyjną? Jest to jeden z podstawowych dylematów kadry odpowiedzialnej za jakość księgozbiorów, stale obecny w ich bieżącej pracy.

Podsumowując można stwierdzić, że selekcja, podobnie jak gromadzenie, to główne narzędzia kształtowania księgozbiorów stosownie do potrzeb użytkowników. Jednak:

- gromadzenie zbiorów jest procesem podstawowym – zgodnie z naszą misją musimy gromadzić najnowszą literaturę,
- selekcja jest raczej procesem wymuszonym niż planowanym, bowiem w codziennym działaniu brak na nią czasu, a tym co nas zmusza do jej

przeprowadzenia jest brak wolnego miejsca magazynowego i zwracane do biblioteki zbiory.

Warto jednakże podkreślić, że selekcja daje możliwość naprawienia błędów popełnionych w przeszłości przy gromadzeniu zbiorów oraz pozwala na zaoszczędzenie dodatkowych nakładów finansowych na utrzymanie przeładowanych magazynów. Pomocne w podejmowaniu decyzji o selekcji mogą być nowoczesne systemy biblioteczne, które umożliwiają systematyczne monitorowanie stopnia wykorzystania księgozbioru. Może to znacząco ułatwiać decyzje o usunięciu tych wydawnictw, które w długim okresie czasu pozostają poza obszarem zainteresowania użytkowników.

My i inni

Od roku 2007 Biblioteka Główna GUMed aktywnie uczestniczy w realizacji ogólnopolskiego projektu „Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce” (AFBN), kiedy to po raz pierwszy wypełniliśmy ankietę za rok 2006. Dzięki temu mamy możliwość corocznego porównywania działalności naszej Biblioteki z funkcjonowaniem innych tego typu placówek. Jak piszą autorzy projektu, zadaniem AFBN jest wypracowanie standardów dla polskich bibliotek naukowych. W jego ramach jest możliwe:

- pozyskiwanie danych w celu opracowania wskaźników i standardów dla bibliotek naukowych w Polsce,
- opracowywanie i publikowanie rocznych raportów,
- rekomendowanie, twórcom rankingów krajowych, istotnych dla charakterystyki działalności bibliotek wskaźników (publikowanych, np. w prasie),
- opracowanie metody oceny funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce,
- prowadzenie badań porównawczych wyników analizy ze wskaźnikami i standardami funkcjonowania zagranicznych bibliotek naukowych [1].

Pierwsze badanie ankietowe przeprowadzono za 2002 rok, pozyskano wtedy dane z 17 bibliotek. W roku 2008, ostatnim, za który są dostępne kompletne dane, w projekcie udział wzięło 47 bibliotek, w tym:

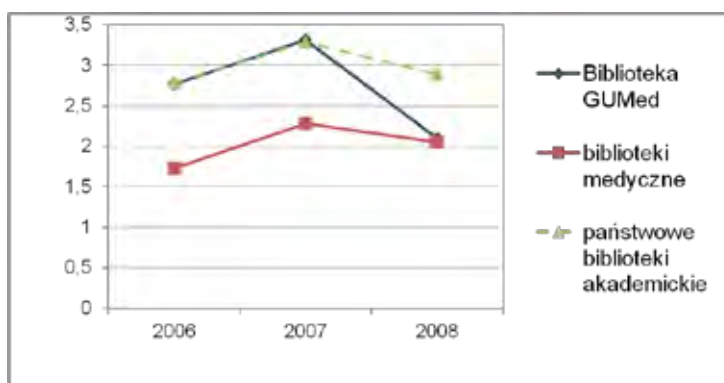
- 30 bibliotek akademickich uczelni państwowych (13 uniwersyteckich, 13 technicznych i 4 medyczne: Biblioteka Główna Pomorskiej Akademii Medycznej, Biblioteka Główna Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi oraz nasza Biblioteka),
- 12 bibliotek akademickich uczelni niepaństwowych,
- 3 biblioteki publiczne,
- 2 biblioteki branżowe.

W referacie zostaną poddane analizie tylko wybrane dane statystyczne z Ankiety za okres trzech lat 2006-2008, odnoszące się do procesów gromadzenia, selekcji i wykorzystania księgozbiorów. Dane pochodzące z naszej Biblioteki porównamy z danymi państwowych bibliotek akademickich, w tym tych o profilu medycznym. Będą to:

1. udział procentowy budżetu biblioteki w budżecie uczelni,
2. liczba zarejestrowanych w bibliotece użytkowników, w tym studentów (zał., tab. 6),
3. udział procentowy wydatków na zbiory ogółem w budżecie biblioteki,
4. udział procentowy wydatków na zakup książek polskich i zagranicznych w budżecie biblioteki,
5. łączne wydatki biblioteki na 1 użytkownika,
6. wydatki biblioteki na zakup materiałów bibliotecznych na 1 użytkownika,
7. wydatki biblioteki na zakup książek na 1 użytkownika,
8. aktywność księgozbiorów, czyli stopień ich wykorzystania.

Na wykresach przedstawione zostaną dane i wskaźniki pochodzące z Biblioteki GUMed oraz dane i wartości wskaźników jako mediany dla porównywanych grup bibliotek.

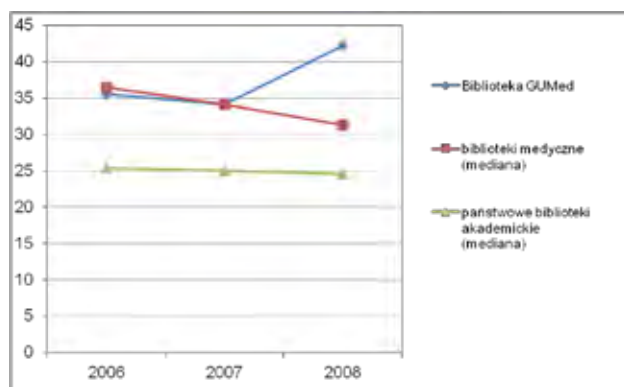
→ **udział procentowy budżetu biblioteki w budżecie uczelni** (zał., tab. 5)

Wykres 5. Udział procentowy budżetów państwowych bibliotek akademickich w budżetach ich uczelni

Jak widać z wykresu nr 5, w 2008 roku budżet Biblioteki GUMed był najniższym z okresu między 2006 r. a 2008 r. i stanowił 2,10% budżetu naszej Uczelni. Jednak w analizowanym okresie i tak pozostawał wyższy niż mediana dla bibliotek medycznych. W latach 2006 i 2007 kształtował się na podobnym poziomie jak mediana dla państwowych bibliotek akademickich i tylko w 2008 roku był niższy. Należy podkreślić, że udział procentowy budżetów bibliotek w budżetach ich uczelni nie świadczy o konkretnych kwotach, jakie biblioteki corocznie mogą przeznaczyć na swoje funkcjonowanie.

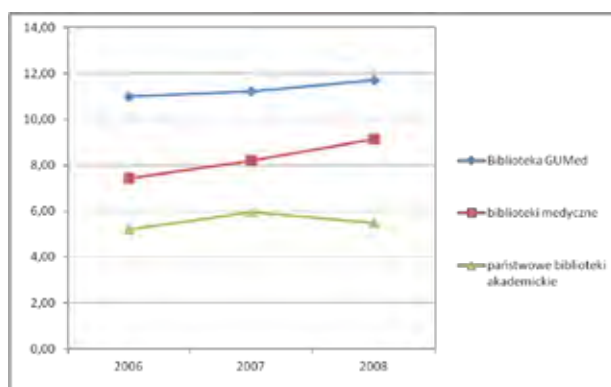
→ **udział procentowy wydatków na zbiory ogółem w budżecie biblioteki**
(zał., tab. 7)

Wykres 6. Udział procentowy wydatków biblioteki na zbiory ogółem w budżecie biblioteki

Wykres nr 6 pokazuje, że tylko w przypadku naszej Biblioteki widoczny jest wyraźny wzrost udziału procentowego wydatków na zbiory ogółem w stosunku do budżetu Biblioteki. Odwrotna tendencja rysuje się w przypadku mediany tego wskaźnika dla pozostałych analizowanych grup bibliotek: w przypadku medycznych jest bardziej zaakcentowana, natomiast mniej widoczna dla państwowych bibliotek akademickich. Szczególnie dużą różnicę widać w roku 2008, kiedy to wartość tego wskaźnika dla naszej Biblioteki jest prawie dwa razy wyższa od mediany dla państwowych bibliotek akademickich.

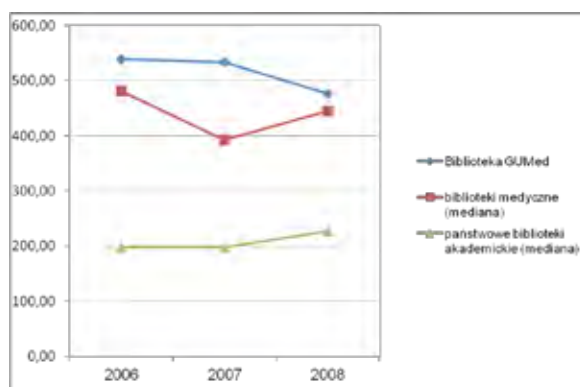
→ **udział procentowy wydatków na zakup książek polskich i zagranicznych w budżecie biblioteki** (zał., tab. 8)

Wykres 7. Udział procentowy wydatków biblioteki na zakup książek polskich i zagranicznych w budżecie biblioteki

Wydatki na zakup książek polskich i zagranicznych w Bibliotece GUMed w przeciągu 3 lat są prawie niezmiennie i wynoszą ponad 11% budżetu Biblioteki z nieznaczną tendencją wzrostową (wykres nr 7). Na nabywanie książek przeznaczamy dwa razy większą część naszego budżetu niż wynosi mediana tego wskaźnika w przypadku państwowych bibliotek akademickich, a także zdecydowanie więcej niż mediana dla bibliotek medycznych.

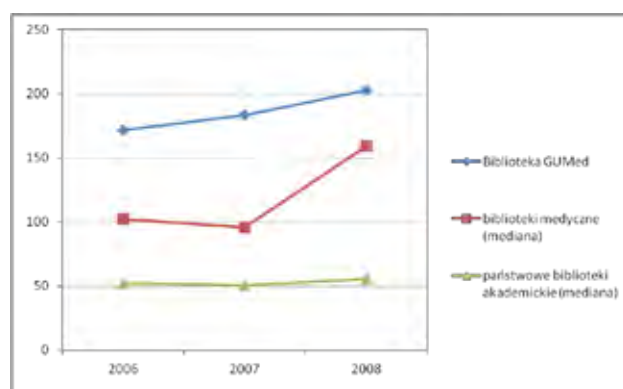
→ **łączne wydatki biblioteki na 1 użytkownika** (zał., tab. 9)

Wykres 8. Łączne wydatki biblioteki na jednego użytkownika

Analizując roczne wydatki bibliotek związane z ich funkcjonowaniem (wykres nr 8), wyraźnie widać, że w Bibliotece GUMed, pomimo corocznej tendencji spadkowej - łącznie o 11,5%, wydatki te w przeliczeniu na jednego użytkownika są wyższe od mediany wydatków bibliotek medycznych i znacząco wyższe (przeszło dwukrotnie) niż mediana państwowych bibliotek akademickich. Oznacza to, że obsługa użytkowników bibliotek medycznych, w tym naszej Biblioteki, jest kosztochłonna.

→ **wydatki biblioteki na zakup materiałów bibliotecznych na 1 użytkownika** (zał., tab. 10)

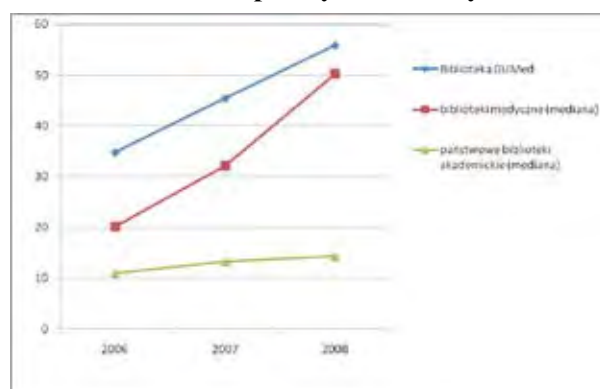

Wykres nr 9. Wydatki biblioteki na zakup materiałów bibliotecznych na jednego użytkownika

Wskaźnik ten pokazuje, że w badanym okresie Biblioteka GUMed zwiększyła wydatki przeznaczane na uzupełnianie zbiorów (tj. zakup książek, czasopism drukowanych, baz danych itd.) w przeliczeniu na jednego swojego użytkownika ze 171,76 PLN do 202,80 PLN, czyli o 18%. Jest to w roku 2006 i 2007 trzy razy więcej, a w roku 2008 – 4 razy więcej, niż mediana tych wydatków dla wszystkich państwowych bibliotek akademickich.

Dzięki uzyskanym z AFBN wskaźnikom możemy również przedstawić, jakie kwoty poszczególne grupy bibliotek przeznaczyły na zakup materiałów bibliotecznych w przeliczeniu na jednego użytkownika.

→ **wydatki biblioteki na zakup książek na 1 użytkownika (zał., tab. 11)**

Wykres 10. Wydatki biblioteki na zakup książek na jednego użytkownika

Zwiększeniu naszych wydatków na zakup materiałów bibliotecznych towarzyszy wzrost środków przeznaczanych na zakup książek w przeliczeniu na jednego użytkownika. W badanym okresie nasze koszty zakupu książek liczone w ten sposób wzrosły, jak pokazuje wykres nr 10, o 60%, tj. z 34,80 PLN (2006) do 55,90 PLN (2008). W tym samym czasie dynamicznie zmieniła się także mediana tego wskaźnika w grupie bibliotek medycznych.

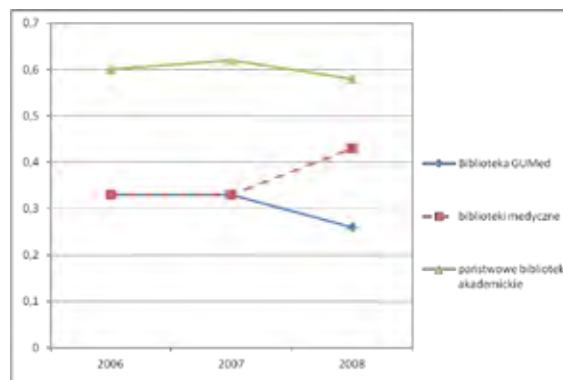
Natomiast biorąc pod uwagę wszystkie państwowe biblioteki akademickie można zauważyć, że pomimo wzrostu mediany tych wydatków o 31%, pozostaje ona w roku 2008 aż 3,5 razy niższa niż w przypadku bibliotek medycznych.

Wyjaśnieniem tego zjawiska jest przede wszystkim fakt, iż książka medyczna jest bardzo droga, a grupa ją użytkujących – w porównaniu z liczbą korzystających z bibliotek uniwersyteckich i politechnicznych – stosunkowo niewielka. Należy również pamiętać, że 8 bibliotek spośród 30, jakie wypełniły ankietę, otrzymuje egzemplarz obowiązkowy, co z pewnością ma także wpływ, choć trudno określić jak duży, na poziom ich wydatków na zakup książek.

Warto również nadmienić, że w przeliczeniu na jednego użytkownika, udział procentowy wydatków naszej biblioteki na zakup książek w wydatkach na zakup

wszystkich materiałów bibliotecznych, kształtuje się na poziomie od 20% (2006) do 28% (2008), podobnie jak w przypadku wszystkich bibliotek państwowych szkół wyższych – 21% (2006) i 26% (2008) – zał., tabele nr 10 i 11.

→ **aktywność księgozbiorów, czyli stopień ich wykorzystania** (zał., tab. 12)

Wykres 11. Aktywność księgozbiorów, czyli stopień ich wykorzystania

Wykres nr 11 przedstawia stopień wykorzystania księgozbiorów poszczególnych grup bibliotek. Jak widać, wartość tego wskaźnika jest dwukrotnie niższa w przypadku bibliotek medycznych niż w grupie badanych bibliotek akademickich. Jako jedną z głównych przyczyn tego zjawiska należy wskazać fakt, iż użytkownicy bibliotek medycznych zainteresowani są najnowszą literaturą, a dziedzina, jaką są szeroko rozumiane nauki medyczne, rozwija się niezwykle dynamicznie i publikacje z nią związane szybko się dezaktualizują. Warto jeszcze dodać, że posiadamy stosunkowo liczne księgozbiory i małą grupę użytkowników, a praktyką naszych bibliotek jest wypożyczanie użytkownikom książek na długie okresy, np. w przypadku literatury podstawowej jest to okres sześciu (studenci) i dwunastu miesięcy (pracownicy).

Co wynika z analizy wskaźników AFBN?

Z przeanalizowanych przez nas wybranych wskaźników pochodzących z Ankiety Funkcjonowania Bibliotek Naukowych wynika, że w porównaniu z państwowymi bibliotekami akademickimi biblioteki medyczne:

- ponoszą **dwukrotnie większe** łączne wydatki w przeliczeniu na jednego użytkownika,
- przeznaczają **1,5 razy większą** część swoich budżetów na zbiory ogółem, w tym rok do roku coraz większa ich część jest przeznaczana na zakup książek polskich i zagranicznych,
- **2 do 3 razy większe** kwoty wydają w przeliczeniu na jednego użytkownika na zakup materiałów bibliotecznych, a na zakup książek nawet **3,5 razy więcej** (2008).

Porównując wydatki na jednego użytkownika w latach 2006-2008 należy zauważyć, że:

- w bibliotekach medycznych wydatki na zakup nowych książek rosły **trzykrotnie szybciej** (wzrost o 150%), niż łączne wydatki na zakup materiałów bibliotecznych (wzrost o 55%),
- tendencja wzrostowa tych wydatków jest także dostrzegalna w akademickich bibliotekach państwowych, jednak **na dużo mniejszą skalę**; wzrost wydatków na gromadzenie wydawnictw zwartych wyniósł 30%, natomiast wydatki na zakup materiałów bibliotecznych zwiększyły się tylko nieznacznie (o 6%).

Liczyby wydatkowanych kwot na zakup książek (w przeliczeniu na jednego użytkownika) najlepiej ilustrują to zjawisko i mówią same za siebie:

- Biblioteka GUMed: 34,80 PLN (2006) i 55,90 PLN (2008),
- biblioteki medyczne: 20,12 PLN (2006) i 50,29 PLN (2008),
- akademickie biblioteki państwowe: 10,95 PLN (2006) i 14,32 PLN (2008).

Przytoczone wnioski zestawione z analizą stopnia wykorzystania księgozbiorów (**dwukrotnie niższe** w bibliotekach medycznych niż w bibliotekach akademickich) pokazują, jak ogromne koszty ponoszą uczelnie medyczne na kształcenie studentów medycyny i wspieranie badań prowadzonych przez ich pracowników naukowych.

Wśród przyczyn dużej kosztochłonności bibliotek medycznych należy wymienić te najbardziej istotne:

- książka medyczna jest bardzo droga, szczególnie ta zagraniczna,
- biblioteki medyczne nie otrzymują regularnego egzemplarza obowiązkowego – w pojedynczych przypadkach jest on pozyskiwany tylko do udostępniania na miejscu,
- konieczność intensywnego, w ostatnich latach, uzupełniania kolekcji o literaturę dla nowych kierunków studiów, np. z zakresu nauk o zdrowiu, a także na potrzeby ogromnej grupy zawodowej, jaką są kształcące się w systemie szkolnictwa wyższego pielęgniarki i położne, jak również dla studentów obcojęzycznych tzw. English Division,
- specyfika dziedziny, jaką są nauki medyczne – publikacje szybko się dezaktualizują,
- konieczność zapewnienia pracownikom ochrony zdrowia dostępu do najnowszej literatury wynikająca z wymogu ustawicznego podnoszenia kwalifikacji w zawodach medycznych,
- zasadność gromadzenia tytułów książek w większej liczbie egzemplarzy z uwagi na system wypożyczeń podstawowej literatury na okresy sześciomiesięczne,
- zmiany na rynku wydawniczym, m.in. dynamiczny wzrost liczby publikacji (zarówno polskich autorów, tłumaczeń literatury obcojęzycznej, jak i oryginalnych wydań) oraz zwiększająca się na polskim rynku liczba

firm wydawniczych, księgarskich i hurtowni książek, a także podmiotów sprowadzających literaturę zagraniczną.

Czy zatem biblioteki medyczne lepiej niż inne dbają o swoich użytkowników w zakresie oferowanych księgozbiorów? Biorąc pod uwagę fakt, iż nasze uczelnie otrzymują mniejsze dotacje niż inne państwowe szkoły wyższe, a posiadane przez nas księgozbiory są systematycznie uzupełniane, odnawiane i aktualizowane, m.in. dzięki selekcji, na tak postawione pytanie należy udzielić odpowiedzi twierdzącej.

Jak pokazuje nasze doświadczenie Analiza Funkcjonowania Bibliotek Naukowych jest bardzo dobrym narzędziem dla zarządzających bibliotekami do oceny własnych placówek i porównania się z innymi. Warto więc zachęcić wszystkie biblioteki medyczne do udziału w projekcie, gdyż tylko wtedy wynikające z AFBN wskaźniki będą w pełni miarodajne i obiektywne.

Bibliografia

Ankieta „Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych” za lata 2006-2008. Dokument elektroniczny <http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/> [Dostęp 5.11.2010]

B a n d u r s k i Roman: W sprawie gospodarki dubletami i drukami zbędnymi. *Bibliotekarz* 2000 Nr 7-8 s. 28-30

B a t o r o w s k a Hanna, C z u b a ł a Barbara: Wybrane zagadnienia nauki o informacji i technologii informacyjnej. Kraków 1996

B i l i Ń s k i Lucjan: Selekcja materiałów bibliotecznych: przekazywanie druków zbędnych. Warszawa 2007

B i l i Ń s k i Lucjan.: Selekcja zbiorów bibliotecznych warunkiem ich racjonalnego gromadzenia. *Bibliotekarz* 1995 Nr 1 s. 18-24

B i l i Ń s k i Lucjan (red.): Vademecum bibliotekarza: praktyczne i aktualne informacje dla bibliotekarzy. Cz. 6. Warszawa 2002-2006

C h a d a j Anna, G a r c z y Ń s k a Maria: Organizacja selekcji zbiorów w Bibliotece Głównej i bibliotekach sieci Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. EBIB 2007, 8. Dokument elektroniczny http://www.ebib.info/2007/89/a.php?chadaj_garczynska [Dostęp 8.04.2010]

D u n i n Janusz: W sprawie aktualnych problemów gromadzenia bibliotecznego. *Przegląd Biblioteczny* 1998 Nr 1 s. 15-23

G i w e r Olga: Selekcja zasobów w bibliotekach akademickich jako element polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów. Dokument elektroniczny <http://bur.univ.rzeszow.pl/relacja/ref/giwer.pdf> [Dostęp 8.04.2010]

J a g i e l s k a Maria: Gospodarka dubletami i drukami zbędnymi w bibliotekach akademickich w Polsce w kontekście przygotowywanej specjalizacji materiałów bibliotecznych w bibliotekach naukowych. *Roczniki Biblioteczne* 1986 R. 30 Nr 1-2 s. 149-177

M i c h n i e w i c z - W a n i k Krystyna: Selekcja materiałów zbędnych (na przykładzie Biblioteki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego). EBIB 2007, 8. Dokument elektroniczny http://www.ebib.info/2007/89/a.php?michniewicz_wanik [Dostęp 8.04.2010]

P r i c e de Solla Derek John.: Mała nauka wielka nauka. Warszawa 1967

S t e f a Ń c z y k Elżbieta: Problemy przechowywania zbiorów w bibliotekach akademickich i naukowych we Francji. *Bibliotekarz* 2001 Nr 11 s. 7-10

Warzachońska Bogumiła: Selekcja zasobów i gospodarka drukami zbędnymi w BG UŚI. *Bibliotekarz* 1999 Nr 6 s. 9-12

Wojciechowski Jacek: Z problemów organizacji zasobów bibliotecznych. *Przegląd Biblioteczny* 1998 Nr 1 s. 5-14

Wołosz Jan: Efektywna biblioteka publiczna w społeczeństwie informacyjnym. W: T. W.: Sulimierski (red.): Standaryzacja kosztów w bibliotekach publicznych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Chełm 19-21.09.2002 r. Warszawa 2003

Zmigradzki Zbigniew: Obyś zbiory gromadził – dylematy czasu obecnego. *Przegląd Biblioteczny* 1998 Nr 1 s. 31-37

Załącznik

Dane wykorzystane w referacie w zestawieniu tabelarycznym.

Tabela 1

Zbiory wydawnictw zwartych systemu biblioteczno-informacyjnego Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w latach 2005-2009 (stan na 31.12.)

Rok	Zbiory wydawnictw zwartych Biblioteki Głównej GUMed (vol.)			Zbiory bibliotek klinik i zakładów (vol.)	Łącznie zbiory wydawnictw zwartych (vol.)
	główny	dydaktyczny	razem		
2005	269 942	34 546	304 488	55 926	360 414
2006	271 505	34 518	306 023	54 802	360 825
2007	274 387	33 122	307 509	54 497	362 006
2008	276 626	31 863	308 489	55 933	364 422
2009	278 490	33 512	312 002	55 684	366 686

Tabela 2

Wpływy wydawnictw zwartych systemu biblioteczno-informacyjnego Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w latach 2005-2009 (stan na 31.12.)

Rok	Wpływy Biblioteki Głównej GUMed (vol.)			Wpływy bibliotek klinik i zakładów (vol.)	Wpływy łącznie (vol.)
	księgozbiór główny	księgozbiór dydaktyczny	razem		
2005	1 616	1 400	3 016	724	3 740
2006	1 738	1 586	3 324	656	3 980
2007	3 536	1 836	5 372	796	6 168
2008	2 658	1 629	4 287	2 777	7 064
2009	2 154	1 459	3 613	841	4 454
Łącznie lata 2005-2009	11 702	7 910	19 612	5 794	25 406

Tabela 3

Ubytki wydawnictw zwartych systemu biblioteczno-informacyjnego Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w latach 2005-2009 (stan na 31.12.)

Rok	Ubytki Biblioteki Głównej GUMed (vol.)			Ubytki bibliotek klinik i zakładów (vol.)	Ubytki łącznie (vol.)
	księgozbiór główny	księgozbiór dydaktyczny	razem		
2005	177	125	302	1 316	1 618
2006	175	1 614	1 789	1 780	3 569
2007	654	3 232	3 886	1 101	4 987
2008	419	2 888	3 307	1 341	4 648
2009	290	810	1 100	1 090	2 190
Łącznie lata 2005-2009	1 715	8 669	10 384	6 628	17 012

Tabela 4

Zestawienie całości księgozbioru dydaktycznego do jego nie wypożyczanej części

Rok	Łączna liczba tytułów	Tytuły nie wypożyczane		Łączna liczba egzemplarzy	Egzemplarze nie wypożyczane	
		liczba	%		liczba	%
2005	1323	42	3,2	34 546	4 028	11,6
2006	1456	43	2,9	34 518	4 137	11,9
2007	1610	45	2,8	33 122	4 335	13,1
2008	1779	50	2,8	31 863	4 627	14,5
2009	1956	71	3,6	32 512	5 233	16,1

Tabela 5

Udział procentowy budżetów państwowych bibliotek akademickich w budżetach ich uczelni

Rok	Budżet biblioteki jako procent budżetu uczelni (%)		
	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne	państwowe biblioteki akademickie
2006	2,77	1,73	2,79
2007	3,31	2,28	3,28
2008	2,10	2,05	2,89

Tabela 6

Liczba zarejestrowanych użytkowników i studentów

Rok	Zarejestrowani użytkownicy i studenci (osoby)					
	ogółem			studenci		
	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne (mediana)	państwowe biblioteki akademickie (mediana)	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne (mediana)	państwowe biblioteki akademickie (mediana)
2006	7597	8377	15181,5	4868	5718	16826,5
2007	8017	8355	16640	5197	6525	20571,5
2008	7949	7323	18440	5317	5837	18479

Tabela 7

Udział procentowy wydatków biblioteki na zbiory ogółem w budżecie biblioteki

Rok	Wydatki na zbiory ogółem jako procent budżetu biblioteki (%)		
	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne	państwowe biblioteki akademickie
2006	35,60	36,50	25,38
2007	34,11	34,11	24,98
2008	42,23	31,33	24,56

Tabela 8

Udział procentowy wydatków biblioteki na zakup książek polskich i zagranicznych w budżecie biblioteki

Rok	Wydatki na zakup książek polskich i zagranicznych jako procent budżetu biblioteki (%)		
	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne	państwowe biblioteki akademickie
2006	11,00	7,42	5,22
2007	11,24	8,20	5,95
2008	11,70	9,14	5,48

Tabela 9

Łączne wydatki biblioteki na 1 użytkownika

Rok	Wydatki (PLN) na 1 użytkownika		
	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne (mediana)	państwowe biblioteki akademickie (mediana)
2006	538,90	480,65	197,98
2007	533,22	392,07	197,34
2008	476,73	444,99	226,45

Tabela 10

Wydatki biblioteki na zakup materiałów bibliotecznych na 1 użytkownika

Rok	Wydatki na zakup materiałów bibliotecznych (PLN) na 1 użytkownika		
	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne (mediana)	państwowe biblioteki akademickie (mediana)
2006	171,76	102,24	52,39
2007	183,12	95,91	50,46
2008	202,80	158,90	55,61

Tabela 11

Wydatki biblioteki na zakup książek na 1 użytkownika

Rok	Wydatki na zakup książek (PLN) na 1 użytkownika		
	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne (mediana)	państwowe biblioteki akademickie (mediana)
2006	34,80	20,12	10,95
2007	45,43	32,13	13,22
2008	55,90	50,29	14,32

Tabela 12

Aktywność księgozbiorów, czyli stopień ich wykorzystania

Rok	Stopień wykorzystania księgozbiorów (%)		
	Biblioteka GUMed	biblioteki medyczne	państwowe biblioteki akademickie
2006	0,33	0,33	0,60
2007	0,33	0,33	0,62
2008	0,26	0,43	0,58

Mgr Ewa Grzędzilewska
Mgr Roma Hajduk
Mgr Joanna Kosicka
Mgr Maria Posadzy
Poznań - UM

ORGANIZACJA WOLNEGO DOSTĘPU DO KOLEKCJI BIBLIOTECZNYCH

Od początków swojego istnienia biblioteki były ważnymi ośrodkami wiedzy i informacji. W ciągle zmieniającej się rzeczywistości nowe technologie oraz powszechny dostęp do Internetu stanowią znaczącą konkurencję dla drukowanych zasobów bibliotecznych. Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu podjęła działania zmierzające do skrócenia drogi użytkownika do księgozbioru. Stworzenie wolnego dostępu i układ tematyczny mają przede wszystkim uaktywnić księgozbiór i wyjść naprzeciw potrzebom użytkowników w świetle zmieniających się form edukacji. Możliwość taką stwarza nowy budynek Biblioteki zaprojektowany zgodnie ze światowymi standardami.

Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu istnieje od 1952 roku. Do roku 1984 zlokalizowana była na jednej kondygnacji budynku przy ul. Sieroczej 10, od 1985 roku prowadzi działalność we własnym obiekcie przy ul. Parkowej 2. Wszystkie dostępne kolekcje znajdują się tu na jednej kondygnacji. Udostępnianie zbiorów w bibliotece prowadzone jest w wypożyczalni oraz dwóch czytelnich. W skład księgozbioru podręcznego Czytelni Ogólnej wchodzi przede wszystkim podręczniki, skrypty, atlasy, słowniki i encyklopedie. W Czytelni Naukowej, która jest jednocześnie centrum informacji, można korzystać z czasopism, wydawnictw informacyjnych oraz komputerowych baz danych i z Internetu. Ze względu na trudne warunki lokalowe, niewielką powierzchnię, wręcz ciasnotę, prawie całe zbiory biblioteczne zamknięte są w magazynach. Nawet w czytelni studenckiej książka z podręcznej kolekcji dydaktycznej trafia do użytkownika za pośrednictwem dyżurnego bibliotekarza, po wcześniejszym dostarczeniu rewersu z sygnaturą. Jedynym miejscem z wolnym dostępem jest czytelnia naukowa, w której czytelnik ma w zasięgu ręki ułożone alfabetycznie, polskie i zagraniczne czasopisma z bieżącego roku oraz niewielką kolekcję słowników, bibliografii itp.

Rolą każdej, współczesnej biblioteki uniwersyteckiej jest nie tylko gromadzenie, opracowanie, przechowywanie i udostępnianie zbiorów czy prowadzenie działalności z zakresu informacji naukowej, ale także wspieranie procesu edukacyjnego swojej

uczelni. Ciasny i przestarzały budynek Biblioteki na ul. Parkowej, z ukrytymi w magazynach zbiorami, „cichymi” czytelniami, brakiem pomieszczeń do pracy zespołowej, nie pozwalała na właściwą realizację tego zadania. Wreszcie nadeszła pora na długo oczekiwane zmiany.

W roku akademickim 2010/2011 Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu funkcjonować będzie w Centrum Bibliotecznym-Kongresowym. Nowoczesny budynek stanął na terenie miasteczka uczelnianego Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu, w bezpośrednim sąsiedztwie akademików, gmachu Collegium Stomatologicum oraz powstającego dopiero Uniwersyteckiego Centrum Biologii Medycznej. Rozplanowanie przestrzeni nowej siedziby jest bardzo funkcjonalne i powinno spełnić oczekiwania czytelników: studentów i pracowników naukowych Uniwersytetu oraz służyć dobrej organizacji pracy bibliotekarzy. Część biblioteczna budynku została zaprojektowana tak, by ze zgromadzonych w niej zbiorów, w dogodny sposób, mogło korzystać nawet 300 osób równocześnie.

W tradycyjnej bibliotece narzędziem do zdobycia informacji jest katalog kartkowy bądź komputerowy. Przy jego pomocy czytelnik lokalizuje poszukiwaną pozycję. Opis katalogowy nie daje jednak pełnej informacji o zawartości książki i czynność tę trzeba wielokrotnie powtarzać, aby uzyskać poszukiwaną pozycję. Wydłuża się czas dotarcia użytkownika do odpowiedniej pozycji. Biblioteka w nowym gmachu powinna stworzyć właściwe warunki do pracy dla wszystkich potencjalnych czytelników, jednocześnie być ośrodkiem informacji naukowej. Projekt użytkowy nowego budynku zakłada powstanie biblioteki z wolnym dostępem do zbiorów. Ta forma udostępniania znajduje wielu zwolenników zarówno wśród bibliotekarzy,

jak i użytkowników. Wolny dostęp uprzystępnia dużą część księgozbioru i ułatwia poszukiwania nieskonkretyzowane, umożliwia użytkownikowi bezpośredni kontakt ze zbiorami bibliotecznymi, pozwala na dowolny i nieskrępowany wybór materiałów. Wzbogaca procedury wyszukiwawcze, przynosząc w rezultacie wyższe wskaźniki wykorzystania księgozbioru.

Aby nowa Biblioteka stała się nie tylko „nowym” budynkiem, ale przede wszystkim obiektem spełniającym wszelkie standardy nowoczesnego bibliotekarstwa, miejscem atrakcyjnym, przyjaznym, chętnie odwiedzanym i dostosowanym do potrzeb naszych użytkowników, jeszcze w trakcie budowy trzeba było podjąć szereg prac związanych z reorganizacją księgozbioru. Zwłaszcza przygotowanie kolekcji do wolnego dostępu było dużym wyzwaniem dla pracowników Biblioteki.

Reorganizacja księgozbioru wiązała się z koniecznością:

- opracowania własnej klasyfikacji dziedzinowej,
- przypisania książek, ułożonych dotychczas wg sygnatur, do właściwego działu,
- uzupełnienia opisu katalogowego o symbol kolekcji,
- zabezpieczenia zasobów przed kradzieżą poprzez wklejenie specjalnego chipu i zakodowanie w nim najważniejszych informacji, takich jak sygnatura, tytuł, symbol kolekcji,
- oznakowania książek kolorowym paskiem wskazującym kolekcję,
- zaopatrzenia książek w etykiety z symbolem działu.

Zasoby przeznaczone do wolnego udostępniania będą ustawione według schematu działowego stworzonego przez pracowników Biblioteki. Przy opracowywaniu tego układu brano pod uwagę: nauki podstawowe medycyny (anatomia, biochemia, fizjologia), dziedziny medycyny (odpowiedniki specjalizacji lekarskich), rodzaje medycyny, np. medycyna pracy, medycyna ratunkowa, medycyna rodzinna, medycyna sądowa. Następnie schemat został uzupełniony o działy niezwiązane tematycznie z naukami medycznymi, np. informatyka, pedagogika, matematyka, prawo. Kody w klasyfikacji przedmiotowej stanowią kombinacje liter i cyfr. Pierwsza duża litera oznacza nazwę kolekcji, np. M – monografie, C – kolekcja dydaktyczna w czytelniku studenckiej, a następna duża litera i cyfra określa dziedzinę:

DZIAŁ	MONOGRAFIE	KOLEKCJA DYDAKTYCZNA
Gastroenterologia. Hepatologia	MG1	CG1
Genetyka	MG2	CG2
Geriatrya	MG3	CG3
Ginekologia. Położnictwo	MG4	CG4

Układ z założenia składa się z symboli głównych, ale w niektórych przypadkach było wskazane użycie symbolu rozwiniętego, np.

MS4Stomatologia

MS4a chirurgia stomatologiczna, chirurgia szczękowo-twarzowa

MS4b choroby jamy ustnej

MS4c ortodoncja

MS4d protetyka stomatologiczna

MS4e stomatologia dziecięca

MS4f stomatologia zachowawcza.

Schemat klasyfikacji działowej kolekcji dydaktycznej i kolekcji monografii zawiera ponad 80 symboli i jest otwarty, a w razie konieczności utworzenia nowego działu, np. na literę G, dodajemy kolejną cyfrę i uzyskujemy symbol MG5. Zasoby kolekcji dydaktycznej i kolekcji monografii zostaną ustawione na bibliotecznych półkach wg działów, w obrębie działu obowiązywać będzie układ alfabetyczny wg nazwisk autorów lub redaktora albo pierwszego słowa tytułu, jeśli książka jest wieloautorska.

W otwartej kolekcji wypożyczalni zastosowano schemat dostosowany do przedmiotów nauczania i zawiera on aktualnie około 70 symboli.

DZIAŁ	WYPOŻYCZALNIA
Gastroenterologia. Hepatologia	WG1
Genetyka	WG2
Geriatrya	WG3
Ginekologia. Położnictwo	WG4

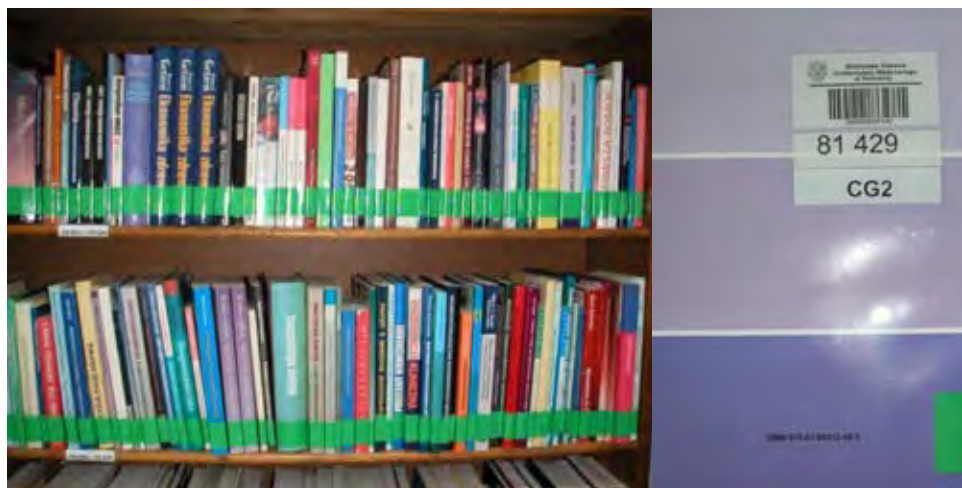
Zbiory, które zostaną udostępnione w wolnym dostępie, zorganizowano w kilku kolekcjach oznakowanych odrębnymi kolorami:

- Kolekcja wypożyczalni (I piętro)
- Kolekcja czytelní studenckiej (II piętro)
- Kolekcja czytelní czasopism (II piętro)
- Kolekcja monografii (III piętro)
- Kolekcja informacyjno-bibliograficzna (III piętro)

Wypożyczalnia z kolekcją podręczników i skryptów to 60 000 woluminów udostępnionych według przedmiotów nauczania. Pozycje tej kolekcji oznaczone są kolorem niebieskim, na odwrocie książki wskazany jest również odpowiedni przedmiot.

W czytelní czasopism w wolnym dostępie znajdują się periodyki polskie i zagraniczne z ostatnich dziesięciu lat ustawione alfabetycznie.

Księgozbiór dydaktyczny, udostępniony w czytelní studenckiej, liczący ponad 20 000 egzemplarzy podzielono dziedzinowo. Przynależność do poszczególnej z nich jest wskazana na odwrocie pozycji.

Zbiór monografii docelowo liczyć będzie 60 000 pozycji w języku polskim i angielskim. Usystematyzowany został również dziedzinowo. Kolekcję tworzą monografie, podręczniki akademickie, habilitacje, materiały zjazdowe z pełnymi referatami od roku 1990. Zasoby nie dublują kolekcji dydaktycznej. Księgozbiór informacyjno-bibliograficzny to przede wszystkim słowniki, encyklopedie, leksykony, bibliografie, informatory i inne materiały informacyjne. Wszystkie materiały w wolnym dostępie są zarejestrowane w katalogu komputerowym. Informacja o przynależności książki do danego działu umieszczona jest w katalogu komputerowym w kolumnie Dział.

Autor	Furter, Sabrina, Jasch, Kim Ch, Majewski, Sławomir, Red. Nockowski, Piotr, Tł. Reich, Adam, Tł.
Tytuł	Dermatologia / Sabrina Furter, Kim Ch. Jasch.
Inne tytuły	Crashkurs Dermatologie : Repetitorium mit Einarbeitung der wichtigsten Prüfungsfakten
Wydanie	Wyd. 1 pol. / red. Sławomir Majewski ; tł. z jęz. niem.: Piotr Nockowski, Adam Reich.
Adres wydawniczy	Wrocław : Elsevier Urban & Partner, 2010.
Opis	XIV, [2], 275 s., XXXVI s. tabl. kolor. : il. ; 24 cm.
Hasła przedmiotowe	Dermatologia Podręczniki
Serie	Crash Course
Uwagi	Na okł.: Nie rozumiesz-zrozumiesz ; Nie pamiętasz-przypomnij sobie ; Ta książka jest lepsza niż najlepsze notatki. Tyt. na s. przytyt. niem. Indeks.
ISBN	9788376091815

Lokalizacja	Kolekcja	Dział	Sygnatura	Rodzaj
Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego	Czytelnia Studencka	CD1	340237	Nie wypożyczane
	Kod paskowy	Status		Data zwrotu
	5800000098944	Do korzystania na miejscu		
Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego	Czytelnia Studencka	CD1	340238	Nie wypożyczane
	Kod paskowy	Status		Data zwrotu
	5800000098946	Do korzystania na miejscu		
Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego	Magazyn Główny BG	WD1	340239	Książki magazynu wypożyczalni
	Kod paskowy	Status		Data zwrotu
	5800000098947	Na półce		
Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego	Magazyn Główny BG	WD1	340241	Książki magazynu wypożyczalni
	Kod paskowy	Status		Data zwrotu
	5800000098950	Na półce		

Wolny dostęp do zbiorów wymaga ochrony i zabezpieczenia. Oprócz systemu monitoringu w nowym budynku Biblioteki wprowadzono nowoczesny system ochrony i kontroli księgozbioru RFID (radio frequency identification). Jego podstawę stanowią etykiety z wbudowaną pamięcią i anteną. Pozwala to przyspieszyć i usprawnić proces wypożyczeń i zwrotów. Umożliwia również prowadzenie automatycznego skontrum, a także ułatwia nadzór nad obiegiem i porządkowaniem księgozbioru. Na parterze przy wejściu na schody oraz przy windach usytuowane są bramki bezpieczeństwa wysyłające sygnał do dyżurki ochrony obiektu. Dodatkowo zasoby chronione są kodami dezaktywowanymi przez personel Biblioteki po odnotowaniu faktu wypożyczenia książki lub innych materiałów dydaktycznych.

Otwarcie zasobów i układ tematyczny mają przede wszystkim uaktywnić księgozbiór i wyjść naprzeciw potrzebom użytkownika. Architektura nowej Biblioteki pozwala na stworzenie miejsca przyjaznego czytelnikowi. Dla szybszego i wygodniejszego dostępu do zbiorów na parterze oraz poszczególnych piętrach umieszczone będą tablice informacyjne stanowiące swego rodzaju przewodnik po kolekcjach, ich rozmieszczeniu i układzie. Dla dodatkowego komfortu czytelników każde z pięter zajmowanych przez Bibliotekę wyposażone zostanie w stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu, samoobsługowe kserografy oraz wygodne kanapy. Na pierwszym i drugim piętrze znajdą się również stanowiska do nauki indywidualnej.

Mgr Agnieszka Tupikowska
Mgr Dagmara Budek
Szczecin - PAM

WOLNY DOSTĘP DO PÓLEK JAKO FORMA OŻYWIENIA KSIĘGOZBIORU

Transformacja bibliotek jest procesem nieuniknionym. Czas, postęp techniczny, a także informacyjny zmuszają biblioteki do nieustannych przekształceń uwzględniających współczesne formy komunikowania się.

Ważnym procesem nadającym bibliotece charakter instytucji usługowej jest udostępnianie księgozbioru. Tradycyjna forma - podawanie książek przez bibliotekarza, jest czasochłonna, coraz mniej efektywna i odchodzi powoli do lamusa. Zmiany w sposobie udostępniania wymuszane są przez masowy charakter użytkownika, a także dużą ilość operacji przy jego obsłudze. Nowym wymogiem jest też wzrost szybkości usług i skrócenie czasu realizacji zamówienia. Sprzyja temu postępująca automatyzacja procesów bibliotecznych. Wprowadzanie elektronicznych systemów pozwala na radykalne zmiany w zakresie rejestracji wypożyczeń i zwrotów.

Jednym z wielu elementów modyfikacji funkcjonowania nowoczesnej biblioteki jest organizacja wolnego dostępu do księgozbioru, łączącego procesy przechowywania i udostępniania zbiorów. Wprowadza go coraz więcej bibliotek w Polsce. Nie musimy już wzorować się na bibliotekach europejskich, ponieważ sami mamy czym się pochwalić. Ta forma udostępniania znajduje coraz więcej zwolenników zarówno wśród pracowników, jak i użytkowników bibliotek.

Wolny dostęp do pól daje użytkownikowi sposobność bezpośredniego kontaktu z materiałami bibliotecznymi, umożliwia i ułatwia samodzielne poszukiwania. Daje też możliwość swobodnego przeglądania książek bez konieczności ich zamawiania i wypożyczania.

Czytelnicy cenią sobie możliwość samodzielnego poszukiwania, które poprzedzone wyszukiwaniem w katalogu komputerowym pozwala ustalić, czy książkę można znaleźć bezpośrednio na półce w czytelni lub wypożyczalni, czy też jest przechowywana w magazynie, czy należy na nią złożyć elektroniczne zamówienie, czy można ją wypożyczyć na zewnątrz czy może jest udostępniana tylko na miejscu.

W nowym budynku Biblioteki Głównej Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie taka forma udostępniania zbiorów została uwzględniona już na etapie projektowym. Lokalizacja budynku – bliskość domów studenckich i szpitala klinicznego, oraz stworzenie odpowiednich warunków dla wszystkich użytkowników

przyczyniły się do zwiększenia liczby odwiedzających bibliotekę. Aby taka forma dostępu została zaakceptowana przez użytkowników, musi być spełnionych kilka warunków. Po pierwsze – niezbędna jest odpowiednio duża powierzchnia, tak, aby możliwy był łatwy, niepowodujący tłoku dostęp do półek, oraz swobodny przejazd wózkami bibliotecznymi. Wskazane jest również wydzielenie miejsc, w których czytelnicy mogliby przekartkować książki czy nawet wstępnie je przestudiować. Po drugie układ zbiorów musi być klarowny i czytelny dla użytkownika. Wreszcie, konieczne jest odpowiednie zabezpieczenie księgozbioru.

Zbiory biblioteki PAM liczą ponad 230 tys. książek. W wolnym dostępie znajduje się około 29 tys. woluminów, co stanowi ponad 12% całego księgozbioru, z czego około 22 tys. posiada wypożyczalnia. Ta liczba zmienia się w ciągu roku, gdyż w momencie zakupu nowych tytułów lub wydań sukcesywnie przenoszone są do magazynu wydania starsze lub podręczniki, które nie znalazły się na liście literatury obowiązkowej bądź uzupełniającej. Również coroczna analiza wykorzystania poszczególnych tytułów powoduje ich ewentualne przesunięcie do magazynu na rzecz nowych tytułów.

Zarówno w wypożyczalni, jak i w czytelni zastosowano ten sam układ zbiorów, aby ułatwić poszukiwania czytelnikom korzystającym z różnych agend biblioteki.

W wypożyczalni z wolnym dostępem znajduje się przede wszystkim księgozbiór dydaktyczny (ok. 21 tys. woluminów) podzielony na trzy główne działy: medycyna, stomatologia oraz nauki o zdrowiu. Te z kolei podzielono na poddziały zwane kolekcjami np.: anatomia, biochemia, chirurgia, farmakologia, ortodoncja, chirurgia szczękowa, pielęgniarstwo, kosmetologia, fizjoterapia itd.

Dodatkowo wydzielone zostały serie wydawnicze np. Biblioteka Lekarza Praktyka, Biblioteka Stomatologa, Biblioteka Pediatri, a także podręczniki do nauki języków obcych oraz podręczniki dla studentów programu anglojęzycznego. W 2010 roku po raz pierwszy wydzielono również księgozbiór podręczników dla studentów kierunku dietetyka, zakupionych ze specjalnych funduszy w ramach programu unijnego.

Oddzielne kolekcje stanowią też nowości, literatura popularno-naukowa oraz beletrystyka.

Wszystkie egzemplarze znajdujące się w wolnym dostępie wprowadzone zostały do katalogu komputerowego wraz z przypisaniem do odpowiedniej kolekcji. Informacja o kolekcji wskazuje, w jakim dziale i na jakiej półce należy szukać danego egzemplarza. Aby ułatwić czytelnikom korzystanie z katalogu elektronicznego w wypożyczalni zainstalowano 6 stanowisk komputerowych. Ponadto, stworzono tam specjalne miejsca do pracy umożliwiające bardziej szczegółowe zapoznanie się z tytułami. Czytelnik może przysiąść przy stolikach znajdujących się między regałami lub przy oknach z widokiem na kompleks sportowy naszej uczelni.

Niezwykle ważne jest odpowiednie przygotowanie księgozbioru do wolnego dostępu. W naszej bibliotece zbiory znajdujące się w wolnym dostępie zostały

zabezpieczone przed nieuprawnionym wyniesieniem. Zainstalowano elektroniczne bramki, a wszystkie egzemplarze zostały oklejone paskami magnetycznymi.

Niewątpliwą zaletą wolnego dostępu do półek jest połączenie dwóch funkcji –przechowywania i udostępniania. Tradycyjne udostępnianie eliminuje z obiegu część księgozbioru, gdyż użytkownicy nie zawsze potrafią odnaleźć interesującą ich literaturę w katalogach bibliotecznych. Wolny dostęp czyni przystępną większą część zbiorów. Ułatwia też niesprecyzowane poszukiwania, ponieważ czytelnik odruchowo przegląda książki o podobnej tematyce, które są na wyciągnięcie ręki. I nie zawsze są to nowości. Często starsze dzieła już zapomniane stają się „odkryciem”.

Omawiana forma wypożyczeń ma też niestety słabsze strony. Samodzielne przedstawianie książek przez czytelnika wymaga częstego porządkowania księgozbioru oraz ciągłego kontrolowania czy książki znajdują się na odpowiednich półkach. Mimo, że przewidziano specjalne wózki do odkładania książek przejranych, a niewypożyczonych, zdarza się, że czytelnicy kładą je byle gdzie. Trzeba tu wspomnieć, że nasi studenci opanowali bardzo ciekawe sposoby „chowania” upatrzonych książek, bądź to dla kolegów, bądź dla siebie, tak aby inni użytkownicy nie mogli ich znaleźć. Książki te, „zapomniane” przez użytkowników, dopiero po jakimś czasie (np. przy okazji wakacyjnego skontrum) zostają odnalezione przez pracowników. Najbardziej pomysłowi chowają je na wierzchołkach regałów, na wysokości mniej więcej 2,3 m, dla większości osób niewidocznych na pierwszy rzut oka. Zdarza się też umyślne wstawianie w zupełnie innych działach, bądź z tyłu za innymi książkami. Jednym słowem, pomysłowość naszych studentów nie zna granic.

Wolny dostęp do półek – pomimo zabezpieczeń powoduje też pewne straty księgozbioru. Nie są one jednak zbyt duże. W pierwszym roku funkcjonowania w nowych warunkach w niewyjaśnionych okolicznościach zaginęły 23 egzemplarze, co stanowi zaledwie 0,1%. Podobnie było w roku następnym. Można więc stwierdzić, że zabezpieczenie książek i elektroniczne bramki zdają egzamin.

Każda biblioteka akademicka podczas rozpoczęcia roku akademickiego przechodzi ciężkie chwile, a dzięki tej formie wypożyczeń zmniejszył się czas obsługi czytelnika i skróciły kolejki.

Powszechne już w bibliotekach uczelnianych zintegrowane systemy biblioteczne umożliwiają elektroniczne składanie zamówień do wypożyczalni. Wolny dostęp do zbiorów uniemożliwia jednak uruchomienie takiej usługi dla tej części księgozbioru. Zanim bowiem bibliotekarz zrealizuje zamówienie elektroniczne, tzn. fizycznie wyjmie egzemplarz z półki, inny czytelnik będący w tym samym czasie w wypożyczalni może go właśnie wypożyczyć. Aby nie wprowadzać chaosu, już na etapie projektowania organizacji pracy w nowej bibliotece zdecydowaliśmy o wyłączeniu księgozbioru będącego w wolnym dostępie z możliwości zamawiania elektronicznego.

Wśród użytkowników biblioteki PAM została przeprowadzona ankieta na temat wolnego dostępu do zbiorów. Wzięły w niej udział 224 osoby.

Wolny dostęp do zbiorów w wypożyczalni jest akceptowany przez znakomitą większość naszych użytkowników – 88%. Oczywiście są też osoby, którym taka forma udostępniania nie odpowiada, ale stanowią one jedynie 12%.

Spośród badanych użytkowników 63% korzysta z wolnego dostępu do zbiorów zarówno w czytelni, jak i wypożyczalni, 25% tylko w wypożyczalni, 10% tylko w czytelni, a 2% nie korzysta wcale.

Najczęściej wypożyczanymi książkami są podręczniki oraz literatura naukowa, łącznie – 50%, następnie atlasy – 12%, nowości – 9% oraz słowniki – 2%. Literaturę popularno-naukową, przewodniki turystyczne oraz beletrystykę wypożycza 16% ankietowanych użytkowników. Liczba wypożyczeń książek beletrystycznych w 2009 r. wzrosła prawie czterokrotnie, w porównaniu z rokiem 2006 czyli ostatnim pełnym rokiem funkcjonowania biblioteki w starej siedzibie, w której działała tradycyjna wypożyczalnia. W latach 2007-2009 odnotowano też 1500 wypożyczeń literatury popularno-naukowej.

Spośród badanych użytkowników 71% deklaruje, że wypożycza podręczniki wydane w starszych latach. Z całą pewnością objęcie ich wolnym dostępem spowodowało, że ta część księgozbioru na nowo ożyła.

Mimo, iż połowa wypożyczanych książek to podręczniki, widać, że czytelnicy chętnie sięgają również po literaturę spoza obowiązującego kanonu. Wypożyczanie innych tytułów niż literatura obowiązkowa deklaruje 70%.

Zazwyczaj czytelnicy, przychodząc do wypożyczalni, mają już skonkretyzowane potrzeby, ale w 90% właśnie wolny dostęp do półek sprawia, że sięgają także po inne tytuły.

Korzystający z wypożyczalni zdecydowanie pozytywnie ocenili układ księgozbioru – 85%. Tylko 4% wyraziło opinię negatywną, a 11% nie miało w tej kwestii zdania.

Aż 83% naszych użytkowników nie ma trudności w wyborze odpowiednich książek w wypożyczalni, 8% narzeka na brak pomocy bibliotekarza, taki sam procent uważa, że trudności powoduje nieczytelny układ księgozbioru. Dla 1% w wypożyczalni jest zbyt duży wybór książek i potrzebna jest rada bibliotekarza.

Nasi użytkownicy w wolnym dostępie do półek najwyżej cenią sobie możliwość swobodnego wyboru książki – 34%, następnie zapoznanie się z nowościami – 19%, przeglądanie książki bez konieczności jej wypożyczenia – 28% oraz sięgnięcie po literaturę dodatkową – 18%. Ponadto, czytelnicy cenią fakt, że nikt nie stoi im nad głowami i ich nie pogania. Doceniają też fachową pomoc personelu wypożyczalni.

Spotyka się opinie, że bibliotekarze nie lubią tej formy udostępniania. Nie znajduje ona potwierdzenia w naszej bibliotece. Wbrew pozorom ten sposób udostępniania nie eliminuje bibliotekarza, wręcz przeciwnie jest on cały czas spoiwem łączącym czytelnika z księgozbiorem. Problemy czytelnika z doбором odpowiedniej literatury powodują, że zawsze potrzebna jest pomocna dłoń fachowego pracownika wypożyczalni. Relacje pomiędzy użytkownikiem i bibliotekarzem są stałym

elementem każdej formy udostępniania. Bliższa wzajemna komunikacja wpływa na lepsze poznanie potrzeb naszych czytelników, a oni z kolei mają wpływ na dobór księgozbioru w wypożyczalni oraz zakup nowych tytułów.

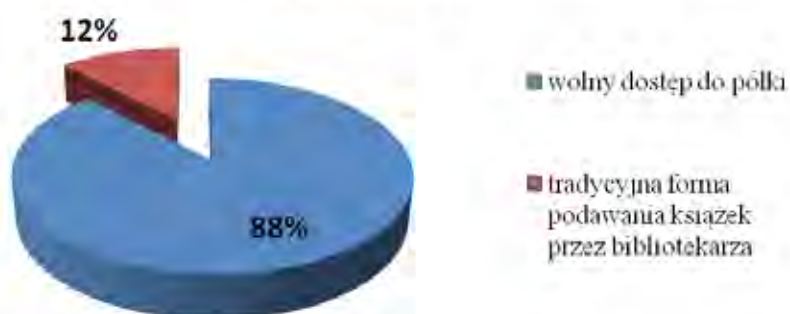
Nasi czytelnicy od początku zaakceptowali wolny dostęp do półek w wypożyczalni.

A zadowolenie użytkowników oraz większe wykorzystanie księgozbioru są dowodem na to, że decyzja o wyborze takiej formy udostępniania zbiorów w wypożyczalni była trafna.

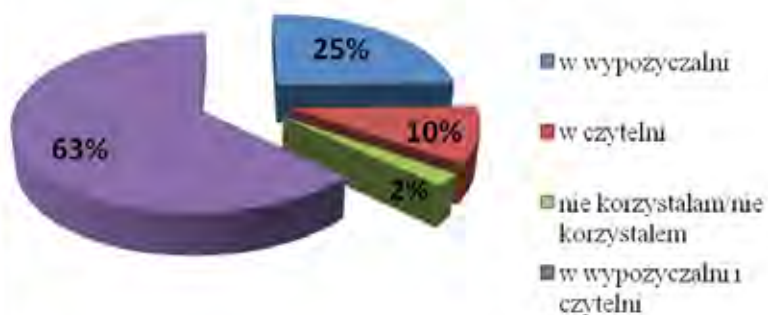
Wykresy

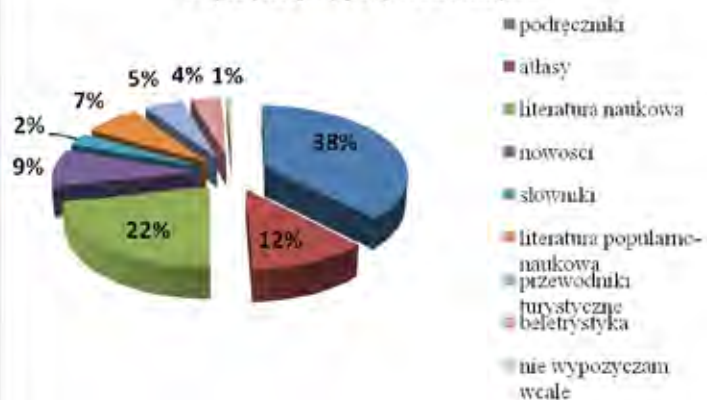
Jaka forma dostępu do zbiorów Pani/Panu bardziej odpowiada?

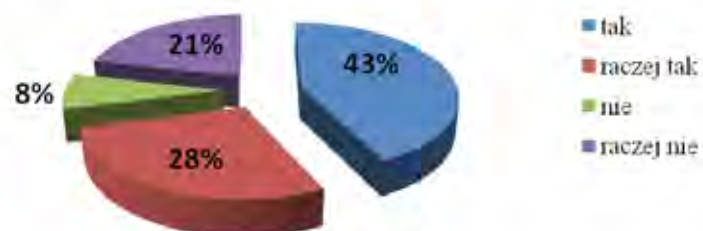
Czy i gdzie korzysta Pani/Pan z wolnego dostępu do pólki w bibliotece?

Najczęściej wypożyczane książki

Czy wypożycza Pani/Pan podręczniki wydane w starszych latach?

Czy wypożycza Pani/Pan książki inne niż obowiązkowa literatura zalecana przez wykładowcę?

Czy wolny dostęp do polek sprawia, że wypożycza Pani/Pan również książki wcześniej nieplanowane?

Bibliografia

Brzezińska - Stec Halina: Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej im. Jerzego Giedroycia w Białymstoku. Koncepcja użytkowa i funkcjonalna. EBIB 2001, 4 (22). [dostęp: 25 maja 2010]. Dostępny w Internecie: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/brzezinska.html>>

Dubkiewicz Łukasz: Wolny dostęp do zbiorów w Bibliotece Wolnego Uniwersytetu w Berlinie. EBIB 2008, 5 (96). [dostęp: 25 maja 2010]. Dostępny w Internecie: <<http://www.ebib.info/2010/96/a.php?dubkiewicz>>

Kalinowska Hanna: Czytelnik w nowoczesnej bibliotece czyli marketing usług bibliotecznych. W: Marketing i jakość usług bibliotek akademickich. Ogólnopolska IV Konferencja Bibliotek Niepublicznych Szkół Wyższych. Wrocław, 9-11 maja 2002. Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji TWP, s. 52-60

Konieczna Danuta: Nowa przestrzeń biblioteczna miejscem aktywności użytkowników i pracowników uczelni. Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski 2009, 1-2. [dostęp: 25 maja 2010]. Dostępny w Internecie: <http://www.wbp.olsztyn.pl/bwm/1-2_09-ie/uwm.htm>

Szewczyk - Kłos Danuta: Współczesne metody zarządzania a struktury organizacji pracy w bibliotekach akademickich. W: Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? Łódź, 19-21 czerwca 2006. Materiały konferencyjne. II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, s. 157-171

Wojsiechowski Jacek: Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany. Kraków 2001

Mgr Anna Uryga
Mgr Beata Bator
Mgr Urszula Zdeb
Mgr Lucjan Stalmach
Kraków - CM UJ

KLUCZE DO PÓLEK - REGAŁY NA PULPIT - KSIĄŻKI DO KIESZENI: BIBLIOTEKA MEDYCZNA UJ CM W TRANSFORMACJI

Wprowadzenie

Na przełomie 2009 i 2010 roku Biblioteka Medyczna UJ CM stanęła wobec perspektywy przeniesienia do nowej lokalizacji. Przyczynami dla których ten pomysł rozwinął się były:

- niewspółmiernie wysokie koszty modernizacji obecnego budynku biblioteki w stosunku do możliwości inwestycyjnych i remontowych uczelni;
- próba wkomponowania biblioteki głównej w projekt budowy nowoczesnego gmachu, w którym znajdą miejsce niektóre jednostki organizacyjne prowadzące badania w zakresie nauk podstawowych. Istotnym argumentem przemawiającym za takim rozwiązaniem była idea przeniesienia biblioteki z odległej od centrum Krakowa *Dzielnicy Prokocim* do *Dzielnicy Wesola*, gdzie znajdują się główne ośrodki dydaktyczno-szpitalne UJ CM (zlokalizowane w kwartale ulic *Kopernika*, *Śniadeckich*, *Grzegórzeckiej* i *Św. Łazarza*).

Nieoczekiwana dla naszej Biblioteki propozycja uczestniczenia w projektowaniu założeń dla nowego budynku niosła w sobie podstawowy dylemat:

Jak przenieść bibliotekę- z bogatymi ilościami zbiorami - na powierzchnię dwa razy mniejszą?

Postawione w tych okolicznościach pytanie, nie tyle skrywa paradoksalnie brzmiącą myśl o kolejnej przeprowadzce - co raczej wymusza szeroko kontekstową analizę dotyczącą zbiorów, projekcję naszej Biblioteki w nowych (*choć nie wiadomo czy lepszych*) warunkach oraz antycypację usług w oparciu o zasoby informacyjne, co do których posiadamy wiedzę i umiejętności, aby do nich dotrzeć i pozyskać. W związku z tym, że etap wstępnego projektowania nowej siedziby mamy już za sobą – dzisiaj chcemy podzielić się naszymi przemyśleniami, co do działań i zagadnień, które będziemy podejmować i z którymi będziemy musieli się zmierzyć w ciągu najbliższych 5-ciu lat.

Klucze do pól

Współcześni bibliotekarze wystarczająco oswoiili się z problemem skutecznego i pełnego wyszukiwania potrzebnej informacji w zalewie danych oraz przekształcania tej informacji w wiedzę.

Obecnie, w dobie rekordów komputerowych i dokumentów elektronicznych, muszą oni myśleć o przedmiocie klasyfikowania oraz indeksowania jako o dowolnym bycie, który chcą opisać tak, by było możliwe powtórne jego odnalezienie. W procesie tzw. *ziarninowania (granulowania)* zbiorów bibliotecznych do przedmiotów opisywanych przez bibliotekarzy mogą należeć nie tylko dokumenty (książki, czasopisma, raporty, patenty, korespondencja), ale też różne eksponaty: obrazy i filmy wideo; ludzie i ich biografie; nagrania dźwiękowe, adresy internetowe oraz bazy danych.

Klasyfikacja staje się niejako kluczem do grupowania kolekcji bibliotecznej. W prostej definicji celem klasyfikacji jest więc zgrupowanie razem pozycji podobnych i oddzielenie pozycji niepodobnych choć z pozoru mających wspólne elementy. W ten sposób staje się to częścią bardziej podstawowego schematu logicznego, który poznajemy w procesie uczenia się, rozumienia i organizowania naszej przestrzeni pojęciowej.

Wydaje się, że dyskusja na temat klasyfikacji w przeszłości bardziej podgrzewała nastroje między bibliotekarzami, niż cokolwiek innego. Uległo to pewnemu wyciszeniu, gdyż granice pomiędzy narzędziami semantycznymi są już nie tak ostre, zwłaszcza w dobie stale rozwijanych internetowych technologii.

Klasyfikacja pozostaje techniką naturalną, konieczną i nadal rozwijaną w systemach formalnych, a zrośnięta z tym kwestia notacji jest nadal istotną częścią odzwierciedlanej struktury tak, by można było w sposób logiczny ułożyć zbiory biblioteczne na regałach, półkach i w szufladach, zarówno w fizycznej jak i wirtualnej przestrzeni.

Podążając za Alanem Gilchristem i jego tezami przytoczonymi z książki p.t. „*Subject approach to managing information*”¹ spróbujemy - w tym świetle - postawić dwa istotne dla nas pytania:

1) Czy – porównanie Internetu do olbrzymiej, tonącej w ciemnościach hurtowni, do której użytkownik dostał klucz do drzwi wejściowych oraz zapaloną świeczkę - nie jest równie uprawnione - w odniesieniu do zbiorów tradycyjnych ułożonych na bibliotecznych regałach?

2) Czy wybrany przez nas wiele lat temu model organizacji biblioteki medycznej w oparciu o temat (dziedzinę) i zastosowanie dwóch wzajemnie przenikających się schematów języka informacyjnego tj. **klasyfikacji NLM i tezaurya MeSH** - stają się podstawą do selekcjonowania, nicowania, przesiewania i łączenia kolekcji tradycyjnej i cyfrowej w zgrabną całość? Czy mogą to być wyznaczniki transformowanej biblioteki?

Genezą *klasyfikacji NLM* [<http://www.nlm.nih.gov/class/>] (National Library of Medicine) był amerykański raport badawczy na temat Army Medical Library, opublikowany w 1944, który zalecał żeby „*Biblioteka była sklasyfikowana zgodnie z nowoczesnym schematem*” i aby schemat ten miał zapis mieszany (litery i numery) podobny do schematu *Library of Congress* [<http://www.loc.gov/library/>]. Wstępne wydanie *Library's Classification* przygotowane przez Mary Louise Marshall ukazało się w 1948 roku, a dalsze prace na rozwoju tego schematu były kontynuowane przez Dr. Franka B. Rogersa. Od 2002 roku tablice klasyfikacyjne są publikowane wyłącznie w formie elektronicznej i uaktualniane corocznie. W drodze stopniowej ewolucji *Klasyfikacja NLM* połączyła w sobie cechy wyliczające, fasetowe oraz analityczno-syntetyczne. *Klasyfikacja NLM* znalazła swoje zastosowanie w wielu bibliotekach na świecie i stała się międzynarodowym standardem.^{2 1}

Pierwsze prace nad budową systemu klasyfikacyjnego w naszej bibliotece rozpoczęły się już w 1996 roku. Początkowo zespół naukowej informacji medycznej opracował autorski projekt klasyfikacji wykorzystany do zaaranżowania zbiorów w czytelni². Prace nad przeklasyfikowaniem zbiorów magazynowych podjęte w 2003 r. były doświadczeniem bardzo cennym ze względów praktycznych, niemniej zastosowane wtedy narzędzie okazało się zbyt ogólne. Przy niewielkiej liczbie zbiorów czytelnianych – przyjęty schemat klasyfikacyjny – choć spełnił swoje zadanie, już w obliczu kilkadziesiąt razy większych zbiorów w magazynie zamkniętym okazał się niewystarczający. Podobnie szeregowanie książek w obrębie działu według kolejności numerów inwentarzowych było zabiegiem bezużytecznym z punktu widzenia potrzeb użytkownika. Ostatecznie w kwietniu 2004 roku zapadła decyzja o zastosowaniu dla tych zbiorów *klasyfikacji National Library of Medicine*, zwłaszcza że jej udostępnienie na stronie portalu internetowego przez NLM <http://wwwcf.nlm.nih.gov/class/OutlineofNLMClassificationSchedule.html> znacznie ułatwiło pracę. W oparciu o analizę organizacji księgozbioru stworzona została procedura określająca sposób przeprowadzenia klasyfikacji z uwzględnieniem wszystkich dodatkowych czynności wykonywanych w ramach całego przedsięwzięcia. Powołany został odrębny zespół składający się początkowo z 3 osób³. Przy pomocy jedyne go dostępnego źródła wiedzy o klasyfikacji NLM, jakim jest Internet, przetłumaczone zostały procedury klasyfikacyjne, opis powstania i budowa klasyfikacji. W trakcie prac powstały też

¹ Od sierpnia 2009 roku na stronie NLM można skorzystać z kursu online : *Introduction: Fundamentals of The NLM Classification* składającego się z 9 modułów.

² Elżbieta B o h a t k i e w i c z , K. J e n n e r - U t r a t , Anna K r z a k , Anna U r y g a : Model opracowania rzeczowego a organizacja i zarządzanie informacją w Bibliotece Medycznej CMUJ. *Biul. GBL* 2000 R. 46 nr 363 s. 13-29

³ Aktualnie zespół ten łączy funkcje gromadzenia i klasyfikacji tworząc „sekcję klasyfikacji i kształtowania kolekcji bibliotecznej”

procedury dodatkowe będące wynikiem dostosowywania klasyfikacji do naszych warunków⁴.

Po 6-ciu latach stosowania – narzędzie, jakim jest *Klasyfikacja NLM*, stało się równouprawnionym językiem informacyjno-wyszukiwawczym obok języka haseł przedmiotowych MeSH. Sposób prezentacji tego narzędzia w Komputerowym Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ jest jeszcze dalekie od doskonałości. Niemniej wdrożony system klasyfikacyjny sprawdził się w wielu naszych rozwiązaniach:

- w jednoznaczny sposób identyfikuje książkę na półce, wskazuje lokalizację oraz ułatwia zdalne wypożyczenia;
- poszukiwanie informacji według schematu klasyfikacyjnego jest rodzajem wyszukiwania topograficznego, tematycznego i dziedzinowego oraz identyfikowania zbiorów poprzez typ publikacji;
- zbiory szeregowane wewnątrz poszczególnych działów kryją podobną do siebie organizację: ułożone są nie tylko alfabetycznie ale i chronologiczne oraz geograficzne (szeregowanie obok oryginału kolejnych wydań i tłumaczeń, skupianie biografii jednej osoby obok siebie, wykorzystywanie tablic geograficznych).

Wśród trudności, które dostrzegamy w obecnych warunkach i co do których żywimy nadzieję, że stracą swoją moc w przyszłych rozwiązaniach architektonicznych oraz technologicznych, znajdują się takie problemy jak:

- brak wolnego dostępu w magazynach (w projektowanych warunkach – zbiory druków zwartych tj. ok. 150.000 vol. oraz 3 roczniki ok. 600 tytułów czasopism drukowanych znajdzie się w wolnym dostępie dla użytkowników);
- brak systemu „*namierzania*” i identyfikacji położenia danej pozycji w przestrzeni bibliotecznej, w sytuacji gdy ta właśnie pozycja hipotetycznie może być w każdej chwili zamówiona zdalnie, poprzez komputerowy katalog, przez innego użytkownika;
- czytelnie z wolnym dostępem do zbiorów pozostających w trakcie klasyfikowania (w nowych warunkach jedynie wyselekcjonowane i sklasyfikowane zbiory zostaną przetransportowane);
- system klasyfikacji nie został *a priori* zaprojektowany w środowisku katalogu elektronicznego, co zmusza nas do szukania wielu okrężnych dróg dostosowujących możliwości katalogu elektronicznego VTLS/VIRTUA do kluczowych zadań klasyfikacji (problemy są stopniowo diagnozowane i rozwiązywane przez zespół informatyków i bibliotekarzy systemowych z BJ).

⁴ Wszystkie materiały dostępne są na stronie głównej Biblioteki Medycznej (<http://www.bm.cm-uj.krakow.pl/>)

Biblioteka – niezależnie od lansowanego projektu przeprowadzki – od kilku już lat przenosi się do wirtualnego środowiska po to, aby sprostać wymaganiom (oczekiwaniom) obecnych i przyszłych użytkowników dla których budynek biblioteki jest i najprawdopodobniej będzie poza miejscem ich pracy i nauki. Wirtualne przeglądanie dobrze zorganizowanej kolekcji, gdzie w określonych działach klasyfikacji umieszczone będą obok siebie różne typy „zgranulowanych” zbiorów, powinno stać się kluczem do efektywnego wyszukiwania i wykorzystywania wiedzy w nich zawartej.

Poza funkcjami wyszukiwawczymi i organizacyjnymi dobra klasyfikacja stanowi również klucz do kontrolowania oraz koordynowania polityki gromadzenia i selekcji zbiorów.

Regały na pulpit

Biblioteka Medyczna UJ CM

Ilościowa analiza kolekcji druków zwartych (razem ze zbiorami specjalnymi) na tle retrokonwersji katalogów

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Stan zbiorów wg inwentarza	339 023	337 437	337 396	335 438	326 376	327 166	-112 39 vol.
Gromadzenie zbiorów (wpływ do inwentarza)	4 647	4 622	4 313	4 768	3 463	3 133	2 49 51 vol.
Selekcja zbiorów (odpływ z inwentarza)	3 322	4 833	3 743	3 177	12 100	2 113	3 12 94 vol.
Ilość rekordów egzemplarza	28 026	31 333	42 600	49 127	32 310	37 194	Średni przyrost rekordów
Roczny przyrost	3 782	3 327	11 047	6 327	3 623	4 384	5 49 2
Sto % retrokonwersji	8,27%	9,33%	12,63%	14,66%	16,18%	17,48%	

Prezentowane powyżej zestawienie ilościowe może skłaniać do wniosku, że proces przeniesienia informacji katalogowej o drukach zwartych do katalogu online jest przedsięwzięciem zarówno czasochłonnym, kosztochłonnym jak i organizacyjnie niewykonalnym. Analiza ta wskazuje bowiem, że nasza Biblioteka realizując bieżące zadania związane z procesami gromadzenia i opracowania (tj. akwizycją nowych nabytków, selekcją niektórych kolekcji, klasyfikowaniem zasobów pod kątem dziedzinowym oraz ich opracowaniem formalno-rzeczowym) może liczyć na to, że jej komputerowa baza katalogowa nasyci się rekordami egzemplarza w 80 % dopiero za co najmniej 60 lat. Ta wizja - w konfrontacji z projektem przeniesienia naszej biblioteki do nowej lokalizacji za 5 lat - budzi uzasadniony niepokój.

Zamiast obejmować głębszą refleksją odpowiedź na pytanie: *jakie dalsze kroki przedsięwziąć w celu ułatwienia użytkownikom dostępu do zbiorów bibliotecznych?* – w tym miejscu chcemy przedstawić i skrótowo omówić kilka interesujących nas pozycji literaturowych. Są to:

1. Artykuł p.t. „Selection for preservation: considerations for the Health science” zestawiający poglądy, metody, kryteria i priorytety stosowane przy selekcji zbiorów w bibliotekach medycznych Stanów Zjednoczonych ze szczególnym

uwzględnieniem zasad, którymi kieruje się NLM przy mikrofilmowaniu posiadanych serii wydawniczych oraz monografii ³;

2. Studium porównawcze p.t. „A Qualitative, Comparative Study of the Use of Electronic Information and Other Services at Universitäts- und Landesbibliothek Münster” prowadzone przez znawcę problematyki brytyjskiego bibliotekarstwa akademickiego w odniesieniu do rozwiązań niemieckich. Studium opiera się na analizie wywiadów udzielonych przez bibliotekarzy, studentów i kadre dydaktyczną. Szczególnie ciekawe dla nas jest to, że ankietowane osoby miały w nieodległej pamięci bibliotekę z zamkniętym dostępem do swoich magazynów. Wdrożenie wolnego dostępu do półek w 1989 r. złamało historycznie ugruntowaną organizację zasobów bibliotecznych według bieżącej akcesji i przygotowało grunt do pełniejszego wykorzystywania serwisów świadczonych na odległość ⁴.
3. Artykuł p.t. „The CONSPECTUS: A Collection Analysis and development success” szczegółowo opisuje metodę wypracowaną i ogłoszoną w 1979 roku przez Research Library Group Amerykańskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy, która zdomowała się w wielu bibliotekach na świecie i stała się międzynarodowym standardem. Metoda ta skrótowo polega na przypisywaniu kodów odzwierciedlających stan zasobów bibliotecznych w poszczególnych obszarach tematycznych do 5-ciu poziomów zaspokojenia potrzeb informacyjnych. Analizując korzyści i pułapki związane z użyciem tej metody, autor tego artykułu sygnalizuje fakt, iż najlepsze efekty stosowania metody są osiągane dzięki współpracy bibliotekarzy z wielu ośrodków. Metoda może być modyfikowana w zależności od potrzeb regionalnych, dziedzinowych oraz narodowych ⁵.
4. Artykuł p.t. „Updating Conspectus for a Digital Age” jest powiązany z artykułem cytowanym powyżej. Tutaj autorzy proponują nowe definicje poziomów zaspokojenia potrzeb czytelniczych mając na uwadze konieczność adaptacji metody Conspectus do nowych warunków tj. zdalnego dostępu i postaci cyfrowej zasobów udostępnianych przez biblioteki ⁶.
5. Dokument p.t. „An Evaluation of the Current Approach to Collaborative Collection Management in SCURL Libraries and Alternatives to Conspectus. Report and Recommendations on Collection Strength Measurement Methodologies for Use in SCURL Libraries. Final Report of the RSLP SCONE Project” rozszerza problematykę technik używanych przy stosowaniu metody Conspectus. Materiał oparty na doświadczeniach konsorcjum bibliotek naukowych w Szkocji objaśnia istotę testów pilotażowych które przygotowują proces penetrowania regałów bibliotecznych poprzez tematy, dziedziny, typy i formaty, podnosi role jakie pełnią tzw. *Checking lists* oraz *Przewodniki po zasobach referencyjnej literatury*, wskazuje na potrzebę skanowania kart

z tradycyjnych katalogów, które nie zostały objęte retrokonwersją oraz zwraca uwagę na konieczność a) wykonywania pomiarów pól reprezentujących daną dziedzinę w przestrzeni fizycznej i wirtualnej, b) prowadzenia oceny dostępnej kolekcji przez zewnętrznych ekspertów, c) przeprowadzania analizy cytowań d) kompilowania analiz bazujących na różnorodnych statystycznych wskaźnikach e) ankietowania użytkowników i badania ich potrzeb oraz zachowań. Obok informacji o technikach manualnych, materiał uzupełnia wiedzę o stosowaniu technik zautomatyzowanych przy realizacji projektów opartych na metodzie CONSPECTUS. W pewnym związku z omawianym dokumentem pozostaje raport prezentujący wyniki badań prowadzonych metodami Conspectus przez czeskich bibliotekarzy, który jest dostępny pod adresem <http://conspectus.nkp.cz/> ⁷.

6. Dokument p.t. „JISC National e-books observatory project. Key findings and recommendations” jest raportem z prowadzonego w Wielkiej Brytanii projektu, który przynosi ciekawą, świetnie zilustrowaną i świeżą (z punktu widzenia aktualności) analizę problematyki korzystania z książek elektronicznych z platform zarządzanych przez biblioteki uniwersyteckie. Studium przedstawia zagadnienia z perspektywy doświadczeń użytkownika, biblioteki i wydawcy, osadzając je w głębokim kontekście. Zakreśla też tendencje z którymi współczesne biblioteki muszą się zmierzyć przy zastępowaniu formy drukowanej podręczników w postaci cyfrową. Raport ten z pewnością będzie punktem wielu odniesień dla instytucji, które zarówno rozpoczynają swoją przygodę z wdrażaniem tego typu usług jak i posiadają własne doświadczenie i sprawdzoną praktykę ⁸.

Konfrontowanie naszej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych do tych lub innych przykładów dobrej praktyki z zakresu szeroko rozumianej polityki gromadzenia kolekcji bibliotecznych jest bardzo przydatne. Kreując strategię rozwoju - **mając na uwadze próbę konstruowania regałów na pulpitych komputerów w ramach własnej uczelni** - musimy pamiętać, że ten proces nie tylko zależy od inwencji pojedynczej instytucji lub grupy zawodowej. Jest on i (w coraz większym stopniu) będzie splotem wielu innych przedsięwzięć o wielowymiarowym znaczeniu. W celu pewnego uproszczenia – przedsięwzięcia te pomieścimy w czterech zasadniczych nurtach, które rozumiemy jako:

- ▶ rozwój narzędzi i rozwiązań w oparciu o nowoczesne technologie informacyjne;
- ▶ powszechną cyfryzację tradycyjnych archiwów wiedzy przez producentów komercyjnych;
- ▶ digitalizację zagrożonych zniszczeniem lub o muzealnym znaczeniu kolekcji bibliotek, które uczestniczą w programach instytucjonalnych, regionalnych, środowiskowych i narodowych;

- ruch Open Access umożliwiający składowanie zasobów edukacyjnych i publikacji naukowych w repozytoriach otwartych na udostępnianie ich dla wszystkich⁵.

Zamykając rozważania na temat organizacji regałów na pulpicie wymienimy jeszcze kilka zrealizowanych i wdrażanych projektów, które przybliżają Bibliotekę UJ CM do nowoczesnych rozwiązań:

- Dostęp do informacji o księgozbiorze dydaktycznym skupiającym większość polskich podręczników (które przez lata nagromadziły się w wielu egzemplarzach) odbywa się poprzez Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ. Z tego poziomu prowadzone są wypożyczenia w ramach modułu zdalnej rezerwacji. W związku z tym, że w pracujemy w pewnej symbiozie z Biblioteką Jagiellońską, która gromadzi narodowy zasób wydawniczy, nasz użytkownik otrzymuje pełny dostęp do polskiego piśmiennictwa. Z tego punktu widzenia podejmowanie decyzji o wycofaniu niektórych pozycji z kolekcji Biblioteki Medycznej UJ CM będzie szybsze i łatwiejsze niż w innych bibliotekach.
- W związku z ogólnouniwersyteckim projektem związanym z budową JAGIELLOŃSKIEJ BIBLIOTEKI CYFROWEJ [<http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/libra>] istnieje plan utworzenia archiwum skryptów oraz repozytorium zasobów edukacyjnych, które są dziełami wytwarzanymi na uczelni i co do których autorzy godzą się na współdzielenie praw do ich udostępniania szerszej społeczności akademickiej.
- Podejmując działania na rzecz opracowania w katalogu online XIX wiecznego piśmiennictwa medycznego zwłaszcza kolekcji zgromadzonych poloników – włączamy się w nurt odkrywania dzieł mających znaczenie dla historii polskiej medycyny nowożytnej i przygotowujemy ten zasób do ratowania go przed destrukcją spowodowaną kwaśnością papieru.
- Pierwsza próba dostępu do pakietów książek online miała miejsce w latach 2006-2008 poprzez platformę OVID. Niestety, z uwagi na niewielką statystykę wykorzystania, zakup dostępu na kolejne lata został przerwany. W 2010 roku po raz kolejny próbujemy ożywić udostępnianie książek online. poprzez zakup polskich podręczników z platformy <http://www.ibuk.pl/index.php> i otwarcie dostępu dla naszych użytkowników od przyszłego roku kalendarzowego. W ciągu najbliższych kilku miesięcy musimy przygotować pakiet ok. 35 – 40 referencyjnych podręczników i monografii z wielu specjalizacji i dziedzin medycyny, które będą udostępniane poprzez platformę MyiLibrary

⁵ „Przewodnik po otwartej nauce”, [<http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartej-nauce/>] który przybliży inicjatywę OPEN ACCESS - został stworzony w ramach projektu „Otwórz książkę”, realizowanego przez ICM UW przy wsparciu udzielonym przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego.

oraz wydawnictwo McGrawHill. Te nowe nabytki zostaną odpowiednio sklasyfikowane i opracowane katalogowo. Działanie związane z zakupem i promocją anglojęzycznych podręczników i monografii ma związek z realizacją projektu „eSPACE- wsparcie realizacji badań naukowych poprzez rozbudowę infrastruktury informatycznej, zwiększenie mobilności oraz rozszerzenie dostępności źródeł wiedzy”, który nasza Biblioteka realizuje wspólnie z Ośrodkiem Komputerowym UJ CM w ramach funduszy strukturalnych UE tj. z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego „Innowacyjna Gospodarka”.

- Od przeszło 10 lat gromadzenie czasopism łączy w sobie kombinację prenumeraty czasopism polskich i zagranicznych w formie drukowanej z formą elektroniczną oraz bazami danych. Polityka gromadzenia czasopism i baz danych prowadzona przez Bibliotekę Medyczną pozostaje w ścisłej korelacji z polityką gromadzenia reprezentowaną przez Bibliotekę Jagiellońską. Dzięki wspólnym zakupom wypracowany został model, który pozwala oszczędzić czas przy realizacji procedur zakupowych, proporcjonalnie dzielić się kosztami oraz rozszerzać dostęp do czasopism i baz danych z wszystkich dziedzin nauki na całą społeczność akademicką Uniwersytetu Jagiellońskiego. W niektórych uzasadnionych finansowo i merytorycznie sprawach Biblioteka Medyczna podejmuje zakupy obejmujące licencje dostępowe jedynie dla komputerów sieci UJ CM. Zestawienie zamieszczone poniżej wskazuje na bardziej zaawansowany, niż w przypadku druków zwartych, proces zamiany formy drukowanej czasopism na postać online.

Ilość tytułów czasopism i baz danych								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Czasopisma importowane w druku	360	353	321	264	164	149	119	114
Czasopisma krajowe w druku	336	309	428	317	342	408	406	397
kolekcja e-czasopism biomedycznych	1850	2500	3260	3680	4086	5405	6299	6823
bazy danych online dedykowane dla BM	17	15	14	14	14	14	21	20

- W stosunku do wielotorowego kształtowania polityki gromadzenia druków zwartych – sposób zarządzania kolekcjami czasopism jest ugruntowany w naszej praktyce i przynosi dużo bardziej satysfakcjonujące wyniki w odpowiedzi na zapotrzebowanie czytelników. Obok katalogów integrujących informację o posiadanych kolekcjach czasopiśmienniczych – dysponujemy również dodatkowym narzędziem e-lokalizatorem, które oparte jest na usłudze Link-360. Pozwala to na integrowanie informacji o kolekcjach czasopism

elektronicznych w powiązaniu z kolekcjami tradycyjnymi. Poza funkcjami kontrolnymi i organizacyjnymi, które skupiają się wokół użytkowania i administrowania listy kolekcji czasopism od A do Z, *e-lokalizator* posiada zdolność linkowania do pełnych tekstów z poziomu udostępnianych przez nas baz danych, w tym *PUBMED*. Jednym z ważnych zabiegów wzbogacających możliwości *e-lokalizatora* było wprowadzenie przez zespół pracowników OIN naszej biblioteki - listy polskich czasopism dostępnych online. W konstruowaniu tej listy nieocenioną rolę odegrał serwis ARIANTA – naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne [<http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/>] prowadzony przez Anetę Drabek i Arkadiusza Pulikowskiego z Uniwersytetu Śląskiego.

- Istotne znaczenie dla promocji świadomego korzystania z regałůw i półek poprzez różnorodne serwisy i usługi oferowane przez naszą bibliotekę przypisujemy również innemu ważnemu projektowi. Projekt „*Pro bono Collegii Medici Universitatis Jagiellonicae*”, jest rozwijany w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. W latach 2011-2013 planujemy zorganizować 30 specjalistycznych kursów wzmacniających potencjał dydaktyczny naszej uczelni. Kursy dedykujemy kadrze, która powinna posiadać pełniejszą wiedzę o możliwościach wykorzystania zasobów i technologii informacji naukowej w programach nauczania oraz umiejętności i kompetencje w zakresie wyszukiwania informacji.

Książki do kieszeni

Udostępnianie książek elektronicznych poprzez Internet nie jest z pewnością ostatnim krokiem w zakresie dystrybucji książek do czytelników. Ostatnie lata przynoszą intensywny rozwój urządzeń określanych mianem **czytników książek (ebook readers)** – niewielkich elektronicznych urządzeń przeznaczonych do wyświetlania książek i periodyków w postaci cyfrowej z wykorzystaniem zaawansowanych technologii prezentacji druku takich jak *E-Ink*.

Przykłady czytników książek

Odpowiednio wysoka jakość odwzorowania druku stanowi istotny czynnik przyswajania czytanych treści. Wiele badań dowodzi, iż poziom zrozumienia treści największy jest przy zastosowaniu papieru i klasycznego druku, mniejszy gdy mamy do czynienia z dokumentami o postaci zbliżonej do drukowanej (n.p. PDF), zaś najmniejszy dla tekstów zawartych n.p. na stronach internetowych.

Czytniki książek oferują jakość akceptowaną przez użytkowników dodając do tego wszystkiego funkcjonalności nieosiągalne w przekazie drukowanym. Do najważniejszych należą:

- łatwa przenaszalność;
- możliwość przeszukiwania (także wielu książek równocześnie);
- niższy koszt.

Podstawową zaletą czytników książek jest przede wszystkim możliwość załadowania do nich całej biblioteki książek. Zatem jedno urządzenie może stać się alternatywą dla całych regałów z książkami, co więcej może być przenoszone i wykorzystywane praktycznie wszędzie.

Coraz więcej firm oferuje czytniki książek. Do najpopularniejszych obecnie na świecie należą:

- Amazon Kindle
- Apple iPad
- Sony Rader
- nook

Potężne koncerny wydawnicze angażują coraz więcej środków w przygotowanie produktów w postaci eksiążek. Wymienić tu można chociażby Amazon oraz O'Reilly, które oferują eksiążki (także w pakietach) po cenach znacznie niższych niż wersje drukowane.

Czytniki (wykazujące się wyżej wspomnianymi cechami) zdają się stwarzać dla bibliotek nowe możliwości realizacji procesów udostępniania zasobów bibliotecznych.

Niektóre biblioteki rozpoczęły pilotaże wykorzystania czytników jako sposobu realizacji wypożyczeń książek. Jednym z pierwszych, gdzie zastosowano czytniki jest biblioteka Uniwersytetu Newcastle (http://www.ncl.ac.uk/library/about/news/details.php?news_id=217). W pilotażu wykorzystano czytniki typu *Sony PRS505*, które studenci mogli wypożyczać na 7 dni, mogli załadować do nich książki z serwera biblioteki, jak i darmowe książki pobrane z Internetu. Pilotaż wykorzystania czytników realizowany jest również na Uniwersytecie Princeton (<http://www.princeton.edu/ereaderpilot/>).

Pomimo, że wyniki tych pilotaży nie są jednoznaczne – prognozy co do wykorzystywania tej nowej formy wypożyczeń bibliotecznych - wydają się budzić optymizm. Pilotaże pozwoliły bowiem określić wymogi, jakie użytkownicy ze

środowisk akademickich stawiają przed tymi nowymi rozwiązaniami. Wśród nich należy wymienić:

- wsparcie dla sporządzania notatek;
- możliwość nanoszenia notatek wprost na tekst;
- sprawna nawigacja pomiędzy odnośnikami (przypisami);
- wykorzystanie obrazów i video w dobrej jakości.

Prowadzone przez biblioteki pilotaże wskazały też na problemy, które wstrzymują upowszechnienie się czytników na Uczelniach. Do nich należą:

- Brak jednego formatu udostępniania - niestety, nie istnieje obecnie jeden powszechnie uznany format książek obsługiwany przez wszystkie czytniki i oferujący wszystkie pożądane funkcjonalności. Można dzisiaj mówić o kilku formatach dominujących tj.: PDF, ePub (otwarty standard XML), mobi (dla Kindle).

Zróżnicowanie formatów książek (Źródło: <http://oreilly.com/ebooks/>)

Brak jednego, ogólnie obowiązującego formatu wiąże się także z brakiem standaryzacji systemu zarządzania prawami autorskimi (*DRM - digital right management*). Funkcjonalność zarządzania licencją do dokumentu elektronicznego staje się kluczowa w sytuacji, gdy kopiowanie takiego utworu jest banalnie łatwe. Przygotowane przez biblioteki procedury wypożyczeń eksiążek muszą być oparte o systemy DRM. Inaczej biblioteka straci kontrolę nad udostępnianiem swych zasobów.

- Kwestie licencyjne - wydaje się, że producenci eksiążek nie są jeszcze w pełni gotowi do ich wykorzystania czytników w bibliotekach. Świadczy o tym brak odpowiednich polityk licencyjnych sprzyjających bibliotekom, które chcą wprowadzić do swojej praktyki ten nowy sposób udostępniania zasobów.

Poniżej przytaczamy w oryginalnym brzmieniu fragment wyciągu z zapisów umowy licencyjnej firmy Amazon:

„Unless specifically indicated otherwise, you may not sell, rent, lease, distribute, broadcast, sublicense or other-wise assign any rights to the Digital Content or any portion of it to any third party, and you may not remove any proprietary notices or labels on the Digital Content.”

Wydaje się, że tak sformułowane ograniczenia - praktycznie na dzień dzisiejszy - uniemożliwiają bibliotekom działania skierowane na rzecz rozwoju usług wypożyczeń książek elektronicznych za pośrednictwem *e-czytników*^{9, 10, 11}.

Może to i dobrze !

Przecież jak wykazujemy to na to różnych przykładach w zakresie przystosowywania naszych organizacji do rzeczywistości cyfrowej mamy jako bibliotekarze jeszcze wiele do zrobienia.

¹ Gilhirst Alan: Subject approach to managing information. A. Handbook of Special Librarianship and Information Work. 7th edition. London. Aslib. 1998

² National Library of Medicine (NLM) Classification Scheme in http://hlwiki.slais.ubc.ca/index.php/National_Library_of_Medicine_classification

³ D. T. Richards, L. W. McClure, E. G. Miner: Selection for preservation: considerations for the health science. Bull Med Libr Assoc 77(3) July 1989: 284-292 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC227434/>

⁴ Crawford John C.: A Qualitative, Comparative Study of the Use of Electronic Information and Other Services at Universitäts- und Landesbibliothek Münster. Liber Quarterly 1999, 9: 352-365 <http://webdoc.gwdg.de/edoc/aw/liber/lq-3-99/lq-3-99-s352b365.pdf>

⁵ Wood Richard J.: The CONSPECTUS: A Collection analysis and development success. Library Acquisition: Practice & Theory, Vol. 20, No. 4, pp. 429--453, 1996.

⁶ Clayton Peter, Gorman Gary E.: Updating conspectus for a digital age. Library Collections, Acquisitions & Technical Services 26 (2002) 253--258.

⁷ An Evaluation of the Current Approach to Collaborative Collection Management in SCURL Libraries and Alternatives to Conspectus. Report and Recommendations on Collection Strength Measurement Methodologies for Use in SCURL Libraries. Final Report of the RSLP SCONE project. (C. Ekmekcioglu, D. Nicholson) March 2001 <http://scone.strath.ac.uk/FinalReport/SCONEFPNXA2.pdf>

⁸ JISC national e-books observatory project. Key findings and recommendations. Final Report, November 2009 by JISC Collections, Brettenham House. <http://www.jiscebooksproject.org/reports/finalreport>

⁹ As college students reject the kindle what ebook reader is going to work <http://techwag.com/index.php/2009/09/29/as-college-students-reject-the-kindle-what-ebook-reader-is-going-to-work/>

¹⁰ Will The iPad iBooks Kill The Ebook Reader? <http://www.ebookreadersreview.co.uk/>

¹¹ Newcastle University Library e-book reader loans – Frequently Asked Questions http://www.ncl.ac.uk/library/resources/ebooks/faq/loan_scheme.php

Mgr Regina Rohleder
Wrocław - PWr.

KONSORCJUM DBC - WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK PRZY TWORZENIU KOLEKCJI CYFROWYCH, ZBIORY MEDYCZNE

Działania w zakresie gromadzenia zbiorów cyfrowych podjęte przez wrocławskie biblioteki akademickie stały się impulsem do podpisania umowy Konsorcjum Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej. Zasady funkcjonowania Konsorcjum, tworzenia cyfrowego repozytorium oraz metadanych obiektów cyfrowych wypracowano na zasadzie wzajemnego porozumienia uwzględniając różnorodność zasobów bibliotecznych. Zbiory cyfrowe zgromadzono na serwerze we Wrocławskim Centrum Sieciowo-Superkomputerowym, wdrażając system dLibra. W Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej wyodrębniono publikacje o charakterze medycznym, w tym kolekcję Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich i przeanalizowano je pod kątem typu, wielkości oraz wykorzystania przez czytelników. Dokonano przeglądu zasobów medycznych w serwisach: Federacji Bibliotek Cyfrowych, europejskiej biblioteki cyfrowej Europeana oraz europejskiego repozytorium wyników badań naukowych DART - Europe. Opisano ograniczenia formalno-prawne wpływające na kształt prezentowanego zasobu cyfrowego.

Wstęp

W ostatnich latach nastąpił dynamiczny postęp w tworzeniu i rozwoju bibliotek cyfrowych w Polsce. Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa (DBC) powstała na bazie utworzonej w 2004 roku Biblioteki Cyfrowej Politechniki Wrocławskiej. Względy organizacyjne, ekonomiczne i technologiczne zadecydowały o utworzeniu Konsorcjum DBC (w 2006 roku) skupiającym początkowo 11 (10 wyższych uczelni Wrocławia i Zakład Narodowy im. Ossolińskich), a obecnie 18 instytucji regionu Dolnego Śląska i Opola. Konsorcjum ma charakter otwarty i wyraża gotowość przyjęcia kolejnych członków deklarujących gromadzenie zbiorów cyfrowych w DBC. Każdy z uczestników Konsorcjum autonomicznie podejmuje decyzje dotyczące wyboru zbiorów do kolekcji DBC. W ogólnie przyjętych kryteriach wyboru preferowane są zbiory współczesne do wykorzystania w procesach dydaktycznych zarówno zdalnych jak i tradycyjnych, zasoby zawierające wyniki badań naukowych promujące uczelnie i inne jednostki naukowe oraz zbiory istotne dla dziedzictwa kulturowego. Bardzo ważne jest również zabezpieczenie i ochrona najcenniejszych zbiorów stanowiących Narodowy Zasób Biblioteczny. W dobie powszechnego Internetu istotną cechą bibliotek cyfrowych jest wiarygodność informacji, gwarancja jakości prezentowanej wiedzy, jej trwałość i profesjonalne opracowanie informacji o źródłach. Powstające

biblioteki cyfrowe oparte są na współpracy w zakresie technologii ICT, organizacji i metod opracowania zbiorów. Przedmiotem niniejszych rozważań będą polskie zasoby medyczne dostępne w Internecie.

Współpraca bibliotek cyfrowych

Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe (PCSS), twórca systemu dLibra (Digital Library Framework) i serwisu Federacji Bibliotek Cyfrowych (FBC), wspiera technologicznie powstające biblioteki cyfrowe. Działając w ramach sieci naukowej PIONIER oferuje kompletne narzędzia informatyczne do budowy bibliotek cyfrowych oraz zapewnia dostęp do usług sieciowych umożliwiających przeglądanie metadanych w rozproszonych repozytoriach cyfrowych. Komunikację między systemami wyszukiwawczymi a repozytoriami gromadzącymi obiekty cyfrowe obsługuje protokół OAI – PMH (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting) do selektywnego pobierania metadanych i aktualizacji informacji o zasobach cyfrowych.

Baza obiektów cyfrowych, w systemie dLibra, funkcjonuje na serwerze we Wrocławskim Centrum Sieciowo-Superkomputerowym (WCSS), które odpowiada za obsługę w zakresie informatycznym i technologicznym. WCSS przejął kontrolę nad aplikacją administratora bazy i zapewnia wdrażanie kolejnych wersji oprogramowania dLibra. Administrator zarządza hierarchiczną strukturą bazy, nadaje uprawnienia redaktorom oraz czytelnikom. Redaktorzy koordynatora Konsorcjum (role koordynatora pełni Politechnika Wrocławska) mają dostęp do katalogów i kolekcji wszystkich członków DBC, natomiast uprawnienia pozostałych redaktorów ograniczono do danej instytucji. Redaktorzy zdalnie zamieszczają obiekty cyfrowe (pełne teksty i metadane). Jakość opisu metadaneowego wpływa na wyniki wyszukiwania publikacji w bibliotece cyfrowej. W celu ujednolicenia metadanych opracowano „Instrukcję tworzenia opisu metadaneowego w formacie Dublin Core Metadata Element Set w Konsorcjum Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej”. Instrukcja wraz z formularzami dla autorów jest dostępna na Forum DBC.

W dziewięciu bibliotekach instytucji należących do Konsorcjum DBC redaktorzy wprowadzają publikacje do bazy. Pozostałe podmioty tworzą kolekcje korzystając z usług redaktorów koordynatora, który zapewnia szkolenia, konsultacje i sprawuje opiekę merytoryczną nad poprawnością metadanych. Koordynator przedstawia coroczne sprawozdania na spotkaniach Rady Konsorcjum, gdzie dyskutowane są bieżące problemy, wypracowywane rozwiązywania oraz wytyczane kierunki rozwoju DBC. Przy tworzeniu cyfrowego repozytorium stosowane są dobre praktyki będące wyrazem dbałości o jakość obiektów cyfrowych i przyjazny dostęp do rozproszonych zasobów. W roku 2008 powstało Konsorcjum Polskie Biblioteki Cyfrowe zajmujące się tworzeniem standardów opisu dokumentów cyfrowych.

dLibra daje bogate możliwości wyszukiwania publikacji. Tworząc kwerendy lokalnie, można przeszukiwać pełne teksty i/lub metadane. Zapytania mogą być proste

lub zaawansowane z użyciem operatorów koniunkcji i alternatywy. Można również ograniczać przeszukiwanie do wybranych kolekcji, przeglądać listy publikacji lub indeksy. Czytelnicy komunikując się z bazą DBC za pośrednictwem strony WWW otrzymują wyniki wyszukiwania.

Zastosowanie sieciowych narzędzi informatycznych daje sposobność przeszukiwania metadanych w rozproszonych bibliotekach cyfrowych, serwisie FBC, europejskiej multimedialnej bibliotece cyfrowej Europeana, repozytorium wyników badań naukowych DART – Europe oraz innych otwartych repozytoriach czy też w popularnych wyszukiwarkach, np. Google, Onet, OAIster, itp.

Serwis FBC odgrywa niezwykle ważną rolę w systemie polskich bibliotek cyfrowych. Przede wszystkim jest agregatorem metadanych rozproszonych zasobów umożliwiając ich przeszukiwanie. Gromadzi informacje o bibliotekach cyfrowych i planowanych publikacjach.

Europejska Biblioteka Cyfrowa jest inicjatywą Komisji Europejskiej i państw członkowskich. Od 2008 roku działa prototyp strony, a uruchomienie wersji 1.0 z 10 milionami publikacji (obecnie ponad 6 milionów) zaplanowano na rok 2010. Członkowie Fundacji EDL (European Digital Library) nadzorującej Europeana są zobowiązani do:

- *Udostępniania europejskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego w portalu międzydziedzinowym*
- *Współpracy przy dostarczaniu materiałów cyfrowych i utrzymaniu wspólnego portalu*
- *Inicjatywy w zakresie wspólnej prezentacji dokumentów cyfrowych*
- *Wspierania digitalizacji europejskiego dziedzictwa kulturowego i naukowego*

W tym projekcie Polskę reprezentuje Biblioteka Narodowa współpracująca z PCSS.

Projekt DART-Europe zmierza do utworzenia jednolitego serwisu cyfrowych rozpraw i prac naukowych, w pełnym tekście. Przedsięwzięcie to ma na celu rozpowszechnianie tematyki badawczej naukowców europejskich, w celu podejmowania wspólnych projektów.

Polskie biblioteki cyfrowe uczestniczą w realizacji projektów Europeana, DART – Europe, ENRICH i innych międzynarodowych otwartych repozytoriach.

Funkcjonowanie biblioteki cyfrowej wymaga szerokiej wielopłaszczyznowej współpracy z wieloma podmiotami. Podstawą do zbudowania biblioteki cyfrowej prezentującej dorobek instytucji jest wypracowanie mechanizmów pozyskiwania publikacji do udostępniania w sieciach komputerowych oraz wsparcie organizacyjne i finansowe dla procesów digitalizacji. Systemy informatyczne są wdrażane i obsługiwane przez centra komputerowe w porozumieniu z osobami tworzącymi kolekcje cyfrowe. Opracowanie i gromadzenie zbiorów w regionalnych bibliotekach cyfrowych opiera się na współpracy bibliotekarzy i informatyków z różnych instytucji.

Przy gromadzeniu najnowszej literatury konieczna jest współdziałanie z autorami i wydawnictwami (najlepiej uczelnianymi). Przeszukiwanie rozproszonych zbiorów cyfrowych wymaga jednolitego opisu metadanych publikacji oraz zapewnienia prawidłowego funkcjonowania usług sieciowych. PCSS wraz ze środowiskiem bibliotekarzy cyfrowych wypracowało formy ciągłej współpracy bibliotek cyfrowych, należą do nich:

- Forum dLibra
- Forum Biblioteka 2.0
- Warsztaty „Biblioteki cyfrowe”
- Konferencja „Polskie biblioteki cyfrowe”

Zbiory przeznaczone są dla każdego użytkownika Internetu, bez konieczności logowania się. Zarejestrowany użytkownik otrzymuje dostęp do dodatkowych funkcjonalności, w tym powiadamiania o nowościach w bibliotece cyfrowej.

Zbiory DBC

DBC rozwijając szeroką współpracę regionalną, krajową i zagraniczną dostarcza użytkownikom pełne teksty zbiorów oferując szerokie spektrum wiedzy. Rozpowszechnianie dorobku dydaktycznego i naukowego służy wspomaganiu zdalnego nauczania i promocji polskiej nauki. Działalność DBC wpisuje się w rozwój społeczeństwa informacyjnego Dolnego Śląska.

DBC zawiera 18 kolekcji noszących nazwy instytucji oraz kolekcję – Środowisko Akademickie i Wystawy. Niektóre kolekcje dzielą się na podkolekcje w podziale bądź chronologicznym, bądź według typu zasobu. Wystawy wzbogacone animowanymi miniaturkami, mają atrakcyjną formę wizualną.

Zbiory należące do domeny publicznej można bez problemu zamieszczać w sieciach komputerowych. Ustalając kryteria wyboru zasobów gromadzonych w bibliotece cyfrowej preferuje się zbiory o charakterze dydaktycznym, pozycje unikatowe cenne dla dziedzictwa kulturowego cywilizacji oraz regionalia, związane tematycznie z profilem danej instytucji. Digitalizacja jest jednocześnie sposobem na archiwizację zbiorów zniszczonych, którym grozi bezpowrotna utrata. Nie mniej jednak należy wziąć pod uwagę fakt, że proces skanowania i opracowania plików jest niezwykle kosztowny, dlatego też niezbędne jest odpowiednie określenie kryteriów wyboru zasobów do digitalizacji. Obowiązkiem redaktorów jest weryfikacja tytułów planowanych utworów, aby zapobiegać powstawaniu kolejnych kopii zdigitalizowanych w innych instytucjach. Pomocą tutaj służy serwis Federacji Bibliotek Cyfrowych generujący listę duplikatów. Dlatego tak ważne jest tworzenie list planowanych publikacji.

Znacznie prostsze i tańsze w opracowaniu są współczesne zbiory „born - digital”, stanowiące mniej liczny zasób niż rzadziej poszukiwane zbiory historyczne.

Idea tworzenia bibliotek cyfrowych w Polsce zrodziła się pod koniec XX wieku, kiedy znaczny wzrost liczby studentów wpłynął na dostęp do zbiorów bibliotecznych.

Brakowało podręczników, a na miejsca w czytelnich trzeba było czekać. Tak, więc impulsem do tworzenia zasobów cyfrowych w początkowym okresie było wspieranie tradycyjnych procesów dydaktycznych. Z czasem ta rola wzrosła jeszcze bardziej, kiedy powstawały portale zdalnego nauczania.

The screenshot shows the 'Zaawansowane' (Advanced) search tab. Under 'Zbuduj zapytanie:' (Build query:), there are two input fields for 'Temat i słowa kluczowe' (Topic and keywords). The first field contains 'medycyna' and the second contains 'historia medycyny', separated by an 'OR' operator. There are checkboxes for 'publikacje dostępne' (available publications) and 'publikacje planowane' (planned publications), both of which are checked. Below this, 'Ogranicz wyniki zapytania do:' (Limit query results to:) includes radio buttons for 'Publikacji dodanych lub zmodyfikowanych w ciągu' (Publications added or modified within) set to 'ostatniego tygodnia' (last week), 'Publikacji dodanych lub zmodyfikowanych od dnia' (Publications added or modified from date) set to '2010-05-04', and 'Nie ograniczaj wg daty dodania / modyfikacji' (Do not limit by date of addition / modification). At the bottom right are 'Szukaj' (Search) and 'Wyczyść' (Clear) buttons, and a link 'Wyświetl biblioteki cyfrowe' (View digital libraries).

Rys. 1. Wyszukiwanie zaawansowane w FBC

The screenshot shows the 'Wyniki wyszukiwania' (Search results) page. It displays the search criteria: 'Temat i słowa kluczowe: medycyna OR Temat i słowa kluczowe: historia medycyny'. It indicates 'Biblioteki z dostępnymi publikacjami: 2 103' and 'Biblioteki z planowanymi publikacjami: 44'. A list of results is shown, including titles like 'Dzieje ginekologii medycyny w świetle zasobów źródłowych' and 'Nauka sztuki położniczej dla niewiast przez Mikołaja Mianowskiego'. Each result has a small icon and a 'Zobacz' (View) button. At the bottom, there is a pagination bar showing '9' results out of '215'.

Rys. 2. Lista wyników wyszukiwania w FBC

Oprócz zbiorów o charakterze dydaktycznym udostępniane są współczesne rozprawy doktorskie, rozprawy habilitacyjne, monografie, książki i materiały konferencyjne stanowiące dorobek uczonych. Wydaje się, że ta forma promowania wyników badań instytucji naukowych jest jak najbardziej naturalna. Biblioteki cyfrowe odgrywają niebagatelną rolę popularyzując wiedzę i wspierając programy budowy społeczeństwa informacyjnego, dlatego też w DBC przyjęto założenie, że wszystkie zasoby dostępne w sieci globalnej są w pełnym tekście.

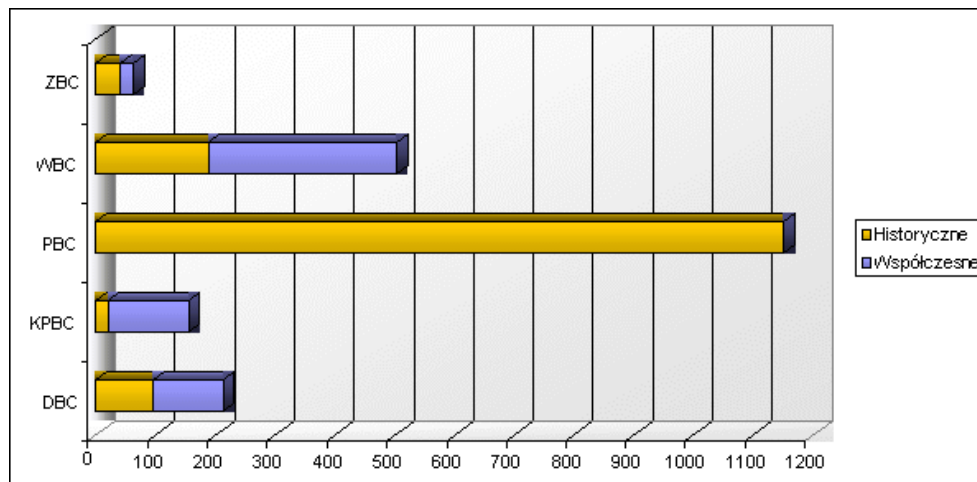
Zbiory medyczne

Dokonano przeglądu polskich zasobów cyfrowych w serwisie FBC pod kątem publikacji o tematyce medycznej (rys. 1). W tym celu utworzono kwerendę składającą się z *Tematu i słów kluczowych* dla terminów „medycyna” i „historia medycyny”. W wynikach wyszukiwania (rys. 2) otrzymano listę publikacji z informacją o bibliotekach gromadzących te zbiory.

Na podstawie powyższej listy wybrano 5 bibliotek cyfrowych w celu przeanalizowania zasobu pod kątem zbiorów medycznych. Wskazane biblioteki cyfrowe liczą powyżej 50 pozycji o tej tematyce i gromadzą 97% zasobów z tej dziedziny w polskich bibliotekach cyfrowych. Zbiory medyczne udostępniane są poprzez biblioteki regionalne, takie jak:

- Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa (ZBC)
- Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (WBC)
- Podlaska Biblioteka Cyfrowa (PBC)
- Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa (KPBC)
- Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa

Kwerendę utworzoną w FBC powtórzono w wybranych bibliotekach. Zbiory posortowano według porządku chronologicznego i według typu zasobu. Przyjęto założenie, że zbiorom powstałym do roku 1990 przyznano miano *zbiorów historycznych*, natomiast dorobek wydawniczy ostatniego dwudziestolecia nazwano *zbiorami współczesnymi*. Do zbiorów historycznych zaliczają się prace naukowo-dydaktyczne, regionalia, czasopisma naukowe oraz cenne zabytki piśmiennictwa. Publikacje współczesne stanowią przede wszystkim wydawnictwa akademickie: książki, podręczniki, monografie, rozprawy doktorskie, materiały konferencyjne, czasopisma naukowe, multimedia, itp.

Rys. 3. Zbiory medyczne w wybranych bibliotekach cyfrowych

W ZBC zgromadzono roczniki czasopism medycznych z lat 1951-1957, 1969-2008 oraz pojedyncze woluminy zbiorów współczesnych i historycznych. Są to zbiory Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie oraz Akademii Morskiej w Szczecinie.

Pierwsza w Polsce regionalna biblioteka cyfrowa w systemie dLibra – WBC oferuje czasopisma historyczne z lat 1889-1948, książki historyczne (w tym starodruki) oraz pokaźny współczesny zasób rozpraw habilitacyjnych i doktorskich pochodzących ze zbiorów Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu i Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk.

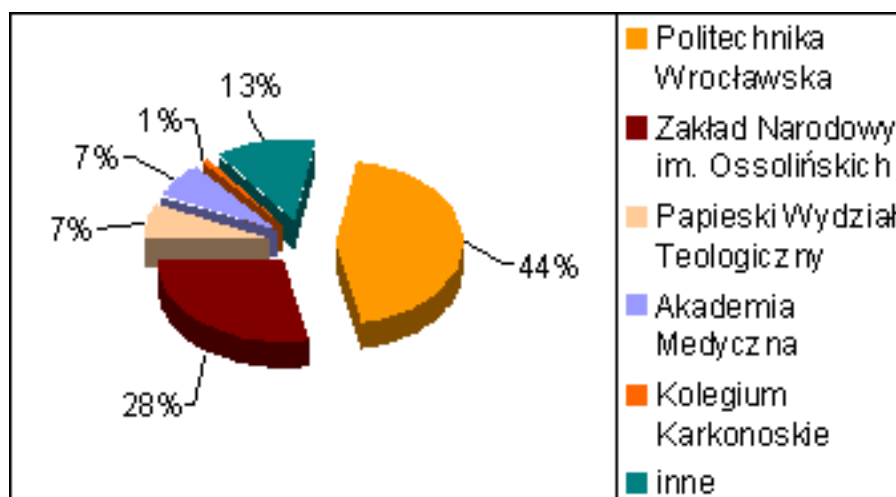
Największa liczba pozycji medycznych znajduje się w PBC – tytuły czasopism z lat 1877-1939, oraz książki, broszury i wykłady Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku. W tej kolekcji udostępniane są wyłącznie zbiory historyczne.

W KPBC umieszczono kilka książek historycznych, czasopismo z lat 1924-1939 oraz cztery tytuły czasopism współczesnych ze zbiorów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy.

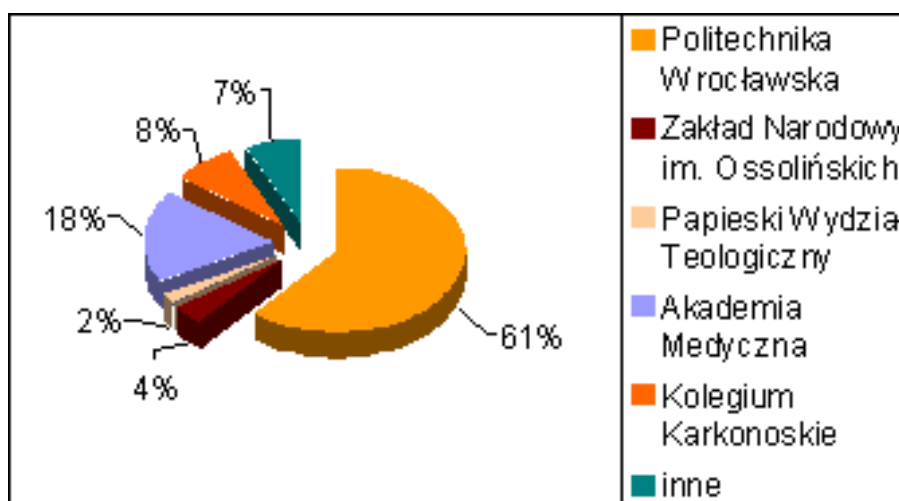
DBC udostępnia zbiory medyczne przede wszystkim Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich, w dwóch podkolekcjach: *Czasopisma AM* i *Jan Mikulicz-Radecki*. W zbiorach tych znajdują się książki historyczne, w tym prace naukowe związane z osobą Jana Mikulicza-Radeckiego i najbardziej poszukiwane przez czytelników współczesne czasopisma:

- „Advances in Clinical and Experimental Medicine” (2002-2010)
- „Polimery w Medycynie = Polymers in Medicine „ (2000-2010)
- „Dental and Medical Problems” (2002-2009)

Poza tym współczesne książki z zakresu medycyny zgromadzone są w kolekcji Kolegium Karkonoskiego w Jeleniej Górze.

Rys. 4. Publikacje Akademii Medycznej we Wrocławiu w kolekcji DBC

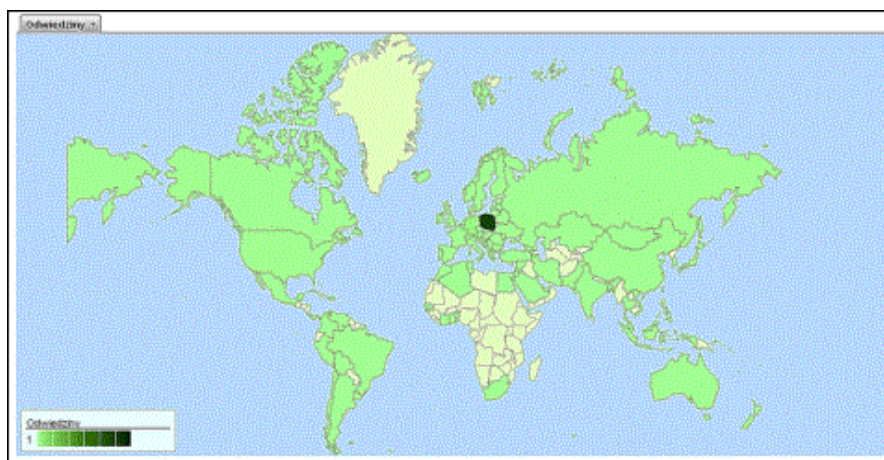
Rys. 5. Liczba wyświetleń publikacji Akademii Medycznej we Wrocławiu w DBC

W kolekcji DBC zbiory Akademii Medycznej we Wrocławiu stanowią niewielką część, zaledwie 7% (rys. 4). Nie mniej jednak zainteresowanie wydawnictwami medycznymi jest znaczne. Skorzystało z nich, aż 18% odwiedzających (rys. 5).

Najpopularniejszą publikacją z dziedziny medycyny, w polskich bibliotekach cyfrowych, jest czasopismo „Advances in Clinical and Experimental Medicine”, Vol. 15, 2006, nr 1 - zajmujące 3 pozycję na liście najczęściej czytanych publikacji w DBC. Kolejne wysokie miejsca zajmują:

Numer pozycji	Tytuł	Liczba wyświetleń
3.	Advances in Clinical and Experimental Medicine, Vol. 15, 2006, nr 1	38 660
8.	Repetitorium z rozwoju człowieka	23 788
10.	Advances in Clinical and Experimental Medicine, Vol. 16, 2007, nr 1	21 110
11.	Advances in Clinical and Experimental Medicine, Vol. 15, 2006, nr 4	20 370
13.	Multimodal image processing in cytology	19 971
18.	Advances in Clinical and Experimental Medicine, Vol. 15, 2006, nr 2	17 804
22.	Advances in Clinical and Experimental Medicine, Vol. 14, 2005, nr 5	13 908

Wraz z powiększającym się zasobem cyfrowym DBC wzrasta liczba czytelników z całego świata. Na rysunku 6 zaprezentowano mapę odwiedzających (zielony kolor) od grudnia 2008 do maja 2010 roku. Bibliotekę cyfrową odwiedziło łącznie ponad 5,3 miliona czytelników, natomiast kolekcję Akademii Medycznej 370 tysięcy internautów.

Rys. 6. Odwiedzający DBC [źródło: Google Analytics]

Wyszukiwanie proste w europejskiej bibliotece cyfrowej działa w miarę poprawnie. Liczba wyników w FBC i Europeanie jest porównywalna. Natomiast wyszukiwanie zaawansowane w Europeana nie daje zadowalających efektów. Należy pamiętać, że to repozytorium ciągle jeszcze znajduje się w fazie testów.

Wyszukując według tematu „medycyna” w repozytorium Dart – Europe otrzymujemy 174 tytuły prac naukowych, prawie wszystkie z Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Inne uczelnie medyczne nie zamieszczają rozpraw naukowych w bibliotekach cyfrowych. Wzrastające zainteresowanie czytelników zbiorami z dziedziny nauk medycznych, w szczególności współczesnymi czasopismami i pracami badawczymi, stanowi cenną wskazówkę dotyczącą gromadzenia tych publikacji w bibliotekach cyfrowych.

Prawo i inne ograniczenia

Biblioteki korzystają swobodnie z możliwości udostępniania zbiorów, które znalazły się w domenie publicznej, czyli utworów, dla których wygasły prawa autorskie lub nigdy nie były one przedmiotem prawa autorskiego. Czytelnicy są najbardziej zainteresowani wydawnictwami współczesnymi. Dużym ograniczeniem w gromadzeniu tych obiektów cyfrowych jest *Ustawa o prawach autorskich i prawach pokrewnych*, która nakłada na biblioteki obowiązek uzyskania zgody na rozpowszechnianie pełnych tekstów w sieciach komputerowych. Wydawcy literatury przeciwstawiają się działaniom bibliotek zastrzegając sobie prawa do wyłączności w zakresie rozpowszechniania utworów na różnych polach eksploatacji. W przypadku zbiorów podlegających ustawie należy uzyskać zgodę autora oraz wydawnictwa i tutaj praktyka pokazuje, że jest to możliwe wyłącznie w przypadku wydawnictw uczelnianych, pod warunkiem podjęcia takiej decyzji przez władze uczelni. Oczywiście ograniczenia powyższe mają istotny wpływ na strategię gromadzenia zbiorów w bibliotekach cyfrowych. Szansą na powiększenie zasobu cyfrowego mogą być licencje *Creative Commons*, które zachowując prawa autorskie zezwalają na dzielenie się twórczością z szerokim gronem odbiorców. Takie działania z powodzeniem podjęła Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa.

Inną przeszkodą na drodze rozpowszechniania wiedzy zawartej w utworach naukowców jest sfera mentalna wynikająca z faktu, że na przestrzeni wieków utrwalał się tradycyjny sposób publikowania wydawnictw drukowanych. Nowe technologie komunikacyjne, w tym Internet, funkcjonują w życiu publicznym w Polsce zaledwie od około 15 lat. Przemiana dotycząca zdalnego popularyzowania nauki wymaga utrwalenia nawyków do korzystania z nowych mediów i globalnej komunikacji.

Mgr Monika Kubiak
Mgr Teresa Krzyżaniak
Bydgoszcz - CM UMK

BIBLIOTEKA MEDYCZNA COLLEGIUM MEDICUM UMK JAKO WSPÓŁPRACA KUJAWSKO-POMORSKIEJ BIBLIOTEKI CYFROWEJ

O bibliotece cyfrowej słów kilka

Biblioteką cyfrową (internetową, wirtualną, elektroniczną) nazywamy archiwum cyfrowe lub repozytorium wiedzy, umożliwiające udostępnianie on-line obiektów w formie elektronicznej. Nazwa nawiązuje do biblioteki klasycznej, udostępniającej lub wypożyczającej zbiory na miejscu, gdy tymczasem dostęp do biblioteki cyfrowej jest z założenia nieograniczony ani miejscem ani czasem. „*Należy odróżniać bibliotekę cyfrową opartą o specjalną platformę cyfrową (specjalistyczne oprogramowanie) do gromadzenia, przechowywania, zabezpieczenia i udostępniania zasobów od zwykłych stron internetowych, na których zamieszczone są dowolnie skopiowane teksty.*”¹

Profesjonalnie skonstruowana biblioteka cyfrowa opiera się o międzynarodowe standardy (np. Dublin Core w przypadku opisu bibliograficznego, czy OAI-PMH, jeśli chodzi o przesyłanie danych) oraz zasady wypracowane przez bibliotekarzy, archiwistów, muzealników i informatyków. Dzięki przestrzeganiu standardów działające w sieci biblioteki cyfrowe, archiwa i repozytoria można przeszukiwać z jednego miejsca (np. wyszukiwarka Oaister).

Digitalizację na szerszą skalę i jednocześnie tworzenie zasobów cyfrowych rozpoczęto na świecie na początku lat 90. Pierwsze kolekcje np. American Memory pojawiły się już w 1995 roku, lecz na podobne twory w Polsce trzeba było poczekać mniej więcej 10 lat. Począwszy od 2001 roku pojawiły się idee, a później, od roku 2003 ich implementacje i realizacje. Najbardziej owocne okazały się lata 2004-2008, być może dlatego, że do tego czasu bibliotekarze zyskali większą wiedzę na temat tworzenia zasobów cyfrowych, otrzymali dostęp do niezłych i niedrogich narzędzi (dLibra, open source) oraz perspektywę finansowania projektów z Unii Europejskiej. Ponadto poczuli „*ciśnienie społeczne (statystyki czytelnictwa elektronicznego, listy, komentarze); przedyskutowali między sobą ewentualne zagrożenia i szanse*”.²

¹ www.wikipedia.pl, stan z dnia 31.03.2010

² Bożena B e d n a r e k - M i c h a ł s k a: *Kujawsko Pomorska Biblioteka Cyfrowa a standardy*, W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny]. - Nr 4/2006 (74) kwiecień. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/74/michalska.php>

Pierwszą modelową biblioteką cyfrową stała się Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa - wspólna inicjatywa poznańskiego środowiska akademickiego, której współtwórcami stały się biblioteki naukowe i publiczne Poznania. „*Naczelnym założeniem WBC było stworzenie dostępu poprzez Internet do czterech typów zasobów: zasób edukacyjny (skrypty, podręczniki i monografie naukowe); zasób dziedzictwa kulturowego (wybrane zabytki piśmiennictwa znajdujące się w bibliotekach poznańskich); regionalia (piśmiennictwo dotyczące Poznania i Wielkopolski); muzykalia (nuty i piśmiennictwo związane z muzyką).*”³

Obecnie w Polsce działa kilkanaście bibliotek cyfrowych, najczęściej posadowionych na platformie dLibra (opracowanej i rozwijanej przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo Sieciowe), które tworzą polską sieć Federacji Bibliotek Cyfrowych i które można przeszukiwać z jednego miejsca poprzez metawyszukiwarkę PCSS.

Projekt Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej

Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa jako pierwsza została zaprojektowana i realizowana w ramach wieloletniego projektu współfinansowanego przez Unię Europejską z funduszy Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR) – w grę wchodziła kwota ponad 1 mln. złotych.

Drugiego grudnia 2005 r. podczas uroczystości w Bibliotece Uniwersyteckiej ówczesny rektor UMK, prof. Andrzej Jamiołkowski dokonał oficjalnego otwarcia KPBC. W spotkaniu uczestniczył także Waldemar Achramowicz, Marszałek województwa kujawsko-pomorskiego, przedstawiciele władz uniwersyteckich i miejskich Torunia i Bydgoszczy.

Głównym celem projektu, podobnie jak w przypadku wszystkich bibliotek cyfrowych, było stworzenie określonych zasobów cyfrowych. W przypadku KPBC zbiory podzielono na trzy duże kolekcje:

- regionalia — cyfrowe wersje zbiorów zarówno w języku polskim, jak i niemieckim: ikonograficznych, kartograficznych, muzycznych oraz dokumentów życia społecznego dotyczących Kujaw, Pomorza i Ziemi Dobrzyńskiej; w ramach tej kolekcji udostępnia są także Copernicana, Baltica, Vilniana — istotne dla tradycji i historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu;
- materiały dydaktyczne — cyfrowe kopie wybranych lektur, podręczników akademickich, monografii i artykułów naukowych (post- i preprintów) tworzonych w regionie;
- dziedzictwo kulturowe — kopie wybranych najcenniejszych i najczęściej wykorzystywanych pozycji: inkunabułów, starodruków, rękopisów, zbiorów

³ <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/text?id=library-desc>, stan z dnia 24.03.2010

ikonograficznych, kartograficznych oraz emigracyjnych pochodzących ze zbiorów bibliotek regionu.

W ramach tych kolekcji gromadzone są różnego typu dokumenty: książki, czasopisma, rękopisy, mapy, dzieła sztuki, ulotki, plakaty, ekslibrisy, pocztówki i inne. Doborem i przygotowaniem dokumentów do udostępnienia w bibliotece cyfrowej zajmują się biblioteki uczestniczące w jej tworzeniu. Jak wiadomo, każda z regionalnych bibliotek cyfrowych stara się przede wszystkim digitalizować i zabezpieczyć dzieła powstałe w danym regionie, ważne dla niego z punktu widzenia historii oraz tradycji.

Utworzenie KPBC miało na celu: podniesienie jakości kształcenia stacjonarnego i zdalnego (e-learning), zapewnienie trwałego i swobodnego dostępu do cyfrowych materiałów piśmienniczych, ochronę obiektów zabytkowych i zabezpieczenie ich dla przyszłości oraz podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu przez dostęp do jego historii i informacji bieżącej i generalnie - promocję nauki i badań regionu. Kujawsko Pomorska Biblioteka Cyfrowa miała służyć naukowcom, studentom, uczniom i wszystkim mieszkańcom regionu kujawsko-pomorskiego.

Koordynatorem projektu została Biblioteka Uniwersytecka UMK w Toruniu, a partnerami Biblioteka Medyczna Collegium Medicum oraz Biblioteka Główna ówczesnej Akademii Bydgoskiej. Do roku 2010 wśród bibliotek współpracujących w ramach KPBC znalazło się już 11 ośrodków, w tym oprócz trzech jednostek-założycieli:

- Wojewódzka Biblioteka Publiczna - Książnica Kopernikańska w Toruniu
- Biblioteka Miejska im. Wiktora Kułerskiego w Grudziądzu
- Centrum Kultury Dwór Artusa w Toruniu
- Centrum Sztuki Współczesnej „Znaki Czasu” w Toruniu
- Teatr Baj Pomorski w Toruniu
- Miejsko-Powiatowa Biblioteka Publiczna w Rypinie
- Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy
- Biblioteka Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej we Włocławku

Początkowo KPBC była projektem realizowanym przez instytucje współpracujące w ramach Konsorcjum Bibliotek Naukowych Regionu Kujawsko-Pomorskiego. Pierwszą fazę projektu (lata 2004-2006) realizowano ze wsparciem funduszy europejskich, obecnie biblioteki regionu rozwijają zasoby samodzielnie. Zgodnie z założeniami, w pierwszym, podstawowym okresie działalności KPBC na platformie umieszczono więcej niż 10.000 obiektów: z UMK ponad 6.000 dokumentów, z Akademii Bydgoskiej (przekształconej w Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) – ponad 3.000 dokumentów oraz z Biblioteki Medycznej Collegium Medicum UMK – ponad 1.000 dokumentów. Obecnie rokrocznie dodaje się do zasobu ponad 5.000 nowych obiektów.

Publikacje umieszczone w bibliotece cyfrowej mają uregulowany status prawny, stosuje się do ich upublicznienia licencje uczelniane lub Creative Commons⁴. W bibliotece cyfrowej ze względu na ograniczenia prawa autorskiego znajduje się proporcjonalnie więcej publikacji, do których wygasły już prawa autorskie. Pozyskiwanie innych jest trudniejsze i bardziej żmudne, dlatego takich prac jest znacznie mniej, jednak bibliotekarze starają się dotrzeć ze swoją ofertą współpracy nie tylko do instytucji regionu i wydawnictw, ale też do poszczególnych autorów. „*Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa ma swoją własną licencję UMK oraz udostępniła pierwsze utwory współczesne na licencji Creative Commons (CC). Koordynator biblioteki rozpoczęła w roku 2007 rozmowy z autorami na temat tej prostej i jasnej dla użytkowników formy upubliczniania utworów. Za zgodą autorów oraz wydawców udało się już udostępnić kilkanaście tekstów, głównie artykułów: postprintów i preprintów.*”⁵

Zasób biblioteki cyfrowej jest dostępny bezpłatnie dla wszystkich. Pobrane dokumenty można wykorzystywać tylko do użytku własnego (pracy naukowo-badawczej, dydaktycznej oraz w celach edukacyjnych). Ograniczenia dostępu dotyczą jedynie materiałów objętych prawem autorskim. Należy pamiętać, że KPBC nie jest wydawnictwem, jest archiwum obiektów elektronicznych, czyli bazą danych w rozumieniu ustawy *O ochronie baz danych* (Dz. U. z dnia 9 listopada 2001 r.). W jej myśl wolno korzystać z istotnej, co do jakości lub ilości, części rozpowszechnionej bazy danych do własnego użytku osobistego, w charakterze ilustracji, w celach dydaktycznych lub badawczych, ze wskazaniem źródła, jeżeli takie korzystanie jest uzasadnione niekomercyjnym celem, dla którego wykorzystano bazę lub do celów bezpieczeństwa wewnętrznego, postępowania sądowego lub administracyjnego. Nie jest dozwolone powtarzające się i systematyczne pobieranie lub wtórne wykorzystanie sprzeczne z normalnym korzystaniem i powodujące nieusprawiedliwione naruszenie słuszych interesów producenta KPBC.

Domena publiczna obejmuje materiały nie objęte restrykcjami polskiego prawa autorskiego, lub co do których prawa te wygasły. Materiały, które trafiają do domeny publicznej są własnością wspólną, dostępną dla każdego, do wykorzystania w swobodny sposób i w dowolnym celu, z poszanowaniem praw autorskich osobistych.

Do domeny publicznej należą zawsze materiały, których polskie prawo autorskie nie chroni: akty normatywne lub ich urzędowe projekty, urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole, opublikowane opisy patentowe lub ochronne, proste informacje prasowe.

⁴ Creative Commons Polska, [data dostępu 20 kwietnia 2008]. Tryb dostępu: <http://creativecommons.pl/>

⁵ Bożena Bednarek-Michalska: Biblioteki cyfrowe (repozytoria) – nową ofertą usługową dla naukowych środowisk medycznych w Polsce, *Wiadomości Akademickie* 2009 nr 32 s. 25-28

Zgodnie z ustawą o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. 1994 nr 24 poz. 83 z późn. zmian.) prawa majątkowe wygasają jeśli: twórcy, współtwórcy nie żyją od 70 lat, upłynęło 70 lat od daty pierwszego rozpowszechnienia utworu anonimowego, w odniesieniu do utworu audiowizualnego - od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, operatora obrazu, autora dialogów, kompozytora muzyki.

Wyjaśnienie to nie wyczerpuje wszystkich przypadków, które prawo autorskie opisuje. Trzeba je analizować zawsze osobno w odniesieniu do każdego utworu.

Każda publikacja w bibliotece cyfrowej otrzymuje znak wodny, wskazujący na instytucję przechowującą oryginał dokumentu.

Użytkownicy Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej najczęściej korzystają z materiałów udostępnianych w ramach domeny publicznej – bez zastrzeżonych praw autorskich.

Wykorzystanie obiektów KPBC ze względu na prawa autorskie:

- ▶ Domena publiczna (Public domain) [20.440]
- ▶ Wszystkie prawa zastrzeżone [3.043]
- ▶ Nie wszystkie prawa zastrzeżone [99]

„Platformy cyfrowe, które opracowano specjalnie dla potrzeb przechowywania obiektów cyfrowych – w tym także KPBC — są wyposażone w różnego typu możliwości wyszukiwawcze. Mamy zatem do czynienia z wyszukiwaniem typu: przeglądanie kolekcji (browsing), przeszukiwanie przez indeksy (indexing), wyszukiwanie proste i zaawansowane przez okno wyszukiwań (simple search). Można ograniczać przeszukiwanie tylko do metadanych (opisu bibliograficznego),

⁶ <http://kpbc.umk.pl/dlibra/pubstats>, stan z dnia 24.03.2010

można przeszukiwać pełne teksty, zawężać zakresy dat czy kolekcje. Jest to zatem mechanizm w pełni przygotowany do poprawnego przeszukiwania oraz przyjazny dla użytkowników.”⁷

Większość dokumentów cyfrowych posadowionych na KPBC zostało zdigitalizowanych w formacie DjVu, a zatem ich użytkowanie wymaga zainstalowania odpowiedniego, dostępnego bezpłatnie oprogramowania DjVu Browser. Obecnie portal umożliwia przeglądanie publikacji w formacie DjVu na dwa sposoby: za pomocą specjalnej tzw. wtyczki do przeglądarki lub appletu, który nie wymaga osobnej instalacji i działa, jeśli tylko komputer użytkownika wyposażony jest w wirtualną maszynę Javy. Z kolei pliki wideo zostały zapisane w formacie FLV (Flash Video), który można odtwarzać za pomocą zwykłej przeglądarki internetowej z dodatkiem Adobe Flash Player lub osobnych programów, np. udostępnianych bezpłatnie VLC media player.

Z punktu widzenia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Od początku główny ciężar spoczął na koordynatorze projektu – Bibliotece Uniwersyteckiej UMK. W skład tamtejszego zespołu powołano koordynatora projektu (administracja, finanse, współpraca z partnerami, promocja, nadzór merytoryczny i jakościowy, negocjacje autorsko-prawne), zastępcę koordynatora (nadzór nad informatyczną częścią projektu, sprzęt, oprogramowanie, umowy, przetargi, standardy), administratora (dokumentacja projektu, finanse, sprawozdawczość, sprawy personalne, korespondencja i inne), redaktora (redagowanie biblioteki cyfrowej, koncepcja zasobu i zarządzanie zasobem, koordynacja prac zespołu opracowującego i wprowadzającego dane), informatyka (oprogramowanie, nadzór nad dLibrą, rozwiązania technologiczne, statystyki), głównego specjalistę selekcji (selekcja dokumentów do digitalizacji, dobór materiałów ze zbiorów specjalnych, koordynacja prac), głównego katalogera (opis bibliograficzny, metadane, melioracja całego zasobu, standardy) oraz techników (digitalizacja, nadzór nad pracownią, standardy skanowania, archiwizacja obiektów). Ponadto współpracowało z nimi około 10 osób, wykonujących procesy pracy związane z selekcją zasobu, opracowaniem, skanowaniem, przetwarzaniem obrazów (OCR) i innymi pracami technicznymi i porządkowymi. Oprócz bibliotekarzy w pracę przy dLibrze, serwerach i sieci zaangażowani byli informatycy Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego i Uczelnianego Centrum Informatycznego UMK z Torunia. UMK zatrudniło także w administracji specjalny trzyosobowy zespół do zarządzania funduszami strukturalnymi. „*Przed oficjalnym otwarciem KPBC obliczono, że w ciągu 2005 r. w realizację projektu zaangażowanych było około 60 osób w różnych*

⁷ Bożena Bednarek-Michałska: Biblioteki cyfrowe (repozytoria) – nową ofertą usługową dla naukowych środowisk medycznych w Polsce, *Wiadomości Akademickie* 2009 nr 32 s. 25-28

okresach realizacji projektu z 3 uczelni (Bydgoszcz) i administracji samorządowej województwa. Był to zatem wielki zespół i ogromne przedsięwzięcie."⁸

*„Praca z licznym zespołem była dużym wyzwaniem nie tylko dla koordynatora zadania i redaktora, ale przede wszystkim dla wszystkich jego członków - na co dzień pracowników różnych oddziałów i sekcji biblioteki. W spotkaniach zespołu brali udział: koordynator, redaktorzy, katalogerzy, technicy wykonujący właściwą digitalizację, informatycy, administrator projektu oraz kustosze zbiorów specjalnych i kolekcji regionalnych, odpowiedzialni za selekcję zbiorów do ucyfrawiania”.*⁹

Biorąc pod uwagę potrzeby zarówno czytelników, jak i biblioteki, ustalono, że w pierwszym rzędzie powinno się digitalizować zbiory wymagające zabezpieczenia, istotne dla historiografii, a jednocześnie służące poszerzaniu wiedzy o regionie oraz promocji zbiorów. Dzięki spotkaniom i naradom ustalono kolejność i zasady procedur: selekcjonerzy wpisują wytypowane pozycje do tabel, będących także listą obiektów przekazywanych do skanowania, redaktor ustala kolejność i przekazuje informacje katalogerowi i technikom, zeskanowany plik przesyła się do przetworzenia i przygotowany do publikacji przekazuje do redaktora, który następnie umieszcza go na platformie cyfrowej. Na koniec - kontrola opisu bibliograficznego, jakości zasobów i całego procesu digitalizacji.

Realizacja projektu współfinansowanego przez fundusze unijne wiązała się z wypełnianiem mnóstwa złożonych, zabierających czas i pracę czynności administracyjnych. Początek prac był szczególnie trudny ze względu na mizerne doświadczenie beneficjentów i urzędników oraz wciąż zmieniające się, niepewne wskazówki, co do zasad i metod działania. Jak wiadomo projekt musi być „realizowany ściśle według zasad i terminów zapisanych we wniosku. Niezastosowanie się do jakiegś zasady może skutkować utratą kwoty przeznaczonej na daną kategorię wydatku, a w dalszej konsekwencji niezrealizowaniem projektu.”¹⁰

Jako prekursorzy i pierwszy ośrodek podejmująca się realizacji projektu unijnego związanego z biblioteką cyfrową Biblioteka Uniwersytecka UMK borykała się z wieloma problemami, które jednak starano się, w miarę sił i możliwości, rozwiązywać na bieżąco.

⁸ Bożena Bednarek - Michalska: Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa – pragmatyka tworzenia biblioteki cyfrowej, W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny]. - Nr 7/2006 (77) lipiec. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/77/michalska.php>.

⁹ Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa - problemy i zagadnienia związane z realizacją I etapu jej rozwoju/Dominika Czyżak, Grzegorz Szturo, Małgorzata Rakowska// W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny] / red. naczelny Bożena Bednarek-Michalska. - Nr 11/2006 (81) grudzień/styczeń. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: http://www.ebib.info/2006/81/a.php?czyzak_szturo_rakowska

¹⁰ Ibidem

Koszt realizacji projektu wyniósł ponad 1 mln złotych.

Szacunkowa kalkulacja kosztów ogólnych projektu KPBC

(tabela zaczerpnięta z artykułu: *Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa - problemy i zagadnienia związane z realizacją I etapu jej rozwoju* / Dominika Czyżak, Grzegorz Szturo, Małgorzata Rakowska)

<i>Składnik kosztów</i>	<i>Kwota planowana /zł/</i>	<i>Kwota zrealizowana/zł/</i>
<i>Wydatki kwalifikowalne</i>		
Modernizacja pracowni	105 000,00	92 322,48
Zakup sprzętu	530 000,00	654 245,32
Zakup mebli	12 000,00	9 059,80
Promocja projektu	3000,00	4 790,96
Zakup oprogramowania	56 000,00	55 100,00
Szkolenie pracowników	6000,00	4155,35
Analizy prawne	7000,00	5788,00
Digitalizacja	114 000,00	114 000,00
VAT	138 000,00	38 789,09
Razem:	971 000,00	978 251,00
<i>Wydatki niekwalifikowalne</i>		
Wkład własny rozliczany w projekcie (opłaty notarialne, administrowanie projektem, budowa platformy cyfrowej, narzuty od wynagrodzeń, przekroczenie)	49 000,00	69 000,00
Razem:	1 020 000,00	1 047 251,00

Jak wynika z powyższego zestawienia, niektóre pozycje zostały zrealizowane w kwotach przybliżonych do planowanych (zakup oprogramowania, digitalizacja). Natomiast inne zostały przesunięte, przy pomocy aneksu do umowy, do innych kategorii (VAT, szkolenia). Jak się okazało podobne działania, wynikające z bieżących potrzeb realizacji projektu, w pewnym zakresie okazały się możliwe.

Zestawienie szacunkowe kosztów poniesionych przez partnerów projektu

(tabela zaczerpnięta z artykułu: *Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa - problemy i zagadnienia związane z realizacją I etapu jej rozwoju* / Dominika Czyżak, Grzegorz Szturo, Małgorzata Rakowska)

<i>Kategoria wydatków</i>	<i>Kwota (zł)</i>
Wkład własny rozliczany w projekcie, przekroczenie	69.000,00
	7.251,00
Udział 25,13% w wydatkach kwalifikowalnych	244.000,00
Wydatki dodatkowe (praca własna, zakupy) koordynator Biblioteka Uniwersytecka UMK	344.457,25
Wydatki dodatkowe (praca własna, zakupy) Partner I Biblioteka Medyczna Collegium Medicum	16.170,00

Wydatki dodatkowe (praca własna, zakupy) Partner II Biblioteka Główna UKW	76.580,14
<i>Razem:</i>	757.458,39

Dofinansowanie projektu ze środków unijnych wyniosło 727.000 zł, po stronie beneficjentów była to kwota ponad 757.000 zł, tak więc faktyczny wkład partnerów (kosztów kwalifikowanych i niekwalifikowanych) wyniósł ponad 50%.

Zaistnienie i działalność Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej została zauważona i doceniona przez władze regionu. 23 czerwca 2006 r. w Auli UMK odbyło się wręczenie nagród przyznanych w VI edycji Konkursu o Nagrody Marszałka województwa kujawsko-pomorskiego. W kategorii nauka i postęp techniczny nagrodę zespołową otrzymali twórcy projektu KPBC: mgr Bożena Bednarek-Michalska (koordynator projektu), mgr Maria Czarnecka-Dąbek (UKW) i dr Krzysztof Nierzwicki (CM UMK). Tworzona od grudnia 2005 r. KPBC liczyła już przeszło 10.000 obiektów cyfrowych, m.in. książek, czasopism, dokumentów życia społecznego, map, grafik oraz pocztówek z Kujaw i Pomorza. Głównym zadaniem redaktorów było pozyskiwanie prac współczesnych do kolekcji materiały dydaktyczne, by KPBC stała się także warsztatem naukowo-badawczym wspierającym proces dydaktyczny i znalazły się w niej teksty prezentujące dorobek pracowników nauki uczelni uczestniczących w projekcie.

W roku 2008 KPBC znalazła się na prestiżowej liście repozytoriów światowych „The Webometrics Ranking of World Universities”. Ranking jest tworzony z inicjatywy The Cybermetrics Lab – grupy badawczej należącej do Centro Superior de Investigaciones Cientificas (CSIC) – najważniejszej naukowej publicznej instytucji Hiszpanii. KPBC została wyróżniona na specjalnej liście: http://www.webometrics.info/top200_rep.asp. Sukces ten stał się możliwy dzięki zastosowanej technologii (dLibra) oraz informatykom, którzy dbają, by KPBC była widoczna i rozpoznawalna w świecie.

Z punktu widzenia Collegium Medicum

Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa była pierwszym projektem unijnym, w jakim wzięła udział Biblioteka Medyczna CM UMK. Było to dla nas swojego rodzaju wyzwanie i chrzest bojowy (kolejnym samodzielnie realizowanym projektem unijnym stało się Regionalne Centrum Informacji Medycznej).

Ze strony Biblioteki Medycznej udział w skanowaniu i opracowaniu materiałów przesyłanych na platformie KPBC brało 5 osób (Monika Kubiak – typowanie i pozyskiwanie, Sebastian Sontowski – skanowanie i przetwarzanie, Grzegorz Piechocki – skanowanie i przetwarzanie, Anna Markowska – katalogowanie, Teresa Krzyżaniak – typowanie materiałów oraz współpraca z koordynatorem projektu w zakresie wdrażania).

Pierwsze spotkania zespołu projektowego KPBC miały miejsce w Bibliotece Uniwersyteckiej UMK w grudniu 2004 roku. Zaczynaliśmy od przedstawienia założeń projektowych, przedstawienia wszystkich członków konsorcjum oraz przyjrzenia się aktualnemu stanowi prac – przetargom na prace remontowe, przetargom na oprogramowanie i sprzęt komputerowy, opracowaniu listy materiałów do skanowania, testom platformy, na której miała zostać posadowiona biblioteka cyfrowa (dLibra) oraz szkoleniom z digitalizacji. Już 18 stycznia 2005 r. braliśmy udział w konferencji w Warszawie poświęconej „Digitalizacji archiwów i bibliotek”. W lutym tegoż roku zakończyły się przetargi, otrzymaliśmy próbną wersję programu dLibra, trwały prace nad listami dokumentów przeznaczonych do skanowania. Jeśli chodzi o zabezpieczenie finansowe - umowa przyznania środków na realizację KPBC znalazła się w fazie ostatnich podpisów urzędników Urzędu Marszałkowskiego i władz UMK.

Fizyczne przygotowania w Bibliotece Medycznej rozpoczęto od koniecznych prac remontowych, które zaczęły się w marcu 2005 roku. Zgodnie z wymogami unijnymi w wytypowanym pomieszczeniu niezbędny okazał się m.in. montaż instalacji elektrycznej, klimatyzacji i żaluzji pionowych. W kwietniu na spotkaniu w Bibliotece Uniwersyteckiej wszyscy partnerzy projektu omawiali zakończenie remontów oraz przetargów na sprzęt (przede wszystkim skanery z drukarkami) i oprogramowanie (w przypadku Pracowni Digitalizacyjnej Biblioteki Medycznej zakupiono m.in. program do obróbki graficznej Photoshop Elements oraz program do przetwarzania grafik w format djvu – Editor 3.0), a także metody sporządzania list obiektów i wyniki testów dLibry.

Ruszyła machina promocyjna – pojawiły się ogłoszenia w czasopiśmie uczelnianym i na stronach internetowych uczelni. Intensywnie zastanawiano się jak promować KPBC w wyszukiwarkach i innych serwisach internetowych. Promocja w prasie, radiu i na konferencjach trwała od połowy 2005 roku (notatki w prasie regionalnej, wywiady w radio, ulotki, plakaty i bandery, artykuły w prasie fachowej, prezentacje na konferencjach bibliotekarskich i informatycznych) oraz na stronach UMK i partnerów projektu. Prezentacje KPBC dla mieszkańców miast odbyły się w kwietniu 2006 r. podczas 6. Toruńskiego Festiwalu Nauki i Sztuki.

W maju ustalono tryb pracy (umowy zlecenia) oraz poszczególne etapy tworzenia dokumentów cyfrowych, wyznaczono osoby odpowiedzialne za skanowanie, obróbkę, archiwizację i opracowanie obiektów i konwersję opisów bibliograficznych do dLibry. Ponadto Wojciech Sachwanowicz, Bożena Bednarek-Michalska i Dominika Czyżak wypracowali procedury zalecane do stosowania w bibliotece uniwersyteckiej (typowanie, kolejkovanie – tabelki, skanowanie i archiwizacja, przetwarzanie plików powstałych w procesie skanowania, publikacja na platformie cyfrowej, opracowanie opisu bibliograficznego, publikacja opisu w NUKAT). We wrześniu podjęto rozmowy na temat licencji i prac autorskich czy ogólnej polityki wydawniczej UMK, wniesiono

postulaty o zmianę interfejsu platformy dLibry oraz poruszono kwestię płatności i umów – tworząc zakresy obowiązków.

Prace redaktorskie (przesyłanie pierwszych obiektów do Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej) ruszyły we wrześniu 2005 roku. Jako pierwsze ukazały się książki, czasopisma i grafiki mieszczące się w sferze domeny publicznej. Pojawiła się również idea zamieszczania wystaw prezentowanych w jednostkach uczelnianych.

Mniej więcej po roku pojawiły się pierwsze sprawozdania z dotychczas wykonanej pracy, a na spotkaniach redaktorskich omawiano problemy bieżące - kryteria selekcji zasobów, nieprzewidywalne trudności związane z procesem digitalizacji, czy zasady inwentaryzacji plików na nośnikach dvd.

W pierwszej kolejności jako przeznaczone do umieszczania w KPBC Biblioteka Medyczna Collegium Medicum wybrała czasopisma lekarskie sprzed 1939 roku (Archiwum Historii i Filozofii Medycyny oraz Nauk Przyrodniczych), czasopisma uczelniane (Annales Academiae Medicae Bydgosiensis przekształcone z czasem w Medical and Biological Sciences, Acta Medica i kwartalnik informacyjny – Wiadomości Akademickie) oraz medyczne czasopisma regionalne (w 2005 roku uzyskaliśmy zgodę redakcji i wydawcy „Primum Non Nocere” oraz „Promocji Kujawsko-Pomorskich” na publikację numerów na platformie cyfrowej).

W marcu 2006 z podobną propozycją co redakcje regionalnych czasopism medycznych wystąpiła Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie, zwracając się z prośbą o bezkosztowe zdigitalizowanie i umieszczenie na platformie KPBC posiadanych przez nich roczników czasopisma „Pielgrzym” z lat 1869-1939. Biorąc pod uwagę obecność kierunku teologii na UMK, spełnienie ich prośby wydawało się ze wszech miar słuszne. Z uwagi na trudności w skanowaniu dużych formatów, w przypadku „Pielgrzyma” zastosowano metodę fotograficzną – wykonane zdjęcie poddając dalszej obróbce graficznej.

Początkowo zdecydowaliśmy się także na umieszczanie w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej nie pozostających w sprzedaży skryptów uczelnianych, jednak z czasem podjęto decyzję, iż wszystkie skrypty wraz z materiałami o mniej lub bardziej zastrzeżonych prawach autorskich znajdą się na bliższej platformie cyfrowej UMK – Zasobie Cyfrowym. Zasób Cyfrowy jest dostępny jedynie poprzez komputery podłączone do serwera UMK, należące do wewnętrznej sieci Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

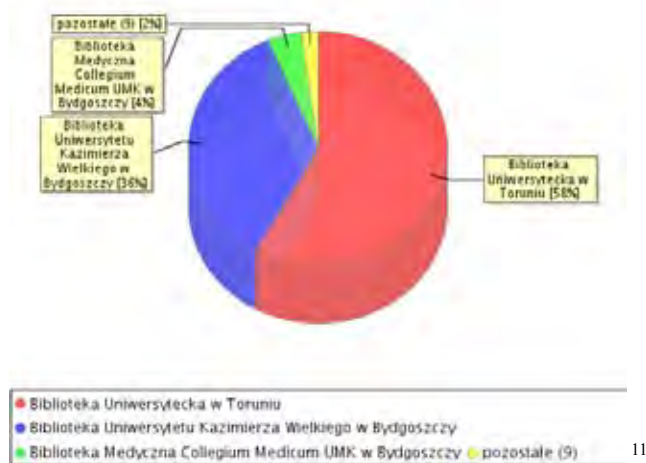
Obecnie wprowadzamy do KPBC przede wszystkim artykuły pracowników Collegium Medicum, które ukazały się w czasopismach open access. Głównymi wydawcami czasopism biomedycznych, którzy zdecydowali się na aktywny udział w ruchu wolnego dostępu pozostają Termedia i ViaMedica. Umieszczanie dozwolonych prawami autorskimi artykułów na platformie KPBC jest zaczątkiem mającego powstać w niedalekiej przyszłości archiwum publikacji pracowników Collegium Medicum,

które jednak w większości będzie dostępne jedynie dla użytkowników wewnętrznej sieci uczelnianej UMK

Do marca 2010 roku Biblioteka Medyczna Collegium Medicum zdigitalizowała i przesłała na platformę KPBC 1.436 obiektów.

Liczba zdigitalizowanych obiektów z podziałem na jednostki digitalizujące (marzec 2010 r.):

- ▶ Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu [19.981]
- ▶ Biblioteka Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy [12.319]
- ▶ Biblioteka Medyczna Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy [1.436]

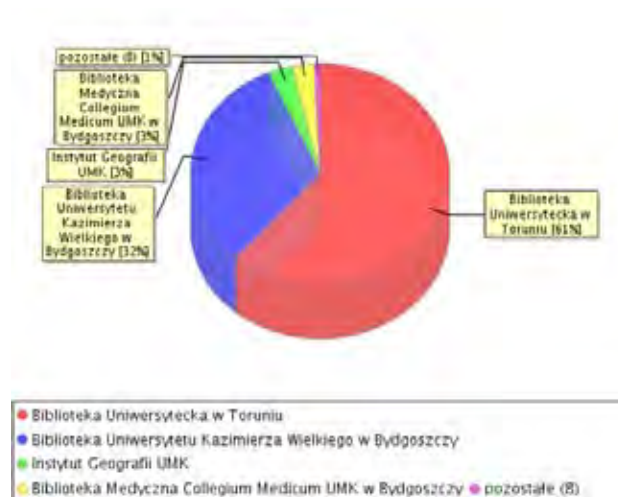

W tym samym czasie pod względem liczby wyświetleń materiały Collegium Medicum uplasowały się na czwartym miejscu.

Liczba wyświetleń (przeglądania przez użytkowników) obiektów przesłanych przez określone jednostki digitalizujące (marzec 2010 r.)

- ▶ Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu [1.220.866]
- ▶ Biblioteka Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy [643.391]
- ▶ Instytut Geografii UMK [59.563]
- ▶ Biblioteka Medyczna Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy [56.746]

¹¹ <http://kpbc.umk.pl/dlibra/pubstats>, stan z 24.03.2010

12

Na zakończenie

Z perspektywy minionych lat możemy uznać, że pozyskanie środków finansowych na realizację projektu Biblioteki Cyfrowe przyczyniło się do upowszechnienia materiałów gromadzonych w bibliotekach regionu. Cele, które stawiano sobie, tworząc KPBC, są realizowane. Docierające do nas liczne głosy świadczą o tym, że zdigitalizowane materiały służą zarówno naukowcom, studentom, uczniom, jak i pozostałym mieszkańcom i to nie tylko województwa kujawsko-pomorskiego. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się źródła historyczne i genealogiczne (czasopisma regionalne, księgi adresowe i metrykalne), tworzące warsztat pracy do badań historyczno-społecznych.

Najczęściej czytane publikacje:

1. Słownik języka polskiego. T. 1, cz. 1: A-F [15250]
2. Księga adresowa miasta Torunia wraz z Podgórzem i powiatem Toruń-Wieś [11869]
3. Słownik języka polskiego. [T. 4]: U-Z [11582]
4. Słownik języka polskiego. T. 1, cz. 2: G-L [11278]
5. Monumenta Poloniae historica = Pomniki dziejowe Polski. T. 2 [11229]
6. Monumenta Poloniae Historica = Pomniki dziejowe Polski. T.1 [9793]
7. Pomorze Wschodnie : mapa fizyczno-administracyjna [8477]
8. Słownik języka polskiego. T. 3: R-T [8243]
9. Diecezja chełmińska : zarys historyczno-statystyczny [7980]
10. Handbuch des Grundbesitzes im Deutschen Reiche : mit Angabe sämtlicher Güter, ihrer Qualität, ihrer Grösse (in Culturart); ihres Grundsteuer-Reinertrages;

¹² Ibidem

ihrer Besitzer, Pächter, Administratoren; der Industriezweige; Poststationen; Züchtungen specieller Viehraßen, Verwerthung des Viehstandes etc.: nach amtlichen und authentischen Quellen. 1, Das Königreich Preussen. Lfg. 3, Die Provinz Ostpreussen [7127] ¹³

Do najczęściej odwiedzanych należą również zbiory leksykalne (słowniki językowe, słowniki terminów) oraz graficzne (mapy, ryciny, pocztówki, obrazy, przewodniki). Z tekstów związanych z medycyną największą poczytnością cieszą się kolejne numery czasopisma naukowego Collegium Medicum UMK - „Medical and Biological Sciences”.

Bibliografia

W d r o ż e n i a oprogramowania dLibra, [data dostępu 1 kwietnia 2008]. Poznań PCSS 2006. [data dostępu 20 kwietnia 2008]. Tryb dostępu: http://dlibra.psnc.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=27.

C r e a t i v e Commons Polska, [data dostępu 20 kwietnia 2008]. Tryb dostępu: <http://creativecommons.pl/>.

B e d n a r e k - M i c h a l s k a Bożena: Biblioteki cyfrowe (repozytoria) – nową ofertą usługową dla naukowych środowisk medycznych w Polsce, Wiadomości Akademickie 2009 nr 32, s. 25-28

T w ó r c y projektu KPBC nagrodzeni!, Wiadomości Akademickie 2006 nr 22, s. 33

Oficjalne otwarcie Kujawsko-Pomorskie Biblioteki Cyfrowej, Wiadomości Akademickie 2006 nr 20 s. 32

B e d n a r e k - M i c h a l s k a Bożena: Kujawsko Pomorska Biblioteka Cyfrowa a standardy, w: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny]. - Nr 4/2006 (74) kwiecień. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/74/michalska.php>.

B e d n a r e k - M i c h a l s k a Bożena, Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa – pragmatyka tworzenia biblioteki cyfrowej, W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny]. - Nr 7/2006 (77) lipiec. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/77/michalska.php>.

K u j a w s k o -Pomorska Biblioteka Cyfrowa - problemy i zagadnienia związane z realizacją I etapu jej rozwoju / Dominika Czyżak, Grzegorz Szturo, Małgorzata Rakowska// W: Biuletyn EBIB [Dokument elektroniczny] / red. naczelny Bożena Bednarek-Michalska. - Nr 11/2006 (81) grudzień/ styczeń. - Czasopismo elektroniczne. - [Warszawa] : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich KWE, 2006. - Tryb dostępu: http://www.ebib.info/2006/81/a.php?czyzak_szturo_rakowska

www.wikipedia.pl, stan z dnia 31.03.2010

www.wbc.poznan.pl, stan z dnia 24.04.2010

<http://www.kpbc.umk.pl>, stan z dnia 24.03.2010

¹³ <http://kpbc.umk.pl/dlibra/collectionstats?dirids=1>

Mgr Małgorzata Omilian-Mucharska
Mgr Natalia Wysmyk
Gdańsk - GUMed

**PRZEGLĄDAJ_BADAJ_CZYTAJ,
CZYLI SŁÓW KILKA O UDZIALE BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ
GDAŃSKIEGO UNIWERSYTETU MEDYCZNEGO
W PROJEKCIE POMORSKIEJ BIBLIOTEKI CYFROWEJ**

Streszczenie

Pomorska Biblioteka Cyfrowa (PBC) została powołana do życia, aby udostępniać wirtualnej przestrzeni dziedzictwo naukowe i kulturowe Pomorza jak najszerszemu gronu odbiorców. Za tą ideą kryje się ogromne przedsięwzięcie – projekt współtworzony przez grupę partnerów i współfinansowany z funduszy unijnych. Jego głównym celem jest ochrona i zachowanie dla przyszłych pokoleń unikatowych zabytków piśmienniczych i niepiśmienniczych regionu oraz różnego typu materiałów dydaktycznych i efektów badań naukowych, a także ich powszechna, wspólna dla regionu, prezentacja w Internecie, dająca nieograniczoną czasem i przestrzenią możliwość przeglądania, czytania, prowadzenia badań...

Referat przedstawia historię powstania projektu oraz udział i zdobyte doświadczenia Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w budowaniu Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej.

wstęp

Pomorska Biblioteka Cyfrowa została powołana do życia, aby udostępniać wirtualnej przestrzeni dziedzictwo naukowe i kulturowe Pomorza jak najszerszemu gronu odbiorców. Bez wątpienia jest to ogromne przedsięwzięcie – projekt współtworzony przez grupę partnerów i współfinansowany z funduszy unijnych. Jego głównym celem jest ochrona i zachowanie dla przyszłych pokoleń unikatowych zabytków piśmienniczych i niepiśmienniczych regionu oraz różnego typu materiałów dydaktycznych, a także ich powszechna, wspólna dla regionu prezentacja w Internecie, dająca nieograniczoną czasem i przestrzenią możliwość przeglądania, czytania, prowadzenia badań...

Do momentu powstania PBC, czyli do stycznia 2010 roku, w województwie pomorskim funkcjonowało 5 lokalnych bibliotek cyfrowych:

- Biblioteka Cyfrowa Gdańskiej Biblioteki PAN,
- Bałtycka Biblioteka Cyfrowa,
- Biblioteka Cyfrowa Politechniki Gdańskiej,
- Biblioteka Uniwersytetu Gdańskiego,
- Wejherowska Biblioteka Cyfrowa,

Pomimo dynamicznego rozwoju cyfryzacji w Polsce, w naszym województwie, liczącym blisko 400 bibliotek i punktów bibliotecznych¹, brakowało znaczącej ogólnoregionalnej biblioteki cyfrowej na miarę Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej czy Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej.

pomysł_etapy_powstawania

Pomysłodawcą projektu była Politechnika Gdańska, która dysponując sporym doświadczeniem zdobytym w trakcie tworzenia uczelnianej biblioteki cyfrowej oraz w czasie współpracy przy międzynarodowym projekcie „Universal Digital Library”, zainicjowała porozumienie bibliotek wyższych uczelni Trójmiasta oraz innych instytucji naukowych i kulturowych regionu.²

Koncepcja, według której zawiązano porozumienie instytucji, zakładała zabieganie o unijną dotację na budowę Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej i komputeryzację bibliotek pedagogicznych regionu. Uczestnicy przedsięwzięcia zobowiązali się zapewnić odpowiednie zasoby, zaplecze naukowo-techniczne, wykwalifikowaną kadrę, a także niepodważalną trwałość instytucjonalną dla PBC. Od marca do lipca 2008 miały miejsce cotygodniowe posiedzenia plenarne zespołu przedstawicieli wszystkich potencjalnych partnerów konsorcjum. Do bieżącej wymiany informacji i plików roboczych w okresach między spotkaniami zespołu służyło specjalnie zaprojektowane forum wykonawców PBC.³ W wyniku wielopłaszczyznowych analiz (finansowo-ekonomicznych, techniczno-technologicznych) sformułowano 100 stronicowe *Studium wykonalności*, niezbędne do ubiegania się o unijne dotacje.

Efektorem wielu porad i sporego wkładu intelektualnego udziałowców projektu była, podpisana 17 lipca 2008 roku, umowa partnerska w sprawie utworzenia Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. Wartość projektu została wyceniona na kwotę 9.254.443,85 PLN. Już następnego dnia został złożony wniosek o dofinansowanie projektu w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Pomorskiego na lata 2007-2013, Priorytet 2 Społeczeństwo wiedzy, Działanie 2.2 Infrastruktura oraz usługi tworzące podstawy społeczeństwa informacyjnego, Poddziałanie 2.2.2 Rozwój usług społeczeństwa informacyjnego. Konkurs rozstrzygnięto w listopadzie 2008 roku na korzyść PBC.

29 czerwca 2009 roku została podpisana umowa o dofinansowanie projektu z funduszy unijnych. Tym samym przyznano wnioskowane środki w wysokości 6.393.534,76 PLN, czyli 75% całej kwoty na realizację projektu. Wygospodarowanie pozostałych funduszy pozostawiono w gestii 11 partnerów przedsięwzięcia, którymi zostali:

¹ Studium wykonalności projektu Pomorska Biblioteka Cyfrowa

² Pierwszą próbę zbudowania konsorcjum bibliotek pomorskich podjęto już w 2007 roku, jednak nie udało się zawiązać porozumienia

³ <http://www.bg.pg.gda.pl/pbc/forum/phpBB3/>

- Politechnika Gdańska (PG) - jako partner wiodący projektu,
- Uniwersytet Gdański (UG),
- Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk (BG PAN),
- Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku (ASP),
- Gdański Uniwersytet Medyczny (GUMed),
- Akademia Muzyczna w Gdańsku (AMuz),
- Akademia Morska w Gdyni (AMGdy),
- Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku (AWFiS),
- województwo pomorskie, reprezentujące biblioteki pedagogiczne regionu: gdańską (13 fili) i słupską (4 filie),
- starostwo powiatowe w Kartuzach, reprezentujące Centrum Inicjatyw Edukacyjnych – Bibliotekę Pedagogiczną w Kartuzach,
- Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Wejherowie (MPiMK-P).

Udział Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w kosztach tworzenia PBC stanowi 2,63% całości przedsięwzięcia, czyli 243.693,58 PLN. Kwota dofinansowana to 182.095,19 PLN, całkowity wkład własny wynosi zatem 61.598,40 PLN.

cele_i_zasady_funkcjonowania_projektu

Pełna nazwa projektu brzmi: *Pomorska Biblioteka Cyfrowa (lokalizacja: Serwerownia CI TASK;⁴ ośr. digit. Politechnika— Gdańska, Uniwersytet Gdański, Biblioteka Gdańska PAN; Centrum Mobilne - obwoźny skaner)*. Przedsięwzięcie obejmuje dwa obszary działalności. Pierwszy – to budowa Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej jako elektronicznej skarbnicy dokumentów o nieograniczonym dostępie. Szacuje się, iż wszystkie zasoby posiadane przez placówki kulturowe Pomorza i warte zdigitalizowania oraz udostępnienia społeczeństwu, sięgają ponad 100 mln stron.⁵ Założeniem projektu jest zeskanowanie na przestrzeni 3 lat ponad miliona stron najbardziej wartościowych pozycji (dokumentów tekstowych, graficznych i multimedialnych) oraz udostępnienie ich w najpopularniejszych formatach (DJVU, PDF, JPG, SWF, MP3, AVI) przy pomocy darmowych przeglądarek. Ambitne założenia odzwierciedlają statystyki publikacji dodanych do polskich bibliotek cyfrowych jako planowane do digitalizacji, w których PBC zajmuje 1. miejsce (wykres 1)⁶.

⁴ Centrum Informatyczne Trójmiejskiej Akademickiej Sieci Komputerowej stanowi jednostkę organizacyjną Politechniki Gdańskiej bez osobowości prawnej, która podlega Prorektorowi ds. Rozwoju. Jej zadaniem jest obsługa środowiska naukowo-badawczego w zakresie dostępu do krajowej i światowej sieci informatycznej, serwisów informacyjnych i baz danych oraz udostępnianie poprzez sieć mocy obliczeniowych serwerów wraz z oprogramowaniem użytkowym.

⁵ Bożena Hakuć, Mariusz Szwoch: Pomorska Biblioteka Cyfrowa jako cyfrowe repozytorium dorobku cywilizacyjnego regionu [11.05.2010]

⁶ <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/lib-stats> [29.04.2010]

Liczba planowanych publikacji w bibliotekach cyfrowych

Wykres 1: Liczba planowanych przez polskie biblioteki cyfrowe publikacji do zdigitalizowania (stan na 24.04.2010 r.)

Proces digitalizacji dokumentów oparto na pracy trzech specjalistycznych skanerów książkowych Zeutschel OS 14000 formatu A1, umiejscowionych w głównych centrach digitalizacji:

- Bibliotece Głównej Politechniki Gdańskiej,
- Bibliotece Głównej Uniwersytetu Gdańskiego,
- Bibliotece Gdańskiej PAN.⁷

Ośrodki główne otrzymały także po 3 zestawy komputerowe, a pozostali uczestnicy projektu po 1 zestawie. Wszystkie stanowiska wyposażono w oprogramowanie do rozpoznawania tekstu (OCR) i przetwarzania dokumentów, a także w skanery podręczne OpticBook 3600 formatu A4 i aparaty fotograficzne Nikon D90. W ramach wyposażenia zakupiono także dyski zewnętrzne oraz meble do pracowni digitalizacji.

Po rezygnacji z udziału w projekcie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku, która wcześniej deklarowała swój akces do PBC, uruchomione zostało tzw. „centrum mobilne” - duży i szybki skaner książkowy Zeutschel OS 12000 formatu A2, który stał się podstawowym urządzeniem wykorzystywanym przez pozostałych partnerów projektu według ustalonego harmonogramu.

Realizacja tak dużego przedsięwzięcia wymagała rozwiniętego zaplecza naukowo-technicznego w postaci odpowiedniej infrastruktury obliczeniowo-sieciowej. Zapewniły je: Wydział Elektroniki, Telekomunikacji i Informatyki Politechniki Gdańskiej oraz Centrum Informatyczne Trójmiejskiej Akademickiej Sieci Komputerowej (CI TASK), w którego serwerowni przewidziano fizyczne miejsce dla serwera i posadowionych na nim wirtualnych zasobów. Do budowania biblioteki wybrano najpopularniejsze w Polsce oprogramowanie dLibra w wersji 4.0, tworzone przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo – Sieciowe.⁸

W celu zabezpieczenia wersji cyfrowych, zaplanowano także archiwizację zasobów na dyskach twardych (przechowywanych przez poszczególnych partnerów projektu dysponujących ich oryginalnymi materiałami) oraz na macierzach dyskowych i mikrofilmach. W tym celu ośrodki główne wyposażono w skanery do mikrofilmów Canon model 300 II.

Druga część projektu, prowadzona równolegle z budową PBC, zakłada skomputeryzowanie wszystkich 17 bibliotek gminnych i powiatowych, tworzących sieć bibliotek pedagogicznych w woj. pomorskim, poprzez wdrożenie i udostępnienie systemu katalogu elektronicznego VTLS VIRTUA⁹ oraz zakup sprzętu: 72 komputerów stacjonarnych dla pracowników i czytelników, 16 notebooków, 28 drukarek laserowych

⁷ Ośrodki główne wytypowano na podstawie największej ilości zasobów.

⁸ dLibra - strona internetowa projektu: <http://dlibra.psnc.pl> [12.05.2010]

⁹ Z oprogramowania tego korzysta obecnie większość bibliotek uczelni wyższych i instytutów naukowych Pomorza, w tym m.in. biblioteki PG, UG, PAN oraz uczelni i instytucji należących do Trójmiejskiego Zespołu Bibliotecznego.

i skanerów kodów paskowych, 20 drukarek kodów paskowych, 22 skanerów kart chipowych.

struktura_organizacyjna_procedury

W celu zapewnienia sprawnej realizacji projektu, ustalono kilkupoziomą strukturę organizacyjną. Ze strony organizatora konkursu nadzór nad projektem sprawuje Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, ze strony uczestników - komitet sterujący w osobach pełnomocników instytucji partnerskich. Politechnika Gdańska, jako partner wiodący, odpowiada za wszystkie procedury, m.in. przetargowe; z niej też wywodzi się Koordynator PBC. Za drugą część projektu odpowiada Koordynator komputeryzacji i wdrażania systemu VTLS VIRTUA w bibliotekach pedagogicznych. Na poziomie instytucji partnerskich pracami kierują koordynatorzy lokalni; ostatnim szczeblem w hierarchii są pracownicy lokalni.

Poszczególne funkcje zostały określone poprzez procedury powołania na stanowiska oraz wyznaczenie zakresów odpowiedzialności przypisanych konkretnym osobom. Ustalono także sposób przeprowadzenia procedur: przetargowych, szkoleniowych i rozstrzygania kwestii spornych. Sformułowano również dokument *Wytyczne digitalizacji zbiorów w projekcie PBC* zaopatrzony we wskazówki praktyczne, dotyczące poszczególnych zadań przy wykonywaniu i opracowywaniu skanów. Ustalono także harmonogram zadaniowy prac i terminy spotkań komitetu sterującego.

selekcja_i_struktura_zbiorow_do_digitalizacji

Podstawowe kryteria doboru dokumentów do digitalizacji stanowiły:

- treść - pierwszeństwo otrzymały: regionalia, publikacje na temat historii Gdańska i Pomorza,
- unikatowość - pojedyncze obiekty, pierwsze wydania, wyczerpane nakłady,
- stan - kwaśny papier, duży stopień zniszczenia,
- promocja regionu - np. dokumenty w języku kaszubskim,
- ochrona zbiorów i zachowanie dziedzictwa narodowego,
- brak zobowiązań z tytułu praw autorskich.

Zasoby przeznaczone do digitalizacji zostały pogrupowane w kolekcje i podkolekcje, które w miarę przybywania nowych publikacji ulegają rozbudowie. W ten sposób dla wszystkich zbiorów zaprojektowano strukturę, która w chwili obecnej przedstawia się następująco:

- dziedzictwo kulturowe:
 - czasopisma,
 - dokumenty życia społecznego,
 - książki wydane w latach 1800-1946,
 - nuty,
 - rękopisy,

- stare druki,
- regionalia:
 - Gdańsk,
 - Wejherowo,
- materiały dydaktyczne:
 - doktoraty,
 - podręczniki,
 - prace naukowe,
 - skrypty,
- wystawy.

W pierwszej kolejności do procesu digitalizacji uczestnicy projektu wytypowali, ze względu na najwyższą wartość kulturową, unikatowe zbiory specjalne: rękopisy, stare druki, inkunabuły i kolekcje czasopiśmiennicze. Pośród najcenniejszych publikacji znalazły się m.in.:

- XIX wieczne edycje klasycznych dzieł wybitnych matematyków, fizyków i astronomów, począwszy od *Elementów* Euklidesa, po dzieła Woltera, Galileusza, E. Duboisa, J. Keplera, M. Kopernika, G. Kirchhoffa, A. Cauchy, i in. (PG),
- zbiór dzieł gdańskich uczonych tzw. gedanianów, wśród nich starodruki, w tym: atlasy, mapy Pomorza i Prus, zabytkowe plany, widoki i ryciny Gdańska (UG),
- spuścizna Jana Bernarda Bonifacia, inkunabuły, dzieła Jana Heweliusza, biblioteka Jana Uphagena (BG PAN),
- obiekty niepiśmiennicze dokumentujące życie artystyczne środowiska gdańskiego (ASP).

W przypadku Biblioteki Głównej GUMed w pierwszym etapie do digitalizacji wytypowaliśmy nasze najstarsze i najcenniejsze zasoby. Wyselekcjonowaliśmy zbiór liczący ponad 160 pozycji: 110 pozycji stanowiły druki za lata 1801-1945, a 50 starodruki z lat 1501-1800. W procedurze doboru materiałów za szczególnie ważne uznaliśmy zamieszczanie w PBC rekordów publikacji planowanych, tak, aby uniknąć dublowania zasobów dostępnych w innych bibliotekach cyfrowych w Polsce. Wśród najcenniejszych zbiorów wyznaczonych przez nas do digitalizacji znalazły się m.in.:

- *Lekarstw rozmaitych doświadczenie* - rękopis z 1713 roku,
- tabele anatomiczne z miedziorytami Johanna Adama Kulmusa wydane w Gdańsku w 1732 roku,
- pisma medyczne Claudiusa Galenusa wydane w Bazylei w 1561 roku,
- *Nauka o morowym powietrzu na czwory xięgi rozłożona...* Piotra Umiastowskiego wydana w Krakowie 1591,
- zielnik Syrenniusza Simona wydany w Krakowie w 1613 roku.

Przedsięwzięcia związane z ochroną dziedzictwa regionalnego nie wyczerpują jednak możliwości, jakie niesie ze sobą funkcjonowanie biblioteki cyfrowej. Jej uruchomienie pozwala, przy wykorzystaniu nowoczesnych form przekazu, prezentować nie tylko materiały unikatowe treściowo, ale również efektowne formalnie i bardziej funkcjonalne: kursy, wystawy, obiekty audio-video i wiele innych. Mając na uwadze dalszy rozwój PBC, Biblioteka Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego odchodzi zatem od formuły wyłącznej konserwacji i zabezpieczania cennych zbiorów. W najbliższym czasie, w ramach platformy cyfrowej, zamierzamy „podzielić się” listą obiektów, które dałyby pogładowy obraz funkcjonowania naszej placówki; chcemy dostarczać czytelnikom archiwalne wydawnictwa uczelniane (*Annales Academiae Medicae Gedanensis* i *Gazetę AMG*), a także wystawy tworzone przez naszych pracowników, które przedstawione w multimedialnej formie mogą przyciągnąć uwagę nie tylko środowiska medycznego.¹⁰ W polityce digitalizacyjnej Biblioteki znalazł się również projekt opublikowania zielnika, który stanowi efekt ciężkiej pracy wielu pokoleń studentów Wydziału Farmaceutycznego.

Idąc za przykładem zagranicznych bibliotek cyfrowych powinniśmy także dążyć do utworzenia, w ramach PBC, repozytorium uczelni pomorskich. Miałby to być zbiór prac naukowych publikowanych w środowisku uczelnianym, skryptów, podręczników, który, nie tylko wzbogaciłby trudno dostępne zasoby dziedzictwa kultury, ale przede wszystkim zwiększyłby możliwość dostępu do najczęściej wykorzystywanych przez studentów prac oraz ułatwiłby naukowcom z kraju i z zagranicy dotarcie do wybranych wyników badań.¹¹

stanowisko_sprzet_software

W maju 2009, w ramach prac przygotowawczych do realizacji projektu PBC, w budynku Biblioteki Głównej GUMed z funduszy Uczelni wyremontowano niewielkie pomieszczenie i przystosowano je do pełnienia funkcji pracowni digitalizacji, a następnie umieszczono w nim zakupiony w ramach projektu zestaw komputerowy. Zainstalowano też niezbędne oprogramowanie: Photoshop CS4 do obróbki graficznej skanów oraz Document Express (wersję podstawową) do zamiany formatu TIFF na DJVU. Zadbano także o hardware: podręczny skaner do uzupełniania procesu skanowania i dysk zewnętrzny do wykonywania kopii zapasowych. Otrzymaliśmy również wysokiej klasy aparat fotograficzny, który daje możliwość wykonywania kopii cyfrowych z zachowaniem odpowiedniej ochrony zabytkowych i cennych zbiorów przed silnym naświetleniem skanera. Niezbędne stało się też nadanie uprawnień

¹⁰ Pierwsza wystawa *Retro-reklamy* dostępna jest pod adresem <http://pbc.gda.pl/dlibra/docmetadata?id=2140>

¹¹ W repozytorium, w przeciwieństwie do biblioteki cyfrowej, przechowuje się zbiory od początku publikowane w formie elektronicznej, a nie skanowane. W repozytoriach deponowane są współczesne materiały, stworzone w ramach najnowszych badań naukowych.

redakcyjnych do publikacji dokumentów na platformie dLibra; w naszym przypadku, oprócz stanowiska obróbki graficznej, uzyskało je również stanowisko kontroli.

1 października 2009 r., zgodnie z harmonogramem projektu, zespół Digital Center – dostawca i serwisant profesjonalnego mobilnego skanera – dostarczył urządzenie do naszej Biblioteki i zainstalował je w zaplanowanym do tego celu miejscu. Ze skanera korzystaliśmy do końca grudnia 2009 r. Tym samym, jako pierwsi spośród partnerów projektu korzystających z tego skanera, rozpoczęliśmy pracę nad digitalizacją naszych zbiorów.

wizerunek_i_promocja

W listopadzie 2009 roku Biblioteka Główna Politechniki Gdańskiej ogłosiła konkurs na logo i projekt graficzny strony internetowej Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej (<http://pbc.gda.pl>). W styczniu 2010 roku spośród 38 nadesłanych prac wyłoniono zwycięski projekt Pauliny Krauzy i Jacka Rynia¹²; 7 prac otrzymało natomiast honorowe wyróżnienia.¹³

Oznaczeniem nowoczesnej biblioteki tworzonej przez pomorskie instytucje nauki i kultury uczyniono książkę zakłętą w symbolice kodu kreskowego w kolorach używanych we wzornictwie kaszubskim. Autorzy zwycięskiego projektu nazwę zaopatrzyli w podkreślniki: „pomorska_biblioteka_cyfrowa”, dzięki którym uzyskano skojarzenie z rzeczywistością wirtualną (rysunek 1, 2).

Rysunek 1: Logo Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej

¹² Paulina Krauza i Jacek Ryń – tworzą grupę projektową razy2 (<http://www.razy2.pl>).

¹³ Wyróżnione prace, spośród których znalazł się projekt współautorki referatu, można oglądać pod adresem: <http://www.bg.pg.gda.pl/?cont=wystawapbc>

Rysunek 2: Layout strony WWW Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej

Kreowanie wizerunku PBC w Internecie jest częścią szeroko zakrojonych działań zmierzających do wypromowania Biblioteki wśród społeczeństwa, co z kolei umożliwia uzyskanie założonych w projekcie wskaźników w postaci liczby logowań. Z tego względu przez cały czas realizacji projektu planowane są intensywne działania promocyjne, koordynowane przez projektodawcę i wspierane przez wszystkich partnerów przedsięwzięcia. Są to m.in.:

- wystąpienia na konferencjach naukowych – niniejsza praca również wpisuje się w działania promocyjne,
- publikacje w czasopismach fachowych,
- akcje informacyjne w prasie codziennej i programach regionalnego radia oraz telewizji,
- nawiązywanie kontaktów z potencjalnymi partnerami projektów międzynarodowych w ramach współpracy regionalnej INTERREG, programów eContent, ramowych i innych,
- zamieszczanie linków do zasobów w wyszukiwarkach „deep web”,
- poszukiwanie chętnych do współtworzenia PBC.

Działalność marketingowa zajmuje bardzo ważne miejsce w pracy Biblioteki Głównej GUMed. Do tego celu wykorzystujemy zarówno tradycyjne, jak i internetowe kanały dystrybucji informacji takie, jak: strona WWW BG GUMed

oraz Uczelni, publikacje w gazecie akademickiej, wiadomości rozsyłane pocztą elektroniczną do poszczególnych grup użytkowników, umieszczane w budynku Biblioteki plakaty, ulotki, itp. Mamy świadomość, że Pomorska Biblioteka Cyfrowa, stanowiąca platformę popularyzacji i dystrybucji treści, powinna być w szczególności sposób wykorzystywana do promocji i promowana zarazem wśród społeczności akademickiej. W tym celu sukcesywnie zamieszczamy w rekordach katalogu online linki odsyłające na stronę PBC do zdigitalizowanych zbiorów naszej Biblioteki. Informacje o zasobach cyfrowych Biblioteki GUMed są również wprowadzane do systemu NUKAT. Do rekordu bibliograficznego są dodawane odpowiednie pola, tak, aby udostępnić elektroniczną postać dokumentu szerokiemu gronu. Akcję promocji PBC rozszerzyliśmy również na nasze szkolenia online i tradycyjne szkolenia dla doktorantów, z których użytkownicy mogą dowiedzieć się o zasobach bibliotek cyfrowych, a w szczególności PBC.

Atrakcyjność zdigitalizowanych zbiorów naszej Biblioteki oceniają użytkownicy odwiedzający PBC, a to wymaga czasu. Jednak już teraz możemy pokusić się o stwierdzenie, iż udział w projekcie niewątpliwie umożliwia naszej Bibliotece nie tylko wypełnianie społecznych i uczelnianych funkcji informacyjno – edukacyjnych, ale również skuteczne realizowanie własnej polityki marketingowej - promowanie posiadanych kolekcji.

organizacja _pracowni

Początkowo praca w Pracowni Digitalizacji przebiegała zgodnie z następującymi etapami:

- selekcja zbiorów do skanowania,
- weryfikacja, czy wybrana pozycja nie znajduje się w planach digitalizacyjnych innych bibliotek cyfrowych w Polsce,
- skanowanie publikacji,
- umieszczanie pozycji jako planowanej do cyfryzacji,
- obróbka graficzna i konwersja plików,
- kontrola końcowa,
- publikacja w PBC,
- archiwizacja i dokumentacja.

Obecnie za priorytet uznajemy dodanie do PBC planów publikacji.

Projekt zakładał utrzymanie w BG GUMed jednego pełnego etatu do realizacji wszystkich etapów digitalizacji. Decyzją dyrektora Biblioteki nie zatrudniono do prac osoby z zewnątrz – etat ten przeznaczono dla chętnych pracowników naszej Biblioteki, na zasadzie oddelegowania na część etatu od obowiązków bibliotecznych do pracy przy projekcie na kolejne trzymiesięczne okresy.

Takie rozwiązanie wymagało przyuczenia poszczególnych grup bibliotekarzy do kolejnych etapów prac na rzecz PBC. Osoby, które jako pierwsze uczestniczyły w realizacji projektu miały możliwość nauki podczas obserwacji prac prowadzonych

przez partnera wiodącego projektu - Bibliotekę Główną Politechniki Gdańskiej. Prezentację możliwości programu Document Express przygotował także jego producent firma LizardTech. Kolejni bibliotekarze, przystępujący do prac nad projektem, uczyli się już od swoich kolegów, dzięki czemu korzystali z ich doświadczenia i pomocy.

Na etapie skanowania w oparciu o mobilny skaner, przez 3 miesiące, w wymiarze 70% swojego czasu pracy, uczestniczyła tylko jedna osoba, która posiadała już wcześniej doświadczenie w digitalizacji i której najłatwiej było opanować obsługę tego profesjonalnego i nowoczesnego urządzenia. W kolejnych etapach prac uczestniczyły po 2 osoby jednocześnie, oddelegowane do projektu na podobnych zasadach (oddelegowanie na 30% czasu pracy na okres 3 miesięcy).

Czas pracy bibliotekarzy zatrudnionych przy projekcie jest ewidencjonowany za pomocą kart pracy oraz odnotowywany w statystykach projektu, podobnie jak efekty pracy. Ponadto wszystkie działania związane z digitalizacją naszych zbiorów odnotowywane są w specjalnie do tego celu stworzonym pliku, w którym, obok rekordów publikacji, widnieje signum osoby wykonującej poszczególne prace.

skanowanie_obróbka_publikowanie

Wynikiem 3 miesięcznej pracy skanera mobilnego i nakładem pracy jednej osoby jest ponad 66 tys. stron wykonanych w postaci plików TIFF. Po przeniesieniu mobilnego skanera do następnej biblioteki prace nad skanowaniem wcale się nie zakończyły. Do czasu kolejnej wizyty tego urządzenia wykorzystujemy skaner podręczny, powiększając tym samym zasób plików typu master-copy. Nasze dyski zapełniają się plikami w błyskawicznym tempie i alarmują o braku miejsca. Spodziewamy się zatem, że w najbliższym czasie (przetarg zaplanowano na czerwiec) otrzymamy nowe dyski zewnętrzne.

Najbardziej czasochłonny i pracochłonny okazał się etap obróbki graficznej. Ze względu na duże zróżnicowanie jakości skanów, nie jesteśmy w stanie wyliczyć wskaźników np. średniego czasu niezbędnego do obróbki 100 stron. Najwięcej problemów sprawiają nam skany o nierównej ostrości oraz skany pokrzywione pod różnym kątem i z różnym nasileniem. Czas poświęcony na obróbkę graficzną zależy także od budowy książki – okładki, strony tytułowe (do wizualizacji w PBC), rozkładane tablice i specjalne wklejki wymagają indywidualnego podejścia, bez możliwości zastosowania automatyzacji pracy za pomocą sekwencji wsadowej.

Zamiana „obrobionych” plików na format DJVU również okazała się niełatwym zadaniem. Program ma trudności z przyjmowaniem i konwersją większej ilości stron jednocześnie. Czas pracy nad publikacją zdecydowanie wydłuża konieczność wielokrotnego pobierania stron i tworzenia kilku plików DJVU, a następnie ich łączenia.

Sprawnie przebiega za to sam proces publikacji w PBC. Drobne błędy systemowe, które pojawiały się podczas publikacji dokumentów na platformie były wychwytywane i natychmiast korygowane przez kolegów z Politechniki Gdańskiej.

Na początek przenieśliśmy wszystkie dostępne opisy bibliograficzne z formatu MARC z naszego katalogu Virtua online do formatu Dublin Core w PBC. Zaprezentowaliśmy w ten sposób naszą kolekcję przeznaczoną do digitalizacji w publikacjach planowanych. Niestety starodruki nie posiadały opracowanych rekordów bibliograficznych i ich sporządzenie wiązało się ze zleceniem tych prac specjalście spoza Biblioteki. Sukcesywnie, w tempie zdeterminowanym przez obróbkę graficzną i zamianę formatów, dodajemy kolejne publikacje.

plików_bezmiar_cennych

Pomorska Biblioteka Cyfrowa została oficjalnie uruchomiona z początkiem 2010 roku¹⁴, a 7 stycznia 2010 r. została przyłączona do Federacji Bibliotek Cyfrowych. Do połowy maja br. opublikowano w PBC łącznie 1.665 dokumentów,¹⁵ a przyrost zasobów w PBC ilustruje wykres 3.

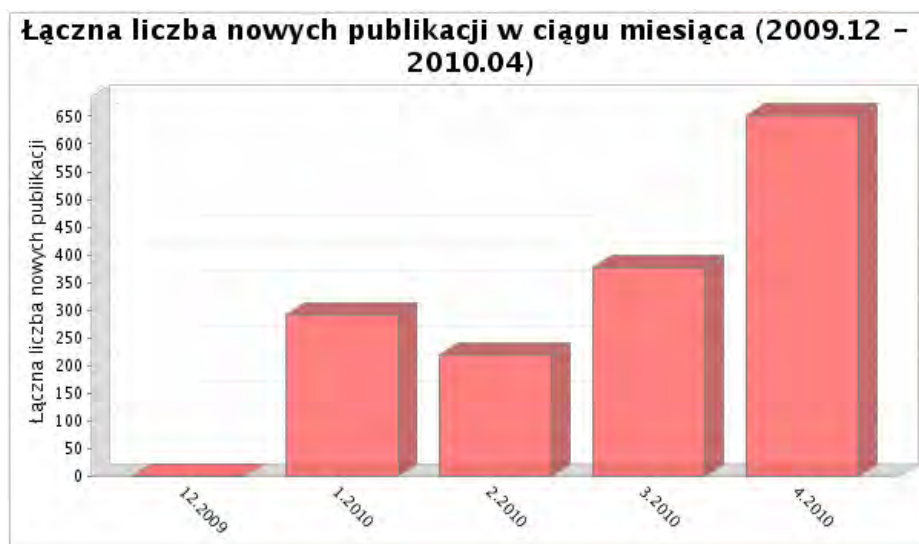

Wykres 3: Dynamika wzrostu publikacji dodanych do PBC w okresie 01.01.2010 - 14.05.2010

Wykres 4 przedstawia dynamikę dodawania nowych publikacji do PBC w poszczególnych miesiącach 2010 roku. Pozorny spadek w lutym wiąże się z faktem przeniesienia w styczniu na platformę wersji elektronicznych publikacji, którymi dysponowały dotychczas istniejące biblioteki cyfrowe.

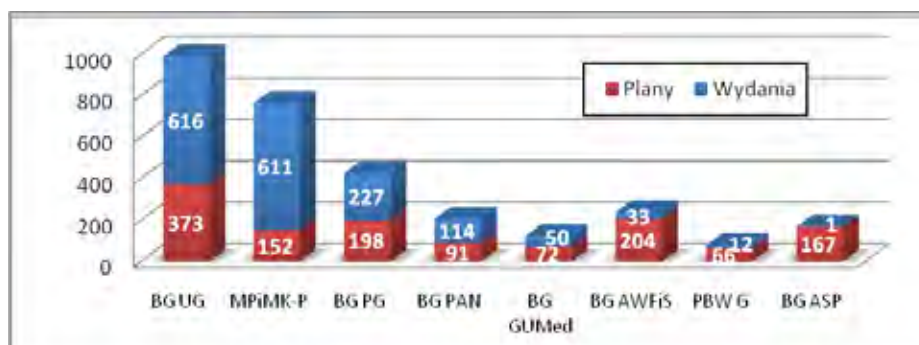
¹⁴ Witryna funkcjonowała testowo już pod koniec grudnia 2009 roku, w związku z tym statystyki uwzględniają również ten miesiąc.

¹⁵ Na dzień 01.06.2010 liczba dokumentów opublikowanych w PBC wynosiła blisko 2.000.

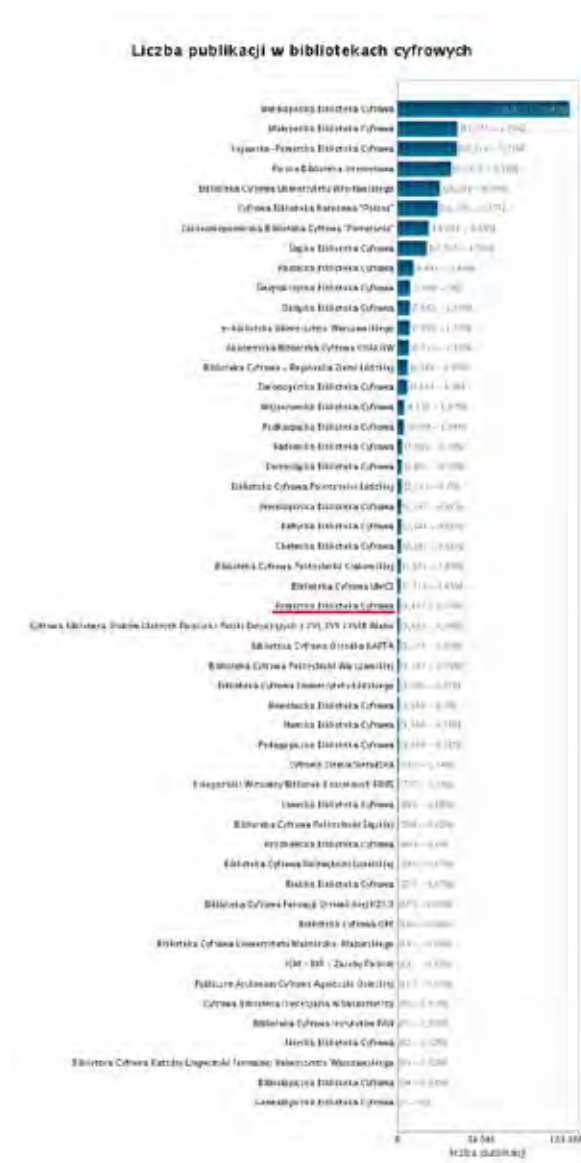

Wykres 4: Łączna liczba nowych publikacji dodanych do PBC w ciągu miesiąca w okresie 12.2009-04.2010

Liczbę publikacji poszczególnych partnerów projektu przedstawia wykres 5. BG GUMed plasuje się tu na 5. miejscu pod względem liczby opublikowanych dokumentów (wydań).

Wykres 5: Liczba publikacji poszczególnych partnerów Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej – stan na dzień 14.05.2010

Wykres 6: Liczba publikacji w polskich bibliotekach cyfrowych

¹⁶ <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/lib-stats> [29.04.2010]

przeglądaj_badaj_czytaj

Od momentu uruchomienia PBC do połowy maja 2010 r. liczba odwiedzających wyniosła ponad 48 tys. osób, a wraz z obserwowanym stałym wzrostem liczby czytelników (wykres 7) rośnie także liczba wyświetlonych publikacji (wykres 8).¹⁷

Wykres 7: Łączna liczba odwiedzających witrynę PBC w poszczególnych miesiącach w okresie 01-04.2010

Wykres 8: Łączna liczba wyświetlonych publikacji w poszczególnych miesiącach w okresie 01-04.2010

¹⁷ <http://pbc.gda.pl/dlibra/pubstats> [12.05.2010]

Do przeprowadzenia analizy aktywności użytkowników wykorzystujemy narzędzie Google Analytics. Uzyskane w ten sposób statystyki wykazują, że zainteresowanie zbiorami Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej jest największe od poniedziałku do piątku i wynosi średnio od 100 do 250 wejść dziennie, słabnie natomiast w weekendy do 100 wejść (wykres 9).¹⁸

Wykres 9: Aktywność wszystkich niepowtarzalnych użytkowników witryny PBC w okresie 01.01-12.05.2010

Wygenerowane raporty podają, że z witryną łączą się czytelnicy z 49 krajów, za pomocą 34 języków. Spoza Polski najczęściej wejść odnotowano z: Niemiec (2.492), Szwecji (401), Ukrainy (186), Wielkiej Brytanii (112)... Wysoka liczba odwiedzin z poszczególnych krajów nie przekłada się jednak na średni czas spędzony w witrynie – w przypadku czytelników rodzimych jest to niespełna 5 minut poświęconych zapewne na przeglądanie nowo dodanych zasobów. Najwięcej czasu w PBC spędzili użytkownicy z Rosji (każdy z 31 czytelników spędził w naszej wirtualnej bibliotece średnio ponad 19 minut), Austrii, Australii i Czech (tu średni czas spędzony w witrynie przez kilku lub kilkunastu czytelników wynosi od 15 do 18 minut).

Dzięki owocnej współpracy z Federacją Bibliotek Cyfrowych zasoby PBC od 24 marca 2010 r. widoczne są także w Europeanie – Europejskiej Bibliotece Cyfrowej.¹⁹ Przynależność do FBC ma swoje odzwierciedlenie w liczbie odwiedzin z witryn odsłaniających – ponad 38% wejść zostało przekierowanych z Federacji (wykres 10).

¹⁸ Wszystkie raporty wygenerowano 12.05.2010 i obejmują okres 01.01-12.05.2010

¹⁹ <http://www.europeana.eu/portal/brief-doc.html?start=1&view=table&query=pbcc.gda.pl>

Wykres 10: Ujęcie procentowe liczby odwiedzin z witryn odsłaniających.

zakończenie

Pomorska Biblioteka Cyfrowa jako symbol nowoczesnych mediów i technologii przyczynia się do podnoszenia rangi województwa pomorskiego oraz instytucji kultury i nauki regionu. Warto podkreślić, że do projektu PBC przyłączają się nowe instytucje, pragnące udostępnić swoje zbiory – swój akces zgłosiły: Biblioteka Miejska w Gdyni oraz Morski Instytut Rybacki. Obecnie trwają prace nad sformułowaniem umowy przystąpienia nowych instytucji do PBC na zasadzie partnerów współtworzących kolekcję i, co istotne, bez wnoszenia wkładu finansowego.

PBC aktywnie wpisuje się w ideę budowania społeczeństwa informacyjnego, społeczeństwa wiedzy. Czyni to udostępniając nie tylko cenne zbiory biblioteczne, ale także wyniki badań naukowych, materiały dydaktyczne, dokumenty życia społecznego. Nie ulega wątpliwości, że ta instytucja jest doskonałym narzędziem przybliżającym bibliotekę do czytelnika, bo jak pisał Jan Wiktor „biblioteka to przybytek na ścieżkach otwarty, zapraszający każdego w progi. Wejść gościu i stań się przyjacielem”.

Bibliografia

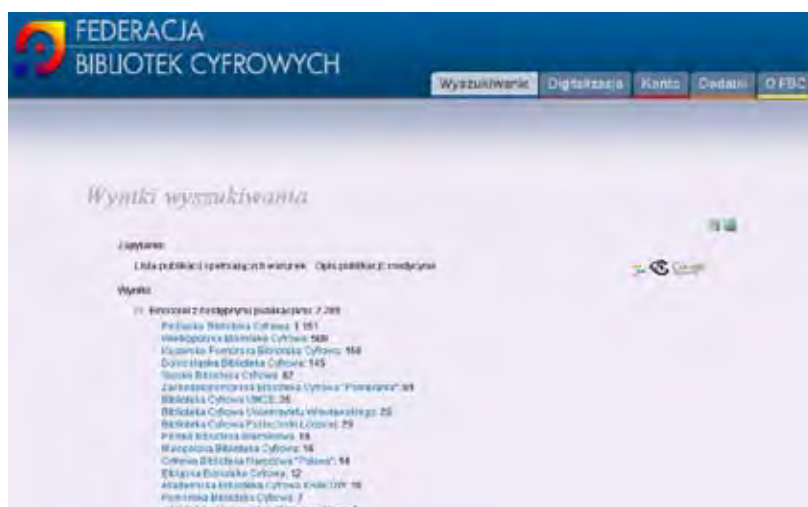
- S t u d i u m wykonalności projektu Pomorska Biblioteka Cyfrowa
<http://www.bg.pg.gda.pl/pbc/forum/phpBB3/>
H a k u ć Bożena, S z o c h Mariusz: Pomorska Biblioteka Cyfrowa jako cyfrowe repozytorium dorobku cywilizacyjnego regionu
<http://fbc.pionier.net.pl/owoc/lib-stats>
<http://pbc.gda.pl/dlibra/pubstats>

Mgr Aniela Piotrowicz
Poznań - UM

ZASOBY MEDYCZNE W WIELKOPOLSKIEJ BIBLIOTECE CYFROWEJ

Rosną krajowe zasoby cyfrowe z zakresu medycyny. W Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej, oprócz historycznych monografii i roczników czasopism z przełomu XIX-XX w., znaleźć można kolekcje rozpraw doktorskich i habilitacyjnych. Są to dokumenty trudno dostępne, wydawane w małej liczbie egzemplarzy, nie wypożyczane przez biblioteki na zewnątrz, dlatego ich prezentacja w formie zdigitalizowanej cieszy się dużym zainteresowaniem i znacznie poszerza krąg czytelników.

Wielkość krajowych zasobów cyfrowych z zakresu medycyny najszybciej można oszacować korzystając z serwisu Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC), który umożliwia dostęp do zbiorów cyfrowych zawartych w polskich bibliotekach cyfrowych.

Można przyjąć, że liczba 2.278 pozycji, uzyskana jako wynik przeszukania zawartości bibliotek cyfrowych przy użyciu słowa „medycyna” według kryterium „opis publikacji” to tylko część zasobów medycznych. Narzędzia wyszukiwawcze nie pozwalają znaleźć wszystkich dokumentów o tematyce medycznej z poziomu serwisu Federacji Bibliotek Cyfrowych. Widać to na przykładzie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej (WBC), dla której uzyskano wynik 504.

Zasób dokumentów medycznych w WBC zawiera 602 pozycje historyczne: monografie naukowe, wykłady, receptariusze, poradniki itp., monografię okolicznościową związaną z jubileuszem 50-lecia naszej Biblioteki oraz roczniki czasopism, głównie Nowin Lekarskich, z przełomu XIX-XX. Pozostałe dokumenty to 502 rozprawy doktorskie i habilitacyjne, z czego 321 to dysertacje z Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu.

Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu rozpoczęła współpracę z WBC w 2005 roku. W pierwszym roku umieszczono w niej zaledwie 3 pozycje książkowe. W następnych latach liczba tytułów lokowanych w WBC systematycznie wzrastała, głównie dzięki decyzji władz Uczelni o umieszczaniu w bibliotece cyfrowej od 2007 roku rozpraw doktorskich i habilitacyjnych.

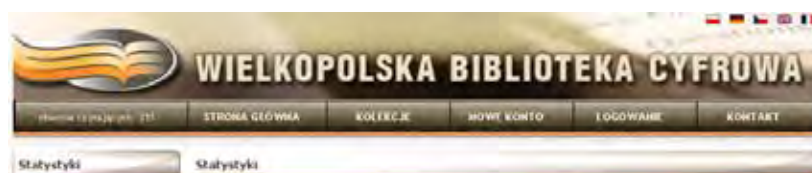
Udostępnienie rozpraw w wersji elektronicznej w WBC odbywa się na podstawie pisemnej zgody ich autorów. Na wszystkich wydziałach Uczelni wprowadzone zostały formularze związłych oświadczeń, które po podpisaniu przez autorów wklejane są na wewnętrzne okładki egzemplarzy rozpraw w wersji drukowanej kierowanych przez dziekanaty do zbiorów Biblioteki Głównej. Autorzy zobowiązani są ponadto dołączyć do egzemplarzy „bibliotecznych” wersję elektroniczną rozprawy na płycie CD, która wykorzystywana jest w celu udostępnienia w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej.

Początkowo niektórzy autorzy ociągali się z udzielaniem pisemnej zgody na udostępnianie rozpraw w Internecie, jednak przekonujący okazał się argument o przeciwdziałaniu plagiatom, gdyż trudniej jest zawłaszczyć tekst powszechnie dostępny. Obecnie do zdecydowanej większości rozpraw, trafiających do zbiorów Biblioteki Głównej UM, tworzony jest dostęp online w Wielkopolskiej Bibliotece Cyfrowej.

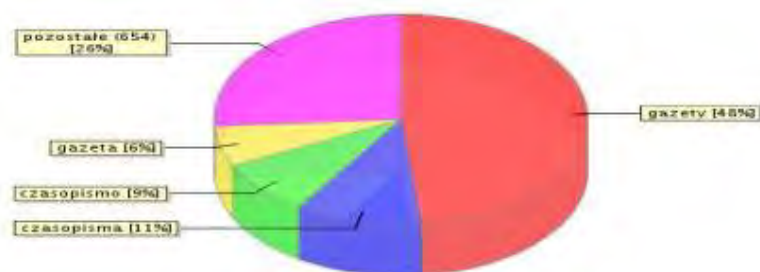
Rozprawy doktorskie i habilitacyjne to dokumenty trudno dostępne. Doktoranci przygotowują rozprawy w kilku egzemplarzach. Nakład rozpraw habilitacyjnych nie przekracza na ogół kilkudziesięciu egzemplarzy. Biblioteki dysponują pojedynczymi egzemplarzami rozpraw, dlatego maksymalnie ograniczają ich udostępnianie na zewnątrz. W niektórych uczelniach związane jest to nawet z uzyskaniem zgody władz rektorskich. Pomimo tak trudnej dostępności dokumenty te są bardzo często poszukiwane przez użytkowników, którzy znajdują o nich informacje bibliograficzne w bazach i katalogach bibliotecznych. Wydaje się, że prezentacja rozpraw doktorskich i habilitacyjnych w formie elektronicznej w ogólnie dostępnych repozytoriach i bibliotekach cyfrowych jest ciekawą propozycją rozwiązania tego problemu.

WBC umożliwia dostęp do pełnego tekstu dokumentów, co pozwala na szybkie zapoznanie się użytkownika z treścią dysertacji. Opis bibliograficzny publikacji udostępnianych w WBC sporządzany jest wg reguł międzynarodowych formatów: Dublin Core, MARC 21 i zgodnie z polskimi przepisami katalogowania. Korzystanie z formatu DjVu wymaga zainstalowania odpowiedniej wyszukiwarki (DjVu Browser Plugin), ale nie jest to skomplikowane.

Na podstawie zaledwie trzyletnich doświadczeń mogę stwierdzić, że elektroniczna kolekcja rozpraw udostępnianych w WBC cieszy się dużym zainteresowaniem. Świadczą o tym statystyki WBC, jak również korespondencje od użytkowników.

Zestawienie wg liczby udostępnianych publikacji

1. gazety [53326]
2. czasopisma [12151]
3. czasopismo [9487]
4. gazeta [6878]
5. archiwalia [4409]
22. rozprawa doktorska [304]
23. artykuł [276]
24. broszury [268]
25. źródła historyczne [260]
26. dwutygodniki [245]
27. rękopisy [229]
28. fotografia [215]
29. starodruk [207]
30. rozprawa habilitacyjna [197]

Niektórzy użytkownicy oczekują dostępu do pełnych tekstów rozpraw również z wcześniejszych lat. To jednak nie zawsze jest możliwe, gdyż wymaga uzyskania przez Bibliotekę zgody autora, choć zdarzały się przypadki, że autorzy rozpraw habilitacyjnych udostępnionych w WBC dostarczali do Biblioteki elektroniczne wersje swoich prac doktorskich z prośbą o ich umieszczenie w bibliotece cyfrowej.

Udostępnianie dokumentów w formie zdigitalizowanej znacznie poszerza krąg czytelników. Adresy URL wszystkich dokumentów udostępnionych przez naszą Bibliotekę w WBC wprowadzone są do opisu katalogowego w systemie HORIZON oraz do opisów bibliograficznych w bazach publikacji powstających w Bibliotece.

Istnieje także aspekt ekonomiczny udostępniania tego typu dokumentów. Biblioteki medyczne od wielu lat na podstawie wypracowanych porozumień udostępniają sobie nawzajem rozprawy doktorskie, przysyłając je drogą pocztową. Przesyłki te muszą być specjalnie chronione, dlatego biblioteki ponoszą niemałe koszty opłat pocztowych. Powiększanie się kolekcji elektronicznych rozpraw doktorskich odciąży biblioteki, ponieważ będą mogły kierować zainteresowanych czytelników do bibliotek cyfrowych.

Tworzenie i udostępnianie elektronicznych kolekcji rozpraw doktorskich i habilitacyjnych w bibliotekach cyfrowych umożliwia włączenie polskich rozpraw naukowych do europejskiego obiegu informacji. Federacja Bibliotek Cyfrowych przekazuje informacje o dysertacjach do DART-Europe, które za pośrednictwem DART-Europe E-theses Portal upowszechniane są na forum międzynarodowym.

2010-02-19

Ponad 1 000 rozpraw naukowych z Polski w DART-Europe

W tym tygodniu Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC) przekazała do DART-Europe informacje o kolejnych publikacjach naukowych z Polski – ich liczba wzrosła o ponad 700 osiągając wartość 1 102 publikacji. Ten znaczący przyrost jest zasługą 5 kolejnych bibliotek cyfrowych, które zdecydowały się przekazać informacje o udostępnianych pracach doktorskich i habilitacyjnych dalej.

Obecnie poprzez FBC do DART-Europe swoje dane przekazuje 11 bibliotek cyfrowych:

1. [ABC Kraków](#)
2. [Biblioteka Cyfrowa Katedry Lingwistyki Formalnej Uniwersytetu Warszawskiego](#)
3. [Biblioteka Cyfrowa UMCS](#)
4. [Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa](#)
5. [Księgozbiór Wirtualny Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES](#)
6. [Podkarpacka Biblioteka Cyfrowa](#)
7. [Podlaska Biblioteka Cyfrowa](#)
8. [Śląska Biblioteka Cyfrowa](#)
9. [Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa](#)
10. [Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa](#)
11. [Zielonogórska Biblioteka Cyfrowa](#)

Biblioteki te udostępniają rozprawy doktorskie i habilitacyjne z 26 uczelni i 2 instytutów naukowych z Polski.
Dziękujemy powyższym bibliotekom cyfrowym za udaną współpracę w rozpowszechnianiu polskich prac naukowych i równocześnie zachęcamy kolejne biblioteki do dolaczenia do tej grupy.

Agnieszka Lewandowska

Aktualnie na stronach portalu można znaleźć publikacje z 28 polskich uczelni i instytutów naukowych, w tym 4 medycznych: Uniwersytet Medyczny Poznań - 319, Uniwersytet Medyczny Lublin - 1, Akademia Medyczna we Wrocławiu - 1, Instytut Medycyny Pracy i Zdrowia Środowiskowego w Sosnowcu - 1. Może już wkrótce zarówno liczba polskich instytucji medycznych, jak i liczba dysertacji na portalu DART-Europe ulegnie zwiększeniu? Biblioteki medyczne mają na tym polu wiele do zrobienia.

Adresy bibliotek cyfrowych

Federacja Bibliotek Cyfrowych
<http://fbc.pionier.net.pl/owoc/main>

Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa
<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra>

DART-Europe E-theses Portal
<http://www.dart-europe.eu/basic-search.php>

Mgr Bolesław Howorka
Poznań - UM

BIBLIOTEKI WOBEC PRAWA AUTORSKIEGO W PROCESIE DIGITALIZACJI ZBIORÓW I TWORZENIU BIBLIOTEK CYFROWYCH

Streszczenie

Cz. I referatu ("Digitalizacja zbiorów bibliotecznych w świetle obowiązujących przepisów") to omówienie uprawnień bibliotek w świetle przepisów o dozwolonym użytku chronionych utworów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Szczególną uwagę zwrócił autor na pkt 3 art. 28 ustawy, pozwalający na udostępnianie zbiorów bibliotecznych dla celów badawczych i poznawczych za pośrednictwem terminali znajdujących się na terenie biblioteki (na terenie objętym systemem biblioteczno-informacyjnym uczelni). Taki system udostępniania wymaga uprzedniego zdigitalizowania zbiorów.

W II cz. referatu („Polskie ustawy o prawie autorskim a dozwolony użytek chronionych utworów”) autor odwołuje się obowiązujących (od 1926 r.) w Rzeczypospolitej Polskiej przepisów o prawie autorskim wskazując, że uwzględniały one i nadal uwzględniają problematykę dozwolonego użytku chronionych utworów.

W cz. III referatu („Polskie przepisy o prawie autorskim wobec umów międzynarodowych”) ważne jest, dla tematu referatu, odesłanie do punktu 40 preambuły dyrektywy UE 2001/29/WE ograniczających prawa państw członkowskich Unii do zezwalania na dostarczanie przez Internet utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną.

Cz. IV („Repozytoria i możliwości „magazynowania” w bibliotekach zdigitalizowanych zbiorów oraz ich udostępnianie za pośrednictwem terminali jednostki organizacyjnej i Internetu”) to przede wszystkim nawiązanie do referatu Jolanty Przyłuskiej wygłoszonego na Konferencji Problemowej w 2008 r. Po zacytowaniu obszernych fragmentów tego referatu autor wskazuje na sytuacje, w których legalne jest zmieszczenie utworu w repozytorium.

I. Digitalizacja zbiorów bibliotecznych w świetle obowiązujących przepisów

O tym, co wolno bibliotekom, na co pozwalają im aktualnie obowiązujące przepisy prawa autorskiego, o licencjach na rzecz bibliotek oraz o zakresie dozwolonego użytku chronionych utworów, o tym stanowi m.in. art. 28 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹:

„Biblioteki, archiwa i szkoły mogą:

- 1) udostępniać nieodpłatnie, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych;*
- 2) sporządzać lub zlecać sporządzanie egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów;*

¹ Tj. w Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631; zmiany: w 2006 r. Nr 94, poz. 658, Nr 121, poz. 843, w 2007 r. Nr 99, poz. 662, Nr 181, poz. 1293, z 2009 Nr 157, poz. 124, w 2009 r. Nr 157, poz. 1241

- 3) *udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek.*”

Z przepisów tych wynika prawo bibliotek do nieodpłatnego udostępniania egzemplarzy utworów rozpowszechnionych, z tym, że:

- 1) nie może to być działalność komercyjna; biblioteka musi udostępniać swoje zbiory nieodpłatnie,
- 2) statut biblioteki musi określać jakie są zadania biblioteki, jaki jest zakres jej działalność, który musi być ściśle związany z tymi zadaniami statutowymi; jeśli mówimy o bibliotece stanowiącej samodzielną jednostką organizacyjną, o bibliotece, do której odnoszą się przepisy art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach², to nie ma tu problemu, bowiem: *Biblioteka stanowiąca samodzielną jednostkę organizacyjną działa na podstawie aktu o utworzeniu biblioteki oraz statutu nadanego przez organizatora.*” ; jednak biblioteki uczelniane nie są samodzielnymi jednostkami organizacyjnymi, do nich stosują się przepisy art. 12 tej ustawy: *„Zadania, organizację oraz szczegółowy zakres działania biblioteki wchodzącej w skład innej jednostki organizacyjnej określa regulamin nadany przez kierownika tej jednostki.”*; zadania statutowe biblioteki uczelnianej muszą być określone przez wewnętrzny akt normatywny (regulamin organizacyjny) stanowiony przez rektora uczelni na podstawie delegacji zapisanej w statucie uczelni³;
- 3) udostępniane mogą być tylko egzemplarze utworów rozpowszechnionych⁴; mamy tu, w zacytowanej w przypisie⁴ ustawowej definicji, odpowiedź na często zadawane przez bibliotekarzy pytanie: czy można udostępniać prace doktorskie; dysertacje to z zasady utwory już rozpowszechnione, bowiem przepisy określające tryb przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich i habilitacyjnych stanowią, że obrona pracy doktorskiej jest publiczna, że odbywa się ona na otwartym posiedzeniu rady jednostki organizacyjnej upoważnionej do nadania stopnia naukowego, a w stosownych zawiadomieniach o postępowaniu w sprawie nadania stopnia naukowego doktora musi być również podana informacja, w jakim miejscu jest złożona rozprawa doktorska – w celu umożliwienia osobom zainteresowanym zapoznania się z jej treścią;

² Dz. U. z 1997r. Nr.85, poz. 539; zmiany: w Dz. U. z 1998. Nr 106, poz. 668, z 2001 r. Nr 129, poz. 1440 i z 2002 r. Nr . 113, poz. 984

³ Przy okazji warto przypomnieć przepisy art. 14 ust. 4 powołanej ustawy²: „Zasady i warunki korzystania z biblioteki określa regulamin nadany przez jej dyrektora (kierownika)”, każda biblioteka musi mieć stosowny regulamin (regulamin zakładowy) mówiący o prawach i obowiązkach użytkownika]

⁴ Art. 6 ust. 1 pkt 3 ustawy o prawie autorskim definiuje pojęcie „utwór rozpowszechniony”: *„utworem rozpowszechnionym jest utwór, który za zezwoleniem twórcy został w jakikolwiek sposób udostępniony publicznie;”*

wynika z tego, że osoba ubiegająca się o uzyskanie stopnia naukowego doktora („doktorant”) musi się poddać procedurze określonej przez obowiązujące przepisy, a warunkiem wszczęcia przewodu doktorskiego jest zgoda twórcy pracy doktorskiej na to, by była ona udostępniona publicznie⁵; uzasadnione jest więc twierdzenie, że każda rozprawa doktorska to utwór, który za zezwoleniem twórcy został rozpowszechniony i w tej sytuacji zostają spełnione warunki pozwalające bibliotece na udostępnienie tego utworu (pracy doktorskiej) na zasadach określonych ustawą oraz przepisami wewnętrznymi uczelni, stanowiącymi zgodnie z powołanymi tu już przepisami: art. 12 i art. 14 ust. 4 ustawy o bibliotekach².

- 4) przepisy ustawy zezwalają bibliotece na sporządzanie lub zlecanie sporządzenia egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony jej własnych zbiorów [należy tu podkreślić, że jednym z ustawowo uzasadnionych powodów kopiowania utworu może być uzupełnienie własnych zbiorów, a ustawa w obecnym brzmieniu nie wprowadza tu żadnych ograniczeń (takie ograniczenia były w uchylonych przepisach ustawy), każdy bibliotekarz zobowiązany jest do „roztropnego działania”, to uprawnienie powinno być stosowane z umiarem, w sposób, który „nie krzywdzi” autora, w zasadzie kopiowanie w celu uzupełnienia własnych zbiorów powinno się ograniczać do sporządzania kopii utworów niedostępnych w handlu, a także fragmentów utworów zbiorowych (m.in. publikacji periodycznych, artykułów z czasopism (art. 11 ustawy o prawie autorskim), przede wszystkim utworów potrzebnych osobom doksztalającym się, pracującym naukowo, dydaktykom, osobom uprawnionym przepisami ustawy o prawie autorskim do korzystania z chronionych utworów (art. 23 i 27);
- 5) biblioteka może udostępniać zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek; niedopuszczalne jest udostępnianie utworów (bez stosownej licencji) poza własnym systemem (uczelnianym) informatycznym, m.in. za pośrednictwem Internetu;
- 6) dokonując wykładni przepisów art. 28 pkt 3 ustawy o prawie autorskim¹ trzeba zwrócić uwagę na to, że stosownie do art. 88 ust. 1 ustawy: Prawo

⁵ § 7 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 15 stycznia 2004 r. w sprawie szczegółowego trybu przeprowadzania czynności w przewodach doktorskim i habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. z 2004 r. Nr 15 poz. 128) stanowi: „*Obrona pracy doktorskiej odbywa się na otwartym posiedzeniu rady jednostki organizacyjnej lub komisji doktorskiej z udziałem promotora i recenzentów. O dacie i miejscu obrony zawiadamia się jednostki organizacyjne uprawnione do nadawania stopnia doktora w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz wywiesza się ogłoszenie w siedzibie jednostki, na co najmniej 10 dni przed terminem obrony. W zawiadomieniach należy podać, gdzie została złożona rozprawa doktorska, w celu umożliwienia zainteresowanym zapoznania się z nią*”

o szkolnictwie wyższym⁶: „*W uczelni działa system biblioteczno informacyjny, którego podstawę stanowi biblioteka.*”; system z zasady obejmuje teren całej uczelni i w takiej sytuacji zapis „*na terenie tych jednostek*” musi odnosić się do całego terenu objętego działaniem wspomnianego systemu;

- 7) aby udostępnić zbiory dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek niezbędne jest uprzednie ich zdigitalizowanie; z przepisów art. 28 pkt 3 ustawy wynika, że można te zbiory dygitalizować, jeśli stosowne działania wchodzą w zakres statutowych zadań biblioteki.

II. Polskie ustawy o prawie autorskim a dozwolony użytek chronionych utworów

1. Pierwszym w Polsce, po odzyskaniu niepodległości po I wojnie światowej, aktem normatywnym stanowiącym o prawach twórców, była ustawa z 1926 r.⁷ Znalazły się w niej przepisy chroniące zarówno osobiste, jak i majątkowe prawa autorów. Obok tych przepisów, w ustawie zamieszczono także artykuły stanowiące o ograniczeniu majątkowych praw autorskich na rzecz użytku publicznego. Celem tych postanowień było zaspokojenie potrzeb ogólnospołecznych związanych z koniecznością zapewnienia obywatelom sprawnej informacji o ważnych, aktualnych wydarzeniach – politycznych, gospodarczych, kulturalnych, jak również udostępnienie informacji, których przedmiot był związany z rozwojem nauki oraz celami dydaktycznymi. Ustawa ta mówiła także o zakresie dozwolonego użytku prywatnego.

2. Kolejna polska ustawa została uchwalona w 1952 r.⁸ Także i w tym akcie normatywnym, obok postanowień mówiących o obowiązku poszanowania praw osobistych i majątkowych twórców, znalazły się przepisy ograniczające ich prawa majątkowe na rzecz użytku publicznego, tj. prasy, czasopism, w związku z wyjaśnianiem lub nauczaniem, jak też m.in. bibliotek udostępniających utwory czytelnikom, a także na rzecz osób fizycznych, do ich własnego użytku osobistego.

3. W 1994 r. Rzeczpospolita Polska przystąpiła do Aktu paryskiego Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich⁹. Konsekwencją przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Konwencji było uchwalenie nowej ustawy – z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ustawy wielokrotnie nowelizowanej, m.in.

⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym. Dz. U. z 2005 r. Nr 164 poz. 1365; zmiany: w 2006 r. Nr 46 poz. 328, Nr 104 poz. 708 i 711, Nr 144 poz. 1043, Nr 227 poz. 1658, w 2007 r. Nr 80 poz. 542, Nr 120 poz. 818, Nr 180 poz. 1280 i w 2008 r. Nr 70 poz. 416

⁷ Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim. Tj. w Dz. U. z 1935 r. Nr 36 poz. 260

⁸ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim. Dz. U. Nr 34 poz. 234; zmiany w Dz. U.: z 1975 r. Nr 34 poz. 184 i z 1989 r. Nr 35 poz. 192

⁹ Akt paryski Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych sporządzony w Paryżu dnia 24 lipca 1971 r. Ogł.: załącznik do Dz. U. z 1990 r. Nr 82 poz. 474. Dokumenty przystąpienia RP w Dz. U. z 1994 r. Nr 82 poz. 475 i Nr 104 poz. 506

w związku z koniecznością implementacji do naszego prawa przepisów dyrektyw unijnych. W ustawie tej znajdują się przepisy mówiące o dozwolonym użytku chronionych utworów, zarówno dla celów publicznych, jak też i osobistych, w tym także dla celów własnego doskonalenia zawodowego, dokształcania się, uzyskiwania stopni naukowych i zawodowych, tytułu naukowego. Wg doktryny¹⁰ zakresem działania przepisu o dozwolonym użytku osobistym są objęte osoby korzystające z kopii dzieła (np. lekarz wykonujący odbitkę z czasopisma fachowego) celem wykorzystania informacji z niego uzyskanych w celach zawodowych. Komentująca przepisy art. 23 ustawy o prawie autorskim¹⁰ zwraca uwagę na to, że użytek wewnątrz zakładu pracy nie jest użytkowaniem osobistym i nie podlega przepisowi art. 23 tego aktu normatywnego. Dodajmy: „*Zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego.*”¹¹ Instytucje naukowe mogą także korzystać z licencji, o których mowa w art. 27 ustawy: „*Instytucje naukowe i oświatowe mogą w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu*”. Natomiast inne zakłady pracy, które dla swoich pracowników wykonałyby określoną liczbę egzemplarzy dzieła, np. w celach szkoleniowych, powinny na taki użytek uzyskać od twórcy stosowne zezwolenie, nabyć stosowną licencję.

III. Polskie przepisy o prawie autorskim wobec umów międzynarodowych

Trzeba zawsze mieć na uwadze to, że przepisy ustawy o prawie autorskim muszą być zgodne z ratyfikowanymi przez Rzeczypospolitą Polską umowami międzynarodowymi, z postanowieniami prawa unijnego, z przepisami obowiązującymi w państwach członkowskich UE. Przepisy dyrektyw unijnych musiały być zaimplementowane do naszego prawa i dlatego trzeba się do nich odwoływać interpretując naszą ustawę.

¹⁰ Komentarz Elżbiety Traple w: Janusz Barta, Monika Czajkowska-Dąbrowska, Zbigniew Ćwiąkalski, Ryszard Markiewicz, Elżbieta Traple: „*Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*”, Dom Wydawniczy ABC 1995, s. 179. Autorka komentarza do ustawy wyraża opinię: „... fakt, iż osoba dokonująca zwielokrotnienia dzieła (np. lekarz wykonujący odbitkę z czasopisma fachowego) wykorzystuje wiadomości z niego uzyskane w celach zawodowych, objęty jest zakresem działania przepisu o dozwolonym użytku osobistym. Istotne jest bowiem, że z uzyskanej odbitki lekarz ten nie będzie korzystał poza kręgiem osób określonych w art. 23 ust. 2” (podkreśl. BH). I dalej: „Użytek wewnątrz zakładu pracy nie jest użytkowaniem osobistym i nie podlega przepisowi art. 23. Zakład pracy, który dla swoich pracowników wykona określoną liczbę egzemplarzy dzieła w celach szkoleniowych, powinien na taki użytek uzyskać zezwolenie, chyba że jest to instytucja naukowa lub oświatowa (art. 27)” (podkreśl. BH). A biblioteka naukowa jest przecież zarówno instytucją naukową, jak też i instytucją wykonującą zadania edukacyjne, instytucją oświatową

¹¹ Art. 23 ust. 2 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych

W szczególności ważne są przepisy dyrektywy 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym.

Dyrektywa 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym w preambule stanowi w *punkcie 31*): „*Należy zabezpieczyć właściwą równowagę praw i interesów między różnymi kategoriami podmiotów praw autorskich, jak również między nimi a użytkownikami przedmiotów objętych ochroną. Istniejące wyjątki i ograniczenia praw, takie, jakie przewidziane zostały przez Państwa Członkowskie, należy ponownie rozpatrzyć z uwzględnieniem nowego środowiska elektronicznego. Istniejące różnice w wyjątkach i ograniczeniach wobec niektórych zastrzeżonych czynności mają bezpośredni negatywny wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego w dziedzinie praw autorskich i pokrewnych. Różnice te mogłyby się uwidocznic wraz z dalszym rozwojem korzystania z utworów w działalności transgranicznej i działalności prowadzonej pomiędzy granicami. Dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania rynku wewnętrznego, wyjątki te i ograniczenia należy określić w bardziej jednolity sposób. Stopień harmonizacji tych wyjątków powinien być oparty na ich wpływie na prawidłowe funkcjonowanie rynku wewnętrznego.*”

I dalej (pkt 32): „*Niniejsza dyrektywa zawiera wyczerpujące wyliczenie wyjątków i ograniczeń dla prawa do zwielokrotniania i prawa do publicznego udostępniania utworu. Niektóre wyjątki lub ograniczenia odnoszą się jedynie do prawa, do zwielokrotniania, jeżeli jest to właściwe. Lista w należyty sposób uwzględnia różnorodność tradycji prawnych Państw Członkowskich, a jednocześnie ma za zadanie zapewnić funkcjonowanie rynku wewnętrznego. Państwa Członkowskie powinny w sposób spójny stosować te wyjątki i ograniczenia, co zostanie ustalone podczas oceniania wdrożenia przepisów w przeszłości.*”

Pkt 33 dyrektywy mówi, że: „*Od wyłącznego prawa do zwielokrotnienia utworu powinien być uczyniony wyjątek mający na celu zezwolenie na niektóre tymczasowe czynności zwielokrotniania, które mają charakter przejściowy lub dodatkowy, stanowią integralną i podstawową część procesu technologicznego i wykonywane są wyłącznie w celu albo skutecznej transmisji w sieci wśród osób trzecich przez pośrednika albo w celu umożliwienia legalnego wykorzystania utworu lub innego przedmiotu objętego ochroną. Dane czynności zwielokrotniania nie powinny mieć same w sobie żadnej wartości ekonomicznej. O ile spełniają one te warunki, wyjątek ten obejmuje czynności pozwalające na przeglądanie, jak również czynności wprowadzania do pamięci podręcznej, w tym czynności, które umożliwiają skuteczne funkcjonowanie systemów transmisji, z zastrzeżeniem, że pośrednik nie zmienia informacji i nie będzie utrudniał legalnego wykorzystania technologii, powszechnie uznanej i stosowanej przez przemysł, w celu uzyskania danych w sprawie wykorzystania informacji.*”

Korzystanie jest uważane za legalne, jeżeli zezwala na nie podmiot praw autorskich lub nie jest ono ograniczone przez prawo.”

Wg punktu 34 preambuły: *„Państwa Członkowskie powinny mieć możliwość uwzględniania pewnych wyjątków i ograniczeń w niektórych przypadkach do celów edukacyjnych lub naukowych, na rzecz instytucji publicznych takich jak biblioteki i archiwa, do celów sprawozdawczości w zakresie aktualnych wydarzeń, do cytowania, na użytek osób niepełnosprawnych, do celów bezpieczeństwa publicznego oraz do wykorzystania w postępowaniach administracyjnych lub sądowych.”*

Dyrektywa przewiduje, że biblioteki, które działają non-profit, mają charakter ogólnodostępnych, mogą mieć szczególne uprawnienia. Wynika to z przepisów punktu 40 preambuły do omawianej dyrektywy. Stanowią one, że: *„Państwa Członkowskie mogą uwzględnić wyjątek lub ograniczenie na rzecz niektórych instytucji non - profit, takich jak ogólnodostępne biblioteki lub inne analogiczne instytucje, jak również archiwa. Jednakże, powinno to być ograniczone do niektórych szczególnych przypadków objętych prawem do zwielokrotniania. Taki wyjątek lub ograniczenie nie powinien pokrywać korzystania w ramach dostarczania przez Internet utworów lub innych przedmiotów objętych ochroną (to bardzo ważne postanowienie, istotne dla omawianego w tym referacie tematu, wyjątki i ograniczenia majątkowych praw autorskich, licencje przewidziane w ustawodawstwie krajów członkowskich na rzecz ogólnodostępnych bibliotek oraz innych analogicznych instytucji, w tym rozumieniu także na rzecz bibliotek wchodzących w skład uczelni raz na rzecz archiwów nie dotyczą korzystania z utworów przez Internet, jeśli takie działanie nie zostało „z góry” dopuszczone przez wydawcę/autora lub też nie została zawarta stosowna umowa licencyjna między podmiotem „udostępniającym” utwór a wydawcą/autorem – podkreśl. i uwaga autora BH). Niniejsza dyrektywa nie powinna naruszać możliwości Państw Członkowskich do odstąpienia od wyłącznego prawa do publicznego użyczenia, zgodnie z art. 5 dyrektywy 92/100/EWG. Stosowne jest promowanie specjalnych umów lub licencji, bez wprowadzania nierówności, wspierających takie instytucje i rozpowszechnianie celów, które realizują.”*

Dyrektywa ogranicza prawa korzystających, ale jednocześnie zawiera przepisy określające wyjątki od wyłącznych praw majątkowych twórców.

Art. 2 dyrektywy stanowi, że: *„Państwa Członkowskie przewidują wyłączne prawo do zezwalania lub zabraniać bezpośredniego lub pośredniego, tymczasowego lub stałego zwielokrotniania utworu, przy wykorzystaniu wszelkich środków i w jakiegokolwiek formie, w całości lub częściowo:”* m.in.. dla autorów, w odniesieniu do ich utworów.

W art. 5 ust. 2 dyrektywa mówi o odstępstwach od tego prawa, są to postanowienia o „Wyjątkach i ograniczeniach”: *„Państwa Członkowskie mogą przewidzieć wyjątki lub ograniczenia w odniesieniu do prawa do zwielokrotniania określonego w art. 2, w następujących przypadkach:*

- a) *w odniesieniu do zwielokrotniania na papierze lub podobnym nośniku przy użyciu dowolnej techniki fotograficznej lub innego procesu przynoszącego podobny skutek, z wyjątkiem partytur, pod warunkiem, że podmioty praw autorskich otrzymają godziwą rekompensatę;*
- b) *w odniesieniu do zwielokrotniania na dowolnych nośnikach przez osobę fizyczną do prywatnego użytku i do celów ani bezpośrednio ani pośrednio handlowych, pod warunkiem, że podmioty praw autorskich otrzymają godziwą rekompensatę, uwzględniającą zastosowanie lub niezastosowanie środków technologicznych określonych w art. 6, w odniesieniu do danych utworów lub przedmiotów objętych ochroną;*
- c) *w odniesieniu do szczególnych czynności zwielokrotniania dokonywanym przez ogólnodostępne biblioteki, instytucji edukacyjnej lub muzea lub przez archiwa, które nie są skierowane na osiągnięcie bezpośredniej lub pośredniej korzyści gospodarczej lub handlowej; ...”*

W ust. 3 art. 5 dyrektywa przewiduje dalsze ograniczenia w majątkowych prawach autorów m.in. w następujących przypadkach: (a) korzystania wyłącznie w celach zilustrowania w ramach nauczania lub badań naukowych tak długo jak źródło, łącznie z nazwiskiem autora, zostanie podane, poza przypadkami, w których okaże się to niemożliwe i w stopniu uzasadnionym przez cel niehandlowy, który ma być osiągnięty; (b) korzystania dla dobra osób niepełnosprawnych, jeżeli korzystanie odnosi się bezpośrednio do upośledzenia i nie ma handlowego charakteru, w rozmiarze, który wynika z tego upośledzenia; ... (d) cytowania do celów takich jak słowa krytyki lub recenzji, o ile dotyczy ono utworu lub innego przedmiotu objętego ochroną, który został już prawnie podany do publicznej wiadomości, o ile zostanie podane źródło, łącznie z nazwiskiem autora, poza przypadkami, w których okaże się to niemożliwe oraz o ile korzystanie odbywa się zgodnie z uczciwymi praktykami i w rozmiarze usprawiedliwionym przez szczególny cel; ... (i) niezamierzone włączenie utworu lub innego przedmiotu objętego ochroną do innego nośnika; ... (n) korzystania poprzez udostępnienia lub podanie do wiadomości, w celu badań i prywatnych studiów, indywidualnym postronnym osobom z dzieł lub innych przedmiotów objętych ochroną, które nie podlegają zasadom zakupu lub licencji, znajdujących się w zbiorach instytucji określonych w ust. 2 lit. c), przy użyciu wyposażonych terminali w pomieszczeniach wymienionych instytucji; i w końcu: (o) korzystania w niektórych innych przypadkach o mniejszym znaczeniu, jeśli wyjątki lub ograniczenia są już przewidziane w prawie krajowych i o ile dotyczy jedynie analogicznych form korzystania i nie narusza swobodnego obrotu towarów i usług na obszarze Wspólnoty bez naruszania innych wyjątków i ograniczeń zawartych w niniejszym artykule.

Trzeba jeszcze nawiązać do frazy z art. 5 ust. 2 lit. a) omawianej dyrektywy: „... pod warunkiem, że podmioty praw autorskich otrzymają godziwą rekompensatę;”. Do problemu prawa do wynagrodzenia za korzystanie z utworu odnoszą się postanowienia dyrektywy Rady Wspólnot Europejskich Nr 92/100 z dnia 19 listopada 1992 r. dotyczącej prawa najmu i użyczenia oraz określonych praw pokrewnych w zakresie własności intelektualnej. Celem tej dyrektywy było ustanowienie ram prawnych w odniesieniu do prawa wynajmu i wypożyczenia oraz określonych praw pokrewnych. Prawa te powinny (wg preambuły do dyrektywy): „być ograniczone przez uznanie przez kraje członkowskie praw najmu i użyczenia odnośnie do określonej grupy właścicieli praw ...”. Art. 1 ust. 1 tego aktu stanowi, że: „... kraje członkowskie ustanawiają, z zastrzeżeniem art. 5, prawo do zezwalania lub zakazu najmu i użyczenia oryginałów i egzemplarzy wielokrotniania utworów chronionych prawem autorskim oraz innych przedmiotów ochrony wskazanych w art. 2 ust. 1”, m.in. praw twórcy w odniesieniu do oryginału i egzemplarzy wielokrotnienia jego utworu. Z zacytowanych tu, powyżej, postanowień dyrektywy wynika, że za użyczenie – udostępnianie zbiorów bibliotecznych tak prezencyjne, jak i w drodze wypożyczeń, należałoby wypłacać twórcom wynagrodzenie ustalone przez uprawnione organy krajów członkowskich. Kraje, członkowie UE, zostały zobowiązane do implementacji tych postanowień i wiele z nich wprowadziło w życie przepisy, w myśl których określone przedmioty mogą być udostępniane bez uzyskania zgody twórcy. Jednocześnie niektóre kraje uregulowały problem wynagradzania autorów użyczanych przez biblioteki dzieł, np. w drodze corocznego przekazywania z budżetu organizacjom zbiorowego zarządzania prawami autorskimi wynegocjowanych kwot. W Holandii za wypożyczenie płać czytelnicy. Ale nie wszystkie kraje członkowskie podporządkowały się tym przepisom dyrektywy. Są takie kraje, którym zarzucono zbyt szeroką swobodę przy stosowaniu zwolnień od wynagradzania za użyczenie (Hiszpania, Portugalia i Włochy; Hiszpania zdecydowała się na walkę z Komisją Europejską i odmówiła wprowadzenia odpłatności za wypożyczenie książek, tłumacząc się m.in. niskim wskaźnikiem czytelnictwa¹²).

Znowelizowana w 2004 r. ustawa o prawie autorskim przewiduje w art. 28, że biblioteki mogą nieodpłatnie udostępniać, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarze utworów rozpowszechnionych. Wobec obaw, że implementacja dyrektywy wymusi wprowadzenie opłat za wypożyczenie – Minister Kultury zdecydowanie stwierdził, że art. 28 polskiej ustawy zgodny jest z przepisami wspomnianej dyrektywy. To jednak nie uspokoiło polskich bibliotekarzy. Obecnie pozostaje nam tylko śledzić, jak przebiega walka Hiszpanii z Komisją Europejską; wszystko zależy od tego, jaki w tej sprawie zapadnie wyrok.

¹² Barbara S z c z e p a ń s k a : *Public lending rights*. EBIB 7/2004

IV. Repozytoria i możliwości „magazynowania” w bibliotekach zdigitalizowanych zbiorów oraz ich udostępnianie za pośrednictwem terminali jednostki organizacyjnej i Internetu

Udostępnianie zbiorów bibliotecznych w trybie Open Access zostało omówione przez Jolantę Przyłuską w referacie zaprezentowanym na XXVI Konferencji Bibliotek Medycznych w Bydgoszczy¹³.

Autorka wyjaśnia, co należy rozumieć pod pojęciem „Open Access”: *„Termin >Open Access< oznacza darmowy dostęp do dokumentów poprzez Internet. Pozwala na czytanie, kopiowanie i drukowanie pełnych tekstów. Jest to ruch na rzecz powszechnego dostępu do cyfrowych publikacji naukowych. Podstawowym założeniem idei otwartego dostępu jest to, że artykuły naukowe będące zwieńczeniem procesu badawczego, często finansowanego ze środków publicznych powinny być bezpłatne dla innych naukowców, jak też dla zwykłych czytelników. U podłoża ruchu OA tkwi rewolucja technologiczna i nowe możliwości dystrybucji dokumentów cyfrowych. Usprawnienie procesu edytowania i publikowania, łatwość dzielenia się publikacjami sprawiają, że zmieniają się sposoby komunikowania środowiska naukowego”*.

I dalej:

„Warunkiem skutecznego dzielenia się wiedzą jest zapewnienie łatwego i otwartego dostępu do niej. Istotą prowadzonych projektów badawczych jest generowanie nowej wiedzy poprzez rozpowszechnianie jej bez ograniczeń w całym społeczeństwie. Jedną z form dzielenia się wiedzą może być właśnie zamieszczanie publikacji w otwartych repozytoriach instytucjonalnych i tematycznych. Natomiast szerszy dostęp do wyników badań wykonywanych w Europie będzie możliwy poprzez zintegrowanie serwisów internetowych i repozytoriów dzięki projektowi DRIVER (Digital Repository Infrastructure Vision for European Research) obejmującemu rozproszone zbiory dokumentów.”

Autorka zwraca uwagę zainteresowanych na to, że zamieszczenie tekstu w repozytorium rozumianym, *„coraz częściej jako magazyn, depozyt dokumentów cyfrowych gromadzonych przez samych autorów, przy pomocy odpowiedniego interfejsu i udostępnianych sieciowo bez ograniczeń lub tylko dla określonej grupy uprawnionych użytkowników”* musi być poprzedzone sprawdzeniem dostępności pełnego tekstu (pre-, postprint) i ustaleniu zasad wydawców pozwalających na zamieszczenie dokumentu. Inaczej mówiąc konieczne jest, by zamieszczenie dokumentu w repozytorium bądź też w archiwum nie nastąpiło z naruszeniem przepisów o prawie autorskim, konieczne jest, aby działania te odnosiły się do tych dokumentów, których wydawcy „z góry”

¹³ XXVI Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych: Naukowa informacja medyczna w Polsce. Biblioteki medyczne wobec potrzeb środowisk medycznych oraz perspektywy ich rozwoju w realiach Unii Europejskiej. Org. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Collegium Medicum im. Ludwika Rydygiera w Bydgoszczy. Biblioteka Główna. Bydgoszcz, 16-17 IX 2008. Forum Bibliotek Medycznych nr 2 (4), 202- 239

wyrazili zgodę na „szerokie udostępnianie”, bądź też do dokumentów, na których zamieszczenie w repozytorium biblioteka uzyskała zgodę, np. podpisując stosowną umowę licencyjną.

O umowie licencyjnej, pozwalającej na umieszczenie utworu w repozytorium Autorka pisze: „*Standardowo w repozytorium DSpace¹⁴ dostarczana jest przykładowa wersja umowy licencyjnej, którą można zmienić na inną, dostosowaną do własnego repozytorium. Autor/redaktor zamieszczając prace w repozytorium ECNIS¹⁵ w chwili obecnej korzysta z umowy standardowej, na podstawie której poświadczą, że poprzez jej akceptację udziela organizatorom repozytorium praw niewyłącznych na udostępnianie dzieła i na zamianę na inny format w celu zabezpieczenia go. Autor potwierdza też oryginalność zamieszczonej pracy*”.

Kończąc informacje na temat repozytoriów, w całości zaczerpnięte z referatu Jolanty Przyłuskiej, pragnę zwrócić uwagę na sytuację, w jakich można korzystać z utworów zdigitalizowanych i „zmagazynowanych” w bibliotece cyfrowej, udostępniając je nie tylko w „sieci wewnętrznej”, ale także w Internecie.

1. Nie stanowi naruszenia interesów twórcy korzystanie z utworów, do których wygasły autorskie prawa majątkowe. Ustawa o prawie autorskim (art. 36 ustawy) przewiduje, że (z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie), autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat siedemdziesięciu:
 - 1) od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich - od śmierci współtwórcy, który przeżył pozostałych,
 - 2) w odniesieniu do utworu, którego twórca nie jest znany - od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość,
 - 3) w odniesieniu do utworu, do którego autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca - od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony - od daty jego ustalenia, a ponadto
 - 4) w odniesieniu do utworu audiowizualnego - od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, kompozytora muzyki skomponowanej do utworu audiowizualnego.

¹⁴ Oprogramowanie DSpace jest wykorzystane do budowy repozytoriów. „*Program DSpace utworzony został w 2020 r. przez Massachusetts Institute of Technology (MIT) przy współpracy laboratoriów Hewlett Packard. Jest oprogramowaniem opartym na tzw. wolnej licencji (Open Skurce) służącym głównie do tworzenia repozytoriów instytucjonalnych i bibliotek cyfrowych, w celu uporządkowanego udostępniania i przechowywania publikacji naukowych. DSpace zbudowany jest trójwarstwowo (ApplicationLayer i Storage Layer) ...*” (s. 209)

¹⁵ Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility

2. Jeżeli utwór został stworzony przez pracownika instytucji, w ramach której działa biblioteka, bądź też przez pracownika biblioteki, w wyniku obowiązków ze stosunku pracy, instytucja zatrudniająca, pracodawca, nabywa z chwilą przyjęcia utworu, autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron (a więc decyduje tu treść umowy o pracę) (art. 12 ust. 1 ustawy). Pracodawca może, w okresie dwóch lat od daty przyjęcia utworu (termin ten może być przedłużony na warunkach określonych w ustawie), przystąpić do jego rozpowszechniania, a więc do udostępniania utworu publicznie w jakikolwiek sposób, także w drodze zamieszczenia w zasobach biblioteki cyfrowej (art. 12 ust. 2 ustawy).
3. Instytucja naukowa ma prawo pierwszeństwa opublikowania utworu naukowego swojego pracownika, który stworzył ten utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Twórca przysługuje prawo do wynagrodzenia, ale nie oznacza to, że musi z tego prawa korzystać (art. 14 ust. 1 ustawy). Opublikowanie utworu, w rozumieniu ustawy, to jego zwielokrotnienie i udostępnienie publicznie (art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy). Instytucja naukowa może, bez odrębnego wynagrodzenia, korzystać z materiałów zawartych w omawianym utworze sporządzonym przez pracownika, może także udostępnić taki utwór osobom trzecim, jeżeli to wynika z uzgodnionego przeznaczenia utworu lub też z umowy zawartej z twórcą (art. 14 ust. 2 ustawy).
4. Twórca może wyrazić zgodę na udostępnianie utworu za pośrednictwem Internetu, określając warunki na jakich udostępnianie dzieła może nastąpić. Warunki udostępniania powinny być określone, m.in. w drodze umowy z biblioteką bądź też instytucją w ramach której biblioteka działa (np. z uczelnią). To jego prawo rozporządzenia utworem na tym polu eksploatacji. Wyrażenie takiej zgody nie musi się łączyć z wynagrodzeniem; twórca może zrzec się wynagrodzenia, mając na względzie znaczenie utworu, rolę instytucji w stworzeniu utworu (np. udostępnienie aparatury naukowej, dostarczenie odczynników, pomoc personelu technicznego itp.), zamiar udostępnienia utworu szerszemu ogółowi korzystających bądź też inne względy. Należy zwrócić uwagę na to, że stosowne porozumienie (umowa) musi:
 - 1) wyraźnie określić czas (art. 66 ustawy) i zakres korzystania, określić granice udzielonej licencji (patrz: art. 41 ustawy),
 - 2) stanowić o tym, czy udzielenie stosownej licencji następuje nieodpłatnie bądź za wynagrodzeniem (art. 43 ustawy),
 - 3) stanowić o sposobie wykonywania przez twórcę ewentualnego nadzoru nad sposobem, warunkami rozpowszechniania utworu, zakresem, miejscem i czasem korzystania z utworu (art. 60 ust. 1 i art. 67 ust. 1 ustawy).

V. Wnioski

Biblioteka może digitalizować swoje zbiory pod warunkiem, że jednym z jej zadań statutowych jest udostępnianie zbiorów dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie jednostki organizacyjnej (uczelni, biblioteki).

Biblioteka, w zasadzie, nie może dostarczać użytkownikom zbiorów, które zostały zdigitalizowane, za pośrednictwem Internetu. Zakaz ten nie dotyczy utworów przesyłanych jako załączniki do przesyłek listowych (mailowych), rozpowszechnionych (za zezwoleniem twórcy uprzednio w jakikolwiek sposób udostępnionych publicznie) w zakresie własnego użytku osobistego, a także baz danych spełniających cechy utworu, ale tylko dla własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym. Nie dotyczy także innych sytuacji, np. (1) gdy wygasły autorskie prawa majątkowe i (2) gdy twórca wyraził na to zgodę.

Mgr inż. Witold Kozakiewicz
Łódź - UM

DIGITALIZACJA 2.0

Streszczenie

Rozwój Web 2.0 i powszechność zjawiska budowania społeczności internetowych wiąże się z przenoszeniem do wirtualnego środowiska coraz większej liczby przejawów życia codziennego. Dotyczy to także kwestii wymiany dokumentów i udostępniania plików. Od kilku lat już nie tylko utwory muzyczne czy filmowe są rozpowszechniane w ramach portali społecznościowych, ale popularność zyskują również utwory poddane digitalizacji. Prezentacja będzie próbą zmierzenia się z odpowiedzią na pytanie, czy biblioteki cyfrowe i profesjonalne pracownie digitalizacyjne są jedynym i podstawowym miejscem tworzenia dostępnych w sieci treści cyfrowych? Na ile digitalizacja w ramach szeroko pojętego dozwolonego użytku może być konkurencją dla instytucji takich jak biblioteka cyfrowa.

Przełom XX i XXI w. to gwałtowny rozwój nowych technologii, do powszechnego użytku weszły komputery osobiste, szerokopasmowy dostęp z domu do Internetu nikogo nie dziwi. Zjawiskom technicznym towarzyszy zmiana zachowań użytkowników. Dużo większa swoboda komunikowania się użytkowników sieci zaowocowała zjawiskiem zwanym Web 2.0. Internauci przestali być biernymi odbiorcami treści serwowanych im przez twórców stron WWW, sami zaczęli aktywnie brać udział w ich budowaniu. Zaczęto mówić o społeczeństwie sieci, należy jednak pamiętać, że termin ten nie odnosi się wyłącznie do społeczeństwa, którego aktywność skupia

się wokół sieci informatycznych i nowych technologii komunikacyjnych, ale też do społeczeństwa, w którym sieć staje się podstawowym modelem relacji społecznych. Rolę jej węzłów pełnią ludzie, choć oczywiście także technologie komunikowania¹. Często od samej treści ważniejsze stały się interakcje pomiędzy użytkownikami. Fora dyskusyjne, systemy komentarzy, współuczestnictwo w serwisach typu Wiki, prowadzenie własnych blogów, umieszczanie własnych zdjęć czy filmów w sieci, to tylko kilka najprostszych przykładów takich zachowań. To zjawisko odchodzenia od instytucjonalnego monopolu na wiedzę i treść, na rzecz wspólnego tworzenia przenika ze stron WWW na inne przejawy życia. Dwa podstawowe hasła Web 2.0 to: „dziel się” i „współpracuj”.

To dzielenie się często ma charakter rewanżu, swoistego podziękowania za to, co sami uzyskali w sieci. Co więcej, udostępniane treści nie mają konkretnego adresata, są umieszczane na zasadzie „jeśli ja uważam, że to jest ciekawe, istnieje szansa, że zainteresuje kogoś jeszcze.” Takie podejście cechuje zwłaszcza młodych użytkowników sieci, osoby w wieku 15-25 lat, dzisiejszych uczniów szkół średnich i studentów. Są to równieśnicy internetu i dla nich korzystanie z zasobów sieciowych i współuczestnictwo w tworzeniu treści jest czymś naturalnym. Internet stał się dla nich miejscem gdzie powinno być dostępne wszystko, co jest im potrzebne. Jeśli czegoś tam nie można znaleźć, to należy w jakiś sposób ten brak uzupełnić. Z tej idei wyłoniła się np. Wikipedia. I te same przesłanki służą udostępnianiu plików.

Każdy wynalazek, każda duża przemiana spowodowana jest przez dwa czynniki – muszą jednocześnie zaistnieć potrzeby i możliwości ich zaspokojenia. Studenci zawsze musieli mieć dostęp do materiałów edukacyjnych. Do tej pory jedyną możliwością zaspokojenia był zakup skryptu lub podręcznika nowego lub używanego, udostępnianie egzemplarza wśród znajomych, oraz najczęściej chyba spotykana: wypożyczenie książki w bibliotece. Każda z tych ścieżek postępowania obarczona jest wadami. Zakup ograniczony jest przez ceny podręczników, a także brak wznowień w sprzedaży. Z tych samych powodów zasoby bibliotek nie są wystarczające dla całej społeczności studenckiej. Dodatkowo na niekorzyść biblioteki działa fakt, że z roku na rok maleje liczba egzemplarzy starszych wydań (zagubienia, zniszczenia, zaczytania), a wznowień często wydawcy nie przewidują. Pozostaje więc ostatnia ścieżka – znajomi. Zanim rozpowszechnił się dostęp do Internetu wspólne korzystanie z jednego egzemplarza przez grupę studentów choć dość powszechny był mimo wszystko kłopotliwy – z reguły ten sam podręcznik był wykorzystywany przez wiele osób. Z pomocą przyszły w tej sytuacji kserokopiarki umożliwiające zrobienie kopii. Niosło to ze sobą dodatkowe koszty i pewien wysiłek organizacyjny, ale w ostatecznym rachunku kserokopia pozostawała często jedyną możliwością zdobycia podręcznika przed sesją. Rozwój technologii reprograficznych i spadek cen urządzeń do przetwarzania obrazu

¹ Młodzi i media s. 148

na postać elektroniczną umożliwił powszechne skanowanie potrzebnych materiałów. Początkowo na własny użytek „punkt ksero” został zastąpiony domowym komputerem z prostym skanerem. W większości przypadków taki zestaw w zupełności wystarcza do skopiowania rozdziału z podręcznika, czy nawet całej książki, a co ważniejsze z punktu widzenia studenta – to nic nie kosztuje, poza odrobiną czasu. Niewielką popularność zdobyły także małe ręczne skanery, które można było zabrać ze sobą do biblioteki, ale obecnie półprofesjonalne skanowanie jest możliwe bezpośrednio w bibliotekach, wiele z nich udostępnia swoim czytelnikom stanowiska komputerowe ze skanerem, lub kopiarki z modułem skanującym umożliwiając dokonanie kopii cyfrowej zamiast kserokopii. Zaczynają też pojawiać się tzw. „ekologiczne, zielone ksera”, czyli profesjonalne skanery zapisujące bezpośrednio na pamięciach przenośnych USB. W ostateczności pozostaje telefon z aparatem cyfrowym i fotografowanie potrzebnych stron. Wszystkie te rozwiązania wymagają jednak wizyty w bibliotece, choćby po to, żeby wypożyczyć podręcznik lub zeskanować go w na miejscu. Ale obecnie wystarczy, że taką wizytę odbędzie tylko jeden student z roku.

Skoro została już stworzona kopia cyfrowa, naturalną konsekwencją jest udostępnienie jej kolegom z grupy, czy roku. Jak to zrobić najprościej? Odpowiedź jest oczywista – przez Internet. W zależności od sposobu umieszczenia zdigitalizowanej książki może stać się ona potencjalnie dostępna dla wszystkich użytkowników sieci, nie tylko dla grupy znajomych. Zaczęto wykorzystywać metody i narzędzia służące wcześniej głównie do wymiany plików z muzyką.

Linki do podręczników można obecnie bez większych problemów znaleźć w sieciach typu P2P, ale co raz większe zainteresowanie użytkowników przyciągają fora dyskusyjne², na których przekazuje się jedynie adresy plików przechowywanych na serwisach hostingowych takich jak rapidshare.com czy hotfile.com. Bardzo często takie fora prowadzone są w krajach, gdzie kwestie poszanowania praw autorskich są przestrzegane mniej rygorystycznie niż w USA czy w UE, gdzie ściganie właścicieli takich stron jest utrudnione. Ale także powstają dziedzinowe strony społecznościowe służące do przekazywania informacji o plikach. Przykładem może być strona Medical Books Free³, która służy wymianie linków do cyfrowych kopii książek o tematyce medycznej.

Inną możliwością udostępniania plików wśród znajomych i osób zaproszonych stają się portale typu chomikuj.pl, stanowiące połączenie idei serwisów społecznościowych z systemem przechowywania treści cyfrowych. Ciekawą usługą „Chomika” jest Konto Edu. Zgodnie z regulaminem serwisu są „przeznaczone dla grup uczniów i studentów oraz innych grup osób współpracujących, celem wspólnego zdobywania i poszerzania wiedzy. Konta Edu służą do ułatwienia dzielenia się materiałami edukacyjnymi

² np. forum polish:Elite:board <http://www.peb.pl/>

³ <http://medicalbooksfree.com/>

między osobami korzystającymi z danego Konta, zwłaszcza do wymiany notatek z zajęć, skryptów itp. Konta Edu są bezpłatne, ściąganie plików z ich zasobów nie jest obwarowane żadnymi limitami ani nie wymaga posiadania własnego Konta w Serwisie.”⁴

Na takich kontach obecnie zamieszczane są nie tylko skrypty, podręczniki czy tematy egzaminacyjne, ale także materiały przygotowywane przez prowadzących zajęcia, zamieniając konto Edu w swego rodzaju platformę e-learningową. Można dyskutować nad etyczną stroną takiego udostępniania materiałów edukacyjnych, ale bezspornym pozostaje fakt, że sami wykładowcy przyczyniają się pośrednio do takich praktyk, odsyłając studentów do niedostępnej literatury, do podręczników, które często w bibliotece uczelnianej są w kilku egzemplarzach. Fizycznie nie jest możliwy dostęp kilku grup studenckich do takiego podręcznika w przeciągu kilku dni. Wykładowcy mając świadomość tego faktu albo rozdają kserokopie potrzebnych artykułów lub rozdziałów, albo sami dokonują digitalizacji przekazując studentom kopie cyfrowe, umieszczając je na swoich prywatnych stronach lub na platformach e-learningowych. Obiekt cyfrowy w momencie kiedy trafia do sieci zaczyna żyć swoim życiem, jest pobierany, przetwarzany udostępniany i powielany przez wielu użytkowników i na wiele sposobów. Taka jest natura sieci i żadne regulacje prawne tego nie powstrzymają. Jak napisał Bruce Schneier: Digital files cannot be made uncopiable, any more than water can be made not wet⁵. (Pliki cyfrowe nie mogą stać się niekopiowalne, tak jak woda nie może przestać być mokra.)

Obecnie wiele z bibliotek uczelnianych prowadzi digitalizację swoich zasobów, jednakże ograniczenia wynikające z prawa autorskiego zabraniają udostępniania treści większości z materiałów posiadanych przez bibliotekę. Nawet jeśli poddamy digitalizacji skrypt czy podręcznik często wykorzystywany przez studentów, to możliwość udostępnienia kopii na końcówkach terminali na terenie jednostki jaką daje ustawa o prawie autorskim⁶, z punktu widzenia użytkownika nie ma żadnego znaczenia. Dla niego ten utwór jest tak samo (nie)dostępny jak egzemplarz drukowany stojący w czytelni. Z kolei treści które można udostępnić nie są przydatne studentom, stanowią często bardziej ciekawostkę niż materiał potrzebny w procesie edukacji. Obecni użytkownicy Internetu z drugiej strony nie odczuwają takich ograniczeń, dla nich ważniejsza jest swoboda dostępu do treści, możliwość wyszukania potrzebnych książek, czasopism czy skryptów w sieci.

Zmiany w mentalności internautów składające się na Web 2.0 idą w kierunku swobody udostępniania i pobierania. Otwarty dostęp do publikacji naukowych ma nam zapewnić zdobywająca co raz większe poparcie idea Open Access, jej główne tezy, czyli darmowy i powszechny dostęp do materiałów naukowych znajdują odbicie

⁴ Regulamin korzystania z portalu Chomikuj.pl pkt. 36

⁵ Bruce Schneier. The Futility of Digital Copy Prevention

⁶ Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych Art.28 pkt3

w kolejnych, pokrewnych inicjatywach. Jedną z nich jest Kapsztadzka Deklaracja Otwartej Edukacji z września 2007 roku. Szczytne założenie udostępniania na zasadzie otwartych licencji podręczników i materiałów edukacyjnych zawarta w Deklaracji nie ma niestety wsparcia ze strony ustawodawców. Przyjmowane powszechnie na świecie rozwiązania ochrony praw autorskich stanowią barierę nie do pokonania. Warto się zastanowić, czy traktowanie skryptów uczelnianych czy podręczników wydawanych w kilkutyśiącym nakładzie na równi z sięgającymi kilkumilionowych nakładów światowymi bestsellerami ma sens w świetle dążenia do upowszechnienia wiedzy. W przypadku nowych wydań można jeszcze wprowadzać zapisy w umowach z autorami określającymi zasady umieszczania w sieci. Czy to stosując rozwiązania takie jak ibuk.pl zapewniające studentom bezpłatny dostęp do podręczników on-line za pośrednictwem biblioteki, czy też korzystając np. z licencji Creative Commons, bądź wprowadzając okres karencji. Sprawdzone rozwiązania udostępniania wersji elektronicznych istnieją na rynku czasopism naukowych, Dlaczego więc nie skorzystać z podobnych metod licencjonowania czy udostępniania?

W świetle obowiązującego prawa praktycznie nie ma możliwości stworzenia i udostępnienia cyfrowej kopii starszych podręczników będących już w zasobach uczelni. A to są właśnie najbardziej pożądane treści. Taka biblioteka powinna być złożona ze zdigitalizowanych skryptów, z podręczników, które od lat nie były wznawiane, po które co roku w październiku ustawiają się kolejki, a których jest co raz mniej w zasobach biblioteki, bez szans na uzupełnienie zasobów.

Będziemy mieli zatem studentów, którzy będą korzystać z pirackich kopii podręczników znajdujących się w Internecie. Wielu z nich, popełniając z mniejszą lub większą premedytacją przestępstwo, takie kopie będzie także tworzyć lub wyszukiwać i przekazywać dalej. Bo o ileż wygodniej kilkusetstronicowy podręcznik przynieść na zajęcia w formie pliku wgranego na niewielkiego netbooka, czy ebooka, ileż łatwiej móc go pobrać w dowolnym momencie na swój komputer. Idealnym rozwiązaniem byłoby wejść do uczelnianej biblioteki cyfrowej i w każdej chwili przejrzeć rozdział z zadaniem materiałem na najbliższe ćwiczenia czy kolokwium. W skrajnym przypadku może dojść za parę lat do sytuacji, gdy drukowane podręczniki będą zalegały w magazynach bibliotek, a studenci będą korzystali z legalnie lub nielegalnie wykonanych kopii cyfrowych.

Chciałoby się zapytać parafrazując Lawrence'a Lessinga: „czy ten konkretny zakaz jest rzeczywiście niezbędny do osiągnięcia celu, któremu służy prawo autorskie. Czy nie istnieje żaden inny sposób, by zagwarantować wynagrodzenie autorom, bez przekształcania czytelników w przestępców?”⁷

⁷ Lawrence L e s s i n g . Wolna Kultura. Warszawa 2005 s. 230-231

Bibliografia

Filiciak Mirosław, Danielewicz Michał, Halała Mateusz, Mazurek Paweł, Nowotny Agata: Młodzi i Media, Nowe media a uczestnictwo w kulturze. Raport Centrum Badań nad Kulturą Popularną SWPS. Warszawa: styczeń 2010 [dostęp: 14 maja 2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://bi.gazeta.pl/im/9/7651/m7651709.pdf>

Lessing Lawrence: Wolna Kultura. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2005. [dostęp: 12 maja 2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.futrega.org/wk/>

Schneier Bruce The Futility of Digital Copy Prevention W: Crypto-Gram Newsletter May 15, 2001 [dostęp: 14 maja 2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.schneier.com/crypto-gram-0105.html#3>

Kapstałdka Deklaracja Otwartej Edukacji. Ku otwartym zasobom edukacyjnym [dostęp: 11 maja 2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.capetowndeclaration.org/translations/polish-translation>

Regulamin korzystania z portalu Chomikuj.pl [dostęp: 16 maja 2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://chomikuj.pl/Regulamin.aspx>

Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Dz.U. 1994 Nr 24 poz. 83

Dr Jan Dąbrowski
Wrocław - AM

OTWARTY DOSTĘP DO ZBIORÓW HISTORYCZNYCH BIBLIOTEKI AKADEMII MEDYCZNEJ WE WROCŁAWIU

Streszczenie

Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu jako biblioteka specjalistyczna, obok najnowszej literatury z zakresu medycyny i nauk pokrewnych, gromadzi także zbiory o charakterze historycznym, które związane są z Uczelnią, historią medycyny w Polsce i na świecie. Poprzez współczesne formy kształtowania i udostępniania zbiorów bibliotecznych pragnie zaprezentować swoje kolekcje historyczne w formie otwartego dostępu - biblioteka cyfrowa, bazy własne. Umożliwiają one zapoznanie się m.in. z wybitnymi osobami, wydarzeniami, które przedstawiane są w kolekcjach o bardzo zróżnicowanych charakterze np. jako medale.

Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu poprzez współczesne formy kształtowania i udostępniania zbiorów bibliotecznych, pragnie zaprezentować własne kolekcje o charakterze historycznym. Mają one istotne znaczenie dla poznawania

dziejów, a w tym wybitnych osób czy wydarzeń, naszej Uczelni, historii medycyny w Polsce i na świecie.

Jan Mikulicz-Radecki (1850-1905)
w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej

Jan Mikulicz-Radecki uznawany jest za wybitnego współtwórcę nowoczesnej chirurgii, który w latach 1890-1905 kierował kliniką chirurgiczną we Wrocławiu¹. Inspiracją do zaprezentowania jego publikacji w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej był Rok Jana Mikulicza-Radeckiego, obchodzony w 2005 roku w setną rocznicę śmierci, z inicjatywy rektorów uczelni medycznych w Polsce. Podstawą stała się publikacja przygotowana, z okazji tego jubileuszu, przez zespół pracowników Biblioteki Akademii Medycznej we Wrocławiu (Renata Sławińska, Teresa Trzcianowska-Grzywacz, Magdalena Uramowska, Andrzej Woźniak). Dorobek naukowy J. Mikulicza-Radeckiego jest bardzo pokaźny, dlatego wybór publikacji do druku nie był łatwy i w pewien sposób subiektywny. Dodatkową trudnością było także odnalezienie jego prac, które zaginęły m.in. poprzez dwie wojny światowe. Znaczna ich część znajduje się w naszej Bibliotece, czy to w formie oryginalnej czy kserokopii, co ułatwiło przygotowanie wspomnianej książki. Istotną cechą tych publikacji jest to, że Jan Mikulicz-Radecki jest w większości jedynym ich autorem. Napisane one zostały głównie w języku niemieckim, gdyż znaczną część życia spędził w krajach, gdzie ten język był podstawowym w życiu codziennym i pracy naukowej. Odnajdujemy również prace w języku polskim, np. w okresie krakowskim to na pewno 23 teksty oraz pojedyncze w języku angielskim. Ukazane artykuły umożliwiają zapoznanie się z tym niezwykłym człowiekiem i jego bardzo bogatą, szeroką działalnością zawodową, jego wkładem w rozwój różnych dyscyplin operacyjnych jak np. chirurgii przewodu pokarmowego, laryngologii czy torakochirurgii. Był on równocześnie konstruktorem licznych narzędzi chirurgicznych używanych do dnia dzisiejszego, np. w 1881 r. wraz z Józefem Leiterem skonstruowali pierwszy gastroskop, bez którego trudno sobie wyobrazić współczesną medycynę².

¹ Zob. Waldemar K o z u s c h e k : Jan Mikulicz Radecki (1850-1906). Współtwórca nowoczesnej chirurgii. Wrocław 2003

² Leszek P a r a d o w s k i : *Słowo wstępne*. W: *Jan Mikulicz-Radecki 1850-1905. Wybór publikacji*, (oprac.) Renata Sławińska [i in.]. Wrocław 2005 s. II, V-VI

Pierwsza praca związana z Janem Mikuliczem-Radeckim została zamieszczona w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej 1 grudnia 2008 r. Było to przedstawienie jego osoby poprzez zamieszczenie opisu z bazy własnej Biblioteki Akademii Medycznej we Wrocławiu: „Sylwetki zasłużonych postaci dolnośląskiej medycyny (kartoteka osobowa)”³. Jest to najczęściej przeglądana publikacja (136 wyświetleń - 31.03.2010 r.). Obecnie (stan na 31 marca 2010 r.) w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej znajduje się 78 publikacji. Na ten zbiór składają się bezpośrednio prace Wybitnego Chirurga (część z nich, to artykuły w częściach) oraz dwie publikacje o autorze. Warto dodać, że jego prace są także widoczne w Europejskiej Bibliotece Cyfrowej „Europeana”, stało się to możliwe, poprzez uczestnictwo naszej Biblioteki w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej⁴

Baza własna: „Zbiory specjalne Biblioteki AM - Medale”

³ Zob. <http://www.bg.am.wroc.pl/sylwetki/> [02.04.2010 r.].

⁴ Informacje otrzymałem od Jarosława Dybały: Redaktor Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej, Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu; zob. także <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/collectiondescription?dirdis=171> [07.04.2010 r.]; zob. <http://europeana.eu/portal/brief-doc.html?start=1&view=table&query=mikulicz-radecki> [07.04.2010 r.].

Na zbiory specjalne Biblioteki Akademii Medycznej we Wrocławiu składają się kolekcje m.in. ekslibrisów, starych druków, rękopisów, fotografii, pocztówek oraz medali. Ostatnia z kolekcji została wcześniej opracowana w formie katalogu kartkowego, a następnie jako własna baza elektroniczna naszej Biblioteki, która powstała w 2003 r. Obecnie zostało opracowanych 36 medali. Większość z nich była ukazana na wystawach w 1972 r. i w 1991 r., do których wydano katalogi wystaw⁵. Do opracowania wspomnianej bazy wykorzystano także inne publikacje⁶. Zbiór medali jest gromadzony Bibliotece Akademii Medycznej od 1960 r. Zostały one ofiarowane naszej Uczelni, władzom rektorskim lub także bezpośrednio Bibliotece. Medale wydały różne instytucje, towarzystwa naukowe związane z medycyną, szkoły wyższe, władze miejskie Wrocławia, Poznania, Opola i Kutna oraz Biblioteka Ossolineum i Śląski Okręg Wojskowy. Upamiętniają one różne zjazdy naukowe, rocznice regionalne, są uczczeniem ważnych osób lub instytucji zasłużonych dla rozwoju medycyny⁷.

Baza podaje m.in. nazwę medalu, sygnaturę, materiał z jakiego wykonano medal, autora oraz datę powstania. Część z nich jest również przedstawiona graficznie. Interesującym medalem jest wybitny w 1972 r., na zlecenie Polskiego Towarzystwa Historii Medycyny, medal upamiętniający 150-lecie urodzin Tytusa Chałubińskiego (1820-1889). Był on najślynniejszym lekarzem XIX-wiecznej Warszawy, a równocześnie odkrywcą Zakopanego, pionierem taternictwa, turystyki górskiej

⁵ Polskie medale i odznaki medyczne. Katalog wystawy/ red. Leszek Barg, Stanisław Szpilczyński. Wrocław 1972; Medale w zbiorach Biblioteki Akademii Medycznej we Wrocławiu. Katalog wystawy, oprac. plast. Zofia Strożecka-Tichy. Wrocław 1991.

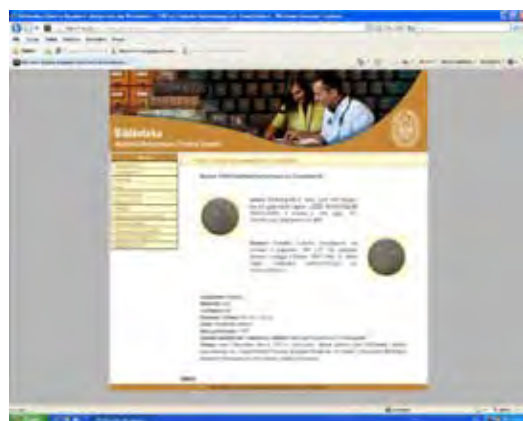
⁶ Np. Edward Gorol, Medale lekarskie i farmaceutyczne wykonane w latach 1962-1974. Warszawa 1975; Współcześni wrocławscy medalierzy, (oprac.) Barbara Kozarska-Orzeszek. Wrocław 2002

⁷ Medale w zbiorach..., dz. cyt., s. 2.

i badaczem przyrody tatrzańskiej⁸.

Natomiast jednym z najstarszych medali w naszym zbiorze, jest pochodzący z 1967 r., medal upamiętniający 150 lat Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (1817-1967), który został ofiarowany naszej Bibliotece z okazji tego jubileuszu.

Baza własna: „Doktorzy honoris causa
Akademii Medycznej we Wrocławiu”

⁸ Barbara Bruziewicz-Mikłaszewska: Tytus Aureliusz Chałubiński (1820-1889) i jego rok 2009. W 120 lecie śmierci, *Medium* 2010 nr 2 s. 19; zob. <http://www.bg.am.wroc.pl> - tam: „Bazy własne - Zbiory Specjalne Biblioteki AM - Medale” - sygn. 504017 - Tytus Chałubiński oraz sygn. 504024 - 150 lat Zakładu Narodowego im. Ossolińskich [27.05.2010 r. - strona Internetowa Biblioteki AM we Wrocławiu w budowie].

Zainicjowanie bazy miało miejsce w 2009 r. Asumptem do jej powstania jest sześćdziesiąta rocznica utworzenia Akademii Medycznej we Wrocławiu, której jubileusz będzie obchodzony w 2010 r. Zawiera ona sylwetki znamienitych osób, które zostały uhonorowane przez naszą Uczelnię tytułem doktora honoris causa. Byli to przede wszystkim wybitni przedstawiciele nauk medycznych i farmaceutycznych, ale nie tylko, byli to również zasłużeni w inny sposób dla naszej medycznej Uczelni i tak np. ostatnio w 2009 r. nadano tytuł Księdzu Henrykowi Kardynałowi Gulbinowiczowi⁹. Natomiast jako pierwszy ten tytuł otrzymał profesor Stanisław Kulczyński, który był rektorem Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, a następnie pierwszym rektorem Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu¹⁰. To ważne wydarzenie w życiu powstałej w 1950 r. Akademii Medycznej miało miejsce 3 marca 1961 r.¹¹. W obecnym stanie (styczeń 2010 r.) zawiera ona 70 nazwisk. Baza będzie systematycznie uzupełniana o kolejne osoby, które otrzymały ten tytuł oraz dane, aby były one jak najbardziej uaktualnione.

Baza zamieszcza podstawowe informacje dotyczące konkretnej osobistości, m.in.: nazwisko i imię, lata życia, specjalność, rok nadania tytułu, biogram, elementy graficzne (portret, dyplom) oraz źródła z których zaczerpnięto powyższe dane. Przygotowywana jest także wersja w języku angielskim. Wśród osób, które otrzymały tytuł doktora honoris causa w 1982 r. był m.in. profesor Adam Gruca (1893-1983)

⁹ Aleksandra R a c z k o w s k a : Obchody Święta Nauki Wrocławskiej połączone z Jubileuszem 60-lecia AM, 65-lecia Nauczania Medycyny w Powojennym Wrocławiu i 200-lecia Uniwersyteckiej Medycyny we Wrocławiu. *Gazeta Uczelniana* 2009 R. 15 nr 2 s. 2-4

¹⁰ Leszek P a r a d o w s k i : Przedmowa. W: Doktorzy honoris causa Akademii Medycznej we Wrocławiu 1950-2005/red. Urszula Mądrzak. Wrocław 2005 s. 5

¹¹ Doktorzy honoris..., dz. cyt., s. 7.

z Akademii Medycznej w Warszawie, absolwent Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, wybitny chirurg i ortopeda¹².

Mam nadzieję, że tak zaprezentowane zróżnicowane medyczne kolekcje historyczne, są dobrym początkiem, aby mogły być tworzone również w innych bibliotekach w formie otwartego dostępu. Umieszczanie takich kolekcji w bibliotekach cyfrowych czy bazach własnych biblioteki jest bardzo potrzebne, tak z punktu widzenia samej instytucji, jak i czytelnika. Wzrastające zainteresowanie zbiorami z historii medycyny udostępnianymi w takiej formie, a których ciągle brakuje, motywuje równocześnie do podejmowania nowych inicjatyw o podobnym charakterze.

¹² Tamże, s. 73-75; zob. <http://www.bg.am.wroc.pl> - tam: „Bazy własne - Doktorzy honoris causa Akademii Medycznej we Wrocławiu” - Gruca Adam [27.05.2010 r. - strona Internetowa Biblioteki AM we Wrocławiu w budowie].

Mgr Katarzyna Bojko
Katowice - SUM

BIBLIOGRAFIA PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW ŚLĄSKIEGO UNIWERSYTETU MEDYCZNEGO - WCZORAJ I DZIŚ

Działalność bibliograficzna biblioteki uczelni wyższej wpisuje się w podstawowe zadanie biblioteki naukowej, jakim jest słuzenie potrzebom nauki i kształcenia, poprzez zapewnianie dostępu do materiałów bibliotecznych i zasobów informacyjnych niezbędnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych¹. Prace nad tworzeniem bibliografii zaliczane są do jednych z zadań działalności bibliotek wymienionych w Ustawie² (art.4 pkt 4 Ustawy o bibliotekach).

W Śląskim Uniwersytecie Medycznym (dawniej Śląskiej Akademii Medycznej) prace nad bibliografią publikacji pracowników rozpoczęto z inspiracji ówczesnego dyrektora Biblioteki Głównej dra n. hum. Franciszka Szymiczka. Mające charakter retrospektywny trzy pierwsze tomy, pod red. dyrektora dra n. hum. Alfreda Puzio, ukazały się w 1978 r. Obejmowały one dorobek pracowników Uczelni z lat 1948-1973. W okresie 1974-2000 regularnie wydawane były kolejne tomy za każdy rok. Od 2001 roku Bibliografia dostępna jest tylko w wersji elektronicznej.

„Bibliografia publikacji pracowników Śląskiej Akademii Medycznej za lata 1948–1973” zapoczątkowała dokumentowanie w postaci specjalnego wydawnictwa bogatego dorobku naukowego naszej Uczelni. Prace nad wydawnictwem rozpoczęto w 1974 roku. Na lata 1975–1976 przypadła największa intensyfikacja prac, natomiast w 1977 roku „Bibliografii” nadano kształt ostateczny.

W zamyśle twórców bibliografia miała być kompletna, a opisy prac – sporządzone z autopsji. Osiągnięcie tego celu było możliwe dzięki postawie pracowników naukowych, bardzo chętnie współpracujących z biblioteką w pracach nad pierwszym w dziejach Uczelni spisem publikacji.

Pierwszym etapem prac było utworzenie wykazu autorów, których prace miała obejmować bibliografia. Do tego celu wykorzystano listy pracowników działu spraw osobowych Uczelni. Dane bibliograficzne publikacji nanoszono na fiszki, stosując obowiązujące normy bibliograficzne.³ W przypadku prac mających co najmniej

¹ Art. 21 pkt 2 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

² Art. 4 pkt 4 Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

³ Opis bibliograficzny PN-73/N-01152, Skróty wyrazów typowych w opisie bibliograficznym i katalogowym PN-70/N-01158; Leokadia Gorzelska-Dybowicz, Irena Olszewska: Skróty tytułów czasopism i wydawnictw zbiorowych wychodzących w Polsce w latach 1945 – 1965

dwóch autorów oprócz opisu głównego – umieszczanego w wykazie publikacji pierwszego autora, tworzone odsyłacze znajdujące się przy kolejnych autorach. Następnie fiszki porządkowano i numerowano opisy główne. Materiał został ułożony alfabetycznie według nazwisk autorów, tak aby łatwiej było ocenić dorobek naukowy poszczególnych pracowników. W ramach wykazu prac danego autora opisy uszeregowano w następujący sposób: publikacje samodzielne; prace z jednym lub dwoma współautorami; prace zbiorowe mające więcej niż trzech autorów; recenzje; prace redakcyjne; publikowane dyskusje, których dany autor był moderatorem; odsyłacze do prac, w których dany autor występuje jako drugi, trzeci lub dalszy współautor. Tak ułożone fiszki były przepisywane przez maszynistkę, a następnie poddawane kilkukrotnej korekcie.

Następnie każdy z autorów ujętych w bibliografii otrzymywał do korekty wykaz swoich publikacji. Wykaz ten, po ewentualnych uzupełnieniach, był poddawany jeszcze jednej, ostatecznej korekcie redakcyjnej i przekazywany do druku.

W trakcie prac nad Bibliografią autorzy borykali się z różnymi trudnościami. Były to: zmiany miejsca pracy i zamieszkania autorów, wyjazdy zagraniczne, zakończenie pracy w związku z osiągnięciem wieku emerytalnego. Największym problemem było tworzenie bibliografii osób już nieżyjących. W takich przypadkach kontaktowano się z najbliższą rodziną osoby zmarłej. Ponadto, Dział Bibliografii współpracował tylko z jedną maszynistką, której wsparcie okazywało się niewystarczające w okresach największego zintensyfikowania prac.

„Bibliografia” ukazała się drukiem w 1978 roku i obejmowała blisko 11 tysięcy opisów. Za jednostkę bibliograficzną przyjęto każdą publikację, stąd też np. różnojęzyczne edycje tej samej pracy lub ta sama praca z inną cytata wydawniczą posiadały odrębne opisy bibliograficzne. Zrąb główny „Bibliografii” był ułożony alfabetycznie według nazwisk autorów i uzupełniały go wykazy: skrótów tytułów czasopism oraz innych skrótów zastosowanych w publikacji.

W 1982 roku ukazała się „Bibliografia” za lata 1974–1976. W porównaniu do poprzedniej edycji, zasadniczo zmieniono jej układ. Całość podzielono na lata 1974, 1975 i 1976, a w obrębie każdego roku zastosowano układ zgodny ze strukturą organizacyjną Uczelni. W ramach każdego instytutu opisy bibliograficzne szeregowano alfabetycznie – według kolejności alfabetycznej nazwisk autorów, a następnie według kolejności alfabetycznej tytułów ich prac.

Od 1980 roku ukazywały się kolejne tomy „Bibliografii” za poszczególne lata. Sposób zbierania materiałów oraz ich opracowywania nie różnił się zasadniczo od stosowanego podczas prac nad „Bibliografią” za lata wcześniejsze. Układ roczników od 1977 do 1980 odpowiadał strukturze organizacyjnej Uczelni. W ramach poszczególnych jednostek organizacyjnych opisy bibliograficzne ułożono alfabetycznie według nazwisk autorów, a następnie – tytułów prac. Publikacje dwóch lub trzech autorów umieszczano pod nazwiskiem pierwszego autora. Opisy prac

zbiorowych rozpoczynały się od tytułu i dołączone były do części reprezentującej dorobek jednostki, w której pracował pierwszy z autorów. Ponadto, opisy prac mających dwóch i więcej autorów miały tylko jeden opis pełny, dołączony do spisu publikacji pierwszego autora. Przy dorobku pozostałych autorów umieszczono tylko opisy skrócone, odsyłające do opisów pełnych. Takie rozwiązanie ułatwiało szybkie zapoznanie się z dorobkiem naukowym poszczególnych jednostek, wymuszało jednak w przypadku wykonywania spisu publikacji jednego autora lub poszukiwania opisu jednej konkretnej pracy korzystanie z indeksu osobowego.

Od „Bibliografii” za 1981 rok opisy prac sporządzano nie tylko z autopsji, lecz również na podstawie dostępnych bibliografii, m.in. Polskiej Bibliografii Lekarskiej, Przeglądu Piśmiennictwa Lekarskiego Polskiego, Przewodnika Bibliograficznego, Bibliografii Zawartości Czasopism, Index Medicus. Opisy takie oznaczano gwiazdką.

W 1993 roku ukazała się „Bibliografia” za 1990 rok, która była pierwszym rocznikiem opracowanym za pomocą komputera. Pomimo zastosowania techniki komputerowej nie zmienił się sposób zbierania i opracowywania materiału. Pierwszym etapem prac było utworzenie indeksu autorskiego. Składał się on z imienia i nazwiska pracownika oraz symbolu jednostki, w której był zatrudniony. Dane te były niezbędne do prawidłowego przyporządkowania opisów publikacji do poszczególnych jednostek organizacyjnych Uczelni.

Następnie do programu komputerowego wprowadzano dane bibliograficzne publikacji. Większość opisów powstawała z autopsji. W nielicznych przypadkach, jeśli nie można było skorzystać z oryginału publikacji, w bazie umieszczano opisy przejęte z innych źródeł bibliograficznych lub wykonane na podstawie spisów publikacji nadesłanych przez autorów. Opisy takie oznaczano gwiazdką.

Program komputerowy, mimo że z dzisiejszego punktu widzenia był prosty i mało przyjazny dla użytkownika, bardzo ułatwił i przyspieszył pracę nad „Bibliografią”. Przede wszystkim każdy opis, bez względu na liczbę potrzebnych odsyłaczy, wprowadzany był tylko raz. Podczas przygotowywania materiału do druku możliwe było automatyczne tworzenie wykazu publikacji powstałych w jednostkach Uczelni oraz indeksu autorskiego.

„Bibliografia” za 1990 rok składała się z dwóch części. Zrąb główny tworzyły pełne opisy publikacji ułożone alfabetycznie według haseł autorskich i tytułowych (w przypadku prac mających trzech lub więcej autorów). Został on uzupełniony wykazem publikacji ułożonych według jednostek organizacyjnych Uczelni. Nazwy jednostek podano w układzie alfabetycznym. W obrębie danej jednostki umieszczano: jej nazwę i symbol oraz wykazy publikacji pracowników (również w układzie alfabetycznym). Podano tylko skrócone opisy i odsyłacze do opisów pełnych. Układ taki umożliwiał zapoznanie się z kierunkami badań naukowych realizowanymi przez poszczególne osoby, jak i w jednostkach naukowych. Do wydawnictwa dołączony

został indeks autorski, który odsyłał do pełnych i skróconych opisów publikacji danego autora.

Zastosowanie prostego programu komputerowego, nie odpowiadającego pod wieloma względami potrzebom prac bibliograficznych, stwarzało wiele bieżących trudności. Przede wszystkim dla komputera każdy rocznik był całością. Po jego zamknięciu nie można było edytować opisów, usuwać ich, a także dopisywać nowych. W związku z tym prace zgłoszone do Działu Bibliografii zbyt późno były umieszczane dopiero w następnym roczniku „Bibliografii”. Ponadto opisy i indeksy z poszczególnych lat archiwizowano na dyskietkach, a indeksy – autorów i jednostek – tworzone za każdym razem dla danego rocznika „Bibliografii” od początku.

W sposób analogiczny do opisanego powyżej przygotowywano kolejne roczniki „Bibliografii”, aż do „Bibliografii” za rok 1997, który ukazał się w 1999 roku. Wszystkie te pozycje miały podobny układ. Różniły się jedynie tym, że od „Bibliografii” za 1992 rok część odsyłaczowa, w której zastosowano układ według jednostek Uczelni, nie zawierała opisów skróconych, lecz wyłącznie numery opisów głównych. Rozwiązanie takie zmniejszyło objętość rocznika i ułatwiło korzystanie z „Bibliografii”.

W latach 90. komputer służył wyłącznie do opracowywania danych a powstały spis dostępny był wyłącznie w formie drukowanych roczników. Możliwość przeglądania „Bibliografii” w formie elektronicznej pojawiła się dopiero po 2000 roku. Wówczas dzięki firmie Splendor zarchiwizowane na dyskietkach dane za lata 1990–1997 zostały umieszczone w postaci bazy danych na stronie internetowej Biblioteki Głównej ŚAM. Każda ewentualna korekta opisu wymuszała kontakt z firmą obsługującą bazę. Możliwość edycji opisu zaistniała w Bibliotece Głównej ŚAM dopiero w 2005 roku. W ubiegłym roku bazę bibliograficzną poddano zasadniczej przebudowie, która umożliwiła kompleksową korektę opisów za lata 1990–1997. Polegała ona na ujednoliceniu opisów prac samodzielnych i dzieł zbiorowych oraz na ujednoliceniu stosowanych skrótów czasopism. Opisy publikacji uzupełniono o charakterystykę formalną i oznaczenie języka publikacji. Ponadto, poddano weryfikacji wszystkie opisy nie sporządzone z autopsji.

Pod koniec lat 90. Biblioteka ŚAM podjęła współpracę z producentem systemu Expertus. Pierwszym wydawnictwem opracowanym w tym systemie była wydana w 2000 roku „Bibliografia publikacji pracowników Śląskiej Akademii Medycznej za rok 1998”. W odróżnieniu od lat poprzednich, baza bibliograficzna obok wersji drukowanej miała też wersję elektroniczną. W 2001 roku ukazał się ostatni drukowany rocznik „Bibliografii”, który obejmował prace opublikowane w 2000 roku. Od 2002 roku wykaz publikacji pracowników SUM dostępny jest wyłącznie w formie bazy internetowej.

Na przełomie 2008 i 2009 roku system Expertus zmodernizowano. W wersji roboczej systemu wprowadzono nowe formaty opisów publikacji, uszczegółowiono formatki opisów, dodano indeks MARC i rozbudowano indeks jednostek. Połączono

części obejmujące opisy z lat 1990-1997 oraz od 1998 roku. Zmiany te zwiększyły komfort użytkowania wersji elektronicznej bazy. Dzięki modernizacji można otrzymać spis publikacji konkretnej osoby, obejmujący okres od 1990 roku. Niestety, opisy z obu części mają różny format: „stare” opisy rozpoczynają się od nazwiska autora, pozostałe pola następują po sobie i nie są oddzielone od siebie nazwami pól. Natomiast „nowe” opisy rozpoczynają się od tytułu i w następnych liniach umieszczone są pozostałe dane bibliograficzne. Różnice dotyczą również indeksów autorów i jednostek, które zastosowano w zespolonych częściach „Bibliografii”: w „starym” indeksie umieszczone są wyłącznie nazwiska pracowników SUM, co utrudnia wyszukanie publikacji autorów nie zatrudnionych w naszej Uczelni, a publikujących z pracownikami SUM. Indeks uniemożliwia łączenie ze sobą różnych zapisów nazwiska i imienia autora, co wymusza konieczność sporządzania odsyłaczy do tych nazwisk. Ponadto, jeżeli praca z lat 1990–1997 jest cytowana, należy ponownie wprowadzić opis do bazy w nowym formacie.

W chwili obecnej „Bibliografia” to również narzędzie wykorzystywane m.in. w cytowaniach oraz ocenie aktywności naukowej pracowników. O prowadzeniu bazy „Cytowania” zdecydowano w Bibliotece Głównej ŚAM w 2000 roku. Rozpoczęto wówczas prace nad dostosowaniem posiadanego oprogramowania do przechowywania i obróbki danych. W 2001 roku zainicjowano tworzenie kartoteki prac współautorskich, niezbędnej przy korzystaniu z Science Citation Index. Rok później rozpoczęto retrospektywne napełnianie bazy cytowaniami od 1991 roku. Od 2003 roku baza jest uzupełniana na bieżąco. W pierwszym okresie prac nad bazą „Cytowania” korzystano z bazy Science Citation Index (dalej: SCI) dostępnej w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Śląskiego. Prenumerowanie SCI Expanded nasza Uczelnia rozpoczęła od 2002 roku. Dzięki dostępowi do Wirtualnej Biblioteki Nauki w bazie znajdują się dane o publikacjach cytowanych już w latach 60. XX wieku, a nie jak było dotychczas – po 1991 roku. Obecnie baza zawiera około 6700 opisów prac cytowanych oraz niemal 65000 opisów prac cytujących publikacje pracowników SUM.

Wykazy publikacji pracowników są wykorzystywane przez system Expertus w module „Analiza Bibliometryczna Publikacji Pracowników SUM”, dostępnym na stronie internetowej Biblioteki w postaci odrębnej bazy. Umożliwia ona sporządzanie zestawień statystycznych dotyczących publikacji pracowników. Niestety, możliwość ta dotyczy prac opublikowanych po 1998 roku, co jest spowodowane zastosowaniem w „starej” części bazy opisów w innym formacie. Aby sporządzać zestawienia za lata wcześniejsze, należy dokonać ujednolicenia opisów w obu częściach bazy. Wiąże się to z koniecznością uzupełnienia indeksu jednostek o dane dotyczące jednostek organizacyjnych za lata 1990–1997 oraz z uzupełnieniem indeksu autorskiego. Dopiero po przeprowadzeniu tych prac możliwe będzie przeniesienie opisów ze „starej” części „Bibliografii” do obecnie stosowanych formatów opisów.

Blisko 40-letnia historia „Bibliografii publikacji pracowników Śląskiego Uniwersytetu Medycznego” pokazuje, jak długą drogę przeszła ta forma działalności naszej Biblioteki. Wyznaczały ją zmiany w metodologii pracy, rozwój komputeryzacji oraz wykorzystywanie „Bibliografii” w systemie oceny nauki. Pomimo daleko posuniętej specjalizacji, „Bibliografia” nadal będzie się zmieniać i rozwijać, głównie z uwagi na dostosowywanie jej do oczekiwań użytkowników, dla których przecież powstaje.

Mgr Olivia Wajsen
Wrocław - AM

REJESTROWANIE W BAZACH DOROBKU NAUKOWEGO PUBLIKACJI ZAWARTYCH W PORTALACH INTERNETOWYCH

Internet to największa biblioteka świata – w tak trywialny sposób można określić narzędzie bez którego wielu z nas nie wyobraża sobie codzienności. W Polsce Internet pojawił się 20 grudnia 1991 roku¹, jednak na dobre zagościł w naszych domach na początku XXI wieku. Od tego momentu nastąpił niewątpliwy zwrot nie tylko w świecie nauki, ale także w życiu niemalże każdego człowieka. Dostęp do informacji jeszcze nigdy nie był aż tak powszechny co jednocześnie przyczyniło się do zepchnięcia biblioteki na dalszy plan pod względem poszukiwania źródeł. Przeciętny użytkownik rozpoczyna pozyskiwanie źródeł od przeszukania zasobów internetowych, a dopiero w następnej kolejności udaje się do biblioteki. Sytuacja taka zmusza bibliotekarzy do wyjścia naprzeciw nowym wyzwaniom technologicznym i dostosowaniu swoich zasobów do nowych standardów. Podejmowane są nowe inicjatywy w postaci bibliotek cyfrowych, repozytoriów, idei Open Access.

Od kilkunastu lat bibliotekarze włączają do swoich kolekcji czasopisma elektroniczne, z którymi do tej pory pojawiają się problemy – najczęściej związane z opisem bibliograficznym artykułów zwłaszcza w przypadku prac nieopublikowanych posiadających jedynie numer DOI. Z punktu widzenia autorów, możliwość wcześniejszego zaprezentowania swojej pracy jest wręcz nieoceniona, gdyż zapewnia to pierwszeństwo dokonań, poza tym, praca taka jest już w obiegu, utrwała się jej

¹Wikipedia <http://pl.wikipedia.org/wiki/Internet> [dostęp przez www dnia 16. 04. 2010 r.]

kojarzenie z danym autorem co prowadzi także do zwiększenia liczby cytowań. Z punktu widzenia bibliotekarza-bibliografa pojawia się szereg zapytań – czy wprowadzać takie prace do bazy dorobku naukowego, jak kontrolować aktualizację, jak punktować takie prace, skoro często się zdarza, że opublikowanie artykułu z numerem DOI (czyli cyfrowym identyfikatorem dokumentu elektronicznego) np. w PubMed nie gwarantuje jego ukazania się w konkretnym numerze czasopisma; często się zdarza, że prace takie „wiszą” w bazie nawet kilka lat.

Mimo nierozwiązanych jeszcze problemów z czasopismami elektronicznymi pojawiają się nowe zagadnienia – prace naukowe i popularnonaukowe zamieszczane w portalach internetowych. Skąd taka koncepcja? Podsunął mi ją jeden z pracowników Akademii Medycznej we Wrocławiu, który dostarczył do Działu Bibliografii kilka prac, celem uzupełnienia bazy dorobku naukowego. Wśród tych prac, znalazły się także artykuły opublikowane w portalach medycznych. Autor nieśmiało zaznaczył źródło tychże prac, nie licząc wprowadzić na wprowadzeniu ich do bazy. Jednak zaistniała sytuacja uświadomiła mi, że takich prac może być naprawdę dużo, tylko nikt ich nie zgłasza, gdyż ogólnie przyjęta zasada głosi, że prace wprowadzane do bazy muszą ukazać się drukiem, lub być oficjalnie opublikowane w zamkniętej formie. Zależy to oczywiście od typu biblioteki oraz wewnętrznych zasad dotyczących materiałów wprowadzanych do bazy dorobku naukowego. W bibliotekach uczelni artystycznych do bazy włączone zostaną także prace niepiśmiennicze, będące jednak dorobkiem działalności naukowej. Niektóre biblioteki akademickie gromadzą także konspekty wykładów. Biorąc pod uwagę, że baza uzupełniana jest o prace różnego typu – w tym także o prace, które pod względem merytorycznym nie są wybitnie naukowe (mam tu na myśli wspomnienia, pocztówki z wakacji, sprawozdania itp.), pojawia się pytanie – czy w bazach dorobku naukowego rejestrować prace z portali internetowych? Osobiście jestem zdania, że warto się tego podjąć. Dlaczego? Ponieważ najważniejszą zasadą tworzenia bibliografii dorobku naukowego jest kompletność spisu, który stanowi przecież o randze danej instytucji, a także upowszechnia wyniki badań danej jednostki. Ponadto, prace w portalach internetowych stanowią także o pewnej aktywności ich autorów.

Jak już wcześniej wspomniałam, przeciętny użytkownik rozpoczyna poszukiwania materiałów na dany temat od przefiltrowania Internetu. Przykładem niech będzie moment, w którym zaczyna nam szwankować zdrowie, zanim pójdziemy do lekarza, najpierw szukamy informacji w sieci. Staramy się znaleźć informacje dotyczące symptomów, ewentualnej diagnozy. Często się zdarza, że idąc do lekarza, mamy już wiedzę na temat swoich dolegliwości, dzięki czemu rozmowa z fachowcem przebiega sprawniej. Skąd czerpiemy informacje? Najczęściej z ogólnodostępnych portali medycznych, stron poświęconych danemu zagadnieniu, albo for internetowych, na których wypowiadają się najczęściej pacjenci. Sytuacja kolejna; zdarza się, że lekarz kliniczny ma wątpliwości co do diagnozy bądź metod przeprowadzenia zabiegu.

Najczęściej jest tak, że nie ma czasu wybrać się do biblioteki, a pożądana informacja potrzebna jest natychmiast. Wówczas najlepiej skorzystać z Internetu oraz fachowych portali medycznych, które zdarza się, że mają płatny dostęp, co może świadczyć o randze takiego portalu, który jest dostępny dla wąskiego grona odbiorców. Bardzo często autorami prac są lekarze zatrudnieni na uczelniach lub prowadzący prywatne praktyki. Podsumowując – artykuły zawarte w portalach internetowych mogą cieszyć się większym gronem odbiorców i jednocześnie przydatnością ze względu na łatwy dostęp. W porównaniu z najciekawszym artykułem zawartym w czasopiśmie drukowanym lub elektronicznym dostępnym jedynie w bibliotece, praca zawarta w portalu wypada korzystniej. Dlaczego zatem zakładać, że praca opublikowana w portalu jest gorsza i niewarta zarejestrowania jej w bazie publikacji dorobku naukowego pracowników danej instytucji? Przecież niesie za sobą konkretną wartość merytoryczną, świadczy też o aktywności naukowej autora, a także o jego wszechstronności. Dodatkowo *Ustawa o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. w Art. 5 stanowi: Materiałami bibliotecznymi są w szczególności dokumenty zawierające utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści, a zwłaszcza: dokumenty graficzne (piśmiennicze, kartograficzne, ikonograficzne i muzyczne), dźwiękowe, wizualne, audiowizualne i **elektroniczne***. W punkcie wcześniejszym tej samej ustawy stwierdzono, że do podstawowych zadań biblioteki należy *gromadzenie, opracowywanie, przechowywanie i ochrona materiałów bibliecznych* (Art. 4.1). Prawdą jest, że termin „materiały elektroniczne” nie został w ustawie sprecyzowany, ale oczywistym jest, że portal jak i pojedyncze elementy jego zasobu takim typem materiałów są. Niezaprzeczalnym faktem jest, że z rejestrowaniem prac zawartych w portalach związanych jest wiele trudności, począwszy od sposobu archiwizowania kopii, aktualizacji, opisu bibliograficznego, efemeryczności stron WWW. Zaczniemy jednak od zdefiniowania czym jest portal.

Portal internetowy – internetowy serwis informacyjny poszerzony o różnorodne funkcje internetowe, dostępny z jednego adresu internetowego. W intencji twórców, ma to zachęcać użytkowników do ustawienia adresu portalu jako strony startowej w przeglądarce www i traktowania go jako bramy do Internetu.

Zazwyczaj portal zawiera informacje będące przedmiotem zainteresowania szerokiego grona odbiorców. Jako przykładową treść portalu można podać: dział aktualnych wiadomości, prognoza pogody, katalog stron WWW, chat, forum dyskusyjne oraz mechanizmy wyszukiwania informacji w nim samym lub w zewnętrznych zasobach Internetu (wyszukiwarki internetowe). Ponadto portale mogą oferować darmowe usługi np. poczty elektronicznej, hostingu.

Wortal, portal wertykalny (ang. vertical portal) – portal wyspecjalizowany, publikujący informacje z jednej dziedziny, tematycznie do siebie zbliżone, np. dotyczące muzyki, filmu, programów komputerowych, motoryzacji.

Nazwa ma stanowić przeciwstawienie do zwykłego portalu, obejmującego szeroki zakres tematyczny (horyzontalnego), a przy okazji podkreślać wyższą jakość udostępnianych zasobów, jednak nie przyjęła się szeroko².

Warto zwrócić uwagę na fakt, że bez względu na tematykę – czy jest ona zróżnicowana czy jednolita – i tak najczęściej używaną nazwą jest portal.

Wartość portalu

Oczywistym jest to, że nie wszystkie portale mają tę samą wartość, co uzależnione jest od tematu jak i od jego twórców. Zawartość jednych jest bardziej, innych mniej wiarygodna. Pojawia się zatem pytanie jak ocenić jakość portalu. W przypadku czasopism istnieje mnóstwo wskaźników oceny – najbardziej popularny Impact Factor, indeks Hirscha i rozmaite rankingi. W przypadku strony internetowej sytuacja staje się nieco bardziej skomplikowana. 29.11. 2002 roku w Brukseli Komisja Wspólnot Europejskich opracowała dokument eEurope 2002 w którym umieściła kryteria oceny jakości medycznych stron internetowych oraz rzetelności informacji na nich zawartych³. Opracowane kryteria zwracają uwagę przede wszystkim na wiarygodność informacji, a w dalszej kolejności na walory estetyczne. Do zaproponowanych kryteriów należą:

1. Transparency and honesty/Przejrzystość i uczciwość:
 - a) podana jest informacja o właścicielu stron WWW (nazwisko/nazwa, adres, adres elektroniczny lub organizacji odpowiedzialnej za badania)
 - b) jasno sformułowany jest cel tworzenia stron www⁷
 - c) podana jest informacja o tym, kto jest adresatem zawartości stron, podane są źródła finansowania stron, reklamodawcy, wolontariusze.
2. Authority/Referencje:
 - a) podane jest źródło informacji prezentowanej na stronach
 - b) podane są uprawnienia osób (organizacji) do umieszczania na stronach danej informacji (referencje/kwalifikacje autora informacji), daty dostarczenia informacji
3. Updaiting of information/Aktualizacja:
 - a) podana jest informacja o ostatniej aktualizacji stron; monitorowanie aktualności linków
4. Privacy and data protection/Ochrona danych osobowych:
 - a) zachowane są zasady i procedury ochrony danych osobowych, zgodnie z obowiązującym prawem
5. Accountability/Odpowiedzialność:

² Wikipedia http://pl.wikipedia.org/wiki/Portal_internetowy [dostęp przez www dnia 19. 04. 2010 r.].

³ *Journal of Medical Internet Research* 2002 Vol.4 no.3 <http://www.jmir.org/2002/3/e15/> [dostęp przez www dnia 14. 03. 2010 r.].

- a) strona zawiera deklarację odpowiedzialności autora za zamieszczoną informację (możliwość skontaktowania się z webmasterem strony i zgłoszenie zastrzeżeń
 - b) linki ze stron prowadzą do stron o sprawdzonej jakości
 - c) jasno sformułowane są zasady doboru publikowanego materiału
 - d) określona została polityka edytowania stron
 - e) podano nazwiska ekspertów
6. Accessibility/Dostępność:
- a) strony są łatwo dostępne, czytelne, łatwe do znalezienia, proste w obsłudze itp.

W artykule o ocenie jakości informacji medycznej, Ewa Dobrogowska-Schlebusch w ciekawy sposób zinterpretowała kryteria przygotowane przez Komisję Europejską i zebrała własny zbiór punktów wg których oceniała wartość stron WWW. Należą do nich: informacja o właścicielu strony, jasno sformułowany cel strony, adresat, informacje o źródłach finansowania strony (grant, sponsoring), źródło informacji, kwalifikacje autora strony, prywatność i ochrona danych osobowych, aktualizacja strony, deklaracja odpowiedzialności, „editorial policy”, dostępność, instrumenty oceny jakości (logo, akredytacje, instrukcje obsługi dla użytkownika, ocena przez organ zewnętrzny), linki, uwagi⁴.

Dodatkowym atutem każdego portalu będzie też udział renomowanych instytucji w procesie jego tworzenia; mogą to być towarzystwa naukowe, strony instytucji rządowych, instytuty naukowe, fundacje.

Metody i kryteria oceny informacji elektronicznej zaproponowała także Bożena Bednarek-Michalska: *Metody oceny informacji mogą być różne, często wspomagane techniczne:*

- *techniczne, automatyczne, które polegają głównie na wykorzystaniu nowych narzędzi analizujących strony WWW, weryfikujących kody źródłowe, język HTM, pokazujących błędy zapisów, np. IE Inspektor; na tych danych opiera się ocenę jakości;*
- *statystyczne polegające na wyciąganiu wniosków z analizy liczby danych, linek, liczeniu ruchu użytkowników do stron, frekwencji wyrażań czy podlinkowań; metoda ta także jest często wspomagana technicznie przez programy takie jak Alexa.com, Wayback Machine, AwStats czy proste liczniki stron;*
- *metoda analityczna (czy ekspercka) najbardziej efektywna i miarodajna z punktu widzenia użytkownika, który chce podejść krytycznie do informacji; polega na wieloaspektowym przyjrzeniu się informacji; na zrozumieniu jej*

⁴ Ewa Dobrogowska-Schlebusch: ocena jakości informacji medycznej dostępnej w Internecie – jako zadanie dla bibliotek, EBIB 2007 nr 3 http://www.ebib.info/2007/84/a.php?dobrogowska_schlebusch [dostęp przez WWW 19.01.2010].

*cech formalnych i treściowych oraz określeniu, które z nich są najważniejsze w danym momencie i wobec konkretnych potrzeb*⁵.

Oprócz tego autorka przedstawiła także kryteria, którymi warto posłużyć się przy ocenie jakości źródła internetowego. Wśród nich wymieniła m.in.

- wiarygodność informacji – analiza URL, analiza elementów adresu (tryb dostępu) w celu identyfikacji nadawcy informacji; identyfikacja instytucji sprawczej i autora; cel i powody utworzenia strony;
- obiektywizm treści – identyfikacja sponsora stron, czy nawiązuje się do stron konkurencyjnych, czy komentarze do nich są obiektywne;
- aktualizacja – częstotliwość aktualizacji; wybadanie czy aktualizacja generowana jest automatycznie;
- kompletność i dokładność zasobów – informacje są wyczerpujące czy wybiórcze, czy linki są aktualne, jaki jest poziom grupy docelowej i czy zawartość informacji odpowiada temu poziomowi;
- spójność i forma – walory estetyczne strony, układ treści (hierarchia), równowaga między treścią a ilustracjami; czy strona jest logiczna;
- dostępność i technika – czy istnieje interaktywność, czy są liczniki, statystyka, czy pojemność serwera jest wystarczająca, czy strona otwiera się tak samo w różnych przeglądarkach;
- relewancja i użyteczność – czy istnieją różne wersje językowe strony, czy jest opcja POMOC⁶.

Kryteria oceny jakości portalu są liczne i to od nas zależy na które zwrócimy największą uwagę. Jeżeli uznamy, że istotnym elementem oceniającym portal jest ich pozycja w wyszukiwarkach oraz liczba odwiedzin - możemy posłużyć się usługą Google – PageRank; jest to metoda nadawania indeksowanym stronom WWW wartości liczbowej (wykorzystując przy tym algorytm), oznaczającej jej jakość. Metoda ta analizuje popularność stron (ilu użytkowników odwiedza daną stronę), ruch na stronach, a nawet frekwencję występowania danego wyrazu na stronach, jakość linków. Oprócz tego istnieje czynnik Link Popularity, decydujący o pozycji danej strony w wyszukiwarce. *Współczynnik ten określa się za pomocą liczby połączeń prowadzących do danej strony z innych stron oraz wartości tych połączeń. To co naprawdę decyduje o sukcesie w pozycjonowaniu, to właśnie umieszczenie jak największej dobrej ilości linków skierowanych na promowaną stronę. Zatem wymiana linkami z wieloma dobrymi stronami to główna tajemnica skutecznego pozycjonowania*⁷.

Kolejnym przykładem narzędzia analizującego jakość strony jest program Alexa. Poprzez identyfikowanie odwiedzających, podanie liczby wejść, analizę liczby

⁵ Bożena Bednarek - Michalska: Ocena jakości informacji elektronicznej. Pułapki sieci EBIB 2007 nr 5 <http://www.ebib.info/2007/86/a.php?bednarek> [dostęp przez www 19.01.2010].

⁶ Op. cit.

⁷ <http://www.ranking.net.pl/> [dostęp przez WWW 14. 04. 2010 r.].

podlinkowań do strony oraz wielu innych danych, pozwala ocenić wartość danej strony.

Wskaźnikiem, który można zastosować przy ocenie jakości portalu jest Web Impact Factor (WIF) stanowiącego element nowej dziedziny – webometrii. Narzędzie to służy określeniu względnej pozycji stron internetowych w poszczególnych dziedzinach lub innej przestrzeni. Analizie poddaje się trzy typy linków: linki wychodzące z interesującej nas strony, linki przychodzące z innych stron oraz linki wewnątrz strony. Wzór na WIF to A/D , gdzie A to ogólna liczba stron a D to liczba stron opublikowanych na interesującej nas stronie internetowej i zindeksowanych przez wyszukiwarki z pominięciem autocytowań, czyli linków wewnętrznych odsyłających do innego miejsca na naszej stronie⁸.

Dla wielu osób – nie tylko bibliotekarzy, istotnym elementem wartości danego czasopisma, a tym bardziej portalu jest to, czy treść w nim zawarta jest recenzowana. Wielu osobom praca opublikowana w portalu wydaje się nie być poddana recenzji, ze względu na powszechną dostępność – kwestia ta stanowi często zarzut wobec zwolenników Open Access. Wiele portali, zwłaszcza tych popularnonaukowych nie podlega recenzowaniu, jednak Richard Poynder w swoim artykule zauważył słuszną rzecz: *Niektórzy badacze deponują w repozytoriach reprinty swoich prac, czyli ich wersje przed zrecenzowaniem. Jednak robią to wyłącznie po to, aby wyniki ich badań były szybciej dostępne, a nie by unikać recenzowania*⁹. Jeżeli z naszego punktu widzenia, istotnym elementem oceny portalu jest jego recenzowanie – umieścimy to jako jeden z punktów oceny. Pamiętajmy jednak, że system recenzowania wcale nie musi odbywać się przed opublikowaniem artykułu, co ma miejsce w przypadku czasopisma Open Access *Philica*. W czasopiśmie tym praca publikowana jest zaraz po złożeniu do druku, pomijając kolegium redakcyjne, którego *de facto* nie ma. *W czasopiśmie Philica proces recenzowania odbywa się anonimowo, przy pomocy oceny wyrażonej liczbą. Na stronie FAQ znajdują się następujące wyjaśnienia: Czytelnicy, recenzując teksty opublikowane w Philica'e, oceniają je według trzech kryteriów: oryginalność, znaczenie i ogólna jakość. Skala ocen wynosi od 1 do 7, przy czym 1 oznacza bardzo słaby, 7 – bardzo dobry, a 4 – prezentujący średni poziom*¹⁰. Motywem takiego sposobu recenzowania jest brak możliwości hamowania upublicznienia idei, z którymi dany recenzent się nie zgadza. Idea Open Access skłania do poszukiwania alternatywnych metod recenzowania publikacji elektronicznych,

⁸ Alireza Noruzi: The Web Impact Factor: a critical review, The Electronic Library 2006, Vol.24 no.4, s.490-500 <http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewContentItem.do?sessionId=E5AF39756BE4B1EEE4A7443F76729097?contentType=Article&hdAction=lnkpdf&contentId=1567626&history=true> [dostęp przez WWW. 18. 01. 2010 r.].

⁹ Richard Poynder: Open Access – pożegnanie recenzowania? EBIB 2008 nr 6 <http://www.ebib.info/2008/97/a.php?poynder> [dostęp przez www 18. 02. 2010 r.].

¹⁰ Op.cit.

zatem warto się zastanowić, czy faktycznie uznać tradycyjne dotąd recenzowanie prac przed ich opublikowaniem za kluczową sprawę przy ocenie portalu.

Opis metadanych

W momencie, kiedy uznamy, że portal, w którym została opublikowana nasza praca jest wiarygodny i posiada pożądane przez nas wartości dochodzimy do punktu, w którym musimy tę pracę zapisać, wskazując na jej dane bibliograficzne, tzw. metadane – tak określa się informacje niezbędne do scharakteryzowania dokumentu elektronicznego). Dodatkowo pojawiają się tu zagadnienia związane z aktualizowaniem treści – artykuł w portalu może podlegać licznym modyfikacjom, dlatego musimy ustalić, którą wersję wprowadzamy do bazy dorobku naukowego. Kwestie aktualizacji omówię jednak troszkę później. Póki co skupmy się na doborze formatu opisu.

Jedną z rzeczy, które musimy ustalić, to czy jedynym źródłem jakie podajemy to adres URL dokumentu, czy też identyfikator lokalizujący tę pracę w zbiorach biblioteki (zakładamy, że prace z portali archiwizujemy – w przeciwnym razie warto się zastanowić nad sensem uwzględniania takich prac w bazach dorobku naukowego, skoro późniejsze dotarcie do jej treści może okazać się niemożliwe) czy też jedno i drugie. Moim zdaniem należałoby podać zarówno adres pierwotny jak i adres lokalizujący takową pracę w naszym archiwum.

Zasoby internetowe możemy opisać przy pomocy tradycyjnych narzędzi, czyli np. formatu MARC, który dostrzegając zapotrzebowanie związane z nowymi formami dokumentów, modyfikuje swoje opcje poprzez dodawanie nowych pól. Przykładem takiego pola jest pole 856 oznaczające lokalizację elektroniczną (późniejszy adres URL). Dodatkowe informacje precyzujące nasz dokument umieszczamy w polu 256 oraz w etykiecie rekordu. W polu 538 określamy tryb dostępu dokumentu elektronicznego dostępnego on-line.

Jednak schematem opisu bibliograficznego skupionym przede wszystkim na opisie zasobów elektronicznych jest format Dublin Core, a dokładnie Dublin Core Metadata Element Set (DCMES), zarządzany przez Dublin Core Metadata Initiative (DCMI)¹¹. Składa się on z podstawowego 15-elementowego zestawu metadanych, opracowanych w 1995 roku na warsztatach organizowanych przez OCLC i NCSA w Dublinie (Ohio, USA). Wersja 1.1 standardu Dublin Core Metadata Element Set określa następujące elementy metadanych, które mogą być obecne w opisie (również wielokrotnie):

1. Title (tytuł)
2. Creator (twórca)
3. Subject and Keywords (temat i słowa kluczowe)
4. Description (opis)

¹¹ Marek N a h o t k o : Stare i nowe standardy opisu dokumentów elektronicznych EBIB 2002 nr 4 <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/33/nahtko.php> [dostęp przez www 17. 02. 2010 r.].

5. Publisher (wydawca)
6. Contributor (współtwórca)
7. Date (data)
8. Resource Type (typ zasobu)
9. Format (format)
10. Resource Identifier (identyfikator zasobu)
11. Source (źródło)
12. Language (język)
13. Relation (odniesienie)
14. Coverage (zakres)
15. Rights Management (zarządzanie prawami)

W 2007 roku rozpoczęto prace nad ujednoliceniem zapisu elementów metadanych Dublin Core zgodnie z zaleceniami sformułowanymi w RDF (Resource Description Framework) przez Konsorcjum 3W. Obecnie równolegle funkcjonują dwa opracowania metadanych Dublin Core:

- *DCMES v. 1.1 zawierający podstawowy 15-elementowy zestaw metadanych Dublin Core*
- *DCMI Metadata Terms, w którym - oprócz elementów DCMES (z tą różnicą, że tutaj identyfikowanych w URI nową przestrzenią nazwową dcterms) - znajduje się kilkadziesiąt dodatkowych elementów (własności i klas, oraz słowników kontrolowanych i kodowanych wykazów danych). DCMI Metadata Terms jest wersją rekomendowaną przez DCMI¹².*

W Polsce obowiązuje norma dotycząca standardu Dublin Core, jednak nie uwzględnia ona zmian powstałych po 2007 roku.

Publikacje zapisane w Dublin Core możemy zapisać i oglądać w różnych formatach (.doc., .pdf, .djvu, .dvi, .rtf, html i in.), co oczywiście związane jest z posiadaniem właściwego oprogramowania, umożliwiającego odczyt i gromadzenie takich materiałów¹³.

Format Dublin Core cieszy się coraz większą popularnością w opisywaniu zasobów elektronicznych i coraz więcej bibliotek przymierza się lub już go wdrożyło. Warto zauważyć, że fachowcy starają się dodatkowo opracować system umożliwiający zapisywanie metadanych zarówno w MARC jak i Dublin Core i ich wzajemną konwersję w ramach jednej bazy danych. Przykładem takiego projektu jest CORC (Cooperative Online Resource Catalog), opracowywany przez OCLC. Rozwiązanie takie byłoby niezwykle nowatorskie i pomocne, gdyż MARC jest o wiele bardziej szczegółowym schematem opisu niż Dublin Core i przełożenie formatu bardziej

¹² <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/metadane/dublin-core> [dostęp przez www 21. 03. 2010 r.].

¹³ Paweł N a j s a r e k : Terminologia Open Access – o czym warto wiedzieć? <http://www.ebib.info/2006/73/najsarek.php> [dostęp przez www 21. 03. 2010 r.].

skomplikowanego na prostszy wydaje się być niezwykle trudne. Jednak wizja taka wygląda obiecująco.

Archiwizacja

Ze względu na fakt, iż portale są strukturami dynamicznymi i często efemerycznymi, oczywistym jest, że opisywany przez nas artykuł należy zarchiwizować. Jednak właściwa archiwizacja dokumentów elektronicznych związana jest także z działaniem zgodnie z obowiązującymi normami prawnymi dotyczącymi przechowywania i bezpieczeństwa dokumentów.

Nośniki CD i DVD możemy wyeliminować, gdyż na dłuższą metę są nietrwałe. Często się zdarza, że po kilku latach odczyt z płyty jest niemożliwy. Inwestowanie czasu i pieniędzy w systematyczne kopiowanie nośników na nowsze jest bezsensowne. Poza tym, rezygnując z dysków optycznych, oszczędzamy jednocześnie miejsce magazynowania.

Opisywane materiały możemy archiwizować w kilku formach:

- specjalnie utworzonej do tego bazy danych
- w ramach biblioteki cyfrowej
- w repozytorium

Stworzenie odrębnej bazy ma sens wówczas, gdy ustalimy, że z pewnych względów chcemy wyodrębnić publikacje zawarte w portalach. Można wtedy stworzyć niezwykle prostą bazę, w której każdy dokument zapisano by w pliku .pdf. Jedyną trudnością byłoby napisanie dobrego systemu wyszukiwawczego, tak aby użytkownikowi stosunkowo łatwo byłoby dotrzeć do interesującego go dokumentu.

Jeżeli zdecydowalibyśmy się na archiwizację prac z portali w ramach biblioteki cyfrowej, musimy ustalić format zapisu plików. Marek Nahotko w swoim artykule o tworzeniu bibliotek cyfrowych¹⁴ wskazał kilka istotnych punktów, na które warto zwrócić uwagę. *Dobry obiekt jest niezmienny. Oznacza to, że znana jest osoba lub instytucja, która dba o to, aby obiekt pozostawał dostępny przez długi czas bez względu na dokonywane zmiany technologiczne*¹⁵. Autor zwraca tu uwagę na krótkotrwałość danych cyfrowych i konieczność zabezpieczenia poprzez opracowanie konkretnej strategii archiwizacyjnej umożliwiającej migrację plików pomiędzy nośnikami, formatami i oprogramowaniem. Oprócz tego M. Nahotko zwraca też uwagę na *Autentyczność dobrego obiektu może być określona na przynajmniej trzy sposoby. Po pierwsze użytkownik powinien mieć możliwość określenia pochodzenia obiektu, jego struktury i kolejnych wersji. Po drugie użytkownik powinien mieć możliwość zbadania,*

¹⁴ Marek N a h o t k o : Zasady tworzenia bibliotek cyfrowych, EBIB, 2006 nr 4 <http://www.ebib.info/2006/74/nahotko.php> [dostęp przez www 7.02. 2010 r.].

¹⁵ Op. cit.

*czy obiekt jest tym, czym powinien być. Po trzecie użytkownik powinien móc stwierdzić, że obiekt nie został uszkodzony lub zmieniony w sposób niedozwolony*¹⁶.

Kolejną możliwością, i chyba najciekawszą, archiwizowania prac zawartych w portalach są repozytoria. **Repozytorium** oznacza miejsce przechowywania dokumentów elektronicznych przeznaczonych do udostępniania. Zaprojektowane jest w taki sposób, aby dostęp do wszystkich zasobów był prosty. Dla zobrazowania terminu – repozytorium – porównać można je do magazynu biblioteki, w którym przechowywane są materiały. Natomiast Open Access określa nam sposoby dostępu, ale również reguły, które są narzucone przy korzystaniu z publikacji umieszczonych w repozytorium¹⁷. Repozytoria na świecie są koncepcją całkiem powszechną. W Polsce repozytoria są popularne w rozmaitych firmach i przedsiębiorstwach, natomiast w środowisku akademickim inicjatywę taką podjęło niewiele uczelni.

Najlepiej zorganizowanym repozytorium jest AMUR - Adam Mickiewicz University Repository, powstały w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Jest to repozytorium instytucjonalne, czyli takie, którego zasób określony jest przez instytucję do której należy. W bibliotekach akademickich rozwiązanie tego typu wydaje się być najkorzystniejsze. Organizację repozytorium należy zacząć od rozmów z władzami uczelni, którym należy uświadomić, że deponowanie dorobku naukowego w postaci pełnych tekstów i otwarty dostęp do tychże zbiorów stanowi o prestiżu uczelni - promowanie wiedzy oraz wyników badań w wolnym dostępie to promowanie kadry naukowej. Dodatkowo – zadania administracyjne także zostaną ułatwione. Jest to też dowód na wspieranie edukacji poprzez wolny dostęp do wiedzy.

Kolejną sprawą przy tworzeniu repozytorium jest dobór zespołu – moderatora, koordynującego całe przedsięwzięcie, redaktora kontrolującego meta dane, administratora, odpowiedzialnego za dobór oprogramowania oraz jego poprawne funkcjonowanie oraz osoby odpowiedzialnej za przestrzeganie prawa autorskiego. Kolejnym etapem tworzenia repozytorium jest dobór właściwego oprogramowania. Ponieważ uczelnie i biblioteki najczęściej borykają się ze skromnymi budżetami, warto zwrócić uwagę na programy dostępne w Open Source, które są bezpłatne, co nie oznacza, że są gorszej jakości. Według Directory of Open Access Repositories (DOAR)¹⁸ najczęściej wybieranym oprogramowaniem jest DSpace, następnie EPrints i Digital Commons. Przy wyborze oprogramowania warto zwrócić uwagę na możliwość dostosowywania interfejsu jak i innych opcji do własnych potrzeb, na obsługiwane formaty plików oraz możliwość prostego i złożonego wyszukiwania.

¹⁶ Op. cit.

¹⁷ Paweł N a j s a r e k : Terminologia Open Access – o czym warto wiedzieć?, EBIB 2006 nr 3 <http://www.ebib.info/2006/73/najsarek.php> [dostęp przez www 12. 02. 2010 r.].

¹⁸ OpenDOAR <http://www.opendoar.org/find.php?format=charts> [dostęp przez www 11. 04. 2010 r.].

Istotnym elementem repozytorium jest autoarchiwizacja prac przez autora – deponowanie pracy to nieskomplikowana czynność, wymagająca zaledwie kilku minut.

Znakomitą pozycją ukazującą proces tworzenia repozytorium jest praca Emilii Karwasińskiej i Małgorzaty Rychlik *Model i etapy tworzenia repozytorium instytucjonalnego na podstawie badań własnych i doświadczeń bibliotek zagranicznych*¹⁹. Autorki pracują w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu, gdzie funkcjonuje repozytorium AMUR.

Aktualizacja

Portale cechuje swoista dynamika – ta sama strona rano będzie wyglądać zupełnie inaczej niż wieczorem. *Dokument lub zbiór dokumentów umieszczony na serwerze, może być modyfikowany, uaktualniany, przeredagowywany w określonych lub nieokreślonych z góry odstępach czasu, przez co publikacja może nabierać nieznanego wcześniej charakteru – powoli ewoluuje w czasie, zarówno pod względem treści i formy*²⁰. Zacytowany fragment znakomicie oddaje charakter portalu, którego zawartość jest przez to trudna do ujęcia w ramy.

Czasopismo elektroniczne – w odróżnieniu od portalu – posiada cechy przypisywane formie drukowanej: periodiczność, ukazywanie się kolejnych numerów oraz skończoność pod względem redakcyjnym. Portal natomiast przez swoją dynamikę jest w stanie zaoferować nam choćby kilka wersji tego samego artykułu. Jak zatem rozwiązać problem aktualizacji? Jest to kwestia otwarta i tak naprawdę każda biblioteka decydująca się na taki krok, powinna ustalić wewnętrznie jaki model przyjmuje. Logicznym byłoby założyć, że do zasobów bibliotecznych włączamy jedynie tę wersję dostarczoną nam przez autora i traktujemy ją jako wersję pierwotną. Nie jesteśmy w stanie kontrolować wszystkich prac i tak naprawdę to w gestii autorów jest informowanie biblioteki o zachodzących zmianach. Dobrym rozwiązaniem byłoby uzupełnienie opisu bibliograficznego datą kolejnej aktualizacji oraz linkiem do pracy w zasobach danego portalu, jeżeli uległ on zmianie. Korekty i uzupełnienia istniejących już rekordów nie są dla bibliotekarzy niczym nowym, dlatego nie sądzę, że byłby to jakiś problem. Najważniejsze by zachęcić autorów do informowaniu biblioteki o wprowadzanych modyfikacjach.

Jeżeli jednak decydujemy się nie polegać na sumienności autorów, możemy pokusić się o zainstalowanie programów monitorujących zachodzące zmiany w obrębie wykorzystanych przez nas linków. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że na rynku dostępne

¹⁹ Emilia K a r w a s i ń s k a , Małgorzata R y c h l i k : Model i etapy tworzenia repozytorium instytucjonalnego na podstawie badań własnych i doświadczenia innych bibliotek zagranicznych, <http://goo.gl/qocHw> [dostęp przez www 13. 12. 2010 r.].

²⁰ Marek S t e p o w i c z : Czasopisma w Internecie. EBIB, 1999 nr 2 [maj] dostęp przez <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e002-07.html> [dostęp 5.01.2010, godz. 18:22].

są programy, które samoistnie aktualizują strony internetowe, co może prowadzić do pewnych zafałszowań. Pocieszającym jest jednak sytuacja, w której czynnik ludzki jest jednak wciąż najlepszym rozwiązaniem.

Autorzy

W przypadku prac opublikowanych w portalach internetowych istotną sprawą jest zobligowanie autora do dostarczenia jej do biblioteki celem wpisania jej do bazy dorobku naukowego. Jest to sytuacja trudna, gdyż autorzy często nie wywiązują się z tego zadania nawet w przypadku prac drukowanych. Należy uświadomić autorom, że systematyczne uzupełnianie bazy dorobku naukowego leży w ich interesie, gdyż stanowi o ich aktywności badawczej, co jest niezbędne przy ubieganiu się o tytuł naukowy, granty, stypendia czy nagrody. Jediną możliwością aby to wyegzekwować jest nacisk ze strony władz uczelni, ponieważ częste prośby ze strony bibliotekarza i tłumaczenie, że „publikacje nie wpadają same do bazy” pozostają bez żadnej reakcji.

Zachętą do deponowania prac w repozytorium może być też przedstawienie korzyści jakie z tego płyną, np. widoczność dorobku naukowego, możliwość śledzenia statystyk, wykrycie plagiatu (dzięki Open Access jest to trywialnie proste), wzrost cytawalności czy choćby stały adres danej pracy, który w przeciwieństwie do adresu portali jest niezmienny.

Osobną kwestią są prawa autorskie – jeżeli majątkowe prawo autorskie posiada wydawca portalu, niezbędna jest jego zgoda na umieszczenie takiej pracy w repozytorium, bibliotece cyfrowej czy innej formie archiwizowania pełnego tekstu, pod warunkiem, że ma on być udostępniany. Jeżeli prawo przynależy jedynie do autora, istotnym jest uzyskanie jego pisemnej zgody na udostępnianie jego prac.

Dostęp do portali internetowych

Jak już wcześniej wspominałam, dostęp do niektórych portali jest powszechny, do innych wymaga uiszczenia opłaty. Biblioteka nie jest w stanie wykupić dostępu do wszystkich portali z danej dziedziny, dlatego ważnym jest ścisła współpraca bibliotekarza i autora prac, który zobowiązany będzie dostarczyć wydruk swej pracy, łącznie ze wszystkimi danymi umożliwiającymi zapis meta danych. Podobnie dzieje się tak w przypadku prac drukowanych i odbitek ksero – autor może dostarczyć pracę w tej formie, jednak musi ona zawierać wszystkie niezbędne dane bibliograficzne umożliwiające jej rzetelny opis.

Problemem może być ocena jakości portalu, kiedy pojawia się finansowe ograniczenie dostępu. W takiej sytuacji warto byłoby pownegocjować z wydawcami czasopism (Springer, Elsevier), aby swoją ofertę wzbogaciły także o uznane portale internetowe. Warto zaznaczyć, że potrzeby klientów konsorcjów rosną, i dostęp do portali jest jedną z takich potrzeb. Póki co, jedyną możliwością korzystania z portali o ograniczonym dostępie jest albo współpraca z autorami artykułów, albo

wygospodarowanie pieniędzy na dostęp do najczęściej odwiedzanych portali przez pracowników uczelni.

Koszty

Koszty wprowadzania publikacji zawartych w portalach internetowych do baz dorobku naukowego są zróżnicowane i zależą od obecnego stanu w jakim się znajdujemy. Na pewno trzeba wziąć pod uwagę sprzęt w postaci serwera dostosowanego do wewnętrznych potrzeb, dodatkowe etaty (jeżeli myślimy o repozytorium), jeżeli skorzystamy z oprogramowania Open Source, pewne koszty odejdą, jednak nie oznacza to, że koszty związane z wdrożeniem programu jak i jego eksploatacją pozostaną zerowe. Z pewnością rejestrowanie tego typu prac wiąże się nakładem finansowym, ale jest to inwestycja na lata i warto zauważyć, że niebawem będzie to standardem. Sceptycznie podchodzono do czasopism elektronicznych, a obecnie ich istnienie w bazach oraz publikowanie w nich prac jest wręcz oczywiste.

Podsumowanie

Rejestrowanie w bazach dorobku naukowego prac zawartych w portalach internetowych to nie lada wyzwanie, wymagające długiej dyskusji w środowisku bibliotekarskim. W związku z taką koncepcją pojawia się wiele zagadnień do wyjaśnienia, poczynając od tego kto ma się tym zająć – czy bibliograf, czy pracownicy biblioteki cyfrowej, czy oddelegowani pracownicy do repozytorium, czy może każdy po trosze. Do przedyskutowania są zagadnienia związane z efemerycznością portali i aktualizacją danych, oceną ich wartości, archiwizacją. Istnieje sporo koncepcji rozwiązań, co sprawia, że sytuacja nie jest beznadziejna, a jedynie trudna do okiełznania. Miejmy nadzieję, że chwilowo. Warto jednak zastanowić się nad tym zagadnieniem, gdyż postęp technologiczny i błyskawiczne tempo rozwoju informacji mogą okazać się bezlitosne dla oceny poziomu na jakim jesteśmy.

Bibliografia

Bednarek - Michalska Bożena: *Ocena jakości informacji elektronicznej. Pułapki sieci*, EBIB 2007 nr 5; <http://www.ebib.info/2007/86/a.php?bednarek> [dostęp przez www 19.01.2010]

Biblioteka Narodowa <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/metadane/dublin-core> [dostęp przez www 21. 03. 2010 r.]

Dobrogowska - Schlebusch Ewa: *Ocena jakości informacji medycznej dostępnej w Internecie – jako zadanie dla bibliotek*, EBIB 2007 nr 3 http://www.ebib.info/2007/84/a.php?dobrogowska_schlebusch [dostęp przez WWW 19.01.2010]

Dz. U. Nr 85, poz. 539 Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach

Journal of Medical Internet Research, 2002, Vol.4, no.3 <http://www.jmir.org/2002/3/e15/> [dostęp przez www dnia 14. 03. 2010 r.]

Karwasinska Emilia, Rychlik Małgorzata: *Model i etapy tworzenia repozytorium instytucjonalnego na podstawie badań własnych i doświadczenia innych bibliotek zagranicznych*, <http://goo.gl/qocHw> [dostęp przez www 13. 12. 2010 r.].

N a h o t k o Marek: *Stare i nowe standardy opisu dokumentów elektronicznych* EBIB 2002, nr 4 <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/33/nahotko.php> [dostęp przez www 17. 02. 2010 r.]

N a h o t k o Marek: *Zasady tworzenia bibliotek cyfrowych*, EBIB, 2006 nr 4 <http://www.ebib.info/2006/74/nahotko.php> [dostęp przez www 7.02. 2010 r.]

N a j s a r e k Paweł: *Terminologia Open Access – o czym warto wiedzieć?* <http://www.ebib.info/2006/73/najsarek.php> [dostęp przez www 21. 03. 2010 r.]

N o r u z i Alireza: *The Web Impact Factor: a critical review*, The Electronic Library 2006, Vol.24 no.4, s.490-500 <http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewContentItem.do?jsessionid=E5AF39756BE4B1EEE4A7443F76729097?contentType=Article&hdAction=lnkpdf&contentId=1567626&history=true> [dostęp przez WWW. 18. 01. 2010 r.]

O p e n D O A R <http://www.opendoar.org/find.php?format=charts> [dostęp przez www 11. 04. 2010 r.]

P o y n d e r Richard: *Open Access – pożegnanie recenzowania?* EBIB 2008 nr 6 <http://www.ebib.info/2008/97/a.php?poynder> [dostęp przez www 18. 02. 2010 r.]

<http://www.ranking.net.pl/> [dostęp przez WWW 14. 04. 2010 r.]

S t e p o w i c z Marek: *Czasopisma w Internecie* EBIB, 1999 nr 2 [maj] dostęp przez <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e002-07.html> [dostęp 5.01.2010, godz. 18:22]

W i k i p e d i a http://pl.wikipedia.org/wiki/Strona_główna

Mgr Małgorzata Slesar
Bydgoszcz - CM UMK

**ANALIZA BADAŃ JAKOŚCI USŁUG BIBLIOTECZNYCH
PRZEPROWADZONYCH WŚRÓD UŻYTKOWNIKÓW
BIBLIOTEKI MEDYCZNEJ COLLEGIUM MEDICUM UMK W BYDGOSZCZY
W ROKU AKADEMICKIM 2009/2010
NA PODSTAWIE ZMODYFIKOWANEJ WERSJI MODELU SERVQUAL**

Wyznacznikiem dobrej jakości usług jest wysoki stopień zadowolenia klientów z poziomu świadczonych usług. Jedną z najbardziej znanych metod badania poziomu jakości świadczonych usług jest SERVQUAL – service quality. Metoda ta „wykorzystywana jest do pomiaru jakości usług poprzez obliczenie stopnia spełnienia określonych przez klientów wymagań. Istota tej metody polega na obliczeniu różnicy pomiędzy jakością oczekiwaną przez nabywcę a dostarczaną przez usługodawcę. Na podstawie uzyskanej różnicy podejmuje się odpowiednie działania zaradcze. Głównym

narzędziem tej metody jest kwestionariusz ankiety, który umożliwia zgromadzenie niezbędnych danych”¹.

Metoda SERVQUAL została zapoczątkowana przez tzw. nordycką szkołę marketingu - Christiana Grönroosa. W 1988 roku powstała koncepcja amerykańskich naukowców: A. Parasuramana, V.A. Zeithaml oraz L.L. Berry'ego. Wymienieni autorzy skoncentrowali się na jakości subiektywnej opracowując model przyczyn rozbieżności pomiędzy oczekiwanym a faktycznym poziomem jakości usług (the Gaps Model of Service Quality).

A. Parasuraman, V.A. Zeithaml oraz L.L. Berry określili również cztery podstawowe czynniki, które kształtują oczekiwania klientów, czyli komunikację ustną, potrzeby osobiste, wcześniejsze doświadczenia i umiejętność komunikowania się usługodawców. Zdefiniowali także 10 determinantów postrzegania jakości usług:

1. Dostęp – *access*, oznacza podejście i łatwość kontaktu,
2. Komunikacja – *communication*, oznacza informowanie użytkownika zrozumiałym dla niego językiem oraz umiejętność słuchania,
3. Kompetencje – *competencies*, czyli niezbędne umiejętności i wiedza pracowników,
4. Uprzejmość – *courtesy*, grzeczność, szacunek, przyjazność pracowników wobec użytkowników,
5. Wiarygodność – *credibility*, oznacza zaufanie, uczciwość i gwarancję, że firma ma na względzie najlepszy interes użytkownika,
6. Niezawodność – *reliability*, to przygotowanie i dostarczenie solidnych usług,
7. Reakcja na potrzeby – *responsiveness*, obejmuje szybkość reakcji na potrzeby użytkownika,
8. Bezpieczeństwo – *security*, oznacza brak zagrożenia i ryzyka dla użytkownika,
9. Konkretyzacja – *tangibles*, obejmuje cechy realne, jak wyposażenie, narzędzia i sprzęt oraz wygląd personelu,
10. Zrozumienie/znajomość klienta – *understanding/knowning the customer, user*, oznacza wkład włożony przez personel w zrozumienie potrzeb i wymagań klienta.

Według A. Parasuramana, V.A. Zeithaml oraz L.L. Berry'ego jakość usług nie jest tożsama z satysfakcją. Według nich „postrzegana jakość usług jest globalną oceną lub postawą odnoszącą się do wyższości usług, podczas gdy satysfakcja odnosi się do specyficznej transakcji”². „Metoda SERVQUAL jest źródłem informacji o pojawiających się nieprawidłowościach wpływających na niezadowolenie klienta.

¹ Alicja Gębczyńska, Michał Gębczyński, Badanie satysfakcji klientów – metoda Servqual. *Zeszyty Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu*, Zeszyt 3-1/2003 s. 69

² A. Parasuraman, V. Zeithaml, L.L. Berry :SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Customer Perception of Service Quality. *Journal of Retailing* 1988 Vol.64 s. 14

Uzyskane dane są odzwierciedleniem poziomu jakości usług. W celu wyeliminowania przyczyn wpływających na niedostateczną jakość usługi należy dokonać analizy potrzeb i oczekiwań klientów, przełożyć zgromadzone informacje na parametry usługi i konsekwentnie je realizować. Końcowy wynik, czyli satysfakcja nabywcy zależy od wszystkich pracowników, ale przede wszystkim od kierownictwa. Tak naprawdę znalezienie przyczyn niezadowolenia klientów sprowadza się do szczegółowej analizy etapów planowania, projektowania i dostarczania usługi, eliminując pojawiające się zakłócenia”.³

Kwestionariusz badawczy w metodzie SERVQUAL składał się oryginalnie z dwóch części mierzących oczekiwania klientów i percepcję jakości usług świadczonych w konkretnej firmie. Zawierał po 22 twierdzenia, 16 zdań twierdzących oraz 6 przeczących w każdej części i oczywiście kolejno odnosiły się one do pięciu wymiarów: konkretyzacji, niezawodności, reakcji na potrzeby rynku, fachowości i pewności oraz empatii. Respondenci wybrane odpowiedzi zaznaczali na skali Likerta. Po kolejnych pracach mających na celu doskonalenie metody do kwestionariusza ankiety dodano także część trzecią – prośbę o wzajemne określenie ważności wspomnianych pięciu wymiarów jakości usług (w ramach 100 punktów). Następnie określono obecnie ogólnie znany wzór:

$$Q = P - E$$

gdzie Q = Quality, jakość, P = Perception, postrzeganie, zaś E = Expectations, oczekiwania, co oznacza, że jakość jest różnicą pomiędzy postrzeganiem wykonania usługi, a oczekiwaniami klientów wobec jej wykonania przez pracowników firmy.

SERVQUAL w praktyce bibliotecznej zaczęto wykorzystywać w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Metoda znalazła szerokie zastosowanie w bibliotekach w USA, Kanadzie, Nowej Zelandii, Australii (National Information Resource Center 1993 r., Biblioteki University of Sydney 1995 r.) i Chinach, a następnie w krajach europejskich (Stirling District Council Szkocja 1995 r.) i kilku afrykańskich. „Wymienia się wymiary stosowane w SERVQUAL jako wskaźniki stanowiące obok mierników bardziej obiektywnych również bardzo istotny element oceny jakości systemu biblioteczno-informacyjnego”.⁴

Od roku 1998 badaniem usług biblitecznych metodą SERVQUAL w bibliotekach niepublicznych szkół wyższych zajęła się Maria Wanda Sidor. Efektem jej pracy jest rozprawa doktorska oraz książka pt. *Jakość usług biblitecznych* wydana w roku 2005.⁵ W książce autorka szczegółowo omawia zarówno podstawy teoretyczne funkcjonowania metody, jak i podaje wyniki badań, które przeprowadziła w bibliotekach

³ Alicja Gębczyńska, Michał Gębczyński: Badanie satysfakcji klientów – metoda Servqual, *Zeszyty Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu* 2003 Zeszyt 3-1 s. 77-78

⁴ Ewa Głowska: SERVQUAL – metoda oceny subiektywnych odczuć użytkowników w zakresie jakości biblioteczno-informacyjnej, *Acta Universitatis Nicolai Copernici* 2000 z. 340 s. 337

⁵ Maria Sidor: *Jakość usług biblitecznych*. Warszawa 2005

niepaństwowych szkół wyższych w Polsce. M. Sidor poszerzyła instrument badawczy, jakim był kwestionariusz ankiety o dodatkowe wymiary jakości w stosunku do założeń teorii A. Parasuramana, V. Zeithaml oraz L. Berry'ego. Wspomniane dodane wymiary jakości to zasoby, dostęp, forma i informacja.

Książka Marii Sidor była dla mnie bezpośrednią inspiracją do przeprowadzenia badań jakości usług bibliotecznych w księżnicy medycznej, w której jestem zatrudniona, czyli Bibliotece Medycznej Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Na podstawie ankiety SERVQUAL stworzonej przez A. Parasuramana, V.A. Zeithaml oraz L.L. Berry'ego, a także P. Calverta i P. Hernona⁶, stworzyłam zmodyfikowany, dla zbadania poziomu jakości usług bibliotecznych kwestionariusz badań. Podstawowa ankieta servqualowa zawiera pytania dotyczące pięciu wymiarów jakości, czyli konkretyzacji (tangibles), niezawodności (reliability), szybkości obsługi (responsiveness), fachowości (assurance) oraz empatii (empathy). Do wspomnianych wymiarów, ze względu na specyfikę usług wykonywanych w bibliotekach, podobnie jak Maria Sidor, dodałam dodatkowo cztery obszary: zasoby, dostęp, format i informację.

1. Konkretyzacja usługi (tangibles) – 5 pytań (nr: 13, 14, 16, 18, 20 – dotyczą oceny stanu fizycznego zbiorów, układu książek i czasopism na półce w czytelnicy, atrakcyjności i prawidłowego oznakowania pomieszczeń, funkcjonalności i ergonomiczności mebli, sprawności i nowoczesności sprzętu).
2. Niezawodność (reliability) – 2 pytania (nr: 7, 15 – dotyczą oceny realizacji obiecanych usług w odpowiednim czasie i zaufania czytelnika wobec wykonywanych transakcji i usług).
3. Reakcja na potrzeby rynku – szybkość reakcji (responsiveness) – 3 pytania (nr: 8, 9, 23 – dotyczą oceny personelu pod względem udzielania wskazówek, co do znalezienia poszukiwanych informacji, szybkości wykonania usługi, zadowolenia z godzin otwarcia biblioteki).
4. Fachowość i pewność – (assurance) – 3 pytania (nr: 1, 2, 3 – dotyczą oceny personelu bibliotecznego pod względem kultury osobistej, wzbudzania zaufania oraz kompetencji).
5. Empatia (empathy) – 3 pytania (nr: 4, 5, 6 – dotyczą oceny personelu biblioteki, jako pomocnego, przyjaznego i poświęcającego czytelnikowi odpowiednią ilość czasu).
6. Zasoby – 3 pytania (nr: 10, 12, 25 – dotyczą oceny zbiorów bibliotecznych pod względem adekwatności, aktualności oraz łatwości obsługi katalogu na stronie internetowej).

⁶ Philip Calvert, Peter Hernon: Surveying service quality within university library. *Journal of Academic Librarianship* 1997 Vol. 23 Issue 5 s. 414-416

7. Dostęp – 5 pytań (nr: 11, 17, 19, 22, 24 – dotyczą oceny dostępności zbiorów bibliotecznych, wolnych miejsc w czytelni, przy komputerze, do kserokopiarki oraz jakości i ilości baz elektronicznych)
8. Forma – 2 pytania (nr: 21, 28 – dotyczą oceny dostępu do baz on-line oraz całości usług dostarczanych przez bibliotekę)
9. Informacja – 2 pytania (nr: 26, 27 – dotyczą oceny strony internetowej biblioteki).

Ze względu na potrzebę dokładnego zgłębienia zagadnienia rozszerzyłam również ilość zdań w ankiecie z tradycyjnych 22 do 28. W podstawowym kwestionariuszu użyłam skali porządkowej typu Likerta w podziale od 1 do 5 (1 – zupełnie nieważne, 5 – bardzo ważne).

Pod ankietą zamieściłam również prośbę o wyrażenie opinii, co do znaczenia pięciu, wyróżnionych jako najważniejsze wymiarów jakości usług (empatia, niezawodność, fachowość, szybka reakcja, konkretyzacja) w podziale na 100 punktów (skala sumowanych ocen).

Kolejna część ankiety to metryczka z prośbą o podanie wieku, roku i rodzaju studiów (dzienne, wieczorowe, zaoczne) oraz informacji o częstotliwości odwiedzin w księżnicy.

Ankieta zbudowana jest z dwóch równoległych części, gdzie respondent określa ważność poszczególnych czynników usług i ocenia ich przygotowanie, w pierwszej części, dla każdej biblioteki, zaś w drugiej dla Biblioteki Medycznej Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy.

Badania zostały przeze mnie przeprowadzone na przełomie 2009 i 2010 roku. W rezultacie uzyskałam 100 wypełnionych prawidłowo ankiet.

Ze względu na konieczność odpowiedniego doboru próby badawczej, we współpracy z informatykiem Biblioteki Medycznej, uzyskałam informacje o populacji studentów kształcących się w roku akademickim 2009/2010 w Collegium Medicum UMK:

typ studiów	ilość studentów	ilość ankiet
dzienne	3522	80
wieczorowe	375	5
zaoczne	1021	15

Tab. nr 1 Rozkład ilości studentów i ankiet dla przeprowadzonego badania

Do sprawdzenia reprezentatywności prób zastosowano test zgodności chi-kwadrat. Dzięki temu stwierdzono, że wszystkie pobrane próby są reprezentatywne na poziomie istotności 5% dla studentów dziennych, wieczorowych i zaocznych.

Częstotliwość korzystania z biblioteki określono na podstawie jej odwiedzin więcej niż 5 razy w miesiącu. 60% respondentów ocenia, że jest częstym użytkownikiem Biblioteki Medycznej. Czytelnicy Biblioteki mogą wypożyczać książki na okres 1 miesiąca, co determinuje częstotliwość ich korzystania z książnicy.

Na podstawie średnich wyliczonych dla poszczególnych pytań ankiety testem Kruskala-Wallisa sprawdzono rozkłady odpowiedzi dla studiów dziennych, zaocnych i wieczorowych w celu wykrycia różnic w rozkładach.

nr pyt	wymiar	średnia		luka		p-wartość	
		oczekiwanie	percepcja	średnia	moduł	oczekiwanie	percepcja
1	fachowość	4,55	4,47	-0,08	0,08	0,3958	0,4537
2	fachowość	4,28	4,31	0,03	0,03	0,1585	0,7781
3	fachowość	4,74	4,49	-0,25	0,25	0,2055	0,8380
4	empatia	4,84	4,31	-0,53	0,53	0,6033	0,1162
5	empatia	4,54	4,25	-0,29	0,29	0,1731	0,0756
6	empatia	4,09	3,80	-0,29	0,29	0,3040	0,4164
7	niezawodność	4,69	4,44	-0,25	0,25	0,7307	0,4703
8	reakcja	4,63	4,17	-0,46	0,46	0,1855	0,0012
9	reakcja	4,56	3,76	-0,80	0,80	0,2541	0,0284
10	zasoby	4,64	4,00	-0,64	0,64	0,7572	0,2056
11	dostęp	4,67	3,34	-1,33	1,33	0,7279	0,0779
12	zasoby	4,69	3,80	-0,89	0,89	0,3728	0,0915
13	konkretyzacja	3,94	3,67	-0,27	0,27	0,9871	0,0882
14	konkretyzacja	4,65	3,92	-0,73	0,73	0,2334	0,8222
15	niezawodność	4,30	4,04	-0,26	0,26	0,2251	0,2003
16	konkretyzacja	4,13	4,37	0,24	0,24	0,0777	0,0420
17	dostęp	4,44	4,41	-0,03	0,03	0,1185	0,5327
18	konkretyzacja	4,11	4,39	0,28	0,28	0,1199	0,1770
19	dostęp	4,46	3,99	-0,47	0,47	0,0271	0,3405
20	konkretyzacja	4,49	3,83	-0,66	0,66	0,2848	0,5881
21	forma	4,64	4,36	-0,28	0,28	0,6162	0,4445
22	dostęp	4,56	3,80	-0,76	0,76	0,3756	0,3312
23	reakcja	4,61	4,09	-0,52	0,52	0,3322	0,9548
24	dostęp	4,58	3,22	-1,36	1,36	0,2253	0,0093
25	zasoby	4,52	4,03	-0,49	0,49	0,3939	0,2616
26	informacja	4,43	4,28	-0,15	0,15	0,0856	0,0722
27	informacja	4,44	4,01	-0,43	0,43	0,1261	0,5930
28	forma	4,68	4,29	-0,39	0,39	0,8583	0,3782

Tab. nr 2 Wyniki obliczeń średnich luk i p-wartości dla poszczególnych pytań ankiety

Kolumna 5 to obliczenie klasycznej średniej luki w metodzie SERVQUAL, czyli różnica pomiędzy oczekiwaniem a percepcją. Średnia z modułów klasycznych luk, zawarta w kolejnej kolumnie, powiększa średnią bez względu na znak (wg wzoru niektóre wyniki dla obliczenia średniej luki dawały wynik ujemny). Kolejne dwie kolumny tabeli zawierają obliczenia p-wartości testu Kruskala-Wallisa wykrywającego różnice w rozkładach dla grup studentów dziennych, wieczorowych i zaocznych. Odpowiedzi zaznaczone kolorem są poniżej pięcioprocentowego poziomu istotności. Im wyższy wynik p-wartości, tym większa zgodność odpowiedzi wszystkich grup studentów.

Pytanie 19 w części związanej z oczekiwaniami, dotyczy znalezienia wolnego miejsca przy komputerze w bibliotece. I tu, jak się okazuje poziom istotności, jest poniżej pięciu procent, co oznacza znaczną rozbieżność pomiędzy oczekiwaniami studentów wszystkich trzech wspomnianych grup w tym temacie.

W części związanej z percepcją cztery pytania są poniżej 5% poziomu istotności, pytania 8 (personel oferuje sugestie gdzie szukać informacji w bibliotece), 9 (nie musisz czekać na wykonanie usługi dłużej niż kilka minut), 16 (pomieszczenia biblioteki są wizualnie atrakcyjne i dobrze oznakowane) oraz 24 (nie mam problemu z dostępem do kserokopiarki w bibliotece).

Najwyższa zgodność wśród wspomnianych 3 grup badanych występuje w części związanej z percepcją w pytaniu 23 dotyczącym aprobaty dla godzin, w których Biblioteka jest czynna.

wymiar	ilość pytań	suma Luk	LUKA
fachowość	3	0,36	0,690
forma	2	0,67	0,411
konkretyzacja	5	2,18	0,344
niezawodność	2	0,51	0,335
informacja	2	0,58	0,333
reakcja	3	1,78	0,328
dostęp	5	3,95	0,258
empatia	3	1,11	0,203
zasoby	3	2,02	0,186

Tab. nr 3 Obliczenie średniej luki dla poszczególnych wymiarów

Kolejna tabela zawiera obliczenia luk w poszczególnych wymiarach i obszarach w części odpowiedzi związanych z percepcją badanych. Wynika z niej, iż największą rozbieżność dla badanych grup studentów dziennych, wieczorowych i zaocznych posiada wymiar związany z zasobami, zaś najbardziej zgodni są ankietowani, co do fachowości pracowników Biblioteki Medycznej.

Wyniki badań średnich ocen kolejnych pytań ankietowych w części dotyczącej oczekiwań wobec wzorcowej biblioteki wskazują, że każdy aspekt jej funkcjonowania jest dla czytelnika bardzo ważny (kolumna nr 3 w tabeli nr 2). Wskazuje na to ocena wszystkich pytań powyżej 4,0. Jedynie pytanie dotyczące dobrego stanu fizycznego zbiorów ankietowani ocenili średnio na 3,94. Najbardziej zaś pożądaną cechą personelu bibliotecznego okazuje się być pomocność czytelnikowi, która została oceniona na poziomie 4,84.

nr pyt	wymiar	średnia		luka	Luka	p-wartość	
		oczekiwanie	percepcja	średnia	moduł	oczekiwanie	percepcja
3	fachowość	4,74	4,49	-0,25	0,25	0,2055	0,8380
1	fachowość	4,55	4,47	-0,08	0,08	0,3958	0,4537
7	niezawodność	4,69	4,44	-0,25	0,25	0,7307	0,4703
17	dostęp	4,44	4,41	-0,03	0,03	0,1185	0,5327
18	konkretyzacja	4,11	4,39	0,28	0,28	0,1199	0,1770
16	konkretyzacja	4,13	4,37	0,24	0,24	0,0777	0,0420
21	forma	4,64	4,36	-0,28	0,28	0,6162	0,4445
2	fachowość	4,28	4,31	0,03	0,03	0,1585	0,7781
4	empatia	4,84	4,31	-0,53	0,53	0,6033	0,1162
28	forma	4,68	4,29	-0,39	0,39	0,8583	0,3782
26	informacja	4,43	4,28	-0,15	0,15	0,0856	0,0722
5	empatia	4,54	4,25	-0,29	0,29	0,1731	0,0756
8	reakcja	4,63	4,17	-0,46	0,46	0,1855	0,0012
23	reakcja	4,61	4,09	-0,52	0,52	0,3322	0,9548
15	niezawodność	4,30	4,04	-0,26	0,26	0,2251	0,2003
25	zasoby	4,52	4,03	-0,49	0,49	0,3939	0,2616
27	informacja	4,44	4,01	-0,43	0,43	0,1261	0,5930
10	zasoby	4,64	4,00	-0,64	0,64	0,7572	0,2056
19	dostęp	4,46	3,99	-0,47	0,47	0,0271	0,3405
14	konkretyzacja	4,65	3,92	-0,73	0,73	0,2334	0,8222
20	konkretyzacja	4,49	3,83	-0,66	0,66	0,2848	0,5881
6	empatia	4,09	3,80	-0,29	0,29	0,3040	0,4164
12	zasoby	4,69	3,80	-0,89	0,89	0,3728	0,0915
22	dostęp	4,56	3,80	-0,76	0,76	0,3756	0,3312
9	reakcja	4,56	3,76	-0,80	0,80	0,2541	0,0284
13	konkretyzacja	3,94	3,67	-0,27	0,27	0,9871	0,0882
11	dostęp	4,67	3,34	-1,33	1,33	0,7279	0,0779
24	dostęp	4,58	3,22	-1,36	1,36	0,2253	0,0093

Tab. nr 4 Wyniki obliczeń dla poszczególnych pytań uszeregowane względem średniej percepcji.

W części kwestionariusza dotyczącej oceny Biblioteki Medycznej Collegium Medicum UMK w Bydgoszczy ankietowani czytelnicy okazali się być znacznie bardziej krytyczni. Najgorzej ocenili dostępność do kserokopiarki w bibliotece (24), ale także do zbiorów bibliotecznych w momencie chęci z nich skorzystania (11). Respondenci na niskim poziomie określili także jakość fizyczną zbiorów (13), przy czym, jak wynika z analizy luk, dobry stan zbiorów, nie jest dla nich wcale wysoce istotny (luka na poziomie 0,27). Najwyżej zostały ocenione kompetencje (3) oraz kultura osobista pracowników Biblioteki Medycznej (1).

W tabeli zamieszczonej poniżej kwestionariusza ankietowani oceniali pięć podstawowym wymiarów reprezentujących metodę SERVQUAL, dzieląc 100 punktów na przedstawione obszary według ich ważności.

Wymiar	Średnia ważność
konkretyzacja	30,3
niezawodność	20,1
szybka reakcja	18,95
fachowość	16,575
empatia	13,975

Tab. nr 5 Ważność poszczególnych wymiarów w percepcji ankietowanych

Jak widać po obliczeniu średnich, ankietowani wskazali że najmniej ważnym dla nich wymiarem jest empatia personelu, czyli troska i dostosowanie do odpowiednich potrzeb użytkownika, zaś najważniejsza jest dostępność do urządzeń, sprzętu, wyposażenia oraz materiałów informacyjnych, zwana konkretyzacją. Oczywiście ocena tych wymiarów jest zależna od kontekstu usług. Jednakże wyniki przeze mnie uzyskane są odmienne od tych, które otrzymała w swoich badaniach zarówno Maria Sidor oraz amerykańscy autorzy zajmujący się tym tematem, którzy jako najważniejszą wskazywali szybkość reakcji oraz niezawodność.

W kontekście ciągłego rozwoju i zmian oraz coraz większego nacisku na jakość wykonywanych usług, przeprowadzenie podobnych badań wydaje się być ważne w wielu firmach oraz instytucjach, w celu wskazania zarówno ich mocnych, ale przede wszystkim słabych stron. Uświadomienie personelu zarządzającego, dzięki takim badaniom, umożliwia wprowadzenie niezbędnych modyfikacji w celu poprawienia jakości usług, a tym samym podniesienia satysfakcji nabywcy/użytkownika z ich wykonywania.

Bibliografia

- Gębczyńska Alicja, Gębczyński Michał: Badanie satysfakcji klientów – metoda Servqual, *Zeszyty Wyższej Szkoły Zarządzania i Marketingu w Sosnowcu*, 2003 Zeszyt 3-1 s. 69 s. 77-78
- Parasuraman A., Zeithaml Valarie, Berry Leonard L.: SERVQUAL: A Multiple-Item Scale for Measuring Customer Perception of Service Quality *Journal of Retailing* 1988 Vol. 64 s. 14
- Głowacka Ewa: SERVQUAL – metoda oceny subiektywnych odczuć użytkowników w zakresie jakości biblioteczno-informacyjnej. *Acta Universitatis Nicolai Copernici* 2000 Z. 340 s. 337
- Sidor Maria: Jakość usług bibliotecznych. Warszawa 2005
- Calvert Philip, Hernon Peter, Surveying service quality within university library. *Journal of Academic Librarianship* 1997 Vol. 23 Issue 5 s. 414-416

Mgr Agnieszka Czarnecka
Warszawa - WUM

NIEPEŁNOSPRAWNI - PEŁNOPRAWNI UŻYTKOWNICY BIBLIOTEK

Praca w sposób kompleksowy traktuje o zagadnieniach związanych z niwelowaniem barier w dostępie do bibliotek dla użytkowników niepełnosprawnych. W odniesieniu do poszczególnych dysfunkcji poruszone zostały następujące grupy zagadnień: przystosowanie budynków bibliotecznych pod kątem architektury i wyposażenia, oprzyrządowanie stanowisk komputerowych, edukacja służb bibliotecznych w kierunku pracy ze specjalnymi kategoriami użytkowników oraz reorganizacja pracy biblioteki pod kątem obsługi tych osób – zmiana zapisów regulaminowych, wprowadzanie nowych usług, modyfikacja serwisów www. Całość problematyki zaprezentowano na tle najważniejszych aktów prawnych dedykowanych osobom niepełnosprawnym.

Wstęp

Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności wykonane przez GUS w 2008 r., wykazało, że 11,8% Polaków posiada prawne orzeczenie niepełnosprawności i w myśl przepisów obowiązujących w Unii Europejskiej są beneficjentami wszystkich przysługujących osobom pełnosprawnym praw,¹ w tym prawa do korzystania z bibliotek i szeroko pojętej informacji. Tymczasem wyniki ankiety przeprowadzonej wśród bibliotek akademii i uniwersytetów medycznych pokazują, że zaledwie 5 spośród nich deklaruje udogodnienia niwelujące bariery w dostępie osób niepełnosprawnych do budynku, regałów bibliotecznych i katalogów. Niestety żadna z bibliotek nie posiada specjalistycznego oprzyrządowania stanowisk komputerowych, odpowiednich zapisów w regulaminie, specjalnych usług ani personelu przygotowanego do obsługi użytkowników dysfunkcyjnych.²

Z oczywistych przyczyn liczba niepełnosprawnych studentów kierunków medycznych będzie znikoma. Dla przykładu w regulaminie WUM, nie mówi się wprost o dyskwalifikacji osób niepełnosprawnych w procesie rekrutacji na studia, ale w formularzach dokumentacji medycznej, którą kandydat jest zobowiązany dostarczyć,

¹ <http://www.niepelnosprawni.gov.pl/niepelnosprawnosci-w-liczbach/> [7.04.2010]

² Ankieta przeprowadzona została wśród 11 bibliotek akademii i uniwersytetów medycznych w Polsce. Pytania dotyczyły liczby użytkowników niepełnosprawnych odwiedzających bibliotekę w skali roku (ze wskazaniem rodzajów dysfunkcji), szkoleń personelu bibliotecznego z zakresu obsługi użytkowników dysfunkcyjnych oraz dedykowanych im udogodnień w dostępie do budynku, zbiorów, informacji na stronie www.

powinno znaleźć się zaświadczenie lekarskie, stwierdzające chociażby możliwość wykonywania pracy w wymuszonej pozycji, pracy przy monitorze ekranowym i mikroskopie optycznym, czy odbierania wibracji na kończyny górne. Należałoby się jednak zastanowić nad grupą tzw. innych użytkowników, wśród których odwiedziny osób dysfunkcyjnych mogłyby mieć miejsce chociażby w aspekcie potrzeby kontaktu z piśmiennictwem poświęconym własnej niepełnosprawności. Na chwilę obecną 4 biblioteki z ww. grupy nie odnotowują odwiedzin czytelników dysfunkcyjnych, a w pozostałych są one incydentalne - średnio kilka w skali roku. Na podstawie wyników ankiety można przypuszczać, że jedną z przyczyn tego stanu może być brak odpowiednich warunków do obsługi specjalnych kategorii użytkowników. Czy powinniśmy zatem przeciwdziałać tej sytuacji, czy obligują nas do tego jakieś zapisy prawne i jeśli tak, jak powinna wyglądać obsługa użytkownika niepełnosprawnego w bibliotece akademickiej?

Sytuacja prawna czytelników niepełnosprawnych w Polsce i na świecie

W trakcie poszukiwań literatury do niniejszej pracy, nie znalazłam w polskim ustawodawstwie aktów prawnych dedykowanych czytelnikom dysfunkcyjnym, których zapisy w sposób szczególny odnoszą się do bibliotek. Nie opracowano też żadnego projektu ani programu, który uwzględniałby dostosowanie bibliotek szkół wyższych do potrzeb czytelniczych i informacyjnych użytkowników niepełnosprawnych.³

Za podstawę działań na rzecz osób niepełnosprawnych na gruncie polskim, można by uznać *Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych*, uchwaloną przez Sejm Rzeczypospolitej w 1997 roku. Jest to dokument o charakterze ogólnym, który nie gwarantuje konkretnych uprawnień, można jednak oficjalnie powoływać się na niego, jako obowiązujący akt normatywny. Zgodnie z zawartymi w nim zapisami, niepełnosprawni to *osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale bądź okresowo utrudnia lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych, zgodnie z normami prawnymi i zwyczajowymi, mają prawo do niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia oraz nie mogą podlegać dyskryminacji*. W akcie tym czytamy również, że *mają prawo do życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych, w tym dostępu do urzędów, punktów wyborczych i obiektów użyteczności publicznej, ...dostępu do informacji, możliwości komunikacji międzyludzkiej*.⁴

Zapis ogólny, obligujący do wyrównywania szans niepełnosprawnym użytkownikom bibliotek zawarty został w *Kodeksie Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji*. Jest on, jak piszą jego twórcy, dokumentem, który *określa podstawowe zasady, uznawane za wiążące dla wszystkich przedstawicieli zawodu oraz które identyfikują misję społeczną*

³ Małgorzata F e d o r o w i c z : *Biblioteki w Polsce wobec potrzeb użytkowników z niepełno sprawnościami – sygnalizacja problemu*. W: Krawczyk A.: *Książka ponad podziałami*. Lublin 2007 s. 409

⁴ Monitor Polski Nr 50 pozycja 475 z dn. 13.08.1997

*i odpowiedzialność etyczną we wszystkich środowiskach jego wykonywania. W punkcie III pkt. 4 niniejszego dokumentu, czytamy: Bibliotekarze i pracownicy informacji wobec użytkownika rozumieją i respektują fakt, że nie wszyscy użytkownicy są w równym stopniu zdolni do odbioru informacji i korzystania z biblioteki. Starają się wyrównać ich szanse, działając ze szczególną troską na rzecz użytkowników niepełnosprawnych i znajdujących się w niekorzystnej sytuacji społecznej oraz wspomagając mniejszości kulturowe (etniczne, narodowe, religijne itp.)*⁵

Kolejnym istotnym dokumentem o charakterze ogólnym jest *Rozporządzenie Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa z dn. 12.04.2002 r. w sprawie warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie*, wraz z późniejszymi zmianami.⁶ Nakłada ono na nas obowiązek niwelowania barier funkcjonalnych w dostępie do obiektów użyteczności publicznej. Oto najważniejsze warunki jakie powinien spełniać budynek i jego otoczenie, aby zasłużyć na miano obiektu przyjaznego osobom niepełnosprawnym:

- do wejść do budynku powinny być doprowadzone utwardzone dojścia o szerokości minimalnej 1,5 m, przy czym co najmniej jedno z nich powinno zapewniać osobom niepełnosprawnym dostęp do całego budynku lub tych jego części, z których osoby te mogą korzystać,
- położenie drzwi wejściowych do budynku oraz kształt i wymiary pomieszczeń wejściowych powinny umożliwiać dogodne warunki ruchu, w tym również osobom niepełnosprawnym,
- wysokość progów w drzwiach nie może przekraczać 20 mm,
- pochylnie do ruchu pieszego i dla osób niepełnosprawnych o długości ponad 9 m powinny być podzielone na krótsze odcinki, przy zastosowaniu spoczników o długości co najmniej 1,4 m,
- pochylnie przeznaczone dla osób niepełnosprawnych powinny mieć szerokość płaszczyzny ruchu 1,2 m, krawężniki o wysokości co najmniej 0,07 m i obustronne poręcze umieszczone na wysokości 0,75 i 0,9 m od płaszczyzny ruchu, przy czym odstęp między nimi powinien mieścić się w granicach od 1 m do 1,1 m. Poręcze przy schodach zewnętrznych i pochylniach, przed ich początkiem i za końcem, należy przedłużyć o 0,3 m oraz zakończyć w sposób zapewniający bezpieczne użytkowanie,
- bramy i furtki w ogrodzeniu nie mogą otwierać się na zewnątrz działki i mieć progów utrudniających wjazd osób niepełnosprawnych na wózkach inwalidzkich,

⁵ http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/kodeks_etyki.html [7.04.2010]

⁶ Dziennik Ustaw Nr 75 z dn. 12.04.2002, poz.690 z późniejszymi zmianami

- na parkingach powinny znajdować się wydzielone miejsca postojowe dla samochodów, z których korzystają osoby niepełnosprawne - szerokość stanowiska min. 3,6 m, długość 5 m,
- windy powinny umożliwiać osobom niepełnosprawnym dostęp do wszystkich kondygnacji budynku,
- pomieszczenia ogólnodostępne ze zróżnicowanym poziomem podłóg powinny być przystosowane do ruchu osób niepełnosprawnych,
- na kondygnacjach dostępnych dla osób niepełnosprawnych, co najmniej jedno z ogólnodostępnych pomieszczeń higieniczno-sanitarnych powinno być przystosowane dla tych osób przez:
 - 1) zapewnienie przestrzeni manewrowej o wymiarach co najmniej 1,5x1,5 m
 - 2) stosowanie w tych pomieszczeniach i na trasie dojazdu do nich drzwi bez progów
 - 3) zainstalowanie odpowiednio przystosowanej, co najmniej jednej miski ustępowej i umywalki, a także jednego natrysku, jeżeli ze względu na przeznaczenie przewiduje się w budynku takie urządzenia
 - 4) zainstalowanie uchwytych ułatwiających korzystanie z urządzeń higieniczno-sanitarnych
- Nawierzchnia dojść do budynków, schodów i pochylni zewnętrznych i wewnętrznych, ciągów komunikacyjnych w budynku oraz podłóg w pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt ludzi, a także posadzki w garażu, powinna być wykonana z materiałów, które nie powodują niebezpieczeństwa poślizgu.

Zainteresowanie problemami ludzi niepełnosprawnych znajduje wyrazne odzwierciedlenie w polityce Unii Europejskiej. Główną intencją działań unijnych jest tworzenie społeczeństwa otwartego i dostępnego dla wszystkich oraz wyrównywanie różnic w sytuacji osób z niepełnosprawnością w poszczególnych państwach członkowskich. W celu stworzenia podstaw prawnych przygotowano szereg oficjalnych dokumentów dotyczących tej grupy społecznej.⁷ Dzięki zapisom art. 13 *Traktatu Amsterdamskiego* z 1999 r. Unia Europejska może podejmować działania w walce z dyskryminacją m.in. z powodu niepełnosprawności. W Komunikacie z 12 maja 2000 r. *Ku Europie bez barier dla osób z niepełnosprawnością*, Komisja Europejska przedstawiła strategię działań oraz zobowiązała się do popierania wszelkich inicjatyw na rzecz osób z dysfunkcjami.⁸ W grudniu roku 2000 w Nicei, Rada Europejska zatwierdziła *Kartę Praw Podstawowych*, w której mówi się

⁷ Joanna D z i a k : *Dostępność bibliotek akademickich dla użytkowników niepełnosprawnych w kontekście inicjatyw Unii Europejskiej na rzecz tworzenia Europy bez barier*. http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/dziak.pdf [7.04.2010]

⁸ Ibidem

o zakazie wszelkiej dyskryminacji m.in. ze względu na niepełnosprawność (art. 21), a także uznaje prawo osoby niepełnosprawnej do korzystania ze środków zapewniających niezależność, integrację społeczną i zawodową oraz udział w życiu społecznym (art. 26). Kolejnym aktem opracowanym w ramach Unii Europejskiej, akcentującym równouprawnienie osób niepełnosprawnych jest *Deklaracja Madrycka*, przyjęta na Europejskim Kongresie na rzecz Osób Niepełnosprawnych w 2002 r. W preambule zapisano, że osobom niepełnosprawnym przysługują takie same prawa jak wszystkim innym obywatelom. Nie do przyjęcia jest podejście oparte jedynie na litości i podkreślaniu bezradności osób niepełnosprawnych. Osoby te domagają się równych szans i dostępu do wszystkich społecznych zasobów, a więc włączającej edukacji, nowych technologii, służb medycznych i socjalnych, aktywności sportowych i rekreacyjnych oraz dóbr, produktów i usług. Zaznaczono tu potrzebę tworzenia społeczeństwa dla wszystkich poprzez usunięcie barier architektonicznych, komunikacyjnych i społecznych.⁹ Kolejnym wyrazem realizacji działań zaakcentowanych w *Traktacie Amsterdamskim* było ogłoszenie przez Radę Unii Europejskiej roku 2003 *Europejskim Rokiem Osób Niepełnosprawnych*, za cele którego przyjęto m. in.: podniesienie świadomości o prawie osób dysfunkcyjnych do ochrony przed dyskryminacją oraz pełnego i równego korzystania z ich praw, a także promowanie pozytywnego wizerunku osób niepełnosprawnych.¹⁰ Efekty tej inicjatywy są utrwalane i rozwijane poprzez realizację projektu ogłoszonego komunikatem Komisji Europejskiej - *Równe szanse dla osób niepełnosprawnych: Europejski Plan Działania*. Jest on zaplanowany na lata 2004-2010 i zakłada dalsze włączanie osób niepełnosprawnych do społeczeństwa i gospodarki.¹¹

Dokumenty unijne w dużej mierze mają postać wytycznych i zaleceń bez mocy bezpośredniego obowiązywania w krajach Wspólnoty.¹² Mimo wielu szczytnych inicjatyw Unii Europejskiej, tylko jedno państwo europejskie przyjęło ustawę gwarantującą równe prawa osobom z dysfunkcjami.¹³ Jest nim Wielka Brytania, gdzie od 1995 roku obowiązuje *Disability Discrimination Act* (aktualizacja w 2005 r.)¹⁴

⁹ Ibidem

¹⁰ Decyzja Rady Europejskiej z dnia 3 grudnia 2001 roku w sprawie Europejskiego Roku Osób Niepełnosprawnych 2003 - http://www.idn.org.pl/sonnszz/2003_rok.htm [21.04.2010]

¹¹ Polityka Wspólnotowa UE wobec osób niepełnosprawnych - <http://www.niepelnosprawni.pl> [21.04.2010]

¹² Małgorzata K o w a l s k a : *Ocena użyteczności i jakości wybranych internetowych serwisów dla osób niepełnosprawnych*. W: Fedorowicz Małgorzata, Kruszewski Tomasz: *Biblioterapia. Zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki*. Toruń 2007 T. 2 s. 87

¹³ Paweł W d ó w i k : *Dostępność bibliotek dla czytelników niepełnosprawnych. Doświadczenia zagraniczne*. W: Stachowska-Musiał Ewa, Czajkowski Franciszek: *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych : materiały z konferencji Grudziądz 2001 - Warszawa 2002*, Warszawa 2002 s. 105

¹⁴ http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2005/ukpga_20050013_en_1 [23.04.2010]

wraz z ogłoszonym w 6 lat później *Special Educational Needs and Disability Act*¹⁵, nakładającym dodatkowe obowiązki na instytucje odpowiedzialne za kształcenie. Na uwagę zasługuje też dokument dedykowany obsłudze bibliotecznej użytkownika dysfunkcyjnego - *Access for library users with disabilities*¹⁶, wydany przez SCONUL - Stowarzyszenie Bibliotek Narodowych i Akademickich w Wielkiej Brytanii. Zgodnie z jego zapisami, wszyscy niepełnosprawni użytkownicy bibliotek mają prawo oczekiwać dostępu do zasobów bibliotecznych na równi z innymi czytelnikami. Autorzy dokumentu mówią o tym, że aby stworzyć dobrze działające usługi dla osób dysfunkcyjnych, nie wolno traktować ich jako usług dodatkowych, przejawu uprzejmości czy działalności o charakterze incydentalnym. W dokumencie zdefiniowano poszczególne niepełnosprawności i opisano towarzyszące im problemy, które mogą rzutować na możliwość korzystania ze zbiorów bibliotecznych, poruszanie się czy komunikację interpersonalną. Niezwykle cenną część dokumentu stanowią fragmenty *Examples of good practice*, w których zawarto przykłady odpowiednich działań w poszczególnych obszarach organizowania działalności bibliotecznej na rzecz użytkowników dysfunkcyjnych. Jako elementy pozwalające na dostęp do usług bibliotecznych w dokumencie wymienia się:

- fizyczny dostęp do budynku,
- oznakowanie (tablice informacyjne, oznaczenia kierunku),
- dbałość o odpowiednią akustykę,
- dostępność zbiorów w formatach alternatywnych (np. zbiory elektroniczne, brajlowskie, drukowane powiększoną czcionką),
- odpowiednie wyposażenie biblioteki – oprzyrządowane stanowiska komputerowe, maszyny samoobsługowe (kserokopiarki, automaty do sprzedaży produktów).

Dokument, który często jest przywoływany w literaturze przedmiotu, a który również w sposób szczególny odnosi się do obsługi bibliotecznej osób niepełnosprawnych, to *Americans with Disabilities Act*¹⁷, przyjęty w 1990 roku w USA. Zapewnia on osobom niepełnosprawnym wszechstronną ochronę praw obywatelskich, w tym również dostęp do bibliotek, które zostały tu wskazane jako odrębny rodzaj obiektów użyteczności publicznej. Szereg zapisów tego dokumentu nakłada na biblioteki obowiązki związane z przystosowaniem budynku jak i obsługą użytkownika niepełnosprawnego. Zalecenia te znajdują się w punkcie 8 i dotyczą kilku kluczowych stref przestrzeni bibliotecznej:

1/ wejścia/wyjścia i kontroli:

usytuowany w pobliżu przystanek, dobry dojazd z przystanku do drzwi wejściowych (utwardzona nawierzchnia, szerokość około 150 cm), pochylnie

¹⁵ http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2001/ukpga_20010010_en_1 [23.04.2010]

¹⁶ www.sconul.ac.uk/publications/pubs/access_disabilities.pdf [20.04.2010]

¹⁷ <http://www.access-board.gov/adaag/html/adaag.htm#4.36> [20.04.2010]

zakończone spocznikiem o powierzchni umożliwiającej manewr wózkiem (min. 150x150 cm), miejsca parkingowe dla niepełnosprawnych szersze od standardowych (optymalna szerokość 3,5 m) usytuowane w pobliżu budynku, drzwi otwierane na fotokomórkę lub przycisk/dźwignię, odpowiedni rozstaw paneli bramki ochrony (min. 90 cm).

2/ katalogów i regałów bibliotecznych:

regały biblioteczne: 6 półek o głębokości 25 cm, długość półki 90 cm, odstępy między regałami od minimum 91,5 cm do 106 cm (odpowiada to 100 vol. na 1m²),

regały katalogowe: wysokość maksimum 120 cm, szerokość przejścia między regałami około 160 cm.

3/ miejsc pracy czytelników:

około 5% miejsc przeznaczonych do pracy powinna być dostosowanych do potrzeb czytelników niepełnosprawnych, 20% krzeseł powinno posiadać podłokietniki, stoły powinny mieć regulowaną wysokość, a powierzchnia blatów mieścić się w granicach 60x90 cm do 70x120 cm.

Inne wymagania:

Na każdym piętrze powinna znajdować się specjalnie przystosowana toaleta, wyposażona m. in. w umywalki z dźwigniami zastępującymi pokrętła do uruchamiania strumienia wody, pojemniki z mydłem i ręcznikami zawieszonymi na wysokości maksymalnie 120 cm. Ta wysokość jest też optymalna dla aparatów telefonicznych czy włączników światła. Również lamy w informatorium powinny mieć określoną wysokość - maksymalnie 80 cm, umożliwiającą bibliotekarzowi kontakt z osobą na wózku. Ważne jest przeznaczenie na posadzki materiałów antypoślizgowych. Z architektury budynku należy usunąć wąskie, kręte korytarze, a jeśli takie się pojawiają, powinny posiadać ścieżki dźwiękowe podobnie jak windy, którymi niepełnosprawni mogliby dotrzeć na każde piętro. Ważna jest też dbałość o informację odbieraną drogą wzrokową - odpowiednia wielkość, rozmieszczenie, używanie jednolitych oznaczeń, kolorystyka i kontrast, napisy brailowskie¹⁸.

Profesjonalna obsługa biblioteczna w aspekcie różnych typów niepełnosprawności

W krajach Unii Europejskiej nie istnieje jedna definicja niepełnosprawności. Państwa członkowskie stosują wiele definicji tego terminu w zależności od celu jakiemu mają służyć – np. rehabilitacji społecznej, zawodowej, opiece medycznej czy edukacji. Istnieje jednak jednolite stanowisko co do tego, że niepełnosprawność

¹⁸ Ewa Kobierska-Maciuszko: *Budownictwo biblioteczne a potrzeby użytkowników niepełnosprawnych*. W: Stachowska-Musiał Ewa, Czajkowski Franciszek: *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych: materiały z konferencji Grudziądz 2001 - Warszawa 2002*, Warszawa 2002 s. 96-99

należy pojmować jako rezultat barier na które napotyka osoba niepełnosprawna w społeczeństwie a nie tylko jako skutek choroby czy urazu. W związku z tym mówi się o dwóch modelach niepełnosprawności: medycznym – związanym bezpośrednio z urazem czy chorobą oraz społecznym – w odniesieniu do którego niepełnosprawność jest wynikiem ograniczeń takich jak np. segregacyjna edukacja, czy utrudniony dostęp do budownictwa użyteczności publicznej, w tym również do bibliotek. Na konferencji *Biblioteki współczesne wobec czytelników niepełnosprawnych - budownictwo i wyposażenie*¹⁹, **której uczestnikiem byłam w 2002 roku**, niepełnosprawny prelegent stwierdził, że poza mankamentami architektonicznymi i sprzętowymi, w Polsce duży problem w korzystaniu z bibliotek stanowi obsługa. Jego zdaniem polscy bibliotekarze w kontaktach z użytkownikiem niepełnosprawnym wykazują nienaturalną troskliwość, zażenowanie, czasem bezradność, a nawet zdziwienie. Dają wyraźnie odczuć, że traktują osobę niepełnosprawną jako inną i bezradną. Dlatego w bibliotekach, które podejmują się włączenia osób niepełnosprawnych do grona swoich użytkowników, nieodzowny element powinny stanowić szkolenia dla personelu biblioteki. Bibliotekarze powinni posiadać świadomość istoty zachowań związanych z określoną dysfunkcją i świadomość generowanych przez nią szczególnych potrzeb czytelniczych, jak też możliwości ich zaspokojenia. Mówią o tym zapisy wspomnianego wcześniej *Access for library users with disabilities*. Zgodnie z nimi każda biblioteka instytucji szkolnictwa wyższego powinna prowadzić konsekwentną politykę w zakresie zaznajamiania personelu bibliotecznego z szeroko pojętą problematyką niepełnosprawności. Niezwykle istotne jest aby plany szkoleń zawierały również najnowsze regulacje prawne w tym zakresie oraz nowinki dotyczące sprzętu rehabilitacyjnego. Szkolenia te powinny też skupiać się wokół zagadnień związanych z wyrównywaniem szans osobom niepełnosprawnym w społeczeństwie i zaleca się, aby ten rodzaj treningów prowadzili niepełnosprawni trenerzy. W części poświęconej personelowi mówi się o tym, że do obsługi czytelników niepełnosprawnych można delegować odrębną grupę bibliotekarzy, lub rozszerzać zakres obowiązków wybranym pracownikom o obsługę czytelników dysfunkcyjnych. Na Uniwersytecie Warszawskim praktykowane są kursy dla bibliotekarzy prowadzone przy współudziale Biura ds. Osób Niepełnosprawnych UW, które mają na celu *zapoznanie z problematyką tej kategorii czytelników oraz przeprowadzenie indywidualnego szkolenia w zakresie podstawowej pomocy niepełnosprawnym. Na spotkaniu każdy może wczuć się w sytuację osoby niepełnosprawnej i jej przewodnika. Każdy z pracowników z zamkniętymi oczami może dać się oprowadzić po bibliotece*,

¹⁹ Konferencja *Biblioteki współczesne wobec czytelników niepełnosprawnych-budownictwo i wyposażenie*. Warszawa, 18 stycznia 2002. Organizatorzy – Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

zwracając uwagę na nierówności terenu, niebezpieczne miejsca, schody²⁰. W zakres szkolenia wchodzi również instruktaż obsługi specjalistycznego oprzyrządowania stanowisk komputerowych. Szkolenia te powinny kłaść nacisk na różnorodność niepełnosprawności i konieczność traktowania tej grupy użytkowników na równi z pozostałymi tj. wyrobić w uczestnikach szkoleń postawę, która pozwoli bibliotekarzowi nie bać się udzielić pomocy osobie niepełnosprawnej, ale jednocześnie nie narzucać się jej. Znakomitą pomocą w wypracowywaniu odpowiednich postaw w kontaktach z czytelnikami dysfunkcyjnymi może być publikacja dostępna na stronie Biura Pełnomocnika do Spraw Osób Niepełnosprawnych²¹. W przedmowie do *Praktycznego poradnika savoir-vivre wobec osób niepełnosprawnych*, czytamy, że w sposób bardzo przystępny przybliża on problemy, na jakie w codziennym funkcjonowaniu mogą napotykać osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności oraz podpowiada jak zachować się w kontaktach z nimi i jak przyjść im ze skuteczną i właściwą pomocą, gdy tego potrzebują.

W wymienionej wyżej publikacji wyodrębniono aż 15 typów niepełnosprawności. Nie sposób omówić ich wszystkich pod kątem specjalnej obsługi bibliotecznej, dlatego poniżej odnoszę się do trzech, z którymi najczęściej spotkamy się w omawianej grupie użytkowników bibliotek i które pojawiły się w wynikach ankiety rozesłanej do akademii i uniwersytetów medycznych w kraju.

- 1/ **Niesprawność narządu wzroku** może przyjąć różny zakres oraz stopień i w zależności od tego powodować niedowidzenie lub całkowitą ślepotę. Funkcjonowanie osób z tego typu niepełnosprawnością jest zupełnie odmienne, jednak cechą wspólną jest ograniczona możliwość odbierania informacji na drodze wizualnej. Poza problemem z korzystaniem z księgozbioru w sposób tradycyjny, należy pamiętać o tym, że osoby te będą też miały kłopot w korzystaniu z napisów, tablic informacyjnych, katalogów, czy rewersów. Katalog online, czy e-źródła, mogą być dostępne dopiero po odpowiednim oprzyrządowaniu stanowiska komputerowego, m. in. wyposażeniu go w oprogramowanie udźwiękawiające, czy specjalne urządzenia peryferyjne, odwzorowujące w alfabecie Braille'a ekran komputerowy. Komunikacja z użytkownikiem niewidomym lub niedowidzącym jest utrudniona ze względu na brak możliwości czerpania informacji z naszej mimiki, gestów, postaw ciała i kontaktu wzrokowego z bibliotekarzem. Dlatego ważne jest aby zamieniać gesty na szczegółową informację słowną, nazywać emocje. W literaturze przedmiotu nacisk kładzie się na używanie konkretnych określeń dotyczących

²⁰ Anna Wołodko : *Czytelnicy niepełnosprawni w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*. W: Stachowska-Musiał Ewa, Czajkowski Franciszek: *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych: materiały z konferencji Grudziądz 2001 - Warszawa 2002*, Warszawa 2002 s. 120

²¹ Judy Cohen : *Praktyczny poradnik savoir-vivre wobec osób niepełnosprawnych* <http://www.gdansk.pl/niepełnosprawni,1048,10261.html> [7.04.2010]

położenia obiektów i kierunków. Przykładem może być zmiana komunikatu: „proszę iść tym korytarzem i skręcić za tamtymi drzwiami”, na „proszę przejść 7 kroków prosto, a następnie skręcić w prawo za drugim regałem”. Podobnie w przypadku kiedy chcemy ostrzec osobę niewidomą, powinniśmy używać konkretnych komunikatów – zamiast okrzyku „uważaj!” należy użyć np. polecenia „pochyl się”. Brak możliwości odbierania bodźców wzrokowych zaburza również orientację przestrzenną. Sprawny narząd wzroku pozwala natychmiast ocenić nasze położenie i szybko przemieścić się do określonego celu. Osoby z dysfunkcją narządu wzroku wykorzystują do tego pozostałe zmysły oraz techniki poruszania się takie jak: biała laska, pies przewodnik, przewodnik – osoba. Zarówno biała laska jak i pies przewodnik znakomicie zdają egzamin jako sposoby wspomagające poruszanie się osób niewidomych po znanym im terenie. W przypadku miejsc nowych, jak np. w trakcie pierwszej wizyty w bibliotece, najlepsza jest pomoc przewodnika, w tym wypadku najlepiej odpowiednio przeszkolonego bibliotekarza, który powinien pamiętać o kilku zasadach²²:

- *przewodnik zgłasza gotowość poprzez lekkie dotknięcie swoją dłonią dłoni lub przedramienia osoby niewidomej,*
- *osoba niewidoma chwytając przewodnika za ramię tuż powyżej łokcia, dzięki czemu osoba niewidoma pozostaje pół kroku za przewodnikiem, który idąc jako pierwszy ma kontrolę nad przeszkodami,*
- *przewodnik informuje osobę niewidomą dokąd i którądy idą, a także o zbliżających się przeszkodach,*
- *jeśli przewodnik musi odejść choćby na chwilę, powinien informować o tym prowadzoną przez siebie osobę²³.*

Jeżeli musimy zostawić osobę niewidomą samą w nowym miejscu, powinniśmy opisać pomieszczenie i drogę do wyjścia oraz pamiętać o tym, żeby nie zostawiać jej na środku pomieszczenia.

Osoby słabowidzące mogą odczytywać jedynie informacje zapisane dużą czcionką, dlatego wszelkie drukowane komunikaty, etykiety, tablice informacyjne, powinny być sporządzane z dbałością o odpowiednią wielkość czcionki, odstępy i kontrast między literami a tłem. Ważne jest także właściwe oświetlenie - jasne, ale nie rażące w oczy, barwy zastosowane w przestrzeniach budynku, kontrasty, wielkości i odległości między obiektami a osobą słabowidzącą.

²² Agnieszka Janowska: *Typy niepełnosprawności i ich konsekwencje*. W: Stachowska-Musiał Ewa, Czajkowski Franciszek: *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych: materiały z konferencji Grudziądz 2001 - Warszawa 2002*, Warszawa 2002 s. 74-78

²³ Ibidem, s. 77-78

- 2/ **Dla osób z niesprawnością narządu słuchu** porozumiewanie się z otoczeniem będzie stanowiło problem zarówno jeśli chodzi o rozumienie mowy pełnosprawnego rozmówcy jak i samodzielne posługiwanie się komunikatami dźwiękowymi. Osoby niedosłyszające mogą używać aparatów słuchowych, ale możliwe jest też w ich przypadku słyszenie i rozumienie mowy przy zapewnieniu odpowiedniego komfortu akustycznego. Resztkowe słyszenie jest tu wspomagane przez odczytywanie komunikatów z ust rozmówcy, który powinien utrzymywać stały kontakt wzrokowy z osobą niepełnosprawną, dlatego w trakcie rozmowy nie należy żuć gumy czy zasłaniać ust. Nie należy też krzyczeć, ponieważ większość aparatów dźwiękowych jest dostosowana do normalnego tonu głosu i wysokie dźwięki mogą być zniekształcane. Uszkodzenie w stopniu znacznym wymaga już bezwzględnego użycia aparatu słuchowego, a głębokie uszkodzenie eliminuje możliwość rozumienia mowy nawet przy jego zastosowaniu i jest określane jako głuchota. W sytuacji kiedy mamy do czynienia z osobą niesłyszącą lub taką, która utraciła słuch jeszcze przed opanowaniem mowy dźwiękowej i zna tylko język migowy, a my nie posiadamy w zespole bibliotekarzy posługujących się tym językiem, informacje możemy zapisywać na kartce. Jeśli czytelnikowi towarzyszy tłumacz języka migowego, ważne jest, żeby utrzymywać kontakt wzrokowy z osobą niepełnosprawną i zwracać się bezpośrednio do niej, a nie do tłumacza. Komunikacja z osobami niesłyszącymi i niedosłyszającymi wymaga dużej koncentracji i cierpliwości. Ich niepełnosprawność nie tylko uniemożliwia właściwy odbiór komunikatów dźwiękowych rozmówcy, ale też zaburza artykulację wydawanych dźwięków. Dlatego w kontaktach z tymi czytelnikami należy być przygotowanym na częste powstawanie próśb o powtórzenie niezrozumiałej wypowiedzi lub jej napisanie^{13, 24}.
- 3/ **W przypadku osób z niesprawnością fizyczną** stopień niepełnosprawności może być bardzo zróżnicowany. Niektóre z nich będą używały do poruszania się ramion i dłoni, inne będą mogły wstać z wózka i pokonać krótki dystans. W każdym z tych przypadków niezwykle ważne jest niwelowanie barier architektonicznych w dostępie do budynku biblioteki, jak też umożliwienie swobodnego przemieszczania się na jej terenie. Zastosowanie znajdują tu wymogi zawarte w opisanym wcześniej Rozporządzeniu Ministra Gospodarki Przestrzennej i Budownictwa w sprawie warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie. W odniesieniu do stanowisk pracy oraz regałów i katalogów bibliotecznych powinniśmy pamiętać o zaleceniach zawartych *Americans with Disabilities Act*. Należy uwzględnić fakt, że osoby na wózku inwalidzkim mają możliwość dostępu do przedmiotów jedynie na

²⁴ Ibidem, s. 79-81

wysokości 120-140 cm nad podłogą, a ich pole widzenia sięga do wysokości 130 cm. Ważne jest, żeby umieścić wewnątrz budynku czytelne oznaczenia i drogowaskazy, tak, żeby osoby z niesprawnością ruchową mogły w najprostszy sposób dotrzeć do celu. W rozmowach z tymi użytkownikami dobrze jest zająć miejsce siedzące lub stanąć w niewielkiej odległości od rozmówcy, tak aby nie musiała on nadwyręzać mięśni szyi. Jeżeli lada biblioteczna jest zbyt wysoka i bibliotekarz nie jest dobrze widoczny dla użytkownika, powinien wyjść i obsłużyć niepełnosprawnego spoza niej. W odniesieniu do osób z niesprawnością rąk, problem stanowić będzie wypełnianie stosownej dokumentacji – formularzy, wniosków, rewersów, czynności związane z wyjmowaniem i odkładaniem książek na półki, posługiwanie się kserografem. W tym przypadku niezbędna będzie pomoc bibliotekarza. Należy jednak pamiętać, żeby nie wyręczać użytkownika niepełnosprawnego we wszystkim. Najlepiej pytać jakiej pomocy oczekuje i udzielać jej tylko we wskazanym zakresie^{13, 25}.

Rozwiązania sprzętowo-programowe dla użytkowników niepełnosprawnych

Trudno mówić o pełnym wykorzystaniu przez osoby niepełnosprawne oferty bibliotecznej, bez dostępu do komputera, toteż warto wiedzieć jakie programy i urządzenia, czynią go dla nich przystępnym i funkcjonalnym.

- 1/ Sprzęt i oprogramowanie wspomagające osoby niewidome i niedowidzące:

Synteзаторы mowy - urządzenia elektroniczne, które wraz z wyspecjalizowanymi programami służą do przetwarzania informacji pojawiających się na ekranie monitora komputerowego na mowę syntetyczną przez nie generowaną. Dzięki nim osoby niewidome mogą obsługiwać większość programów użytkowych²⁶. Synteзаторы mogą być wbudowane w jednostkę centralną komputera lub działać na zasadzie urządzenia peryferyjnego. Ich ceny mieszczą się w przedziale od 500 do 3000 zł.

Monitory brajlowskie służą do odczytywania informacji z ekranu komputera, poprzez przekształcenie informacji tekstowej lub graficznej pojawiającej się na ekranie monitora komputerowego na symbole brajlowskie. Posiadają one rząd komórek (modułów elektromagnetycznych lub pizoceramicznych, przypominających główki od szpilek), z których każda zawiera sześciopunkt brajlowski. W momencie pojawienia się informacji na ekranie, analogiczne dane pojawiają się na linijce w alfabecie Braille'a. Komórek z sześciopunktem brajlowskim może być 20, 40 lub 80. W związku z tym niewidomy może odczytywać część tekstu albo całą linijkę jednocześnie. Powyżej lub poniżej

²⁵ Ibidem, s. 81-82

²⁶ <http://www.idn.org.pl/techno/t/informator.htm> [07.04.2010]

*często znajduje się zestaw klawiszy służący do przemieszczania kursora*²⁷. Część monitorów brajlowskich posiada tzw. pola wskaźnikowe, umożliwiające otrzymanie informacji o numerze aktualnego wiersza, atrybutach wyświetlanych znaków oraz specjalne przyciski do przywołania kursora w żądane miejsce. Niektóre modele są dodatkowo sprzężone z synteźnikami mowy. Ceny tych urządzeń wahają się w granicach 10 000 - 55 000 zł.

Drukarki brajlowskie umożliwiają drukowanie tekstu z komputera w postaci pisma Braille'a, na wydrukach jedno lub dwustronnych. Za urządzenie trzeba zapłacić od 10 000 do 36 000 zł.

Programy powiększające wykorzystywane są przede wszystkim przez osoby niedowidzące, gdyż pozwalają im na samodzielną pracę z komputerem, nierzadko bez konieczności stosowania innych urządzeń specjalistycznych. Część z programów powiększających jest dodatkowo sprzężona z synteźnikami mowy. Omawiane programy posiadają m. in. możliwość powiększania wybranego obiektu na całym ekranie lub jego części, zbliżania lub oddalania wybranych miejsc na ekranie, filtracji kolorów oraz zwiększania kontrastu, a także opcję negatyw/pozytyw²⁸. Cena oprogramowania waha się w granicach 1200 – 3000 zł.

Elektroniczne lupy i powiększalniki

*Elektroniczne lupy to urządzenia przenośne z wbudowanym wyświetlaczem i kamerą. Niektóre modele można podłączyć do monitora komputerowego. Ich zadaniem jest powiększenie tekstu i grafiki. Działanie takiego urządzenia polega na zeskanowaniu tekstu do powiększenia i wyświetlenie go na ekranie komputerowym bądź na wyświetlaczu. Na tej samej zasadzie działają elektroniczne powiększalniki, które z reguły są urządzeniami stacjonarnymi, zbudowanymi z kamery wraz ze stojakiem, monitora i wózka umożliwiającego przesuwanie w poziomie*²⁹. Ceny lup wahają się w granicach 1000 do 10 000 zł. Za powiększalnik trzeba zapłacić od 2000 do 10 000 zł.

Programy udźwiękowiające system komputerowy (screenreadery) to aplikacje "zdające relację" z tego co dzieje się na monitorze. Posiadają zainstalowane moduły, które przez cały czas obserwują zmiany ekranu, analizują je, oceniają i informują użytkownika o tych najistotniejszych. Cena najpopularniejszego programu udźwiękowiającego JAWS wynosi około 4000 zł.

Aparaty do czytania (urządzenia lektorskie) to zintegrowane systemy umożliwiające odczytanie głosem syntetycznym pisma czarnodrukowego.

²⁷ Agnieszka C z a r n e c k a : Czytelnik niewidomy u progu XXI wieku na terenie Warszawy. *Biul. GBL* 2002 R 48 nr 366 s.33-53

²⁸ <http://www.idn.org.pl/techno/t/informator.htm> [07.04.2010]

²⁹ Anna Z i e l a k : *Niepełnosprawni w świecie Internetu*. Warszawa 2005 s. 37-38

Składają się ze skanera, modułu generującego mowę syntetyczną i programu do rozpoznawania znaków. Ich zaletą jest prosta obsługa, możliwość zapisania efektu rozpoznawania na nośnikach zewnętrznych oraz krótki czas przetwarzania informacji ze skanera na mowę syntetyczną³⁰. Cena urządzenia to około 17 000 zł.

Skaner z oprogramowaniem do rozpoznawania tekstu (OCR) jest niezbędnym wyposażeniem stanowiska komputerowego osoby z niesprawnym narządem wzroku. Pozwala zamienić czarnodruk na wersję cyfrową, która może być odczytana za pomocą syntezy mowy, linijki brajlowskiej lub wysłana do drukarki. Najczęściej używanymi przez polskich niewidomych programami OCR są: FineReader i Recognita.

Dostęp do Internetu umożliwia osobom niewidomym szereg programów przeddefiniowujących w trybie tekstowym strony www, a także pogramy udźwiękowiające i ubrajlawiające pracę w sieci, współpracujące ze screenreaderami³¹.

2/ Sprzęt wspomagający osoby z niepełnosprawnością narządu ruchu:

- duże klawiatury dla osób posługujących się stopami,
- klawiatury z wbudowaną myszką dla osób z problemami manualnymi,
- klawiatury IntelliKeys dla osób z bardzo ograniczonymi możliwościami ruchowymi i wzmożonym napięciem mięśniowym³²,
- myszy- TrackBall dla osób z problemami motorycznymi³³,
- klawiatury z rozsuniętymi klawiszami,
- pałeczki trzymane w ustach lub lekkie magnetyczne pręciki umożliwiające posługiwanie się klawiaturą,
- urządzenia umożliwiające pisanie na klawiaturze i sterowanie myszką komputerową dzięki śledzeniu ruchów głowy lub mrugania,
- urządzenia pozwalające klikać przy pomocy dmuchania i wciągania powietrza^{34,35}.

Ceny klawiatur sięgają od 400 do 11 000 zł, a myszy i urządzeń je zastępujących od 500 do 30 000 zł. W trakcie organizowania stanowiska komputerowego dla osób niepełnosprawnych ruchowo należy pamiętać o konieczności zapewnienia przestrzeni

³⁰ <http://www.idn.org.pl/techno/t/informator.htm> [07.04.2010]

³¹ Małgorzata C z e r w i ń s k a : *Nowoczesne formy dostępu osób niewidomych do słowa pisanego*. W: Fedorowicz Małgorzata, Kruszewski Tomasz: *Biblioterapia. Z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki*. Toruń 2005 s. 121

³² IntelliKeys jest klawiaturą umożliwiającą osobom z różnymi niepełnosprawnościami korzystanie z komputera dzięki zestawowi nakładek, które m. in. pozwalają regulować czas reakcji i używać trwałych klawiszy, umożliwiających naciskanie kombinacji klawiszy sekwencyjnie.

³³ TrackBall to odwrócona i powiększona mysz komputerowa. Została tak zaprojektowana, aby osoby niepełnosprawne z łatwością i precyzją mogły poruszać się kursorem po ekranie monitora. Posiada powiększoną kulkę i przyciski.

³⁴ Anna Z i e l a k : *Niepełnosprawni w świecie Internetu*. Warszawa 2005 s. 28

³⁵ <http://www.ece.com.pl> [9.04.2010]

właściwej do wykonania swobodnych manewrów wózkiem, zakupie odpowiednich stołów z wcięciami i regulowaną wysokością blatu, czy fotela stabilizującego głowę i ciało.

W odniesieniu do osób z dysfunkcją narządu słuchu oferta w zakresie urządzeń technicznych, które możemy zastosować w bibliotece ogranicza się do wyposażenia pomieszczeń w pętle indukcyjne. Są to urządzenia umożliwiające zamianę dźwięków na fale elektromagnetyczne odbierane przez użytkowników aparatów słuchowych w trybie „słuchawkowym”, eliminujące wpływ pogłosu pomieszczenia oraz okolicznych zakłóceń na zrozumiałość mowy³⁶.

Biblioteki, które informują o wyposażeniu stanowisk w taki profesjonalny sprzęt i oprogramowanie to np. BUW i Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej. Na stronach BUW można znaleźć informację o kabinach pracy indywidualnej wyposażonych w komputery z ekranami brajlowskimi, skanery z programem FineReader, programem mówiącym dla Windows NT (JAWS), drukarki brajlowskie, syntetyzatory mowy. Na terenie biblioteki, znajdują się też dwa oprzyrządowane stanowiska nie wydzielone kabinami. Osobom niepełnosprawnym ruchowo BUW oferuje dwa stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu, baz lokalnych i programów pakietu Microsoft Office, wyposażone w mysz TrackBall Pro i Expert Mouse TrackBall. Na prośbę użytkownika, mogą zostać zainstalowane alternatywne klawiatury i urządzenia do sterowania ruchami myszki.

Akademia Podlaska posiada w swojej ofercie m.in.: drukarki i linijki brajlowskie, powiększalnik tekstu, programy udźwiękowiające i ubrajlawiające. Osoby niepełnosprawne ruchowo mogą korzystać w bibliotece z klawiatury z dużymi klawiszami, myszy TrackBall oraz urządzenia pozwalającego sterować kursorem myszy przy pomocy ruchów głowy³⁷. Od 2009 roku Akademia Podlaska wspomaga osoby niedosłyszące poprzez montaż pętli indukcyjnych w wybranych pomieszczeniach uczelni.

Dostęp do serwisów www dla osób niepełnosprawnych

Możliwość zdalnego dostępu do czasopism, książek, katalogów bibliotecznych, serwisów informacyjnych, to ogromna szansa dla osób niepełnosprawnych, którym swobodne poruszanie się, czy komunikacja sprawia kłopot. Kluczową sprawą jest w tym przypadku dostosowanie sieci Internet do potrzeb i możliwości tej grupy internautów. Ustanawianiem standardów pisania i przesyłu stron www zajmuje się organizacja World Wide Web Consortium (W3C). W 1997 uruchomiła inicjatywę Web Accessibility Initiative (WAI) mającą na celu zwiększenie szeroko rozumianej dostępności stron www. Wynikiem jej prac jest opublikowanie zbioru dokumentów zawierających zalecenia dotyczące tworzenia dostępnych serwisów internetowych –

³⁶ <http://www.petleindukcyjne.pl/jak-dziala> [7.04.2010]

³⁷ <http://www.bg.ap.siedlce.pl/niepelnospawni/index.htm> [7.04.2010]

Web Content Accessibility Guidelines³⁸. Ich głównym celem jest zapewnienie dostępu do treści zamieszczanych na stronach www za pomocą różnych urządzeń, logiczne i czytelne zorganizowanie tej treści oraz zapewnienie przejrzystości i łatwości nawigacji. Cele te można osiągnąć poprzez:

- wprowadzanie alternatywnych odpowiedników dla elementów dźwiękowych i wizualnych,
- unikanie stosowania kolorów jako jedyne wyróżnika treści,
- używanie technologii i standardów przeznaczonych do opisu struktury i prezentacji dokumentów,
- oznaczenie języka stosowanego na stronie,
- unikanie stosowania tabel do opisu struktury strony,
- zapewnienie obsługi strony w najnowszych technologiach,
- stworzenie możliwości wyłączenia lub zatrzymania pewnych elementów strony przez użytkownika,
- zapewnienie bezpośredniego dostępu do strony poprzez interfejs dostosowany do różnego typu manipulatorów,
- zagwarantowanie dostępności do strony przez różne urządzenia,
- zapewnienie kompatybilności strony przez dostęp przy użyciu nowszych i starszych technologii,
- przestrzeganie technologii i zaleceń opracowanych przez W3C,
- wprowadzenie informacji pozwalających użytkownikowi zorientować się w strukturze i zawartości strony,
- stosowanie przejrzystych i spójnych mechanizmów nawigacyjnych,
- tworzenie dokumentów czytelnych i napisanych prostym językiem,

Najczęstszymi błędami przy projektowaniu witryn www jest brak alternatywnego tekstu, będącego zamiennikiem danej grafiki, brak informacji o korelacji między ramkami na stronie oraz brak zastosowania odpowiedniego kontrastu³⁹.

W celu podnoszenia świadomości projektantów serwisów www i przeciwdziałaniu naruszania ww. zasad, Komisja Europejska opublikowała w 2005 roku komunikat eAccessibility, który mówi o tym, że *dostępność technologii informacyjnych i komunikacyjnych oznacza poprawę jakości życia osób niepełnosprawnych, natomiast jej brak prowadzi do ich społecznego wykluczenia*⁴⁰.

Standardy sieciowe, które wyznaczane są przez W3C, dotyczące przede wszystkim zgodności z wytycznymi specyfikacji Web Accessibility Initiative, respektuje

³⁸ http://pl.wikipedia.org/wiki/World_Wide_Web_Consortium [10.04.2010]

³⁹ Małgorzata K o w a l s k a : *Ocena użyteczności i jakości wybranych internetowych serwisów dla osób niepełnosprawnych*. W: Fedorowicz Małgorzata, Kruszewski Tomasz: *Biblioterapia. Z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki*. Toruń 2007 T. 2 s. 89

⁴⁰ Ibidem, s. 90

Biblioteka Narodowa, o czym informuje na swojej witrynie [www](http://www.bn.org.pl).⁴¹ Na wielu innych stronach możemy już zaobserwować obecność ikon symbolizujących możliwość ustawienia wielkości czcionki. W tej grupie jako przykład, z dumą można wymienić stronę domową Biblioteki Głównej Pomorskiej Akademii Medycznej. Na wybranych witrynach, jak np. firmy Harpo (<http://www.harpo.com.pl>) dostarczającej nowoczesne technologie dla niepełnosprawnych, istnieje też możliwość wyboru koloru liter i tła. Przygotowując się do obsługi osób niepełnosprawnych w kontekście korzystania z sieci, warto pamiętać też o możliwościach jakie dają w tym zakresie przeglądarki internetowe, chociażby Internet Explorer. W panelu sterowania możemy wybrać opcję ułatwień dostępu, które pozwalają na dostosowanie kontrastu kolorów i tekstu na ekranie oraz ustawień systemu Windows w zależności od potrzeb wzrokowych, słuchowych i motorycznych użytkownika.

Usługi specjalne w kontekście obsługi użytkownika niepełnosprawnego

We wspomnianym dokumencie wydanym przez SCONUL - *Access for library users with disabilities*, zwraca się uwagę na potrzebę traktowania użytkowników niepełnosprawnych na równi z innymi, ale też jednocześnie z większą wyrozumiałością, u podstaw której leży świadomość, że ta sama czynność zajmuje osobie dysfunkcyjnej więcej czasu niż osobie pełnosprawnej. Zdaje się to mieć miejsce wśród wybranych bibliotek polskich, które wychodzą naprzeciw potrzebom użytkowników niepełnosprawnych, m. in. poprzez specjalne zapisy w regulaminach udostępniania zbiorów. Przykładowo regulamin BUW przewiduje zniesienie ograniczeń w wypożyczaniu materiałów poza bibliotekę, które mogą zostać na czas określony zawieszone w stosunku do osób niepełnosprawnych, po okazaniu przez nie upoważnienia Biura ds. Osób Niepełnosprawnych UW. Dotyczy to dzieł wchodzących w skład księgozbiorów podręcznych czyteln i pracowni, wydawnictw encyklopedycznych, słownikowych, bibliograficznych i innych wydawnictw informacyjnych, książek wydanych przed 1950 rokiem oraz dzieł rzadkich, trudnych do nabycia, z dużą liczbą tablic, map, rycin i tek z luźnymi kartami. Niepełnosprawni mogą również wypożyczać książki o statusie „niewypożyczany”. W trosce o pełne wykorzystanie zasobów biblioteki, BUW organizuje dla niepełnosprawnych użytkowników szkolenia biblioteczne i zwiedzanie gmachu.⁴²

Czytelnicy niepełnosprawni z Akademii Podlaskiej obsługiwani są poza kolejnością. Nie muszą wypożyczać książek osobiście – przysługuje im prawo wyznaczenia osoby upoważnionej do podpisywania rewersów i wypożyczania książek w ich imieniu, a pracownicy Oddziału Informacji Naukowej mają obowiązek udzielania im pomocy w wyszukiwaniu informacji katalogowych i bibliograficznych.

⁴¹ <http://www.bn.org.pl/o-witrynie/ulatwienia-dostepu> [29.04.2010]

⁴² <http://www.buw.uw.edu.pl> [7.04.2010]

Na szczególną uwagę zasługują e-biblioteki powstające z myślą o czytelnikach dysfunkcyjnych. BUW zorganizował z myślą o nich Bibliotekę Książek Cyfrowych (BKC). Jej zadaniem jest przygotowywanie książek audio i książek w wersji tekstowej, zgodnie z zapotrzebowaniem na konkretne tytuły, zgłaszanym przez niepełnosprawnych studentów UW. Materiały przygotowywane są przez wolontariuszy, werbowanych do pracy przez ogłoszenia. BKC pozyskuje również materiały elektroniczne bezpośrednio od wydawnictw i udostępniania je osobom z dysfunkcją narządu wzroku. Do tworzenia zbiorów BKC wykorzystywany jest system Libra, który umożliwia tworzenie książki w formacie audio z zachowaniem jej oryginalnej struktury - strony, rozdziały, podrozdziały i przypisy są indeksowane, co umożliwia czytelnikowi szybką nawigację po nagranej książce. Zespół BKC planuje przejście na najbardziej popularny w tej chwili system tego typu o nazwie DAISY. Przygotowanie książki w formacie tekstowym polega na uzyskaniu jej w tym formacie bezpośrednio od wydawnictwa lub na samodzielnym jej zeskanowaniu, a następnie poprawieniu. Czytelnik może korzystać z niej przy pomocy programu do odczytu ekranu i syntezatora mowy. Książki te nie posiadają struktury nawigacyjnej⁴³.

Instytut Informatyki Akademii Podlaskiej we współpracy z tamtejszą Biblioteką Główną, opracował autorski program E-czytelnik@. Powstał on z myślą o osobach niepełnosprawnych z ograniczonymi możliwościami czytania wydawnictw drukowanych. Aplikacja umożliwia gromadzenie publikacji na nośnikach cyfrowych i udostępnianie ich za pośrednictwem Internetu. Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej współpracuje też z Fundacją Klucz⁴⁴, dzięki czemu czytelnicy niepełnosprawni mogą dodatkowo korzystać z kolekcji książek multimedialnych w standardzie DAISY, przekazywanych przez Fundację na rzecz biblioteki⁴⁵.

Do ciekawych inicjatyw należy pomysł BUW, w której budynku obok szatni jedno pomieszczenie przeznaczono na pokój pierwszej pomocy sanitarnej, dla osób, których stan zdrowia wymaga wykonywania zabiegów. Interesujące rozwiązania odnośnie organizacji obsługi bibliotecznej osób niepełnosprawnych możemy też znaleźć we wspomnianym wcześniej dokumencie *Access for library users with disabilities*. Jego autorzy zwracają uwagę na potrzebę poszanowania prywatności czytelników niepełnosprawnych. W kontekście usług bibliotecznych należy rozumieć to jako obsługę zorganizowaną w taki sposób, aby pracownicy biblioteki wiedzieli z jakich udogodnień czytelnik ma prawo korzystać, bez zadawania krępujących pytań. Taki komfort zapewniają np. specjalne karty, na których poza standardowymi informacjami znajduje się adnotacja o rodzaju niepełnosprawności i usługach jakie w związku z nią przysługują użytkownikowi.

⁴³ <http://www.bkc.uw.edu.pl> [7.04.2010]

⁴⁴ Fundacja Klucz powstała w 2005 roku, w celu wspierania edukacji i czytelnictwa osób niewidomych i słabowidzących, poprzez wprowadzenie na rynek polski książek wydawanych w standardzie DAISY

⁴⁵ <http://www.bg.ap.siedlce.pl/Eczyt/index1.htm> [9.04.2010]

Podsumowanie

Czerpiąc z doświadczeń krajów, które mają o wiele dłuższą tradycję pracy z czytelnikiem niepełnosprawnym, jak USA, czy Wielka Brytania, można by się pokusić o stworzenie listy najistotniejszych zaleceń odnośnie obsługi tej grupy użytkowników, ujętych w następujących punktach:

1. Zapewnienie fizycznego dostępu do budynku
2. Zapewnienie dostępności do wszystkich pomieszczeń wewnątrz budynku
3. Ułatwienie i podniesienie komfortu w poruszaniu się po budynku
4. Zagwarantowanie obsługi przez świadomy, kompetentny i tolerancyjny personel, przede wszystkim biblioteczny, ale też z uwzględnieniem innych pracowników – szatnia, ochrona. Wyodrębnienie z personelu biblioteki osób odpowiedzialnych za rozwój usług kierowanych do osób niepełnosprawnych
5. Zagwarantowanie użytkownikom niepełnosprawnym dostępu do informacji i usług na równi z innymi użytkownikami - dostarczanie informacji w formatach alternatywnych, np. książka mówiona, elektroniczna, audio, przystosowanie i oprzyrządowanie stanowisk pracy
6. Profesjonalizacja oferowanych usług w oparciu o współpracę służb bibliotecznych z jednostkami działającymi na rzecz obsługi osób niepełnosprawnych - np. Biuro ds. Osób Niepełnosprawnych UW, Centrum Niewidomych i Niedowidzących UW, Fundacja Integracja
7. Informowanie niepełnosprawnych użytkowników o dedykowanych im usługach i materiałach – wycieczki, szkolenia grupowe lub indywidualne
8. Dostosowanie serwisów www do możliwości percepcyjnych niepełnosprawnych grup użytkowników
9. Planowanie nowych usług z uwzględnieniem ich dostępności dla wszystkich grup użytkowników⁴⁶

Mimo braku polskich aktów prawnych, które w sposób bezpośredni nakładałyby na biblioteki obowiązek obsługi użytkownika niepełnosprawnego, wybrane biblioteki podejmują trud wcielania w życie wielu z ww. zaleceń. Ich realizacja jest trudna ze względu na brak krajowych standardów w tym zakresie i koszty związane chociażby z dostosowaniem budynków do wymogów architektonicznych czy wyposażeniem stanowisk komputerowych. W przypadku nowopowstających obiektów, wymogi prawa budowlanego pod kątem zapewnienia dostępu do nich osobom niepełnosprawnym są w większości spełniane, a nakłady finansowe z tym związane „rozmywają” się w całkowitych kosztach inwestycji. O wiele trudniej dokonać dostosowania budynków już istniejących, zarówno ze względu na wysokie koszty

⁴⁶ Małgorzata F e d o r o w i c z : *Studenci z niepełnosprawnościami jako pełnoprawni użytkownicy Bibliotek szkół wyższych – doświadczenia zagraniczne i krajowe*. W: Fedorowicz Małgorzata, Kruszewski Tomasz: *Biblioterapia. Z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki*. Toruń 2005 s. 71-78

jak i konieczność przeprowadzenia prac budowlanych w ich obecnej infrastrukturze, bez zaburzania płynności procesów związanych z codziennym funkcjonowaniem instytucji. Problemem jest też z pewnością odpowiednie przygotowanie personelu bibliotecznego, nie tylko w zakresie uświadomienia specyfiki obsługi bibliotecznego czytelników z różnymi dysfunkcjami, czy działania specjalistycznego sprzętu, ale też w aspekcie przełamania bariery w myśleniu o niepełnosprawnych czytelnikach. W przypadku bibliotek medycznych dużym dylematem może być uzyskanie zgody na wydatkowanie funduszy dla grupy odbiorców, którzy być może nadal nie będą stanowić zbyt dużego odsetka wśród naszych użytkowników, chociażby dlatego, że nie zasilą grupy studentów, tak jak w przypadku BUW, czy Akademii Podlaskiej.

Celem niniejszej pracy nie jest znalezienie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o konieczność umożliwienia dostępu do naszych usług czytelnikom dysfunkcyjnym, a jedynie przybliżenie pomijanej dotychczas na forum bibliotek medycznych tematyki. Konferencja poświęcona dyskusji nad modelem własnościowym i otwartym naszych bibliotek, wydaje się być miejscem właściwym na poruszenie problematyki użytkowników, dla których póki co nasze zbiory i usługi nie są w pełni dostępne.

Bibliografia

- C z a r n e c k a Agnieszka: *Czytelnik niewidomy u progu XXI wieku na terenie Warszawy. Biul. Gł. Bibl. Lek.* 2002 R. 48 nr 366 s.33-53
- D z i a k Joanna: *Dostępność bibliotek akademickich dla użytkowników niepełnosprawnych w kontekście inicjatyw Unii Europejskiej na rzecz tworzenia Europy bez barier.* bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/dziak.pdf [6.03.2010]
- F e d o r o w i c z Małgorzata, K r u s z e w s k i Tomasz: *Biblioterapia. Z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki.* Toruń 2005
- F e d o r o w i c z Małgorzata, K r u s z e w s k i Tomasz: *Biblioterapia. Z zagadnień pomocy niepełnosprawnym użytkownikom książki.* Toruń 2007 T. 2
- S t a c h o w s k a - M u s i a ł Ewa, C z a j k o w s k i Franciszek: *Biblioteka otwarta dla czytelników niepełnosprawnych: materiały z konferencji Grudziądz 2001 - Warszawa 2002*, Warszawa 2002
- C o h e n Judy: *Praktyczny poradnik savoir-vivre wobec osób niepełnosprawnych.* <http://www.gdansk.pl/niepelnospawni,1048,10261.html> [7.04.2010]
- Z i e l a k Anna: *Niepełnosprawni w świecie Internetu.* Warszawa 2005

Mgr Dawid Śleziak
Wrocław - AM

POSTRZEGANIE ROLI BIBLIOTEKI NAUKOWEJ PRZEZ POLSKICH I ZAGRANICZNYCH STUDENTÓW NA PODSTAWIE BIBLIOTEKI MEDYCZNEJ WE WROCŁAWIU

Problem postrzegania roli biblioteki naukowej przez polskich i zagranicznych studentów to temat bardzo interesujący, gdyż z usług Biblioteki AM we Wrocławiu korzysta wielu studiujących tu obcokrajowców. W związku z tym musi ona sprostać wymaganiom i oczekiwaniom użytkowników pochodzących z różnych krajów europejskich czy też innych kontynentów. Ze względu na pochodzenie narodowe, kulturowe, wyznanie, język idzie w parze odmienne postrzeganie otaczającego nas świata. Przeprowadzone badania ankietowe dały odpowiedź na pytania, czy istnieją istotne różnice w postrzeganiu i ocenie biblioteki przez polskich i zagranicznych studentów oraz jaką rolę pełni Biblioteka w procesie adaptacji studentów zagranicznych do funkcjonowania na polskiej uczelni.

Biblioteki naukowe uczelni wyższych pełnią różnorodne funkcje w środowisku. Oprócz zapewnienia szerokiemu kręgowi odbiorców dostępu do informacji i wiedzy, także jako instytucje kultury, wnoszą aktywny wkład w rozwój życia kulturalnego społeczeństwa¹. Jako instytucja publiczna biblioteka jest miejscem, w którym można spędzać wolny czas bez ponoszenia dodatkowych kosztów.

Raczej żadna biblioteka - zwłaszcza naukowa - nie ma jednolitej grupy czytelników, ale każda powinna dążyć do zaspokojenia potrzeb wszystkich grup społecznych, które chcą korzystać z jej usług. W ogólnodostępnej organizacji, jaką jest biblioteka, nikt nie powinien czuć się dyskryminowany czy gorzej traktowany². Bibliotekarze powinni być uwrażliwieni na różnice międzykulturowe oraz chętni do współpracy i pomocy. Dzięki temu możliwe będzie lepsze zrozumienie potrzeb i oczekiwań czytelników.

Badaniem objęto 80 osób – 40 studentów polskich oraz 40 obcokrajowców. Kwestionariusz dla studentów zagranicznych został przetłumaczony przez „native speaker’a” na język angielski. Formularze były udostępnione w Czytelni Ogólnej, odwiedzanej przez najliczniejszą grupę studentów. O wypełnienie ankiet prosiłem osobiście lub za pośrednictwem dyżurującego bibliotekarza.

¹ *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Działania i codzienność*/pod red. Haliny Galińskiej, Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej, Poznań 2005

² Barbara B u d z y Ń s k a : Działalność kulturalna bibliotek publicznych. *Poradnik Bibliotekarza* 2006 nr 1

Obcokrajowcy objęci badaniem kształcą się w Akademii Medycznej na Wydziale English Division. Oddział ten powstał w lutym 2003 roku i kształci studentów zagranicznych w ramach Wydziału Lekarskiego oraz Lekarsko-Stomatologicznego. W ciągu ostatnich lat nastąpił jego dynamiczny rozwój, a studenci English Division to przede wszystkim obywatele: Szwecji, Norwegii, Niemiec, Stanów Zjednoczonych Ameryki i Kanady ³.

W badaniach wykorzystano ankietę, jako standardową technikę otrzymywania informacji w procesie wzajemnego komunikowania się, w której wymiana informacji następuje w formie pisemnej. Obecność ankietera podczas wypełniania jej przez respondenta jest zbędna ⁴.

Kwestionariusz ankiety zawierał następujące dane:

- instrukcję wypełnienia ankiety,
- cel przeprowadzenia badania,
- zapewnienie o anonimowości,
- wybrane dane osobowe respondenta (zawarte w metryczce),
- 14 pytań zamkniętych z możliwością zaznaczenia jednej odpowiedzi,
- 2 pytania półotwarte, w których respondent może zaznaczyć więcej niż jedna odpowiedź i/lub dodatkowo napisać swoją opinię,
- 4 pytania filtrujące,
- 3 pytania otwarte.

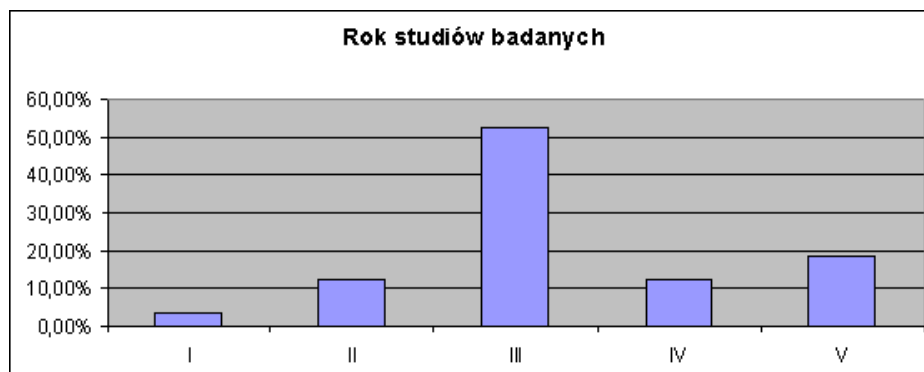
Na początku listopada 2009 r. przeprowadzono badania wśród studentów zagranicznych. Ankietowanie obcokrajowców zakończono po uzyskaniu 40 odpowiedzi, ponieważ taka stała grupa zagranicznych studentów korzystała w tym czasie z Czytelni Ogólnej. Następnie przebadano taką samą liczbę studentów polskich.

Spośród badanych obcokrajowców zdecydowanie najliczniejsza jest grupa szwedzka -14 osób, co piątą badaną osobą są studenci pochodzenia niemieckiego - 8 osób. Kolejne grupy narodowościowe są już mniej liczne: Kanadyjczycy - 5 osób, pochodzenia kongijskiego – 4 osoby, Kameruńczycy – 3 osoby, Hiszpanie i Włosi po dwie oraz narodowości szwedzko-irańskiej - jedna osoba.

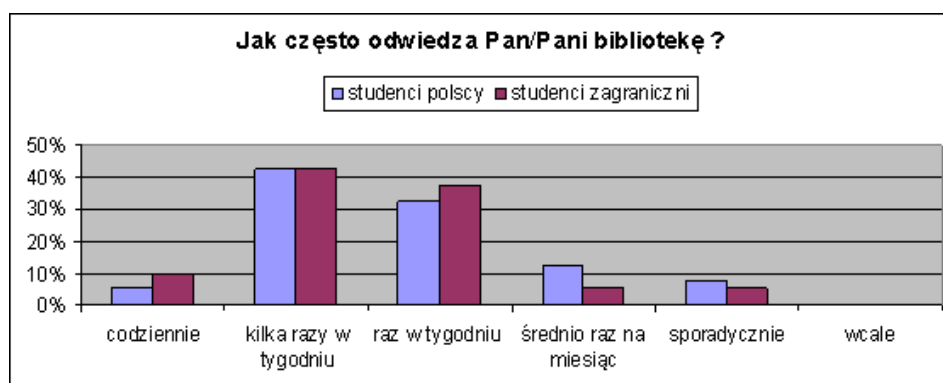
Poniżej zaprezentuję i omówię najbardziej interesujące - z punktu widzenia tematu referatu - wyniki badań.

³ *Informator Akademii Medycznej im. Piastów Śląskich we Wrocławiu 2005-2008*. Wrocław 2007

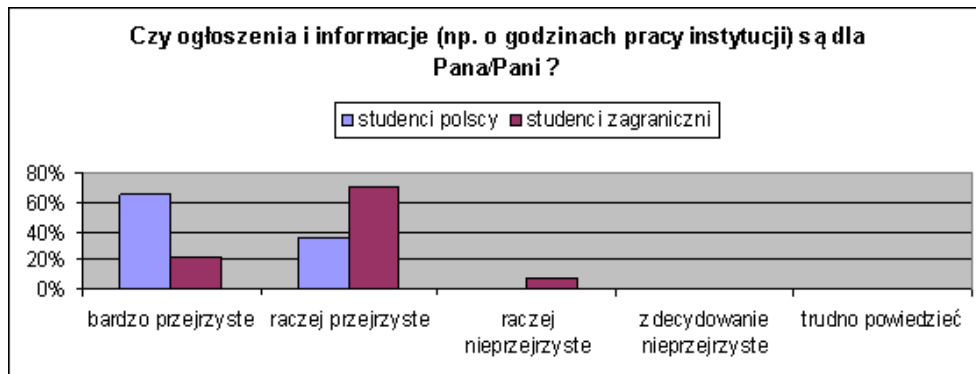
⁴ Ryszard Adam P o d g ó r s k i : *Metodologia badań socjologicznych. Kompendium wiedzy metodologicznej dla studentów*. Bydgoszcz-Olsztyn 2007

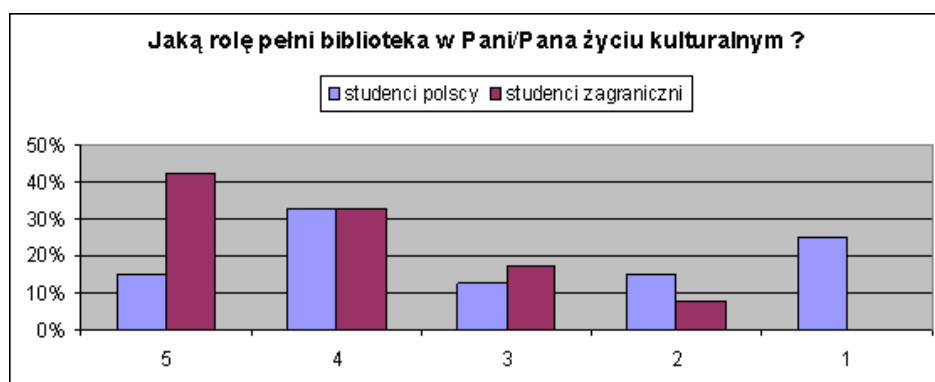
Spośród badanej grupy studenci III roku są bardziej liczni niż studenci z czterech pozostałych lat. Stanowią oni 52,5 % ogółu badanych. Kolejną grupą są osoby kształcące się na V roku, których jest 18,75 %. Taki sam odsetek przypada na studentów II i IV roku - po 12,5 %. Zaledwie trzech ankietowanych studentów kształci się na I roku.

Ogólnie można powiedzieć, że dwie badane grupy bardzo niewiele różnią się pod względem uczęszczania do biblioteki. 42,5 %, zarówno polskich jak i zagranicznych studentów, odwiedza bibliotekę średnio kilka razy w tygodniu. Kolejną bardzo liczną grupą stanowią osoby, które odwiedzają bibliotekę średnio raz w tygodniu. Należy do niej 32,5 % respondentów polskich i o 5 % więcej ankietowanych obcokrajowców. Średnio raz na miesiąc oraz sporadycznie do biblioteki chodzi 20 % Polaków i 10 % cudzoziemców. Dwoje obcokrajowców i czworo studentów polskich deklaruje, że do biblioteki chodzi codziennie.

Badanie wykazało, że dla 65 % Polaków ogłoszenia i informacje są bardzo przejrzyste, dla 35 % raczej przejrzyste. Dla 22,5 % studentów zagranicznych są bardzo przejrzyste, natomiast raczej przejrzyste dla 70 % badanych. Trudności z ich odnalezieniem ma troje obcokrajowców, którzy twierdzą że ogłoszenia i informacje są dla nich raczej nieprzejrzyste.

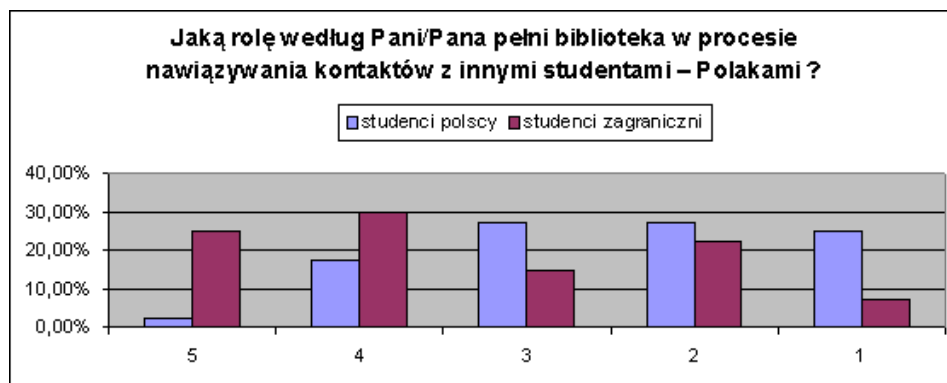

Przy tym pytaniu respondenci mieli wybór spośród następujących odpowiedzi 5 (zdecydowanie istotną), 4 (istotną), 3 (obojętną), 2 (raczej nieistotną), 1 (nieistotną).

Zdecydowana większość, bo aż 75 % ankietowanych obcokrajowców, wybierając odpowiedź 5 lub 4 uznała, że rola biblioteki jest bardzo istotna bądź istotna. 17,5 % z nich, zaznaczając odpowiedź 3 uznała, że rola ta nie jest ani istotna ani nieistotna. Troje studentów zagranicznych wybierając odpowiedź 2 jest zdania, że rola biblioteki w tej kwestii jest raczej nieistotna.

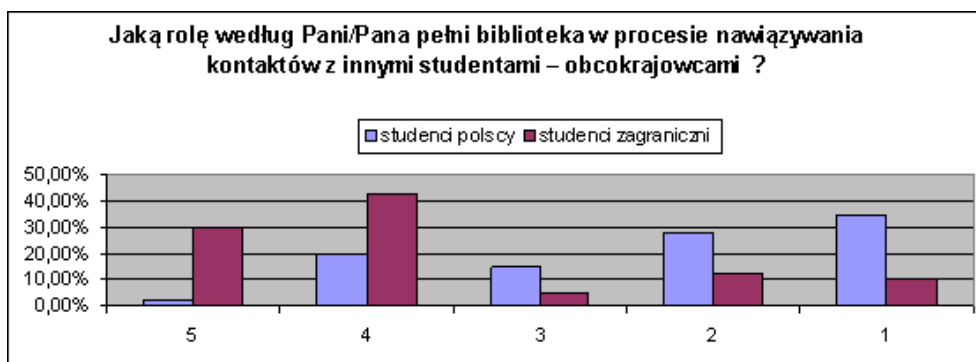
Dla respondentów z Polski rola biblioteki w życiu kulturalnym nie jest tak istotna, jak dla studentów zagranicznych. Niecała połowa, bo 45 % uznała, że rola ta jest bardzo istotna bądź istotna. 40 % zaznaczając odpowiedź 1 lub 2 stwierdziło, że rola

jest nieistotna lub raczej nieistotna. 12,5 % określiło, że rola nie jest ani istotna, ani nieistotna.

Przy tym pytaniu respondenci mieli wybór spośród następujących odpowiedzi 5 (zdecydowanie istotną), 4 (istotną), 3 (obojętną), 2 (raczej nieistotną), 1 (nieistotną).

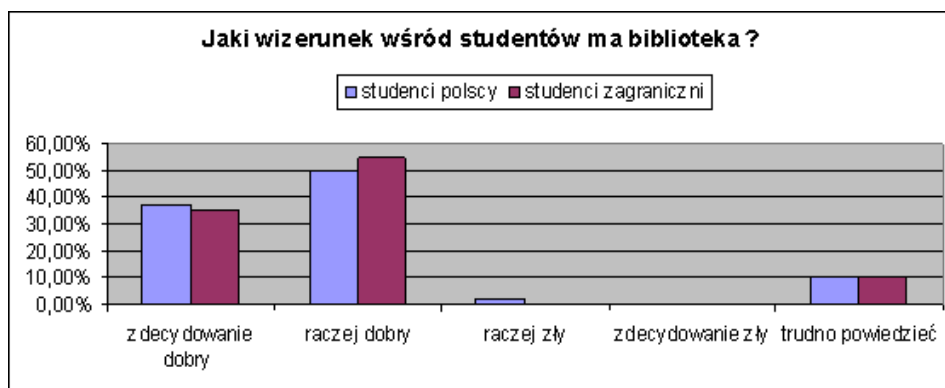
Porównując odpowiedzi dwóch grup, również w odpowiedziach na to pytanie widzimy dysproporcje w wyborach. Nieco ponad połowę, bo 55 % cudzoziemców wybierając odpowiedź 5 lub 4 uznało, że znaczenie biblioteki w tej kwestii jest bardzo istotne lub istotne. Mniej więcej tyle samo, bo 52,5 % Polaków, zaznaczając odpowiedź 1 lub 2, jest przeciwnego zdania. Sądzą oni, że rola biblioteki jest tutaj nieistotna bądź raczej nieistotna. Natomiast co piąty student polski zakreślając 5 lub 4 jest zdania, że rola ta jest bardzo istotna lub istotna. Odpowiedź 1 lub 2 zakreśliło 30 % studentów zagranicznych uznając pozycję biblioteki w tej kwestii za raczej nieistotną lub nieistotną. 27,5 % Polaków oraz 15 % obcokrajowców zaznaczyło trzecią odpowiedź. Dla nich rola biblioteki w tym procesie jest obojętna.

Przy tym pytaniu respondenci mieli wybór odpowiedzi, jak przy dwóch wcześniejszych. Analizując powyższy wykres wyraźnie widzimy znaczne różnice

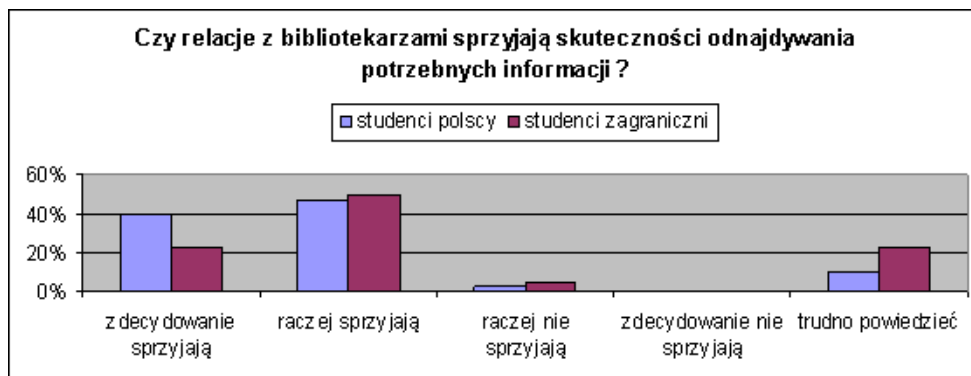
w wyborach dwóch badanych grup. 72,5 % obcokrajowców deklaruje, że rola biblioteki w tej materii jest bardzo istotna lub istotna. Przeciwnego zdania w tej samej grupie jest 22,5 % studentów. Odpowiedzi respondentów polskich są prawie dokładnie przeciwieństwem wyborów obcokrajowców. 62,5 % z nich twierdzi, że znaczenie biblioteki w tej kwestii jest nieistotne lub raczej nieistotne. Odmiennego zdania jest 22,5 %. 5 % cudzoziemców i 15 % Polaków stwierdziło, że rola biblioteki w tej sprawie jest obojętna.

„Czynniki, które decydują o wizerunku danej biblioteki można podzielić na trzy zasadnicze grupy, które dotyczą tego, co oferujemy, jak oferujemy i warunków w jakich to się odbywa. W zależności od tego może powstać uczucie sympatii, obojętności, agresji czy awersji środowiska w stosunku do biblioteki”⁵. Biblioteki podobnie jak inne instytucje kulturalne powinny zabiegać o jak największą liczbę „klientów”.

Jaki wizerunek wśród studentów ma biblioteka? Zdecydowanie dobry bądź raczej dobry. Są to deklaracje zdecydowanej większości ankietowanych. 87,5 % Polaków i 90 % cudzoziemców opowiada się za takimi opiniami. Przeciwnego zdania jest tylko jeden student polski, który uważa, że wizerunek biblioteki wśród studentów jest raczej zły. Po 10 %, zarówno z pierwszej jak i drugiej badanej grupy, zakresiło odpowiedź „trudno powiedzieć”.

⁵ Barbara B u d z y Ń s k a : Działalność kulturalna bibliotek publicznych. *Poradnik Bibliotekarza* 2006 nr 1

Zdecydowanie sprzyjają lub raczej sprzyjają - takie odpowiedzi padały w zdecydowanej większości. Zakreśliło je 87,5 % studentów polskich i 72,5 % studentów z zagranicy. Odmiennego zdania jest jeden student polski i dwóch cudzoziemców, którzy twierdzą, że relacje z bibliotekarzami raczej nie sprzyjają odnajdywaniu potrzebnych informacji. Odpowiedź „trudno powiedzieć” wybrało 10 % respondentów polskich i 22,5 % respondentów zagranicznych.

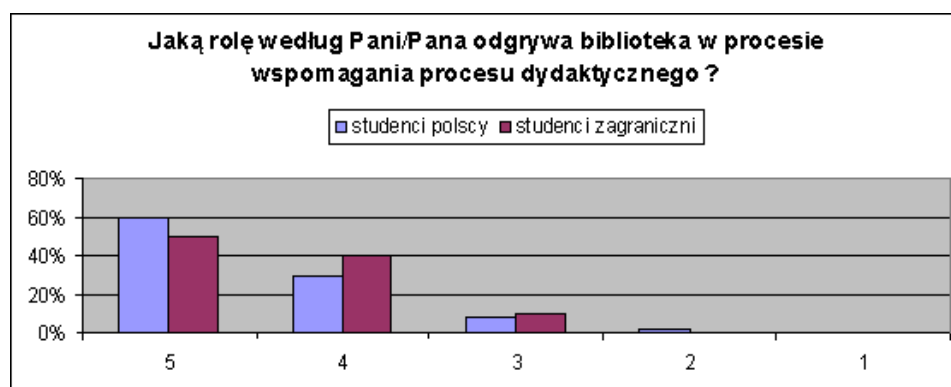
Udział biblioteki w komunikacji globalnej polega głównie na tworzeniu uporządkowanego dostępu do globalnych zasobów. Dostępu, który ma swój lokalny aspekt, np. profilowanie odpowiednich narzędzi pod kątem czytelników, których dana biblioteka obsługuje. Nieograniczone są natomiast możliwości uczestnictwa biblioteki w procesie komunikacji lokalnej⁶.

Biblioteka może uczestniczyć w tym procesie, ponieważ posiada fizyczną lokalizację. Mogą tutaj spotykać się ze sobą ludzie z różnych grup społecznych, w różnym wieku, o różnych wyznaniach i poglądach. Studenci z różnych państw świata, z różnych lat studiów czy też z różnych wydziałów mogą się ze sobą integrować, poznawać się nawzajem. Jest to możliwe dzięki bezpośredniemu kontaktowi. Często na zajęciach oraz w przerwach pomiędzy nimi jest zbyt mało czasu, żeby porozmawiać o bieżących sprawach akademickich. Natomiast w bibliotece, w atmosferze ciszy i spokoju, można swobodnie wymieniać informacje, rozwiązywać problemy, szukać informacji.

Biblioteka powinna przede wszystkim wspomagać proces dydaktyczny i pomagać w rozwoju zawodowym. To w jakim stopniu realizuje te zadania zależy od wielu czynników. Należy do nich zaliczyć m.in.: ilość posiadanego księgozbioru, jakość zatrudnionego personelu, godziny otwarcia placówki, atmosferę panującą w bibliotece, warunki w jakich czytelnik się uczy, ilość stanowisk komputerowych

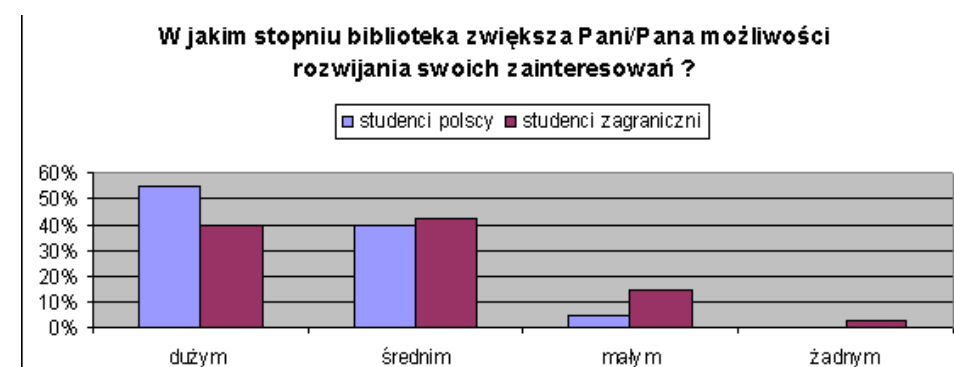
⁶ Aleksander Radwański: Biblioteki w nowoczesnym społeczeństwie. *Bibliotekarz* 2007 nr 11 s. 6

itp. Im te parametry będą korzystniejsze dla użytkowników, tym częściej i więcej będzie ich przychodzić. Dzięki temu funkcja edukacyjna i oświatowa będzie lepiej realizowana.

Przy tym pytaniu respondenci mieli pięciostopniową skalę odpowiedzi: zdecydowanie istotna, istotna, obojętna, raczej nieistotna, nieistotna. Przeprowadzone wyniki badań jednoznacznie pokazują, że rola biblioteki w tej kwestii jest bardzo istotna bądź istotna dla zdecydowanej większości respondentów z obydwu grup. 90 % zarówno studentów polskich, jak i zagranicznych tak właśnie uważa. Tylko jeden student polski uważa, że rola biblioteki jest raczej nieistotna. Czterech obcokrajowców i trzech Polaków twierdzi, że znaczenie biblioteki w procesie wspomagania procesu dydaktycznego jest obojętne.

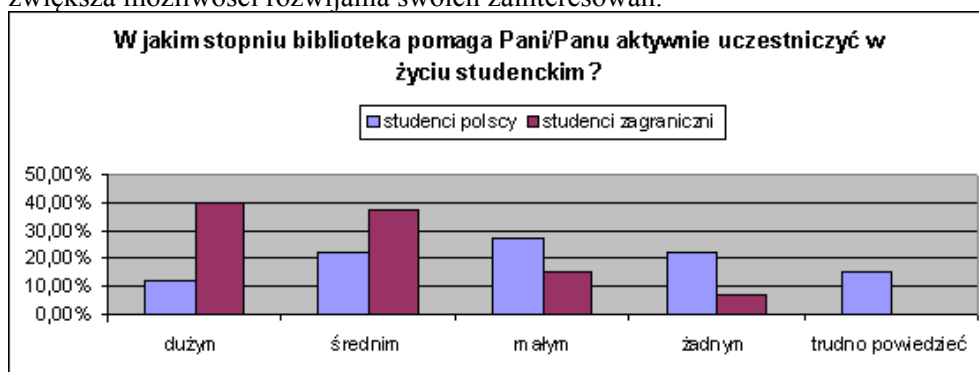
Przez korzystanie z usług bibliotek wyrównują się szanse udziału w życiu społecznym i gospodarczym. Poprzez powszechną konieczność i możliwość ciągłego kształcenia – aktywnie uczestniczymy we współtworzeniu społeczeństwa wiedzy⁷. Ponadto uczymy się wykorzystywać i przetwarzać wiedzę oraz zgromadzone informacje.

⁷ Maciej W e r y c h o : Dostęp do informacji w społeczeństwie wiedzy. *Poradnik Bibliotekarza* 2006 nr 06.

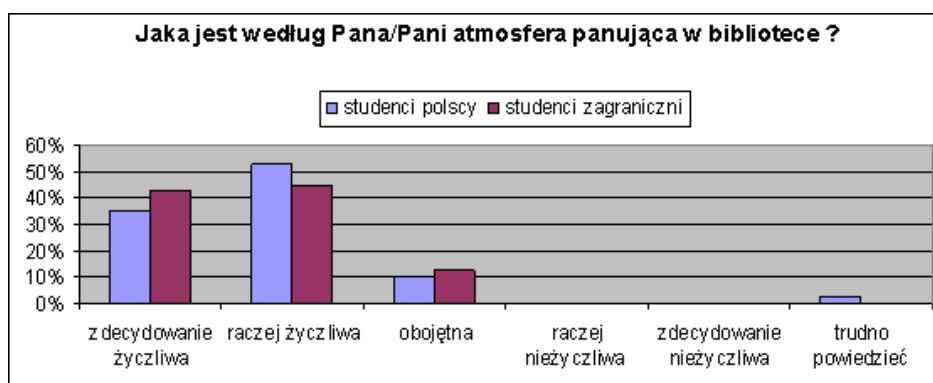
Uczęszczając do bibliotek możemy zwiększać możliwości samorealizacji, rozwijać swoje zainteresowania, stać się bardziej mobilnym, otwartym czy tolerancyjnym.

Badanie wykazało, że dla ponad połowy polskich respondentów (55 %) i dla 40 % zagranicznych, biblioteka w dużym stopniu zwiększa możliwości rozwijania swoich zainteresowań. Odpowiedź, że w stopniu średnim zaznaczyło 40 % Polaków i 42,5 % obcokrajowców. Dla 15 % respondentów zagranicznych i dla 5 % polskich stopień ten jest mały. Jeden student zagraniczny uznał, że biblioteka w żadnym stopniu nie zwiększa możliwości rozwijania swoich zainteresowań.

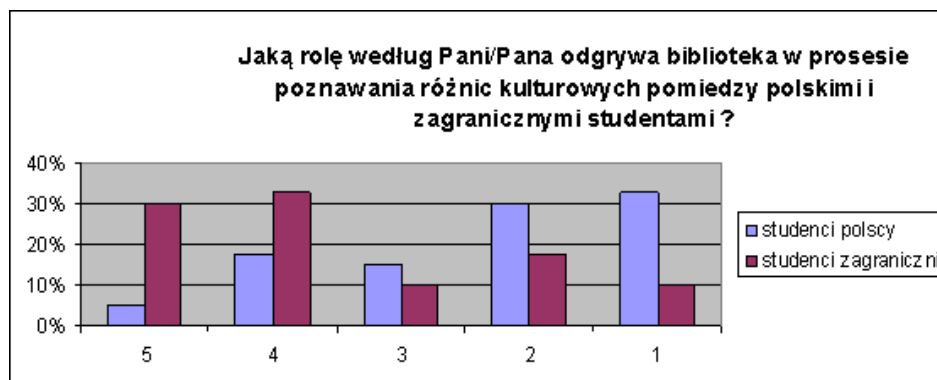

Wyniki badań zobrazowane na wykresie wyraźnie pokazują, że studentom zagranicznym biblioteka pomaga aktywnie uczestniczyć w życiu studenckim w stopniu dużym - 40 %, w stopniu średnim - 37,5 %, a w małym 15 % badanych. Trzy osoby deklarują, że w żadnym stopniu biblioteka im w tym nie pomaga.

Odpowiedzi ankietowanych Polaków są dużo bardziej zbliżone do siebie. Żadna z odpowiedzi nie uzyskała nawet 1/3 wyborów. Stopień duży zaznaczyło 12,5 %, średni – 22,5 %, mały – 27,5 %, żaden – 22,5 % badanych. Odpowiedź „trudno powiedzieć” zakreśliło 15 % ankietowanych studentów polskich.

Z powyższego grafu wynika, że dla zdecydowanej większości polskich (87,5 %) i zagranicznych (87,5 %) respondentów atmosfera panująca w bibliotece jest zdecydowanie lub raczej życzliwa. Nikt nie udzielił na to pytanie odpowiedzi negatywnej. Jedynie dla 10 % Polaków i 12,5 % obcokrajowców atmosfera ta jest obojętna, a jeden student z Polski zakreslił odpowiedź: trudno powiedzieć.

Przy tym pytaniu respondenci mieli wybór spośród następujących odpowiedzi: 5 (zdecydowanie istotną), 4 (istotną), 3 (obojętną), 2 (raczej nieistotną), 1 (nieistotną).

Widzimy tutaj bardzo duże różnice w odpowiedziach dwóch grup. 62,5 % respondentów zagranicznych deklaruje, wybierając odpowiedź 5 lub 4, że rola ta jest bardzo istotna bądź istotna. Dokładnie tyle samo ankietowanych Polaków, zaznaczając odpowiedź 1 lub 2 dokonało wyboru - nieistotna lub raczej nieistotna. 27,5 % obcokrajowców uznało, że rola biblioteki jest nieistotna lub raczej nieistotna. Z kolei o 5 % mniej badanych Polaków stwierdziło (odpowiedź 4 lub 5), że rola ta jest raczej istotna lub istotna. 10 % studentów zagranicznych i 15 % studentów polskich wybrało trzecią opcję - ani istotna ani nieistotna.

Z pozostałych zagadnień poruszanych w ankiecie warto zwrócić uwagę, ze względu na znaczne rozbieżności w odpowiedziach, na pytanie o przyczyny korzystania z usług biblioteki. Było to pytanie wielokrotnego wyboru, na które odpowiedzi udzielili wszyscy ankietowani:

- a) nie stać mnie na zakup własnych książek, czasopism,
- b) mogę uzyskać potrzebną pomoc,
- c) mogę uzyskać materiały niezbędne do nauki,
- d) stwarza dogodne warunki do nauki,
- e) mogę tu poznać wielu ciekawych ludzi,
- f) inne.

Wśród obcokrajowców najczęściej wybieraną odpowiedzią (57,5 %) była odpowiedź c - *mogę uzyskać materiały niezbędne do nauki* oraz e (52,5 %) - *mogę*

tu poznać wielu ciekawych ludzi. Najmniej respondentów zagranicznych zaznaczyło odpowiedź a - *nie stać mnie na zakup własnych książek, czasopism.*

Natomiast polscy studenci najczęściej wybierali odpowiedź a (55 %) - *nie stać mnie na zakup własnych książek, czasopism*, a najrzadziej odpowiedź e (10 %) - *mogę tu poznać wielu ciekawych ludzi.*

Chcąc wyciągnąć wnioski z przedstawionych wyników badań, należy powiedzieć że:

- ✓ 80 % polskich i zagranicznych studentów objętych badaniem uczęszcza do biblioteki bardzo regularnie – raz lub kilka razy w tygodniu,
- ✓ ogłoszenia i informacje zamieszczone w bibliotece oraz widniejące na stronie internetowej są dla studentów przejrzyste,
- ✓ atmosfera panująca w bibliotece jest w oczach studentów zdecydowanie życzliwa lub raczej życzliwa (dla prawie 90 % respondentów),
- ✓ zarówno studenci polscy, jak i zagraniczni, w zdecydowanej większości (90 %) uważają, że wizerunek biblioteki jest bardzo pozytywny,
- ✓ dla 75 % obcokrajowców i zdecydowanie mniej, bo dla 45 % Polaków rola, jaką biblioteka odgrywa w życiu kulturalnym jest zdecydowanie istotna lub istotna,
- ✓ biblioteka pomaga rozwijać zainteresowania w stopniu dużym i średnim zdecydowanej większości respondentów,
- ✓ istotniejszą rolę w procesie poznawania różnic kulturowych pomiędzy polskimi i zagranicznymi studentami biblioteka pełni w deklaracjach obcokrajowców,
- ✓ studentom zagranicznym biblioteka bardziej pomaga w aktywnym uczestnictwie w życiu studenckim niż studentom polskim,
- ✓ dla zagranicznych studentów biblioteka pełni ważniejszą rolę w procesie nawiązywania kontaktów z innymi studentami niż dla studentów polskich,
- ✓ studenci zagraniczni uczęszczają do Biblioteki głównie dlatego, że mogą uzyskać materiały niezbędne do nauki oraz poznają tutaj wielu ciekawych ludzi, natomiast studenci polscy korzystają z usług instytucji przede wszystkim z powodu braku środków finansowych na zakup własnych książek.

Biorąc pod uwagę warunki lokalowe, w jakich działa Biblioteka Akademii Medycznej we Wrocławiu, tj.: małą liczbę miejsc w czytelnich, brak zaplecza socjalnego dla studentów, brak poza miejscami przeznaczonymi na naukę przestrzeni dającej możliwość integracji i spotkań, należy uznać uzyskane odpowiedzi za zaskakująco pozytywne. Postrzeganie naszej Biblioteki świadczy o panującej tu atmosferze i podejściu do czytelnika, co niewątpliwie miało wpływ na udzielane odpowiedzi. Odwiedzający nas studenci czują się tu dobrze, a Biblioteka spełnia w większości ich oczekiwania i wymagania.

Dr Maria Kordas
Wrocław - AM

**WSPÓŁPRACA BIBLIOTEK MEDYCZNYCH ZE ŚRODOWISKIEM
NAUKOWYM UCZELNI. STAN OBECNY ORAZ POTRZEBY,
OCZEKIWANIA I MOŻLIWOŚCI
USPRAWNIENIA KOMUNIKACJI MIĘDZY NIMI**

Współpraca bibliotek medycznych ze środowiskiem naukowym i władzami uczelni jest niezbędna i oczywista w różnych aspektach pracy bibliotek, np. gromadzeniu, udostępnianiu, bibliografii, bibliometrii, informacji naukowej, itd. Taka współpraca funkcjonuje. Natomiast wydaje się zasadnym postawienie pytań:

1/ czy jest ona satysfakcjonująca dla stron i wyczerpująco zaspokaja potrzeby użytkowników oraz bibliotekarzy?

2/ jakie są potrzeby, oczekiwania i możliwości usprawnienia komunikacji między użytkownikami i bibliotekarzami.

W celu uzyskania odpowiedzi na te pytania opracowano dwa formularze ankiety; jeden dla bibliotekarzy bibliotek medycznych w kraju, a drugi – dla użytkowników tych bibliotek. Istotny wkład merytoryczny w sformułowanie pytań obu ankiet wniosły konsultacje z dyrekcją Biblioteki Akademii Medycznej we Wrocławiu: mgr Renatą Sławińską i mgr Teresą Trzcianowską-Grzywacz. Ankiety wraz z pismem przewodnim rozesłano drogą elektroniczną, respondenci również odpowiadali tą drogą.

Formularz ankiety „**Współpraca bibliotek medycznych ze środowiskiem naukowym uczelni**”, który zawierał łącznie 15 pytań otwartych i zamkniętych jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru, był adresowany do dyrektorów bibliotek uczelni i instytutów medycznych oraz do Głównej Biblioteki Lekarskiej i jej oddziałów. W sumie wysłano 41 ankiet, a wypełnionych otrzymano 23 (11 z bibliotek uczelnianych i 12 – z instytutowych). Poniżej przedstawiono pytania ankiety oraz uzyskane odpowiedzi.

1. Jak często biblioteka konsultuje plany zakupu książek, czasopism i innych zbiorów ze środowiskiem naukowym uczelni (władzami, jednostkami i pracownikami) ?

W ogóle nie konsultuje: **4,35 %**

Sporadycznie: **26,09 %**

Raz w roku: **0,0 %**

Dwa razy w roku: **0,0 %**

Systematycznie: **60,87 %**

30,44 % respondentów opisało stosowane przez nich formy współpracy:

- [1] 1. E-maile z listami tytułów publikacji i informacjami o atrakcyjnej sprzedaży, promocjach wysyłane do pracowników naukowych itp. 2. Wystawy książek zagranicznych 3. Rozmowy z pracownikami zainteresowanymi zakupem 4. Konsultacja z prorektorem ds. nauki w kwestii ustalenia ostatecznej listy tytułów książek i czasopism przedstawianej do procedury przetargowej.
 - [2] Częstotliwość konsultacji zależna jest od potrzeb. Formy współpracy: kontakt mailowy, telefoniczny, pozyskiwanie opinii stałych użytkowników, przekazywanie zainteresowanym pracownikom naukowym informacji o nowościach, zbieranie dezyderatów.
 - [3] Formularz zgłaszania zakupu na stronie biblioteki, pisma i maile do pracowników/kierowników/władz z informacjami o źródłach, zaproszenia do przesyłania opinii po testach, organizacja prezentacji nowych źródeł.
 - [4] Spotkania z władzami uczelni: prorektorem ds. nauki oraz dziekanami wydziałów podczas których wyrażane są potrzeby i oczekiwania oraz możliwości finansowe. Na bieżąco przyjmowane są pisemne zamówienia od pracowników naukowych.
 - [5] Zakupu wydawnictw zwartych nie konsultuje, zakup czasopism konsultuje raz w roku.
 - [6] Konsultacje indywidualne z pracownikami naukowymi i studentami, - raz w roku konsultacje ze środowiskiem naukowym Uczelni dot. planowanych ograniczeń lub zmian w prenumeracie drukowanych czasopism - formularz online „zgłoś do zakupu książkę lub czasopismo” dostępny ze strony WWW Biblioteki
 - [7] Konsultacje w sprawie zakupu czasopism zagranicznych - przygotowywanie wykazu podręczników dostępnych na rynku na poszczególne kierunki studiów - przekazywanie ofert wydawniczych pracownikom PAM.
- 2. Czy użytkownik ma możliwość bieżącego zgłaszania propozycji zakupu książek, czasopism itd. on-line ze strony www biblioteki ?**
Tak: **56,53 %**
Nie: **39,14 %**
Planujemy zapewnić taką możliwość: **4,35 %**
Nie planujemy takiej możliwości, jest zbędna: **4,35 %**
- 3. Czy biblioteka współpracuje z nauczycielami akademickimi przy tworzeniu i aktualizacji wykazów podręczników ?**
Tak: **31,82 %**
Sporadycznie: **18,19 %**
Nie: **50,0 %**
- 4. Czy prowadząc selekcję księgozbioru biblioteka konsultuje decyzje z pracownikami naukowymi ?**

Tak: **43,48 %**
Sporadycznie: **26,09 %**
Nie: **30,44 %**

5. Z jakiego zakresu biblioteka prowadzi szkolenia dla użytkowników oraz jakie one mają charakter ?

W ogóle nie prowadzi: **17,4 %**
Medyczna informacja naukowa dla doktorantów (szkolenie fakultatywne): **8,7 %**
Medyczna informacja naukowa dla doktorantów (szkolenie obowiązkowe): **60,87 %**
Medyczna informacja naukowa dla grup pracowników („na żądanie”): **60,87 %**
Medyczna informacja naukowa dla indywidualnych pracowników („na żądanie”): **73,92 %**

6. W jakiej formie biblioteka prowadzi szkolenia dla użytkowników ?

On-line: **16,67 %**
Wykłady: **22,23 %**
Ćwiczenia: **27,78 %**
Wykłady i ćwiczenia: **50,0 %**
Wszystkie wymienione wyżej formy: **22,23 %**

7. Czy biblioteka współpracuje z pracownikami naukowymi przy opracowywaniu rzeczowym zbiorów ?

Tak: **13,05 %**
Sporadycznie: **26,09 %**
Nie: **60,87 %**

8. Czy biblioteka widzi potrzebę takiej współpracy, o której mówi p. 7 ?

Tak: **59,1 %**
Nie: **22,73 %**

45,46 % respondentów zgłosiło następujące uwagi/propozycje:

- [1] Bibliotekarze indeksujący potrzebują konsultacji z pracownikami naukowymi. Współpraca mogłaby przyjąć formę stałych konsultantów na uczelniach z różnych dziedzin medycyny, z którymi w razie wątpliwości (merytorycznych lub terminologicznych) można się skontaktować.
- [2] Biblioteka odczuwa potrzebę konsultacji, lecz pracownicy naukowci niechętnie znajdują czas do współpracy z biblioteką.
- [3] Nie wiem.
- [4] Propozycja każdorazowego kontaktu z autorem pracy doktorskiej i habilitacyjnej celem weryfikacji nadanych przez bibliotekarza haseł przedmiotowych MeSH.
- [5] Tak, w przypadku, gdyby dostępne źródła informacji medycznej nie dostarczyły potrzebnych informacji/wyjaśnienia wątpliwości.
- [6] W przyszłości biblioteka nie wyklucza potrzeby takiej współpracy.
- [7] W sytuacjach wątpliwych co do kwalifikacji konkretnych pozycji.

[8] Konsultacje merytoryczne specjalistów.

9. Czy system biblioteczny umożliwia bieżące monitorowanie nowości ?

Tak: **45,46 %**

Nie: **27,28 %**

Biblioteka zamieszcza na stronie www informacje o nowościach: **36,37 %**

Biblioteka nie zamieszcza na stronie www informacji o nowościach: **9,1 %**

10. Jakie raporty i sprawozdania bibliometryczne biblioteka przedstawia władzom uczelni ?

Treść odpowiedzi respondentów.

- [1] 1. Analiza dorobku naukowego według wydziałów i/lub jednostek za ostatni rok oraz w porównaniu do lat ubiegłych. 2. Wykaz publikacji z IF dla poszczególnych wydziałów. 3. Zestawienia dotyczące uzyskanych punktów IF i MNiSW przez samodzielnych pracowników naukowych poszczególnych wydziałów. 4. Zestawienia dotyczące uzyskanych punktów IF i MNiSW w różnych latach (rankingi) dla wydziałów i jednostek SUM. 5. Potwierdzenia dorobku naukowego indywidualnych pracowników naukowych. 6. Potwierdzenia cytowań dla pracowników indywidualnych oraz jednostek SUM.
- [2] Analiza dorobku indywidualna, ocena parametryczna.
- [3] Analizy bibliometryczne są wykonywane na potrzeby: - wewnętrzne Dziekanów i Władz Uczelni, - Centralnej Komisji ds. stopni i tytułów naukowych, - akredytacji i rankingów, - realizowanych w UJ-CM grantów badawczych, - jubileuszy poszczególnych jednostek organizacyjnych, - sprawozdawczości dla Ministerstwa Nauki i Ministerstwa Zdrowia.
- [4] Ankieta Jednostki, Ocena Parametryczna, roczne rankingi obejmujące cytowania, prace z IF, prace z punktacją MNiSzW, dane do Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów, różne dane na potrzeby władz uczelni.
- [5] Biblioteka: - opracowuje coroczne zestawienia punktacji publikacji pracowników Uczelni dla poszczególnych jednostek w ramach wydziałów (na potrzeby wewnętrznej oceny parametrycznej jednostek) i przedstawia je w Dziale Nauki, - opracowuje coroczne zestawienia publikacji pracowników Uczelni w ramach wydziałów na potrzeby oceny ministerialnej (ankieta OPI), które przekazuje do Działu Nauki, - opracowuje i przekazuje do Działu Nauki coroczną analizę cytowań publikacji pracowników Uczelni na potrzeby oceny ministerialnej (ankieta OPI), - przygotowuje coroczne zestawienia publikacji pracowników Uczelni o wskazanej wartości punktacji IF, które przekazuje do Działu Nauki, - przygotowuje analizy bibliometryczne dorobku naukowego osób aspirujących do stopnia doktora habilitowanego

lub tytułu profesora oraz do stanowiska profesora nadzwyczajnego, które przekazuje kandydatowi i do właściwego dziekanatu.

- [6] Indywidualne - na potrzeby ocen wewnętrznych, awansów, zatrudnienia, stypendiów naukowych, CK, na żądanie zbiorowe - dla jednostek i wydziałów - roczne, okresowe, na żądanie.
- [7] Nie dotyczy. Sprawozdania opracowuje Ośrodek Badań Naukowych, który nie wchodzi w skład Biblioteki.
- [8] Nie mam takiej wiedzy.
- [9] Nie wiem.
- [10] Raz w roku raport w postaci Ankiety dla poszczególnych klinik i zakładów przygotowywany we współpracy z Sekcją Strategii i Rozwoju, zestawienia bibliometryczne indywidualne zgodnie z bieżącymi potrzebami.
- [11] Sprawozdania z działalności będące częścią sprawozdań o działalności naukowej Instytutu
- [12] Sprawozdanie roczne.
- [13] Wykazy do Dziekanatów: z danymi liczbowymi całego CM UMK oraz z podziałem na Wydziały; wykazy z działalności naukowej poszczególnych osób; rankingi Katedr, Klinik i Zakładów; statystyki z podziałem na Wydziały; wykazy Katedr, Klinik i Zakładów w celu podziału środków finansowych; Wykazy do Działu Nauki i Współpracy z Zagranicą z danymi liczbowymi CM UMK; statystyki poszczególnych Wydziałów; rankingi jednostek organizacyjnych; przygotowanie danych z działalności naukowej CM UMK do OPI (Ośrodek Przetwarzania Informacji). Przygotowywanie zestawienia cytowań pracowników.
- [14] Wykaz punktacji publikacji naukowych dla osób ubiegających się o: - stopień naukowy - tytuł naukowy - stanowisko w PAM. Wykaz punktacji publikacji naukowych pracowników PAM do: - oceny okresowej nauczycieli akademickich - akredytacji wydziałów i kierunków - nagród - oceny parametrycznej jednostek - algorytmu wewnętrznego jednostek uczelni.
- [15] W rocznych sprawozdaniach z działalności systemu biblioteczno-informacyjnego znajdują się informacje i dane dotyczące wszystkich obszarów funkcjonowania biblioteki, w tym statystyka wykorzystania baz danych i czasopism elektronicznych oraz sprawozdanie ilościowo-wartościowe dla kwestury.
- [16]- Analiza dorobku publikacji pracowników do oceny wewnętrznej - analiza dorobku publikacji pracowników do ocen zewnętrznych (ankieta OPI, sprawozdania, dowolne aplikacje o granty) - analiza dorobku publikacji do sprawozdania rocznego jednostki - analiza publikacji do CK.
- [17]- Ankiety wewnątrzuczelniane - ankiety MNiSW - indywidualne oceny dorobku naukowego pracowników Uczelni.

[18]- Raporty dotyczące ilości publikacji, liczby punktów oraz wartości IF za dany rok dla całej Uczelni i poszczególnych wydziałów. - Punktacja dorobku pracowników AM podlegającej ocenie indywidualnej lub na wniosek kierownika jednostki. - Punktacja dorobku osób starających się o zatrudnienie, awans, tytuł doktora habilitowanego lub tytuł profesora. - Punktacja dorobku jednostek organizacyjnych. - Wydruki i punktacja dorobku studentów studiów doktoranckich. - Dane liczbowe o publikacjach do rankingów i sprawozdań. - Typowanie prac z najwyższym współczynnikiem IF do nagród rektorskich.

11. Czy biblioteka współpracuje z innymi działami uczelni przy tworzeniu raportów i sprawozdań ?

Nie: **36,37 %**

Jeśli tak, to z jakimi ? : **63,64 %**

Treść odpowiedzi

[1] Biuro Badań Naukowych, Dziekanaty

[2] Dział Księgowy (rozliczenia finansowe Biblioteki)

[3] Dział Nauki

[4] Dział Nauki, Dział Finansowy

[5] Dział Nauki, Dział Finansowy, Dział Współpracy z Zagranicą

[6] Dział Nauki i Współpracy z Zagranicą

[7] Dział Nauki i Współpracy z Zagranicą, Dział Kadr, Dziekanaty

[8] Dział Nauki (pytanie nie jest dla mnie jasne, nie jestem pewna, co Autorka ma na myśli))

[9] Dział Planowania Badań Naukowych, Komisja ds. oceny

[10] Dział Spraw Pracowniczych, dziekanaty, Dział Nauki i Współpracy z Zagranicą, kierownicy jednostek organizacyjnych.

[11] Dział Planowania Naukowego

[12] Nie wiem

[13] Współpraca z dziekanatami w sprawie danych ogólnych o wydziałach do rocznych ankiet OPI

[14] Współpraca z Sekcją Strategii i Rozwoju....

12. Czy biblioteka prowadzi badania potrzeb użytkowników ?

Tak: **30,44 %**

Sporadycznie: **34,79 %**

Nie: **34,79 %**

13. Jakie formy badań potrzeb użytkowników biblioteka prowadzi lub zamierza przeprowadzać?

Ilość odpowiedzi: **77,28 %**

Brak odpowiedzi: **27,28 %**

Treść odpowiedzi

- [1] 1. Coroczne propozycje prenumeraty czasopism i baz danych 2. Propozycje zakupu książek
- [2] Ankieta
- [3] Ankieta on-line
- [4] Badania ankietowe
- [5] Badania były prowadzone za pomocą ankiet
- [6] Bezpośrednie konsultacje, sondaże potrzeb
- [7] Biblioteka nie wyklucza, że w przyszłości przeprowadzi badania potrzeb użytkowników
- [8] Jestem w trakcie badań opartych na wywiadach przeprowadzanych wśród naukowców UMB. Planujemy również badania ankietowe oraz grup fokusowych wśród studentów UMB.
- [9] Monitorowanie wykorzystania zasobów. Kwestionariusz ankietowy przy okazji realizacji projektu
- [10] Nie wiem

14. Czy biblioteka korzysta z pomocy konsultanta naukowego (opiekuna naukowego) ?

Nie: **77,28 %**

Jeśli tak, to w jakim zakresie? : **22,73 %**

Treść odpowiedzi

- [1] Funkcję pełni Przewodniczący Rady Bibliotecznej, z którym omawiane są bieżące sprawy wymagające konsultacji
- [2] Nie korzysta, ale współpracuje z Sekcją Strategii i Rozwoju, który w niektórych kwestiach jest konsultantem
- [3] Prenumerata czasopism, zakup literatury, zakup baz danych
- [4] Przy selekcji i zakupie
- [5] Zwierzchnictwo dyrektora d/s naukowych wykorzystywane w sprawach merytorycznych sporadycznie

15. Czy Państwa zdaniem współpraca biblioteki z władzami i pracownikami uczelni jest wystarczająca dla zaspokojenia potrzeb użytkowników oraz pracowników biblioteki, czy można i warto by ją poszerzyć (jak) ?

Treść odpowiedzi

- [1] 1. Brak współpracy pracowników prowadzących zajęcia w zakresie tworzenia wykazu zalecanych podręczników. 2. Wielu pracowników nie dostrzega potrzeby aktualizacji dorobku naukowego na potrzeby Bibliografii Publikacji Pracowników SUM.
- [2] Biblioteka stosuje różne metody kontaktu z władzami i pracownikami i wydają się one wystarczające (metody). Nie zawsze i nie w odniesieniu do wszystkich osób/przedsięwzięć wystarczający jest odzew ze strony środowiska uczelni

- [3] Członkowie Rady Wydziału Lekarskiego zgłaszają zapotrzebowanie na szerszy indywidualny dostęp do wykazów cytowań prac naukowych.
- [4] Jest wysoce niewystarczająca.
- [5] Jest wystarczająca.
- [6] Niestety, nie jest wystarczająca. Generalnie Biblioteka odczuwa brak wypracowanych procedur w Uczelni dot. przekazywania różnego typu informacji i materiałów bibliotecznych, np.: - brak systematycznego przekazywania materiałów zjazdowych ze zjazdów organizowanych przez Uczelnię do zbiorów Biblioteki oraz monografii autorstwa pracowników Uczelni - brak przepływu informacji w zakresie zmian dokonywanych przez wykładowców w polecanej studentom literaturze, - brak jednolitej procedury przekazywania do Biblioteki informacji dot. zmian w prowadzonej dydaktyce - brak informacji zwrotnej o prenumerowanych e-zasobach, np. testowanych bazach.
- [7] Nie jest wystarczająca. Przy cenionym braku utrudnień w pracy merytorycznej, brak pomocy w zakresie wyposażenia biblioteki, jej funkcjonalności i unowocześnień.
- [8] Nie jest wystarczająca, warto poszerzyć przez łatwiejszy dostęp do informacji i konsultacji Oczywiście warto ją poszerzać - pracujemy nad tym, ale jest to pewien proces.
- [9] Pracownicy naukowci uczelni powinni mieć możliwość elektronicznego zgłaszania propozycji zakupu najnowszych pozycji książkowych z poszczególnych dziedzin medycyny i farmacji, a biblioteka po zasięgnięciu opinii konsultanta naukowego w miarę swoich możliwości powinna wzbogacać swój księgozbiór
- [10] Rozwój współpracy z Biblioteką ze strony środowiska naukowo-dydaktycznego byłby korzystny zarówno dla użytkowników, jak i pracowników Biblioteki, zwłaszcza w zakresie odpowiedniego wyposażenia Biblioteki w materiały dydaktyczne dla studentów (np. pomoc w staraniach o środki finansowe na zakup podręczników, decyzje w sprawie udostępnienia w sieci akademickiej wersji elektronicznej materiałów dydaktycznych publikowanych przez wydawnictwo uczelniane, itp.)
- [11] Tak
- [12] TAK
- [13] Współpraca biblioteki z władzami Instytutu jest bardzo dobra. P.S. Powyższa ankieta w większości punktów nie dotyczy naszej instytucji (nie jesteśmy biblioteką akademicką; jesteśmy biblioteką instytutową).
- [14] Współpraca i komunikacja z władzami i pracownikami uczelni jest wystarczająca, natomiast efekty są nie do końca zadowalające (m. in. obiecane remonty, wyposażenie, sprzęt).

- [15] Współpraca jest niewystarczająca i warto ją poszerzyć.
- [16] Współpraca jest wystarczająca.
- [17] W małej bibliotece instytutowej współpraca w dużym stopniu jest niesformalizowana, opiera się na konsultacjach indywidualnych, wysyłany jest newsletter.
- [18] Z opinii wyrażanych przez pracowników Uczelni o Bibliotece wynika, że są zadowoleni ze świadczonych usług.
- [19] Żadna współpraca nie jest wystarczająca, zawsze można coś poprawić, usprawnić lub poszerzyć jej zakres.

Formularz ankiety „**Potrzeby użytkowników bibliotek medycznych**”, który zawierał łącznie 9 pytań otwartych i zamkniętych jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru, był adresowany do wieloletnich użytkowników bibliotek medycznych, którzy mają także władzę i moc decyzyjną, tj. do kolegów rektorskich i dziekanów uczelni medycznych oraz dyrektorów instytutów. W sumie wysłano 97 ankiet, wypełnionych otrzymano tylko 7. Oto pytania ankiety i uzyskane odpowiedzi.

1. ***W pierwszym pytaniu respondenci podawali adres e-mail.***
2. ***Jak często (w przybliżeniu) biblioteka konsultuje plany zakupu książek, czasopism i innych zbiorów z władzami i jednostkami uczelni ?***
 W ogóle nie konsultuje: **14,29 %**
 Sporadycznie: **14,29 %**
 Raz w roku: **28,58 %**
 Dwa razy w roku: **0,0 %**
 Systematycznie: **42,86 %**
 Państwa własne uwagi/ propozycje: brak odpowiedzi
3. ***Czy Państwo przesyłacie do biblioteki własne propozycje zakupu książek, czasopism itd. ?***
 Tak: **71,43 %**
 Sporadycznie: **14,29 %**
 Nie: **0,0 %**
 Tylko wykazy podręczników dla studentów i doktorantów: **14,29 %**
 Państwa własne uwagi/propozycje: brak odpowiedzi
4. ***Czy biblioteka zapewnia Państwu możliwość bieżącego zgłaszania propozycji zakupu książek, czasopism itd. on-line ze strony www biblioteki ?***
 Tak: **28,58 %**
 Nie: **42,86 %**
 Jesteśmy zainteresowani taką możliwością: **28,58 %**
 Nie jesteśmy zainteresowani taką możliwością: **0,0 %**
5. ***Czy jesteście Państwo zainteresowani szkoleniami z zakresu informacji naukowej i dostępnych baz ?***
 Tak: **71,43 %**

Nie: **0,0 %**

W uzgodnionym zakresie: **42,86 %**

6. Jaka forma szkolenia najbardziej by Państwu odpowiadała ?

Wystarczą informacje na stronie www biblioteki: **14,29 %**

Możliwość zadawania pytań on-line: **42,86 %**

Wykłady/prezentacje: **71,43 %**

Państwa własne uwagi/propozycje:

[1] W naszej instytucji (IPCZD) szkolenia organizowane są przez pracowników biblioteki naukowej z udziałem zaproszonych gości. Niezależnie, prowadzone są okresowe szkolenia on-line. Istnieje też stała linia on-line dotycząca problemów korzystania z baz i innych zasobów bibliotecznych.

7. Czy tworzona przez bibliotekę baza bibliograficzna wystarczająco zaspokaja potrzeby informacji o dorobku naukowym uczelni, jednostek i poszczególnych pracowników ? Jakiej Państwa uwagi i propozycje w tej kwestii ?

Treść odpowiedzi

[1] Baza wymaga uaktualnienia o dorobek sprzed 1990 roku.

[2] Nie

[3] Opinie pracowników naukowych zebrane na drodze anonimowej ankiety są jednoznacznie pozytywne. Związane jest to nie tylko z zapewnieniem dostępu on-line do zasobów bibliotecznych z komputerów naukowców instytutu (również z domu), i zapewnieniem dostępu do praktycznie wszystkich istotnych pozycji piśmiennictwa, ale też z aktywnymi działaniami ze strony biblioteki. Tzn. pracownicy biblioteki sami występują z propozycjami.

[4] Tak

[5] Tak

[6] Tworzoną przez bibliotekę bazę bibliograficzną oceniam dobrze. Baza umożliwia nie tylko analizę piśmiennictwa indywidualnych pracowników ale również jednostek organizacyjnych Uczelni, a po zamknięciu roku wydawniczego - poprzez rankingi wg wartości IF i punktów ministerialnych - władzom uczelni daje możliwość oceny efektywności naukowej poszczególnych wydziałów.

[7] Usługa świadczona przez Ośrodek Badań Naukowych CMKP.

8. Czy Państwa zdaniem współpraca pomiędzy władzami, jednostkami i pracownikami uczelni a biblioteką w zakresie dokumentowania dorobku naukowego i oceny bibliometrycznej jest wystarczająca, a jeśli nie, to w jakim zakresie ?

Treść odpowiedzi

[1] Każdy pracownik powinien mieć własne konto online oraz możliwość elektronicznego przesłania bibliotece informacji o swoim dorobku.

- [2] Nie wystarczające. Brak kontaktu, konsultacji w sprawie zakupów.
- [3] Obecnie w IPCZD taka współpraca jest bardzo dobra.
- [4] Tak
- [5] Tak
- [6] Usługa świadczona przez Ośrodek Badań Naukowych CMKP.
- [7] Współpraca między władzami i pracownikami Uczelni a biblioteką jest zadowalająca, pozyskiwanie przez bibliotekę informacji na temat dorobku naukowego Uczelni przebiega na ogół sprawnie i biblioteka ma czas na przygotowanie danych do ankiety dla Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

9. Jakie Państwo widzielibyście możliwości poszerzenia Państwa współpracy z biblioteką ?

Treść odpowiedzi

- [1] 1) Powiększenie zasobu dostępnych form elektronicznych książek i czasopism; 2) efektywniejsze upowszechnianie informacji o zbiorach poprzez prezentację zbiorów biblioteki (m.in. organizowanie wystaw zbiorów własnych); 3) otwarte magazyny dla użytkowników biblioteki; 4) organizowanie „dni otwartych biblioteki”.
- [2] Bieżące uaktualnianie.
- [3] Informacja o nowych publikacjach w dziedzinach klinicznych.
- [4] Podstawowe problemy w funkcjonowaniu biblioteki nie wynikają z organizacji pracy ani aktualnego dostępu do baz bibliotecznych, ale z zapewnienia finansowania. To z kolei zależy od żałośnie małej dotacji statutowej pomimo uzyskania kategorii I
- [5] Posiadacz karty bibliotecznej powinien mieć automatyczny dostęp ze swojego domowego komputera do wszystkich baz tj. PBL, Medline, itp. oraz korespondencji z tego konta z informacją naukową oraz możliwość zgłaszania propozycji zakupu nowych pozycji książkowych przez bibliotekę.
- [6] Uzgodnienie zakupów nowych pozycji.
- [7] Współpraca pomiędzy pracownikami naukowymi uczelni a biblioteką jest dobra.

Wnioski

1. Z przeprowadzonych badań ankietowych jednoznacznie wynika, że dyrektorzy bibliotek mają dużo wyższą świadomość potrzeby, konieczności i wagi wzajemnej współpracy bibliotek medycznych ze środowiskiem naukowym i władzami uczelni niż same władze. Ten fakt potwierdzają wypowiedzi bibliotekarzy – respondentów ankiety - oraz nikły odzew władz na ankietę (tylko ok. 7 % odpowiedzi respondentów). Wskazuje to na potrzebę zwiększenia starań promujących korzyści z poszerzania wzajemnej współpracy oraz działalność

biblioteki, zwłaszcza te jej aspekty, które mają istotny wpływ na ocenę dorobku uczelni/jednostek/pracowników, a tym samym wpływają na przydział środków finansowych, miejsce w rankingu lub awans. Bardzo wskazana jest tu wymiana doświadczeń między bibliotekarzami oraz ustalenie propozycji stosownych procedur współpracy z władzami uczelni, a także powołanie stałych konsultantów naukowych ds. zakupów, opracowania, selekcji lub innych prac bibliotecznych.

2. Lepsza sytuacja pod względem współpracy panuje w bibliotekach instytutowych. Niezbyt liczny stan personelu biblioteki i instytutu pozwala na częste, osobiste i nieformalne kontakty oraz owocną współpracę.
3. Tylko ok. 60 % bibliotekarzy systematycznie konsultuje z władzami oraz zainteresowanymi czytelnikami plany zakupu, które częściej dotyczą czasopism, rzadziej książek. Użytkownicy szacują, że ta wielkość jest nawet o ok. 1/3 niższa.
4. Warto wprowadzać i/lub poszerzać zakres usług dostępnych on-line dotyczących propozycji zakupu książek lub czasopism itd., szkoleń (e-learning), zapewnienia użytkownikom możliwości zadawania różnych pytań związanych z działalnością biblioteki, czy zacieśniania wzajemnej współpracy bibliotekarzy ze środowiskiem naukowym uczelni oraz studentami.
5. Stanowczo zbyt mała jest współpraca bibliotekarzy z nauczycielami akademickimi w zakresie uzgadniania i uaktualniania obowiązującej listy podręczników, uwaga dotyczy obu stron.
6. Ponad połowa bibliotek nie zapewnia bieżącego monitorowania zakupów i nowości.
7. Lepszemu rozpoznaniu oraz zaspokajaniu oczekiwań i potrzeb użytkowników mogłyby służyć stosowne badania, które obecnie prowadzi tylko ok. 30 % bibliotek, a sporadycznie prowadziło ok. 35 %.
8. Biblioteki sporządzają porównywalne sprawozdania i raporty oraz współpracują z podobnymi działami uczelni.
9. Zarówno potrzeby, oczekiwania, jak i możliwości usprawnienia komunikacji między użytkownikami a bibliotekarzami są bardzo duże. Warto rozważyć propozycje zgłoszone przez respondentów obu ankiet oraz kontynuować badania w tym kierunku.

Mgr Marcin Stasiak
Mgr Urszula Zdeb
Mgr Anna Uryga
Kraków - CM UJ

REALIZACJA PRZEDSIĘWZIĘCIA BIBLIOTECZNEGO POPRZEZ „PROJEKT Z KONKURSU”: WOKÓŁ DOŚWIADCZEŃ WSPÓŁPRACY POLSKICH I NORWESKICH BIBLIOTEKARZY MEDYCZNYCH

Streszczenie

Autorzy nawiązują do referatu p.t. „Wymiary międzynarodowej współpracy bibliotek czyli kwadratura koła”, który został przedstawiony na XXIV Konferencji Problemowej Bibliotek Medycznych w Białymstoku w 2005 roku. Ten punkt wyjścia staje się tłem do prezentacji projektu realizowanego przy wsparciu środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego. Poprzez pokazanie pierwszych rezultatów projektu MedLibTrain i podzielenie się doświadczeniami z naszej współpracy z partnerem norweskim - autorzy podejmują próbę oceny celowości tego typu działania i szans na jego dalsze zastosowanie. Wstępna prezentacja projektu p.t. „Zostań profesjonalnym nauczycielem umiejętności informacyjnych – program doskonalenia zawodowego dla bibliotekarzy medycznych” jest równocześnie zaproszeniem na pełną promocję rezultatów wspólnego projektu polskich i norweskich bibliotekarzy medycznych, która odbędzie się w grudniu 2010 roku w Krakowie.

Podczas Konferencji Problemowej Bibliotek Medycznych w Białymstoku w 2005 r. członkowie zespołu naszej biblioteki przedstawili referat: „*Wymiary międzynarodowej współpracy bibliotek czyli kwadratura koła*”. Analizując różne aspekty międzynarodowej współpracy przy realizacji projektów, w których brali czynny udział, autorzy wysuwają szereg pytań, wniosków i tez dotyczących tego niezwykle ważnego aspektu działalności bibliotek medycznych.

Dzisiejsze wystąpienie to swego rodzaju rozwinięcie i uzupełnienie tez zawartych w tamtym referacie. Przede wszystkim przynosi ono jednak nieco inną optykę patrzenia na analizowane problemy.

Oto ponownie chcemy państwu zaprezentować pewne aspekty współpracy międzynarodowej, ale w perspektywie mikro – tzn. pokazać rodzaj „*studium przypadku*” – podzielić się swoimi refleksjami na temat konkretnego projektu realizowanego przez naszą bibliotekę. Pokazać szanse jakie taki projekt stwarza dla rozwoju biblioteki i doskonalenia jej pracowników, podzielić się obawami, wskazać korzyści, ale też nie ukrywać problemów, trudności i realnych zagrożeń. Słowem –

chcielibyśmy zaprezentować państwu pełny obraz projektu międzynarodowego z jego wszelkimi blaskami i cieniami.

„**MedLibTrain – Zostań profesjonalnym nauczycielem umiejętności informacyjnych**”¹, czyli projekt, o którym będziemy mówili w dalszej części wystąpienia to wspólne przedsięwzięcie Biblioteki Medycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum [BM UJ CM] oraz Norwegian Library Association - Section for Medicine and Health (*Sekcji Medycyny i Zdrowia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Norweskich*) [SMH].

Geneza projektu

a. idea

Gdyby szukać głębokich korzeni zainicjowania i realizacji projektu MedLibTrain należałoby widzieć je zarówno w obranej strategii rozwoju biblioteki jako instytucjonalnej całości, jak i poszczególnych jego uczestników – tzn. z jednej strony - w upatrywaniu szansy na podniesienie poziomu merytorycznego zespołu (z punktu widzenia kierownictwa biblioteki), a z perspektywy członków zespołu – w rozumieniu projektów międzynarodowych - jako okazji do samorozwoju, zdobycie nowych umiejętności w ciekawy sposób. W przypadku co najmniej kilku spośród uczestników projektu nie mamy do czynienia z „projektowymi nowicjuszami”, ale z ludźmi dla których nawiązanie współpracy z partnerem zagranicznym jest naturalnym elementem ich pracy.

Ten krótki wstęp nie tyle ma za zadanie wychwalanie kierownictwa i pracowników biblioteki, ile podkreślenie znaczenia pewnego stylu myślenia i mechanizmów działania, które czynią powodzenie projektu możliwym – sprawiają, że udział w projekcie nie jest żegluga w nieznane bez przyrządów nawigacyjnych podejmowaną przez samych żółtodziobów na pokładzie, ale wyprawą, wprawdzie na niespokojne morze, ale jednak taką, którą przynajmniej część załogi podejmuje z pewnym bagażem wcześniejszych doświadczeń.

b. Partnerzy – kooperacja

Od pierwszego wstępnego etapu przedsięwzięcia ujawnił się bardzo istotny, w zasadzie kluczowy wymiar działania projektowego: konieczność kooperacji

¹ Projekt „Zostań profesjonalnym nauczycielem umiejętności informacyjnych - program doskonalenia zawodowego dla bibliotekarzy medycznych. Wspólny projekt polskich i norweskich bibliotekarzy medycznych” realizowany jest przez Bibliotekę Medyczną Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum we współpracy z Zakładem Informacji Naukowej Instytutu Zdrowia Publicznego UJ CM oraz Norwegian Library Association, Section for Medicine and Health przy wsparciu udzielonym przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię, poprzez dofinansowanie ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego.

Wyłączną odpowiedzialność za treść tego artykułu ponoszą jego autorzy.

w zespole . Przy czym tę kooperację należy widzieć na co najmniej trzech różnych poziomach, jako:

1. współpracę w ramach zespołu krajowego (zespół biblioteki, uczelni);
2. współpracę instytucjonalną (organizacyjnie: dwa podmioty – Główny Beneficjent: BM UJ CM i Partner Norweski: SMH, którego członkowie pochodzą z różnych, rozproszonych geograficznie, instytucji)
3. współpracę w mieszanym, międzynarodowym zespole w czasie realizacji projektu – tzn. wspólne przygotowywanie rezultatów projektu.

Stroną inicjującą działania projektowe była grupa polska. To z naszej strony wyszły propozycje merytoryczne i nakreślone zostały ogólne ramy organizacyjne przedsięwzięcia. Na tym pierwszym etapie – projektowania działań i nadawania im formy propozycji, która następnie przedstawiona miała zostać partnerowi norweskiemu - tworzył się rdzeń zespołu i generalny podział kompetencji. W jego skład weszli pracownicy Biblioteki Medycznej oraz Zakładu Informacji Naukowej w Instytucie Zdrowia Publicznego UJ CM. Tym samym projekt, już *in statu nascendi* był produktem kooperacji, początkowo pomiędzy jednostkami działającymi w ramach jednej uczelni. Już wkrótce miał jednak wypłynąć na szersze wody. Efektem działań wąskiej „grupy inicjatywnej” była propozycja projektu, o roboczym tytule: „*Dostosowywanie działalności biblioteki do zmieniających się potrzeb naukowych i dydaktycznych uczelni medycznej*”. Według tej wyjściowej propozycji projekt zakładał dwa szczegółowe cele operacyjne:

Cel 1: „Podniesienie kompetencji zawodowych bibliotekarzy medycznych poprzez opracowanie i wdrożenie pilotażowego badania potrzeb użytkowników”

Cel 2: „Przygotowanie bibliotekarzy medycznych do pełnienia funkcji instruktorów w zakresie umiejętności informacyjnych”

Widoczna we wstępnej wersji dwutorowość projektu została w kolejnej fazie jego przygotowywania zlikwidowana. Z dwóch filarów pozostał jeden, a projekt zyskał jednolite oblicze i przyjął tytuł: „*Zostań profesjonalnym nauczycielem umiejętności informacyjnych*”. Tym samym planowane przedsięwzięcie miało stać się realizacją **Celu 2**.

Ta zmiana była ściśle powiązana z wejściem prac nad projektem na nowy poziom – tzn. nawiązania współpracy i pierwszych koncepcyjnych ustaleń z partnerem norweskim.

W tej chwili warto byłoby jeszcze wykonać krok wstecz i wyjaśnić, dlaczego partnerem w projekcie jest właśnie organizacja norweska.

Po pierwsze – Fundusz Stypendialny i Szkoleniowy w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego, do którego zwracaliśmy się z wnioskiem o finansowanie przedsięwzięcia, zakładał konieczność współpracy z organizacją lub instytucją z jednego z trzech krajów - darczyńców Norweskiego Mechanizmu Finansowego: Islandii, Luksemburga lub Norwegii. W tym momencie użyteczne okazały się kontakty

nawiązane wcześniej przez członków zespołu Biblioteki Medycznej z bibliotekarzami norweskimi skupionymi wokół Europejskiego Stowarzyszenia Bibliotek Medycznych (EAHIL). To właśnie podczas odbywającej się w Helsinkach w dniach 23-28 czerwca 2008 r. Europejskiej Konferencji Bibliotek Medycznych udało się bez większych problemów znaleźć osoby wstępnie zainteresowane uczestnictwem w polsko-norweskim przedsięwzięciu.

Ostatecznie w projekcie wzięli udział bibliotekarze z sześciu ośrodków norweskich:

- Bergen University Library, Medical Library;
- Bergen University College, Centre for Evidence Based Practice
- Haraldsplass Deaconess University College Library Bergen;
- Buskerud University College Library, Drammen;
- Buskerud University College Library, Kongsberg;
- Norwegian Directorate of Health, Library, Oslo

Samo stowarzyszenie - Norwegian Library Association - Section for Medicine and Health - stało się instytucjonalnym partnerem w projekcie.

Aplikacja

Wniosek aplikacyjny został zgłoszony do konkursu w ramach działania IV Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego tj.: Współpraca Instytucjonalna. Nad konstrukcją wniosku intensywnie pracowało kilka doświadczonych osób, szczególnie Barbara Niedźwiedzka w warstwie merytorycznej, Anna Uryga w aspekcie organizacyjnym i finansowym oraz Ewa Nowak i Lucjan Stalmach. Dzięki dostrzeżeniu przez oceniających wagi podejmowanego zagadnienia projekt uzyskał bardzo wysoką punktację i znalazł się w gronie „zwycięzców” – projektów, które uzyskały dofinansowanie (luty 2009). Co warto podkreślić przyznana kwota nie została uszczuplona w stosunku do środków, o którą wnioskowaliśmy.

Realizacja

a. Punkt wyjścia – Cele, plan działań, terminy.

Finalnym efektem etapu przygotowawczego było wyznaczenie celów projektu, form ich realizacji oraz namacalnych rezultatów projektu, jak także sprecyzowanie ram czasowych poprzez wskazanie konkretnych terminów wykonania poszczególnych zadań. Projekt rozpoczął się formalnie 1 marca 2009 roku, zakończony zostanie w grudniu 2010 r.

W projekcie początkowo brało udział 12-tu bibliotekarzy polskich i 8 norweskich. Obecnie z tej grupy pozostało 10 polskich i 7 norweskich.

Cele zostały określone następująco:

✓ Cel ogólny:

Celem projektu jest opracowanie programu kształcenia bibliotekarzy, realizujących w bibliotekach medycznych zadania dydaktyczne. Podniesienie i odpowiednie dostosowanie merytorycznych i pedagogicznych kwalifikacji bibliotekarzy-instruktorów do realiów upowszechniania medycznej i zdrowotnej informacji naukowej w XXI wieku sprawi, że będą oni potrafili lepiej przygotowywać użytkowników do korzystania z informacji i do radzenia sobie z problemami związanymi z jej jakością.

✓ Cele szczegółowe projektu:

1. Przeprowadzenie badania potrzeb bibliotekarzy-instruktorów w krajach partnerskich.
2. Przygotowanie zawartości i metodyki jednolitego kursu dla bibliotekarzy-instruktorów.
3. Przeprowadzenie pilotażowych kursów dla bibliotekarzy w instytucjach partnerskich.
4. Przygotowanie materiałów, prezentacji i pomocy edukacyjnych do kursu.

W toku prac nad projektem, przy zachowaniu celu ogólnego, przesunięto akcenty w celach szczegółowych.

Na plan pierwszy wysunęło się przygotowanie materiałów edukacyjnych dla bibliotekarzy medycznych, które przyjęły formę rozbudowanego podręcznika zawierającego pięć bogatych w treść części. Każda z części podręcznika przygotowywana jest przez grupę autorów. Z wyjątkiem jednego z reguły są to zespoły „narodowe”.

Każdy z rozdziałów jest też poddany kontroli w postaci zespołów recenzentów pochodzących z innego kraju. Recenzowanie jest możliwe dzięki tłumaczeniu tekstów na język angielski.

Podstawą do przygotowania podręcznika i jeden z najważniejszych elementów całego projektu stanowiło przygotowanie i przeprowadzenie badania potrzeb bibliotekarzy - instruktorów w krajach partnerskich. O udział w ankiecie poprosiliśmy uczących bibliotekarzy z Polski i Norwegii. Na zawarte w ankiecie pytania odpowiedziało w sumie 181 respondentów: 100 z norweskich i 81 z polskich bibliotek medycznych. Wyniki ankiety pozostają dla nas kopalnią wiedzy na temat potrzeb i oczekiwań uczących bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach medycznych. Zostały one zebrane, opracowane i poddane analizie. Analiza ta miała decydujący wpływ na kształt podręcznika, zaś wyniki - same w sobie - są doskonałym materiałem dla prowadzenia dalszych badań.

Istotną zmianę w porównaniu z założeniami wyjściowymi stanowi rezygnacja z przeprowadzenia kursów pilotażowych na rzecz recenzji modułów podręcznika przez bibliotekarzy ekspertów danego zagadnienia.

Praca w projekcie została podzielona na cztery etapy robocze nad projektem oraz etap piąty, wieńczący dzieło – czas na upowszechnianie rezultatów. Każdy z czterech etapów roboczych miał swoje podsumowanie w postaci spotkania seminaryjnego. Pierwsze odbyło się w Krakowie w marcu 2009 r. Kolejne miało miejsce we wrześniu tego samego roku w Drammen w Norwegii. Trzecie spotkanie robocze miało odbyć się w Bergen w kwietniu tego roku. Niestety plany pokrzyżował wybuch islandzkiego wulkanu, który wstrzymał ruch lotniczy w tym okresie. Kaprys natury zmusił nas do znalezienia wyjścia z sytuacji. Telekonferencja - przy użyciu popularnego komunikatora internetowego - okazała się dobrym rozwiązaniem, co nie oznacza, że w pełni zastąpiła spotkanie „*twarzą w twarz*”. Termin wyjazdu zespołu polskiego do Norwegii został przesunięty na wrzesień 2010 roku, a ostatnie spotkanie grupy realizującej projekt będzie miało związek z podsumowaniem działań i promocją rezultatów i odbędzie się w grudniu 2010 r.

b. „Kuchnia” oraz impresje – realizacja projektu z punktu widzenia jego uczestników.

Kiedy już nakreśliliśmy, z konieczności w pewnym skrócie, genezę i ogólne ramy projektu, chcielibyśmy przejść do tego co zapewne najbardziej interesujące – czyli do omówienia realizacji projektu w jego wymiarze praktycznym. W istocie serwujemy państwu opowieść o „*projektowej codzienności*” oraz zbiór naszych refleksji i przemyśleń, który (mamy nadzieję) będzie dla Państwa źródłem wiedzy, inspiracji ale także nauką wyniesioną z błędów przez nas popełnionych.

▼ Impresja pierwsza: Projekt „z konkursu” jako dostrzeżona szansa na rozwój instytucji i podniesienie kwalifikacji jej pracowników

Biorąc pod uwagę skutki dla instytucji - projekt prowadzony w duchu międzynarodowym - jest niewątpliwie wielką szansą.

Przed wszystkim doświadczenie i wiedza wyniesione z podejmowanych w jego ramach działań wpływają na podniesienie kwalifikacji pracowników. Projekt zależnie od swojej zawartości merytorycznej i podziału zadań wewnątrz grupy „*wyposaża*” każdego z uczestników w określone umiejętności. To jednocześnie szansa, ale i wyzwanie dla kierownictwa biblioteki – chodzi o to, żeby nabyte umiejętności i wiedzę wykorzystać w codziennej pracy placówki i przy realizacji kolejnych projektów.

Z drugiej strony projekt międzynarodowy to wymierne korzyści dla biblioteki jako takiej i doskonały sposób na promocję jednostki, zarówno w ramach uczelni jak i poza nią.

Efektom projektu MedLibTrain będzie podręcznik, który ukaże się pod szyldem Biblioteki i Uczelni. Będzie nim także pokazny zbiór materiałów, a wyniki prowadzonych w trakcie badań sondażowych stały się już podstawą co najmniej dwóch artykułów w czasopiśmie naukowych. Przygotowywany jest również poster, który

zostanie zaprezentowany na 12-tej konferencji EAHIL w Lizbonie, która odbędzie się w dniach 14 – 18 czerwca 2010 r.

▼ **Impresja druga: między entuzjazmem a zniechęceniem – codzienna praca projektowa jako wyzwanie dla uczestników**

Udział w projekcie to z całą pewnością wielkie wyzwanie dla jego uczestników. Dla części z nas, jak wspominaliśmy wcześniej, takie przedsięwzięcia nie są nowością. Jednak, dla niektórych - to doświadczenie nowe i wymagające sporego wysiłku.

Specyfika omawianego projektu polega bowiem na tym, że obejmuje on wykonywanie zadań często odmiennych od tych związanych z codzienną pracą. Otwiera to, oczywiście, nowe horyzonty, ale też odsłania niedostatki, braki, słabe strony każdego z nas. Na pewno pojawią się - w trakcie pracy nad projektem – jeszcze takie wyzwania, które mogą okazać się nie do pokonania, zarówno w sferze zawodowej jak i osobistej. To również jest elementem motywującym do doskonalenia (n.p. wpłynię na podjęcie decyzji o rozpoczęciu specjalistycznego szkolenia, które wzmocni nasz słaby punkt).

Uczestnictwo w projekcie to odejście od codziennej rutyny pracy w bibliotece także w innym sensie: wymusza na nas przejście od biernej postawy wykonywania ustalonych zadań do bycia twórcami, projektantami naszej rzeczywistości. My kreujemy naszą przyszłość, bowiem obecna sytuacja daje nam możliwość tworzenia swojej ścieżki zawodowej.

Niezwykle istotnym elementem przy realizacji projektu wydaje się entuzjazm jego uczestników. Nie będzie przesadą jeśli powiemy, że daleko idąca identyfikacja uczestników z celami projektu i „*życie projektem*” na co dzień to połowa sukcesu. Trzeba przy tym mieć na uwadze, że wspomniany entuzjazm (co wynika z naszych obserwacji) nie jest nigdy stały, w czasie projektu ulega wzmocnieniu i słabnie. Zależy jest od co najmniej kilku elementów:

- zainteresowania danym tematem (zadaniem);
- wynagrodzenia;
- wymaganego wkładu pracy (i związanego z tym poświęcania wolnego czasu na realizację projektu);
- komunikacji w ramach zespołu.

W przypadku naszego projektu możemy mówić o stałym oscylowaniu między entuzjazmem a zniechęceniem. Te dwa uczucia pojawiają się w różnych momentach. Czasami towarzyszy nam radość i duma z wykonanych zadań, czasami irytacja i napięcie. Te uczucia są zapewne immanentną częścią każdego działania o charakterze projektowym. Ich intensywność zależy jednak w dużym stopniu od organizacji projektu i sposobu zaplanowania działań.

▼ Impresja trzecia: *Radość i udręka - projekt jako wyzwanie organizacyjne*

Kiedy mówimy o organizacji naszego projektu (ale także każdego innego) musimy mieć na uwadze dwa jej wymiary:

1. Administrację projektu i jego „logistykę” w sensie materialnym i finansowym.
2. Organizację pracy zespołu.

Ad. 1

Jak to zawsze bywa w projektach i w codziennej praktyce zarządzania Biblioteką każde działanie musi opierać się na regulacjach prawnych, przewodnikach finansowych i procedurach administracyjnych. W związku z tym, że projekt będzie przechodził stałą kontrolę wydatków w powiązaniu z działaniami merytorycznymi, harmonogramem i stopniowo osiąganymi rezultatami – konieczne jest stałe monitorowanie przebiegu przedsięwzięcia oraz komunikacja z Operatorem. Co 3 miesiące składane są raporty, które mają na celu wczesne artykułowanie zagrożeń, które mogą powodować opóźnienia lub stanowić przeszkodę w realizacji. Administracja projektu to także systematyczne symulowanie wydatkowania środków z przyznanego budżetu, koordynacja rozliczeń i dokumentacja pracy projektowej zamknięta w kilku segregatorach.

Ad. 2

Okazuje się, że właściwe zaplanowanie, a także umiejętność modyfikowania obranych założeń w czasie trwania projektu - może mieć niebagatelne znaczenie dla jego powodzenia i poziomu zadowolenia uczestników.

Sprawą bardzo istotną jest precyzyjne określenie celów: głównego i szczegółowych. Oznacza to nie tylko ich sformułowanie, ale także zrozumienie wynikających z tego obowiązków - przez wszystkich uczestników projektu.

Zadania mające w rezultacie przynieść konkretne efekty (w naszym przypadku podręcznik) muszą być właściwie rozdzielone i zaplanowane. W tym kontekście bardzo ważna jest osoba koordynatora merytorycznego. Ale co warto zaznaczyć, mimo że jest postacią ważną dla oblicza projektu, to mamy tu do czynienia z dziełem zespołowym, gdzie decyzje są raczej „ucierane”, a nie dyktowane.

Organizacja pracy odbywa się na różnych poziomach – projektu jako pewnej całości: w grupach narodowych (polskiej i norweskiej), w zespołach tematycznych (przygotowujących poszczególne rozdziały) i wreszcie na poziomie każdego uczestnika, który musi umieć zorganizować swój własny „odcinek”, tak by całe przedsięwzięcie zmierzało do szczęśliwego końca.

Dobrze zorganizowana praca i przydzielenie (lub branie na siebie) zadań odpowiadającym kompetencjom, sprzyja z całą pewnością utrzymaniu entuzjazmu grupy.

Osobną kwestią jest wkład pracy konieczny do wykonania zadania. To bardzo ważny aspekt każdego projektu. Bazując na naszych doświadczeniach możemy

stwierdzić, że przy realizacji projektu warto jest „mierzyć zamiary podług sił”, a „romantyczne wzloty” zostawiając na inne okazje. W istocie zespoły planujące i realizujące zadania projektowe muszą swoje działania prowadzić mając na uwadze:

- dostępne środki finansowe i materialne;
- czas przeznaczony na realizację projektu;
- dostępne zasoby ludzkie (kadra);
- równowagę między celami merytorycznymi a praktycznymi;
- aspiracje i ambicje.

Powodzenie projektu mierzone stopniem satysfakcji i zadowolenia jego uczestników oraz jakością wymiernych (materialnych) jego rezultatów jest uzależnione od tych elementów. Ciężko zapewne znaleźć złoty środek. Ale czasem jeszcze łatwiej ulec *ulańskiej fantazji*. W pewnym stopniu dowodem na to jest nasz projekt. Z całą pewnością jego efekty będą znakomite, a przygotowywany podręcznik stanie się widocznym rezultatem projektu i - mamy też nadzieję - że okaże się przydatny dla uczących bibliotekarzy - a to z kolei będzie dla nas źródłem satysfakcji. Jednakże przyznajemy, że skala zadania z jakim się mierzymy od kilku miesięcy jest bardzo duża i wiąże się z solidnym wysiłkiem oraz dużą intensywnością prac (a czas projektu ograniczony jest tylko do dwóch lat).

▼ **Impresja czwarta: Projekt międzynarodowy – miejsce spotkania i dialogu**

Być może jedną z najważniejszych konkluzji płynących z udziału w projekcie jest dostrzeżenie roli dialogu podczas podejmowanych w jego czasie działań. Projekt międzynarodowy to wielka szkoła rozmawiania – umiejętności słuchania innych i przekonywania do swoich racji. Szkoła to niewątpliwie trudna, bo komunikacja odbywa się w dwóch językach, a odległość pomiędzy partnerami bynajmniej zadania nie ułatwia. Proszę wziąć przy tym pod uwagę, że to „dialogowanie” odbywa się jakby w dwóch obszarach – mamy tu na myśli „obszary językowe”.

Po pierwsze istnieje konieczność komunikowania się z koleżankami z Norwegii. Dla wielu z nas to duże wyzwanie. Z oczywistych względów językiem używanym w kontaktach polsko-norweskich jest angielski. Stopień jego opanowania jest różny u członków polskiego zespołu. Bywa też, że kontrowersje pojawiają się przy tłumaczeniu terminów fachowych. Poruszanie się pomiędzy trzema językami sprawiło, że konieczne stało się ujednolicenie terminologii używanej w tekstach. Kolejną, i znacznie poważniejszą barierą w komunikacji polsko-norweskiej są też różnice w przygotowaniu merytorycznym (siłą rzeczy nie czytaliśmy tych samych lektur !) oraz czasami odmienne doświadczenia zawodowe. Trzeba więc wiele dobrej woli i cierpliwości by osiągnąć kompromis i przekonać recenzujących teksty, że przyswojony przez nich punkt widzenia nie jest jedynym możliwym sposobem patrzenia na dany problem.

Po drugie realizacja projektu wiąże się z komunikacją w „grupach narodowych”. Tu, z oczywistych względów kontakty są częstsze, niemal codzienne, a wymiana poglądów łatwiejsza, chociażby z przyczyn językowych. Realizowany projekt wprowadza również współlistnienie dwóch odmiennych warunków kontaktów zawodowych – to przecież są spotkania z kolegami i koleżankami z pracy, ale w zupełnie innym kontekście od tego, który związany jest z codziennymi obowiązkami wynikającymi ze „zwykłej pracy”. Intensywność działań projektowych prowadzi czasem do „iskrzenia”. Z reguły jednak te „iskry” mają dobroczynny wpływ na realizację konkretnych zadań i są dowodem zaangażowania w projekt.

Istotną rolę w budowaniu konsensusu, tak ważnego dla końcowego powodzenia projektu, ale także w nawiązywaniu i utrwalaniu „zwykłych” międzyludzkich kontaktów mają odbywające się systematycznie seminaria robocze Partnerów. Właśnie te spotkania, dwu lub trzy - dniowe okresy niezwykle wyęźnionej pracy „napędzają projekt” i nadają mu kierunek. To wówczas prezentowane są wyniki kilkumiesięcznej pracy, ścierają się koncepcje, w toku wielogodzinnych nierzadko dyskusji rodzą się nowe pomysły, a problemy zdawałoby się „nierozwiązywalne” znajdują rozwiązanie.

Ale spotkania seminaryjne nie są li tylko forum debaty nad kształtem rezultatów projektu. To również czas wymiany doświadczeń, niekiedy związanych z tematyką projektu, ale też bardzo od niego odległych. Poznawanie rozwiązań stosowanych w innym kraju może też stanowić źródło inspiracji, a poczynione obserwacje przyczynić się do unowocześnienia własnej placówki.

▼ **Impresja piąta: Podróże i spotkania – źródło inspiracji**

Zamiast słów wystarczy popatrzeć na tych kilka zdjęć. Są one dowodem, że w tym projekcie budowana jest dobra współpraca, oparta na wzbogacaniu i uzupełnianiu naszego doświadczenia i wiedzy. Dodatkową wartością projektu jest wzajemne poznawanie kultury, historii, obyczajów oraz odkrywanie różnic jak i podobieństw, które potrafią łączyć ponad granicami.

OPEN ACCESS W CZASOPISMACH MEDYCZNYCH

Streszczenie

Biblioteki uczelni i instytutów obok autorów, wydawców i redaktorów pełnią istotną rolę w procesie rozpowszechniania wiedzy. Współczesna technologia informatyczna pozwala na różne formy dokumentowania badań naukowych np. w postaci preprintów, raportów i bezpośrednich danych. Swobodna komunikacja naukowa umożliwia na nieograniczone w czasie dotarcie do wszystkich wyników, nieskrępowaną analizę i krytyczną ocenę. Cele te mogą być realizowane poprzez zastosowanie zasad otwartego dostępu do wiedzy. Jedną z form Open Access są czasopisma naukowe, które torują drogę do publikowania bez opóźnień, zapewniają archiwizację artykułów w formie elektronicznej i bezpłatne udostępnianie.

Otwarty dostęp do wiedzy

Terminem Open Access (OA) określa się wolny i nieograniczony dostęp do wyników badań naukowych dla każdego użytkownika. Początkowo dotyczył on tylko czasopism naukowych, które przyjęły otwarty model udostępniania publikacji bez konieczności subskrypcji. Stopniowo OA zaczęto stosować do innych form rejestrowania i upowszechniania wyników prac badawczych. Konsekwencją ruchu OA jest otwarty model komunikacji naukowej wykorzystujący nowe technologie do wymiany informacji i łączności w środowisku naukowym.

Swobodne upowszechnianie wiedzy jest reakcją użytkowników Internetu na rosnące koszty dostępu do czasopism naukowych prezentujących wyniki badań opłaconych z pieniędzy podatników. Według zasad OA każdy może czytać, kopiować, przechowywać, drukować, cytować, indeksować przy zachowaniu praw autorskich i integralności pracy [1]. OA daje autorom publikacji oraz instytucjom naukowym korzyści w postaci ugruntowania pozycji w międzynarodowych rankingach, wzmacnia ich społeczną rolę. Publikowanie na zasadach otwartego dostępu może też pozytywnie wpłynąć na rozwój kariery naukowej autora. Zagwarantowanie swobodnego dostępu do swoich prac powoduje wzrost widzialności i cytowalności dorobku naukowego.

Realizacja założeń ruchu OA realizowana jest poprzez czasopisma naukowe stosujące zasady otwartości jak też poprzez zamieszczanie kopii prac w otwartych repozytoriach. Czasopisma naukowe OA wydawane są w formie elektronicznej i udostępniane bezpłatnie. Zainteresowany odbiorca ma prawo wykorzystywania ich w celach niekomercyjnych pod warunkiem prawidłowego cytowania i bez dokonywania zmian w treści. Artykuły naukowe podlegają recenzji jak w tradycyjnych czasopismach naukowych, powinny spełniać odpowiednie standardy publikacyjne,

prawa autorskie pozostają własnością autorów. Model finansowania czasopism OA opiera się na obciążaniu kosztami autorów, wspomaganych finansowo przez fundusze z grantów, instytucji macierzystych czy stowarzyszeń naukowych.

Polskie czasopisma Open Access

W dziedzinie medycyny pełne teksty publikacji z otwartych czasopism udostępniane są w archiwum cyfrowym PubMed Central. Wysokie wskaźniki cytowań osiągnęły także czasopisma publikowane w modelu OA przez serwis BioMed Central (BMC Medicine, IF 3,985) i PLoS Public Library of Science (PLoS Medicine, IF 13.050). Wydawnictwo PLoS oprócz wskaźników cytowań z różnych systemów rankingowych korzysta z nowych mierników jakości publikacji takich jak statystyka pobrań pełnych tekstów, ocena użytkowników, ocena ekspertów, komentarze do artykułów czy dyskusja na forum i blog.

Czasopisma OA są rejestrowane w bazie otwartych czasopism z całego świata - Directory of Open Access Journals (DOAJ). Na podstawie danych z DOAJ [2] obserwowany jest stały wzrost liczby polskich czasopism otwartych: od 9 tytułów w 2003 r. do 88 - w 2010 r. Wśród wydawnictw tematycznie związanych z biomedycyną zarejestrowanych jest ponad 30 polskich czasopism na ok. 6 tys. wszystkich czasopism.

Polskie czasopisma biomedyczne w DOAJ (wg stanu z dnia 25.05.2010):

Czasopisma biomedyczne w DOAJ			
	Tytuł czasopisma	Dostawca wersji elektronicznej	IF₂₀₀₈
1	Acta Biochimica Polonica	Polskie Towarzystwo Biochemiczne, Komitet Biochemii i Biofizyki PAN	1,448
2	Acta Neurobiologiae Experimentalis	Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego, PAN	1,091
3	Acta Protozoologia	Instytut Nauk o Środowisku, UJ, Polskie Towarzystwo Biologii Komórki	1.013
4	Acta Scientiarum Polonorum - Technologia Alimentaria	Uniwersytet Przyrodniczy, Poznań	
5	Acta Scientiarum Polonorum –Agricultura	Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczego, Bydgoszcz	
6	Advances in Cognitive Psychology	Versita	
7	Advances in Medical Sciences	Versita	
8	Annales UMCS	Versita	
9	Annals of Agricultural and Environmental Medicine	Instytut Medycyny Wsi, Lublin	1.443
10	Archives of Medical Science	Termedia	
11	Clinical Dermatology	Cornetis	

12	Endokrynologia, Diabetologia i Choroby Przemiany Materii Wiek Rozwojowego	Cornetis	
13	Folia Histochemica et Cytobiologia	Versita	1,213
14	Folia Neuropathologica	Termedia	1,095
15	Gastroenterologia Polska	Cornetis	
16	Human Movement	Versita	
17	Journal of Applied Genetics	Instytut Genetyki Roślin, PAN	1,351
18	Journal of Physiology and Pharmacology	Polskie Towarzystwo Fizjologiczne	2,631
19	Journal of Water and Land Development	Versita	
20	Kardiologia i Torakochirurgia Polska	Termedia	
21	Kardiologia Polska	Via Medica	
22	Mikologia Lekarska	Cornetis	
23	Medicina Sportiva	Versita	
24	Neurologia i Neurochirurgia Polska	Termedia	
25	Pharmacological Reports	Instytut Farmakologii PAN	0,518
26	Physical Education and Sport	Versita	
27	Polish Journal of Natural Science	Versita	
28	Polish Journal of Surgery	Versita	
29	Postępy Higieny i Medycyny Doświadczalnej	Index Copernicus	
30	Postępy w Kardiologii Interwencyjnej	Termedia	
31	Przegląd Pediatryczny	Cornetis	
32	Współczesna Onkologia	Termedia	
33	Zdrowie Publiczne	Uniwersytet Medyczny, Lublin	

Dzięki czasopismom OA zmienia się system upowszechniania wyników badań, tworzy się system otwartego komunikowania zapewniający szybki i bezpłatny dostęp do wiedzy dla całego społeczeństwa.

Bibliografia

1. Derfert - Wolf Lidia: Nowy model komunikacji naukowej. *Forum Akademickie* 2010 nr. 5 s. 62-64
2. Maciejewska Łucja, Moskwa Krzysztof, Urbanczyk Barbara: *Czasopisma naukowe Open Access – model otwartego dostępu do wiedzy*. 2007. W: IV Ogólnopolska Konferencja EBIB: Internet w bibliotekach. Open Access, Toruń, 7-8 grudnia 2007. http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/maciejewska_moskwa_urbanczyk.php

Dokumentowanie badań

Recenzowana literatura naukowa jest niezbędnym elementem procesu badań i nauczania.

Jest ona wspierana przez różne sposoby dokumentowania badań naukowych, między innymi pre-printy, raporty i wyniki badań.

Rozpowszechnianie badań

Osoby i instytucje związane z utworem i rozpowszechnianiem badań naukowych:

- autorzy,
- redaktorzy,
- wydawcy,
- biblioteki,
- instytucje naukowe.

Swobodna komunikacja naukowa

Otwarty dostęp jest gwarancją dla niezniszczalności komunikacji naukowej dzięki:

- nieograniczonej w czasie możliwości dotarcia do wszystkich badań naukowych,
- ich niczym nieskrępowanej analizie naukowej,
- i możliwości szczegółowego omówienia i/lub krytycznej oceny.

Definicja publikacji open access

Wszystkie prace autorskie zapewniają wszystkim użytkownikom:

- wolne, nieodwołalne, światowe i długotrwałe prawnie opracowane
- udzielają licencji na ich kopiowanie, wykorzystanie, rozpowszechnianie, przetwarzanie i publiczne odtwarzanie
- udzielają licencji na tworzenie i rozpowszechnianie prac pochodnych pod warunkiem określenia autorstwa.

Wszystkie dzieła wraz z wszystkimi dodatkowymi materiałami, natychmiast po pierwszej publikacji przynajmniej jednego nieograniczonej dystrybucji współdzielenia celu umożliwienia wolnego dostępu, nieograniczonej dystrybucji, współdzielenia i długoterminowej archiwizacji.

Otwarty dostęp do wiedzy

Zasady OA:

„Wszystkie zastosowania służące celom naukowym, czyli czytanie, zapisywanie na dysku komputera, kopiowanie, dystrybuowanie, drukowanie, przeszukiwanie i linkowanie, jest dozwolone. Jedynym ograniczeniem narzuconym na użytkownika jest poprawne cytowanie i określenie autorstwa pracy”

Przewodnik po otwartej nauce: MNISW
<http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartej-nauce/>

Co nowego?

Otwarty dostęp to:

- zmiana myślenia o udostępnianiu informacji,
- zmiana modelu finansowania publikacji naukowych,
- zmiany w ocenach parametrycznych (IF i cytowania),
- zmiany prawne (swobodniejsze licencjonowanie),
- zmiany współprasy z wydawcami komercyjnymi,
- zmiany szybkości i swobody przepływu informacji,
- publikowanie elektroniczne (nowe kanały dostępu): repozytoria dziedzinowe i instytucjonalne; czasopisma otwarte; otwarte kursy i materiały konferencyjne; własne naukowe strony WWW,
- otwarty i darmowy dostęp do wiedzy dla celów edukacyjnych, z zachowaniem praw autora do dzieła,

Przewodnik po otwartej nauce: MNISW
<http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartej-nauce/>

Formy otwartego dostępu

- Droga złota – **czasopisma**
publikowanie artykułów w recenzowanych czasopismach Open Access
- Droga zielona – **archiwa i repozytoria**
umieszczenie tekstu w otwartym repozytorium

Czasopisma OA

Cechy otwartych czasopism:

- artykuły recenzowane,
- wysoki poziom publikacji,
- prawa autorskie pozostają własnością autorów,
- różny stopień otwartości:

wszystkie materiały w otwartym dostępie bez opóźnień, archiwizacja jedynie postprintów, autoarchiwizacja.

Koszty czasopism OA

Modele finansowania czasopism OA:

- dotacje od instytucji naukowych,
- opłaty od autorów za publikowane teksty (od instytucji, w której autor pracuje lub instytucji finansującej badania),
- **modele mieszane** (np. opłaty tylko od autorów nie związanych z instytucją wydającą czasopismo).

Istotne jest wpisywanie finansowania i opłat z tytułu kosztów badań naukowych przedstawianych grantodawcom.

Prof. Włodzimierz Klonowski

Running an Open Access Journal: An Editor's Perspective, 2010

Typical OA publication fees (\$US)

• BioMed Central	\$915-\$2265
• Public Library of Science	\$1300-\$2850
• Company of Biologists	\$2560
• Oxford University Press	\$3000
• Royal Society	\$2550-\$4420
• Springer	\$3000
• Taylor & Francis	\$3250
• Wiley	\$3000

Narodowy program publikacji naukowych Springer Open Choice/Open Access w Polsce

- Program Springer Open Choice/Open Access w Polsce umożliwia pracownikom i studentom afiliowanym przy wszystkich polskich instytucjach akademickich, edukacyjnych i naukowych bezpłatna publikowanie artykułów w czasopismach naukowych należących do wydawnictwa Springer na zasadzie swobodnego dostępu (OA).
- Ostateczna elektroniczna wersja opublikowanego artykułu jest udostępniana przez wydawcę, jednocześnie może być archiwizowana i udostępniana w repozytoriach instytucji, w której afiliowany jest autor, lub która finansuje Open Access.
- Deponowana jest w repozytorium PubMed Central.

Prawo autorskie

- Creative Commons -
<http://creativecommons.org/>

- Creative Commons Polska -
<http://creativecommons.pl/>

- SHERPA -
<http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>

Alternatywa dla obecnego prawa autorskiego

• Creative Commons (CC) –

Organizacja non-profit, której celem jest powiększanie zasobu wspólnej i swobodnie dostępnej twórczości poprzez zachęcanie autorów do dzielenia się owocami swojej pracy oraz wspieranie partnerskiej współpracy na bazie istniejących dzieł.

Alternatywa dla obecnego prawa autorskiego

Creative Commons (CC):

- oferuje twórcom licencje, które pozwalają im zachować własne prawa i jednocześnie dzielić się swoją twórczością z innymi.
- Licencje CC działają na zasadzie " pewne prawa zastrzeżone" – a nie "wszelkie prawa zastrzeżone".
- CC szanuje prawo twórców do określenia stopnia, w jakim chcą się dzielić swoją twórczością z innymi. Jednocześnie zachęca do tworzenia wspólnej kultury, której elementy mogą być swobodnie wymieniane i zmieniane.

Licencje Creative Commons

- ⓘ • Uznanie autorstwa
- Ⓓ • Użycie niekomercyjne
- Ⓔ • Bez utworów zależnych
- Ⓒ • Na tych samych warunkach

<http://creativecommons.pl/>

przykłady licencji

Polityka wydawców

• SHERPA/RoMEO –

Publisher copyright policies & self-archiving

Projekt Sherpa/RoMEO przedstawia politykę poszczególnych wydawców wobec otwartego publikowania naukowego. Informuje o tym, które artykuły naukowe wolno archiwizować w otwartych repozytoriach.

Open Access czy Free Access?

Directory of Open Access Journal

- DOAJ jest projektem otwartym (tworzonym na Uniwersytecie w Lund w Wielkiej Brytanii).
- Promuje czasopisma otwarte, tworzy ich listę i zachęca do przechodzenia z modelu zamkniętego do otwartego.
- Umożliwia przeglądanie listy alfabetycznej tytułów lub działów tematycznych.
- Pokazuje wzrost liczby czasopism otwartych w poszczególnych latach, zakres ich wykorzystania i rozmieszczenie geograficzne.

DOAJ

DIRECTORY OF
OPEN ACCESS
JOURNALS

SPARC
EUROPE
AWARD
2009

For Outstanding
Achievement
in Scholarly
Communications

SPARC

[Find Journals](#)

[Find articles](#)

[Suggest a journal](#)

[About](#)

[FAQ](#)

[News](#)

[Links](#)

[Sponsors](#)

[Long term archiving](#)

[Membership](#)

[Feedback](#)

[For journal owners](#)

[For authors](#)

[Today's visitors](#)

[Site redesign](#)

[DOAJ by country](#)

#	Country	Number of journals added into DOAJ										Total number of journals in DOAJ									
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	United States	40	226	21	15	10	200	213	173	21	40	226	213	173	101	200	207	173	207	173	207
2	Brazil	0	0	110	10	10	10	10	10	10	0	0	110	120	120	120	120	120	120	120	120
3	United Kingdom	1	111	10	10	10	10	10	10	10	1	111	121	121	121	121	121	121	121	121	121
4	Spain	0	0	20	10	10	10	10	10	10	0	0	20	30	30	30	30	30	30	30	30
5	India	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
6	Germany	1	11	10	10	10	10	10	10	10	1	11	21	21	21	21	21	21	21	21	21
7	Canada	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
8	Turkey	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
9	Italy	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
10	China	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
11	Japan	1	11	10	10	10	10	10	10	10	1	11	21	21	21	21	21	21	21	21	21
12	Romania	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
13	France	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
14	Australia	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
15	Colombia	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
16	Mexico	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
17	Venezuela	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
18	New Zealand	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
19	Croatia	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
20	Switzerland	1	11	10	10	10	10	10	10	10	1	11	21	21	21	21	21	21	21	21	21
21	Argentina	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
22	Iran	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
23	Portugal	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
24	Netherlands	1	11	10	10	10	10	10	10	10	1	11	21	21	21	21	21	21	21	21	21
25	Austria	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
26	Czech Republic	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
27	Sweden	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20
28	Finland	0	10	10	10	10	10	10	10	10	0	10	20	20	20	20	20	20	20	20	20

Czasopisma OA

Polskie czasopisma medyczne w DOAJ

- Versita – 10
- Termedia – 6
- Cornetis – 5
- Via Medica – 1
- Index Copernicus – 1
- Pozostałe:
uczelnie, instytuty, towarzystwa naukowe – 10
- IF – 9 tytułów

DOAJ DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS

Czasopisma Open Access

- BioMed Central Journals -

<http://www.biomedcentral.com/browse/journals/>

- PLoS Journals -

<http://www.plos.org/journals/index.html>

BioMed Central Journals

- Serwis wydawcy komercyjnego, publikującego ok. 60 czasopism z nauk medycznych i biologicznych; Artykuły są udostępniane natychmiast po zaakceptowaniu przez recenzentów; baza tworzona w oparciu o licencję OA.

Cytowania czasopism BioMedCentral

ISI Web of Knowledge™

Journal Citation Reports®

Journal Summary List

Journal Name: search Journal Title for BMC

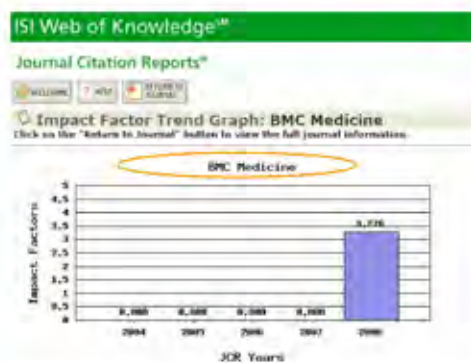
Sorted by: Impact Factor

Journals 1 - 20 (of 24)

Rankings based on your Journal and sort selections.

Rank	Journal	Abbreviated Journal Title (Click to expand/collapse)	Issue	Year (Year)	Impact Factor	5 Year Impact Factor	Journal Index	Quintile
1	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	779	4.724	12.920	10	10
2	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	2962	4.180	10.919	10	10
3	BMC PLANT BIOL	BMC PLANT BIOL	1471-2228	867	4.010	10.420	10	10
4	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	5016	3.918	10.420	10	10
5	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	8141	3.781	10.420	10	10
6	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	234	4.709	10.420	10	10
7	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	522	3.070	10.420	10	10
8	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	746	4.117	10.420	10	10
9	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	2921	4.047	10.420	10	10
10	BMC GENOMICS	BMC GENOMICS	1471-2148	1803	3.070	10.420	10	10

IF BMC Medicine

PLoS Journals

- Serwis oferuje dostęp do zawartości czasopism z zakresu nauk biomedycznych, spośród nadesłanych prac redakcja kwalifikuje do druku ok. 20% artykułów.

Cytowania czasopism PLoS

ISI Web of Knowledge™

Journal Citation Reports®

WELCOME HELP

Journal Summary List

Journals from: search Journal Title for "PLOS"

Sorted by: Impact Factor

Sort Name

Journals 1 - 6 (of 6)

1 2 3 4 5 6

Web of Science Journal Citation Reports

Ranking is based on your Journal and sort select

Rank	Rank	Abbreviated Journal Title (Based on Journal Submissions)	ISSN	Total Cites	Impact Factor	5-Year Impact Factor	Summary Index
☐	1	PLoS ONE	1548-0172	11199	12.682	14.682	2.184
☐	2	PLoS MED	1549-1277	8079	12.183	13.180	3.884
☐	3	PLoS PATHOGENS	1551-7708	3321	6.125	9.092	5.039
☐	4	PLoS GENET	1553-7396	4900	6.063	9.204	1.411
☐	5	PLoS COMPUT BIOL	1553-734X	2720	3.895	6.144	0.826
☐	6	PLoS NEGLECT TROP D	1944-2726	261	4.172	4.172	0.809

IF PLoS MEDICINE

ISI Web of Knowledge™

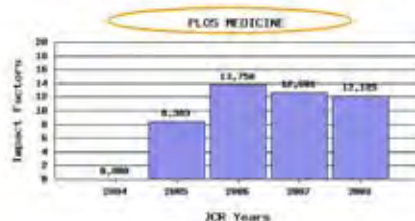
Journal Citation Reports®

MEDLINE J. GEN. INTERN. MED.

J. GEN. INTERN. MED.

Impact Factor Trend Graph: PLOS MEDICINE

Click on the "Return to Journal" button to view the full journal information.

PLOS dodatkowe wskaźniki

PLoS - mierniki jakości publikacji

Article-level metrics

- Cytowania z różnych rankingów
- Wejścia na stronę/statystyka pobrań pełnego tekstu (ściągalność)
- Zainteresowanie mediów
- Dyskusja na forum/blog
- Ocena użytkowników
- Ocena ekspertów
- Komentarze do artykułu

Transparency in Science, Open Access, and Scholarly Publishing
Ginny Barbour, Chief Editor, PLoS Medicine

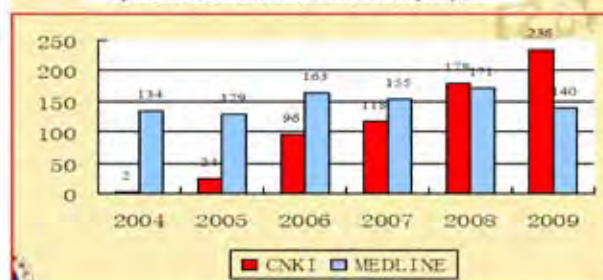
Dr. Yao-long Chen

Open Access and Evidence-Based Medicine: A Chinese Perspective, 2010.

China National Knowledge Infrastructure (CNKI)

Open Access in China

Table 1. The number of papers on open access in CNKI and MEDLINE per year

Mgr Jacek Głębocki
Mgr inż. Grzegorz Pietruszewski
Poznań - Splendor Systemy Informacyjne

ZASTOSOWANIE SYSTEMU EXPERTUS DO BIBLIOGRAFII CYTOWAŃ

Streszczenie

Artykuł przedstawia:

- opis metody integracji bibliografii dorobku naukowego w systemie Expertus i danych pochodzących z indeksów cytowań dostępnych w ISI Web of Knowledge
- ideę identyfikacji opisów w danych podzodających z ISI Web of Knowledge i bibliografii dorobku naukowego
- możliwości udostępniania informacji o liczbie prac cytowanych i liczbie cytowań w podanym zakresie lat dla wybranego wydziału oraz autora (pracownika uczelni)
- korzyści wynikające z automatyzacji prac ze szczególnym uwzględnieniem sprawozdawczości

Słowa kluczowe: informacja naukowa; bazy danych; bibliografie dorobku naukowego; bibliografie cytowań; zintegrowane systemy informatyczne

Summary

An advanced application of Expertus library system enables to create bibliography of citations which integrates two sources of data:

- bibliography of scientific publications

- index of citations based on Web of Knowledge
- in a way that allows to easily establish which documents cite the article that was published by an author or any author from the selected university department.

This paper presents an outline of the system architecture and specifies the benefits of its implementation in practice with particular focus on reports for the Ministry of Science and Higher Education.

Keywords: information science; database; bibliography of scientific publications; bibliography of citations, integrated computer system

Poszerzenie funkcjonalności bazy danych dokumentującej dorobek naukowy uczelni lub instytutu o opcję umożliwiającą podłączanie do opisów bibliograficznych wykazu prac cytujących jest zadaniem możliwym do zrealizowania skromnymi środkami i – poza oczywistym zwiększeniem nakładu pracy – nie wymaga stosowania nowatorskich rozwiązań informatycznych.

Traktowanie dodatkowej informacji w sposób czysto dokumentacyjny jest rozwiązaniem prostym, ale ceną takiego podejścia do zagadnienia jest rezygnacja z analiz, zaawansowanego przetwarzania przechowywanych danych, wykorzystania już zgromadzonych danych do usprawnienia dalszego procesu gromadzenia informacji oraz narastające trudności związane z zarządzaniem tworzoną zbiorą danych.

Rozwiązanie, które gwarantuje nie tylko archiwizację informacji, lecz także istotnie usprawnia proces tworzenia bibliografii cytowań, zapewniając jednocześnie pełne wykorzystanie wyników do celów sprawozdawczości, jest wyzwaniem o wiele trudniejszym i niemożliwym do realizacji bez wyspecjalizowanych narzędzi pomocniczych.

Przedsięwzięcie wymaga zarówno bieżącego opracowywania bibliografii dorobku naukowego, jak i integracji uzyskanej bazy danych z zewnętrznym indeksem cytowań przy użyciu specjalistycznego oprogramowania.

Specjalnym, przeznaczonym do tego celu modułem systemu bibliograficzno-bibliometrycznego Expertus, opracowanym w ścisłej współpracy z Biblioteką Główną Uniwersytetu Medycznego w Katowicach, jest moduł Expertus Cytowania.

Oprogramowanie (w dalszej części artykułu - Expertus, oprogramowanie, system) umożliwia utworzenie bazy cytowań pracowników jednostki naukowej (uczelni lub instytutu) na podstawie prowadzonej na bieżąco bibliografii dorobku naukowego (w dalszej części art. - bibliografia dorobku) i baz Science Citation Index, Social Sciences Citation Index, Arts and Humanities Citation Index stanowiących element platformy Web of Knowledge (w dalszej części art. - baza źródłowa).

Cytowania wprowadza się do systemu Expertus poprzez import skróconych opisów bibliograficznych w jednym z formatów prezentacji danych dostępnych w bazie źródłowej. Skrócone opisy bibliograficzne z bazy źródłowej łączy się z pełnymi opisami bibliograficznymi zawartymi w bibliografii dorobku.

Może się zdarzyć, że cytowanej pracy nie ma w bazie dorobku i nie jest to skutkiem niekompletności bazy danych.

Do takiej sytuacji może dojść np. w przypadku, gdy bibliografia dorobku z założenia nie obejmuje całego okresu działania jednostki naukowej, a jedynie kilka lub kilkanaście ostatnich lat, a także w sytuacji, gdy cytowany autor nie był pracownikiem jednostki naukowej w roku, w którym opublikował cytowaną obecnie pracę.

W powyższych przypadkach system umożliwia dopisanie pełnego opisu bibliograficznego, gwarantując jednocześnie, że nie zaburzy to przyjętej struktury bibliografii dorobku i uzyskiwanych na jej podstawie analiz.

Expertus udostępnia bibliotekarzowi opracowującemu bazę następujące narzędzia i funkcje:

- import danych uzyskiwanych z bazy źródłowej
- wykaz skróconych opisów prac cytowanych w postaci listy
- dodawanie własnych komentarzy do zapisów na wypadek stwierdzenia rozbieżności między stanem faktycznym a informacją podawaną przez bazę źródłową
- zatwierdzanie połączeń opisów skróconych (z bazy źródłowej) i pełnych (z bibliografii dorobku)
- zaznaczanie autocytowań

System wykorzystuje pełną informację o autorach zgromadzoną w bibliografii dorobku tj.:

- informację o różnych formach nazwiska używanych przez daną osobę (w postaci automatycznych odesłań)
- informację o zatrudnieniu autora na przestrzeni lat, notowaną na poziomie jednostki organizacyjnej, co umożliwia uzyskiwanie zestawień także dla jednostek organizacyjnych i wydziałów.

Oprogramowanie umożliwia połączenie opisów skróconych pochodzących z bazy źródłowej z pełnymi opisami bibliograficznymi zawartymi w bazie dorobku.

Expertus stosuje własny algorytm identyfikacji cytaty wydawniczej i mechanizm numerów kontrolnych zapewniających zgodność z bazą źródłową, dzięki czemu nie zachodzi konieczność ponownego łączenia tego samego opisu skróconego z opisem pełnym, w przypadku przetwarzania informacji o cytowaniu tej samej pracy przez inną pracę (w tym samym lub innym roku).

Kluczową operacją informatyczną jest zamiana zależności

praca cytująca -> praca cytowana (obowiązującej w bazie źródłowej)

na zależność odwrotną tj.

praca cytowana -> praca cytująca (wykorzystywaną do przetwarzania i prezentacji danych w bazie dorobku).

Gwarantuje to optymalne działanie funkcji wyszukiwawczych i uzyskiwanie wyników w postaci, która jest odpowiednia do celów sprawozdawczości.

Uzyskana w ten sposób zintegrowana baza danych zapewnia wyszukiwanie informacji wg następujących kryteriów:

- autor (w przypadku kilku nazwisk używanych w publikacjach zamiennie, kluczem wyszukiwawczym jest dowolne z nich)
- jednostka organizacyjna dowolnego szczebla

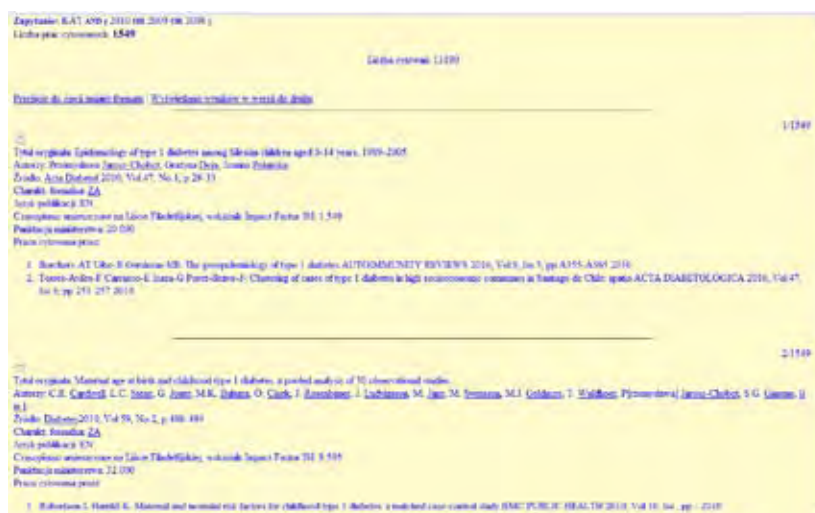
Wyszukiwanie wg autorów jest użyteczne do tworzenia zestawień osobowych, natomiast wyszukiwanie wg jednostek organizacyjnych pozwala na uzyskanie wykazu prac, w których wśród autorów wystąpił przynajmniej jeden autor ze wskazanej jednostki.

Wyszukiwanie można prowadzić w całej bazie, bez określania zakresu czasowego, w wybranym roku lub zakresie lat.

W wynikach uzyskuje się:

- liczbę prac cytowanych
- liczbę cytowań (nie należy mylić z liczbą prac cytujących)
- ponumerowaną listę prac cytowanych (pochodzących z bibliografii dorobku) wraz z wykazem, prac cytujących każdą pracę (dane z bazy źródłowej).

The screenshot shows a web-based search interface for a database of publications. The title at the top is 'Cytowania Publikacji Pracowników Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach'. Below this, there are search filters for 'Autor' (Author) and 'Tytuł' (Title). The main area displays a list of search results, including the title 'Tytuł: Tytuł publikacji', the author 'Autor: Tytuł publikacji', and the journal 'Tytuł publikacji'. The interface is in Polish and includes various navigation and search options.

Skierowanie do bazy zapytania o cytowania prac wybranego wydziału (lub - dla mniejszych instytucji - jednostki naukowej jako całości) pozwala na błyskawiczne uzyskanie danych niezbędnych do wypełnienia rubryki

‘8. Dane o publikacjach naukowych i monografiach’/’Liczba cytowań z afiliacją jednostki’ w systemie Ankieta Jednostki OPI, przedstawianej corocznie przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Korzyści z zastosowania systemu to:

- automatyzacja prac
- zmniejszenie pracochłonności i konieczności ponownej weryfikacji cytowanej pracy w przypadku kolejnych cytowań tej samej pracy przez inne prace
- możliwość uzyskiwania analiz wg różnych zależności

- integracja z bazą bibliograficzną zapewniająca automatyczny dostęp do wszystkich danych pełnego rekordu
- automatyczne uzyskiwanie zestawień co celów sprawozdawczości oraz danych statystycznych, np. indeksu Hirscha.

System jest udoskonalany na bieżąco na podstawie konstruktywnych uwag krytycznych przekazywanych przez użytkowników, przede wszystkim przez – mający wieloletnie doświadczenie w opracowywaniu bazy – Dział Bibliografii i Bibliometrii Biblioteki Głównej Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach.

Bibliografia

C y t o w a n i a Publikacji Pracowników Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach [online]. ISBN 978-83-7509-013-0. [dostęp 6 grudnia 2010]. Dostępne na WWW: http://213.227.100.63/exp_sci/

B o j k o Katarzyna, S e i f f e r t Justyna: Baza cytowań publikacji pracowników Śląskiej Akademii Medycznej w Katowicach. Droga do stanu obecnego. W: Zarządzanie informacją w nauce. Pod redakcją Diany Pietruch-Reizes. Katowice 2008 s 356-364

J a s k ó l s k a Katarzyna: Cytowania dorobku naukowego pracowników Śląskiej Akademii Medycznej według Science Citation Index (przygotowanie i wdrażanie bazy danych). *Bibliotekarz* 2001 nr 10 s.13-15

Dr Jolanta Przyłuska
Łódź - IMP

OTWARTE REPOZYTORIA SPOSOBEM NA ROZPOWSZECHNIANIE WIEDZY MEDYCZNEJ

Streszczenie

Otwarte repozytoria dokumentów elektronicznych są obok otwartych czasopism jedną z form bezpłatnego udostępniania wiedzy (Open Access). Wpisują się w nowy model komunikacji naukowej. Zapewniają szybką archiwizację różnego typu dokumentów i swobodny dostęp dla użytkownika. Biblioteki naukowe uczestniczą w tworzeniu otwartego dostępu poprzez dokumentowanie bieżących publikacji w formie elektronicznej na platformie zapewniającej szeroki dostęp lub poprzez tworzenie repozytoriów tematycznych.

Otwarte repozytoria

Terminem „repozytorium” w środowisku informacji naukowej określa się najczęściej magazyn, archiwum publikacji w postaci cyfrowej, rejestrowanych przez samych autorów przy pomocy odpowiedniego interfejsu i udostępnianych sieciowo. W zależności od potrzeb buduje się repozytoria tematyczne gromadzące publikacje i wyniki badań z określonej dziedziny wiedzy lub też repozytoria instytucjonalne. W repozytoriach można archiwizować dokumenty różnego typu takie jak preprinty – materiały zatwierdzone do publikacji, ale jeszcze niewydrukowane, postprinty – publikacje wydane w formie drukowanej [1], raporty z badań, sprawozdania, materiały konferencyjne, prezentacje multimedialne, zdjęcia, mapy, nuty, filmy.

Zasadniczym celem funkcjonowania repozytoriów jest udostępnianie wyników badań, jak również przyspieszenie procesu publikacyjnego poprzez dzielenie się z innymi użytkownikami elektroniczną wersją kopii artykułów drukowanych w tradycyjnych czasopismach. Repozytoria skracają proces publicznego przedstawienia wyników prac naukowych, pozwalają na zakładanie określonych kolekcji dokumentów i tworzenie hierarchicznej struktury gromadzonych danych. Dzięki temu możliwe jest budowanie repozytorium o strukturze odzwierciedlającej funkcjonującą w rzeczywistości organizację.

Publikowanie wyników badań bezpośrednio w otwartym środowisku internetowym zwiększa potencjalnie możliwość efektywnego wykorzystania ich. Otwarty dostęp do wiedzy powoduje większą odpowiedzialność za zawartość treściową dokumentów podnosząc tym samym jakość publikacji, umożliwia kompleksowe spojrzenie na różne, pozornie odległe od siebie obszary badań. Pozwala na szerokie poszukiwania, wydobywanie istotnych danych bez konieczności powielania tych samych analiz i doświadczeń, pod warunkiem zapewnienia ich jakości i wiarygodności. Otwarcie zasobów nauki zwiększa widoczność uczelni na świecie, zachęca innych do podejmowania współpracy i pobudza innowacyjność badaczy [2].

Rozpowszechnianie wiedzy

Według danych z Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR) i Registry of Open Access Repositories (ROAR) najczęściej tworzone są repozytoria instytucjonalne. Przy ogólnej liczbie ok. 1600 zarejestrowanych repozytoriów na świecie prawie 81% stanowią archiwa instytucjonalne a 12 % tematyczne. Ten sam trend obserwowany jest w Europie: 82% – instytucjonalne i 11% – tematyczne. Najwięcej repozytoriów funkcjonuje w Wielkiej Brytanii, Niemczech, Hiszpanii, Włoszech, Holandii, Norwegii, Szwecji i Francji. Zawierają głównie publikacje naukowe, raporty i dokumenty robocze, dysertacje, materiały konferencyjne, materiały multimedialne, audiowizualne, patenty, bazy danych.

W Polsce idea otwartego dostępu do wiedzy realizowana jest głównie poprzez biblioteki cyfrowe. Powstają też repozytoria zawierające w większości publikacje naukowe (Repozytorium ECNIS w Łodzi, AMUR w Poznaniu), otwarte zasoby

edukacyjne (OpenAGH w Krakowie), cyfrowe kolekcje książek udostępnianych publicznie (projekt „Otwórz książkę” w Warszawie). Stopniowo zmienia się także podejście autorów do prawa autorskiego z wykorzystaniem zasad Creative Commons pozwalających na kopiowanie, rozpowszechnianie i przekształcanie utworów w celach niekomercyjnych z podaniem źródła [3].

Zapewnienie dostępu do wyników badań powstających w danej uczelni jest początkiem drogi do integracji z ośrodkami naukowymi w Europie a dla bibliotek akademickich szansą na pokazanie, że biblioteka gromadzi i udostępnia wiedzę zgodnie z oczekiwaniami użytkowników, za pomocą najnowszych narzędzi.

Bibliografia

1. N a j s a r e k Paweł: Terminologia *Open Access* – o czym warto wiedzieć? W: *Biuletyn EBIB* 2006 nr 3 marzec. <http://www.ebib.info/2006/73/najsarek.php>
2. B e d n a r e k - M i c h a l s k a Bożena: Korzyści z otwartej nauki. *Forum Akademickie* 2010 nr 5 s. 60-61
3. H o f m o k l Justyna, T a r k o w s k i Alek, B e d n a r e k - M i c h a l s k a Bożena, S i e w i c z Krzysztof, S z p r o t Jakub: *Przewodnik po otwartej nauce*. Warszawa 2009. <http://otwartanauka.pl/wp-content/uploads/2010/01/przewodnik-po-otwartej-nauce.pdf>

Otwarte repozytoria

Repozytoria - archiwa dokumentów cyfrowych **dostępne bezpłatnie w globalnej sieci.**

- Typy repozytoriów: instytucjonalne, tematyczne, regionalne...
- Sposób zapewniania dokumentami: redaktor, autor (autoarchiwizacja)
- Rodzaje dokumentów: preprinty, postprinty, publikacje z czasopism, referaty, prezentacje, **wyniki badań...**

Protokół OAI-PMH

- Protokół OAI-PMH jest protokołem służącym do selektywnego pobierania metadanych opisujących obiekty cyfrowe. Umożliwia on **automatyczną wymianę informacji pomiędzy systemami** gromadzącymi takie metadane, a systemami chcącymi te dane uzyskać.
- **Harvester** - klient protokołu OAI-PMH, który pobiera metadane na temat obiektów cyfrowych.
- **Repozytorium** - system udostępniający metadane na temat obiektów cyfrowych.

Otwarte repozytoria

Tworzą światową bazę informacji o badaniach naukowych i **wynikach badań.**

Rozpowszechnianie wyników badań

Otwarty dostęp do danych

- **Surowe dane** będące wynikiem badań powinny być tak samo **dostępne**, jak przygotowane na ich podstawie publikacje.
- Otwartość oznacza możliwość swobodnego rozprowadzania, kopiowania, formatowania i łączenia danych **w celu wykorzystania ich w nowych badaniach**.

Przewodnik po otwartej nauce, MNiSW
<http://otwartanauka.pl/przewodnik-po-otwartej-nauce/>

Otwartość danych medycznych

Otwartość jest drogą do zapewnienia:

- wiarygodności danych,
- pełnej oceny wyników,
- ponownych analiz i weryfikacji,
- wykrywania nadużyć i manipulacji,
- **transparentności** w nauce,
- **pełnej odpowiedzialności** za badania.

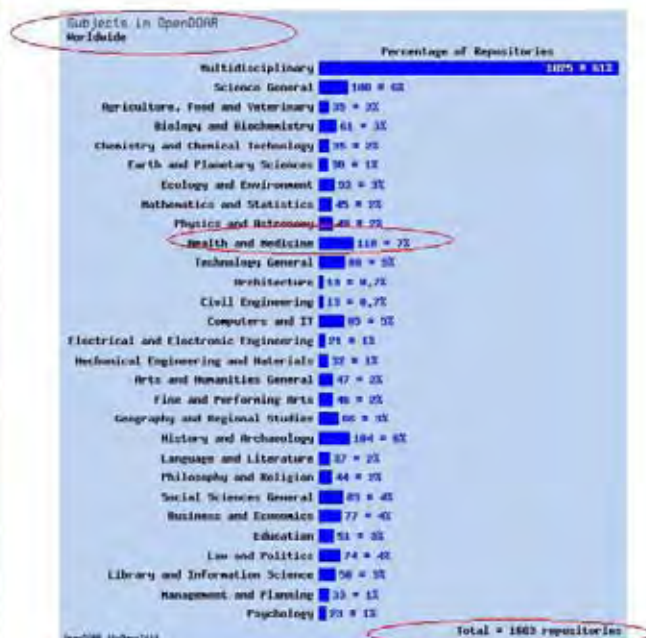
OA powinien **zapewniać anonimowość** danych

i poszanowanie prywatności.

Informacje o repozytoriach

- OpenDOAR
<http://www.opendoar.org/index.html>
- Registry of Open Access Repositories
<http://roar.eprints.org/>

Repozytoria OA w Polsce

Open Access repositories

AMUR - Adam Mickiewicz University Repository - Among the repository collections - journals published at the University, PhD theses, research papers, conference presentations and learning materials. On November 20, 2009 the Rector of Adam Mickiewicz University in Poznań issued an open access PhD theses mandate - the first in Poland.

Institute of Biochemistry and Biophysics, Polish Academy of Sciences - Earlier this year the Institute of Biochemistry and Biophysics, Polish Academy of Sciences registered an open access institutional mandate - "All newly published manuscripts must be immediately deposited in the repository in the final reviewed version (not publisher's proprietary pdf). Deposits will become available immediately or after expiration of embargo, depending on publisher's policy."

ECRIS Repository (Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility)

Electrical Engineering Department, Wrocław University of Technology

Digital Library of the Formal Linguistics Department at the University of Warsaw

Polish digital library federation - the PIONIER Network Digital Supercomputing and Networking Center affiliated by the Institute of Sciences.

OpenDOAR

Directory of Open Access Repositories

Home | Find | Submit | Tools | FAQ | About | Contact Us

[Search or Browse for Repositories](#)

Michael Williams [ORCID](https://orcid.org/0000-0001-9088-9111) michael.williams@unsw.edu.au

Health and Medicine (108) Any Content Type Any Repository Type
 Preval (18) Any Language Any Software Search
 Summaries 25 per page Sort by: Repository Name New Query

（三）**实施**

Page 44 Previous 1 Next 45

ECIN5 Repository: Environmental Cancer Risk, Nutrition and Individual Susceptibility

Organisation: United Nations Children's Fund (UNICEF)

Description: This site is a subject specific repository containing research produced by researchers working for the ECRCs or Network of ECRCs. The ECRCs Repository is managed by the Library of the Institute of Occupational Medicine in L102. Please! Some items are not available as full-text. Users may set up RSS feeds to be alerted to new content.

SOFTWARE! Open Repository

Site: 71.dams (2008-06-03)

Subjects: Health and Medicine

Comment: Aries

Policies: Metadatala re-use policy explicitly undefined. Full data use policies explicitly undefined.
Content policies explicitly undefined. Publication policies explicitly undefined.

Registry of Open Access Repositories (ROAR)

The screenshot displays the 'All Repositories' section of the OSINT tool. At the top, there are navigation tabs: 'Home', 'Search', 'Analyze', 'Download by Country', 'Download by Type', 'Download by Software', and 'Register as OSINTMAN'. Below these, a breadcrumb trail reads 'Home / Create Account / Add Repository'. The main heading is 'All Repositories'. A sub-header 'Any Country' is followed by a dropdown menu set to 'Any Software'. A 'Filter' button is visible. The text 'Displaying results 1 to 20 of 1738' is shown, along with a pagination bar '1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20'. Below this, it says 'Export 1738 results as: csv, json, xml'. An 'Export' button is present. A list of repositories follows, with the first one highlighted: 'Public Services (1629764 records) - 27 February 2001'. The second repository is also visible: 'Public Services (1629764 records) - 27 February 2001'. Each repository entry includes a thumbnail image and a 'Details' link.

Przykłady repozytoriów medycznych na świecie

Repozytorium uczelni - Japonia

[illegible]

Diponegoro University

INSTITUTIONAL REPOSITORY

e-portal for knowledge management

[Home](#)
[Browse By Year](#)
[Browse By Subject](#)
[Browse By Faculty/Department](#)
[Browse By Type](#)
[Browse By Author Name](#)

Browse by Division

Please select a value to browse from the list below:

- [Browse By Faculty \(1937\)](#)
 - [Department of IGP \(71\)](#)
 - [Faculty of Social Sciences \(644\)](#)
 - [Department of Social Anthropology \(644\)](#)
 - [Faculty of Economics \(81\)](#)
 - [Department of Economics \(81\)](#)
 - [Department of Development Economics \(82\)](#)
 - [Department of Economic and Development Studies \(82\)](#)
 - [Department of Management \(17\)](#)
 - [Faculty of Engineering \(2031\)](#)
 - [Department of Architectural Engineering \(147\)](#)
 - [Department of Chemical Engineering \(331\)](#)
 - [Department of Civil Engineering \(81\)](#)
 - [Department of Computer Systems \(23\)](#)
 - [Department of Electrical Engineering \(75\)](#)
 - [Department of Environmental Engineering \(87\)](#)
 - [Department of Geomatics Engineering \(41\)](#)
 - [Department of Geomatics Engineering \(31\)](#)
 - [Department of Industrial Engineering \(818\)](#)
 - [Department of Mechanical Engineering \(18\)](#)
 - [Department of Ship Building Engineering \(70\)](#)
 - [Department of Urban and Regional Planning \(117\)](#)

Duke University Medical Center Library, Duke University, United States

Repozytorium dokumentów historycznych

Wycinki prasowe

Chuck Norris visits area's VA hospital

ALLEN PARK — Chuck Norris was in town last week, not to promote his new movie or to put on a karate exhibition, but to visit patients at the Veterans Administration Medical Center.

Norris, an actor and karate expert, is chairman of the National Salute to Hospitalized Veterans. The VA facility in Allen Park was one of five such units Norris has visited on his tour.

Norris is the star of the new movie "Braddock: Missing in Action III," and has written a book with Joe Hynes titled "The Secret of Inner Strength/My Story."

See NORRIS — Page 2-A

Photos:
Larry Caruso

Sharing a laugh at the VA Medical Center in Allen Park are Chuck Norris and Charles Cheap of Mount Clemens. Norris visited patients in various hospital wards and units, although he was particularly interested in the rehabilitation unit.

Repozytorium tematyczne – Digital Repository in Fetal Medicine

[illegible]

The screenshot shows the 'The Minority Health Archive' website. The header includes the University of Pittsburgh logo and the text 'University of Pittsburgh • A University School of Public Health'. Below this is a collage of five diverse individuals. The main content area is titled 'Advanced Search' and includes a search bar and a list of search results. A red circle highlights the 'About Page' link in the left sidebar.

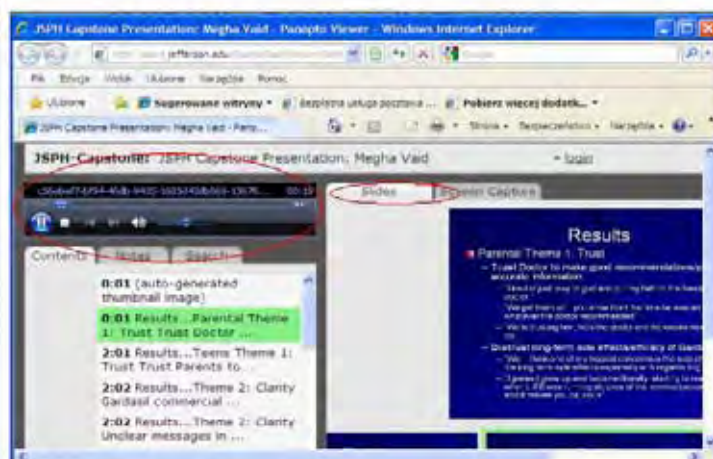
Artykuły pisane przez studentów

Obrony prac dyplomowych

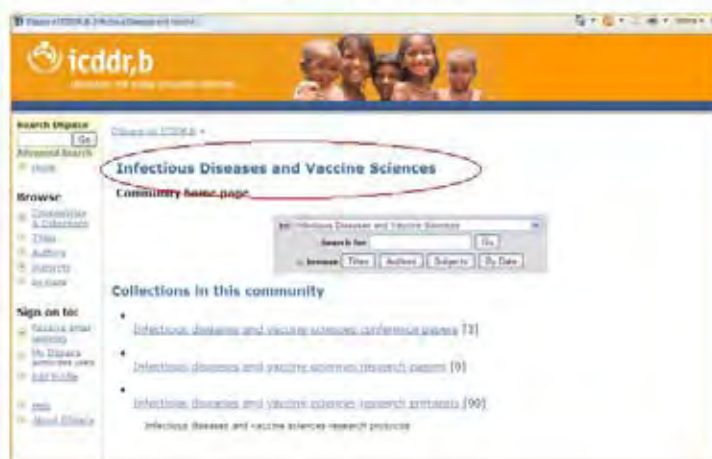
Multimedia

Strony naukowców

Kolekcje tematyczne ICDDR, B International Centre for Diarrhoeal Disease Research, Bangladesh

Kolekcje tematyczne - nanotechnologia

PubMed Central

- PubMed Central – bezpłatne cyfrowe archiwum publikacji biomedycznych (U.S. National Institutes of Health)
- <http://pubmedcentral.gov>

Materiały uzupełniające

The screenshot displays the PubMed Central website interface. At the top, there's a search bar and navigation tabs. Below the search bar, a list of search results is shown. One result is highlighted, showing the title "Iridium Catalyzed Hydrocarboxylation of 1,1-Dimethylallene: E...". To the right of the search results, there's a section for "Supplementary Material" with links to "Additional file 1" and "Additional file 2". Below the search results, there's a section for "Articles with Supplementary Material" with a link to "Articles with Supplementary Material".

Additional file 1

Figure S1 - The amino acid sequences of protein linkers. The protein linker sequences of T-EN, EN-T, EN-AM, EN-AM, T-TR and TR-T are shown. The second structures of these proteins are predicted by SSpro: <http://sspro.bioinformatics.org.uk/>, 87-287 a.a. of the linker of EN-T and EN-T are TRF Homology domain (TRFH) which has tight structure, so we calculated linker length except this domain. Most of these linkers are nonstructural peptide.

Additional file 2

Figure S1

Antigen

Antibody

Antigen

Antibody

Zamieszczanie dokumentu w repozytorium

- Przygotować publikację (lub inny dokument) do czasopisma
- Oddać do recenzji
- Nanieść uwagi recenzentów
- Oddać artykuł do opublikowania w czasopiśmie
- Opracować opis dokumentu samodzielnie lub poprzez redaktora repozytorium (**metadane**)
- Zamieścić pre -, post-print (lub inny dokument w formie cyfrowej) w repozytorium zgodnie z polityką wydawców
- **Zaakceptować licencję i upublicznić.**

Polityka wydawców

Kolor:

- Zielony – pozwala na archiwizację pre- i post-printu
- Niebieski – pozwala na archiwizację post-printu
- Żółty – pozwala na archiwizację pre-printu
- Biały – nie wspiera procesów archiwizacji OA

<http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>

SHERPA
RoMEO

Repozytorium dla bibliotekarzy

E-LIS E-prints in Library and Information Science
http://lis.library.utoronto.ca/

home | about E-LIS | browse | search | help | classification schema | submission guidelines | contact

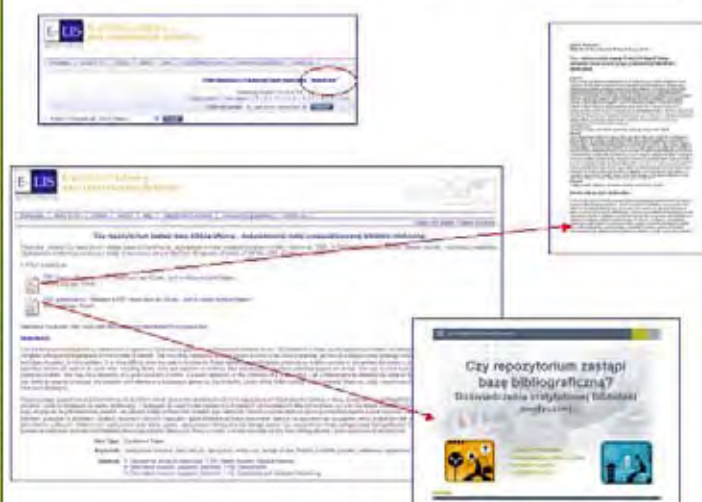
Up a level
Export as:

Browse by Country

- List of Countries by continent (10676)
 - EUROPE (6410)
 - Austria (272)
 - Belarus (1)
 - Belgium (53)
 - Bosnia Herzegovina (10)
 - Bulgaria (11)
 - Croatia (103)
 - Cyprus (36)
 - Czech Republic (21)
 - Denmark (14)
 - Estonia (2)
 - Finland (12)
 - France (88)
 - Germany (337)
 - Greece (402)
 - Ireland (8)
 - Italy (1220)
 - Latvia (2)
 - Luxembourg (1)
 - Moldova (1)
 - Poland (203)**
 - Portugal (99)**
 - Romania (7)
 - Russia (8)
 - Serbia and Montenegro (242)
 - Slovakia (2)
 - Slovenia (2)
 - Spain (2390)
 - Sweden (21)
 - Switzerland (110)
 - the Netherlands (57)
 - Turkey (339)
 - Ukraine (3)
 - United Kingdom (422)

Number of items at this level: 203

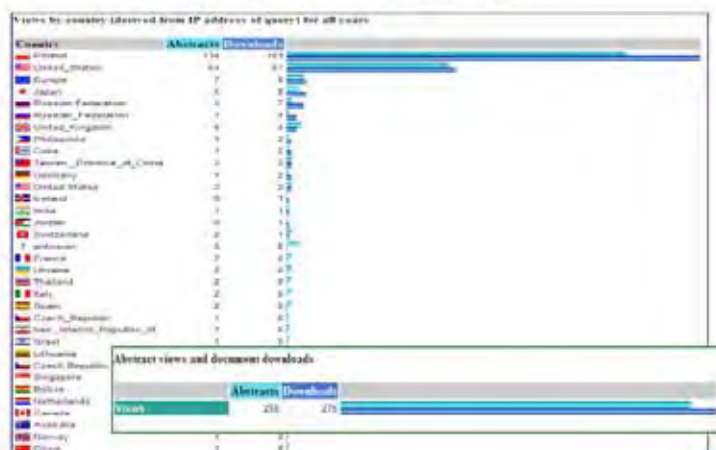
Rozpowszechnianie informacji

E-LIS E-prints in Library and Information Science
http://lis.library.utoronto.ca/

Czy repozytorium zastąpi bazę bibliograficzną? Dostępność i tryb dostępu do informacji

W tym artykule omówiono rolę repozytoriów w dostarczaniu informacji i ich wpływ na tradycyjne bazy bibliograficzne. Artykuł zawiera analizę korzyści i wad oraz omówienie różnych modeli dostępu do informacji.

- Badania naukowe → wyniki badań
- Publikowanie:
 - Czasopisma OA
 - Repozytoria OA
 - Integracja repozytoriów ...

Dr Krzysztof Murawski
Warszawa - ProQuest

NOTIFICATION OF PUBLICATION: EARLY EUROPEAN BOOKS

Early European Books
printed sources to 1700

The latest release of Early European Books is now available at <http://eeb.chadwyck.co.uk> and <http://eeb.chadwyck.com>.

The November 2010 release contains the first release of data from Collection Two of Early European Books, comprising almost 1,000 volumes from the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. This includes more than 500 sixteenth- and seventeenth-century editions of the Italian mystery plays known as *sacre rappresentazioni*, 46 items from the Postillati collection, containing volumes which were collected for the importance of their marginal annotations, and 360 volumes published by the Aldine Press.

The Postillati collection includes Galileo Galilei's personal copies of works by Euclid, Petrarch and others, in which users can read his extensive handwritten marginal notes. Other notable authors whose marginalia have been preserved include Michelangelo Buonarroti the Younger (nephew of Michelangelo the painter and sculptor), the playwright Lodovico Castelvetro, the poet Alessandro Tassoni and the mathematician and scientist Vincenzo Viviani (1622-1703).

The Nencini Aldine Collection brings together volumes published by the Aldine Press, founded by Aldo Manuzio the Elder

(also known as Aldus Manutius) in Venice in 1495, and continued by his wife, son and grandson until the 1590s. The Aldine Press was one of the most historically significant institutions in the early history of printed books, with numerous innovations including the first use of italic type and the adoption of the smaller, more portable, octavo paper size.

Manutius was a scholar of Ancient Greek, and the Press was central to the Renaissance revival of Greek learning: he enlisted Greek scholars, editors and typesetters to produce important ‘pocket classics’ editions of Aristotle, Homer, Sophocles and others, along with Greek grammars and dictionaries. His press also published Latin texts by Martial, Ovid, Julius Caesar and others, and Italian literary texts such as Petrarch’s lyric poetry, Baldassare Castiglione’s *Il libro del cortegiano* [The Book of the Courtier], Niccolò Machiavelli’s *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio* [Discourses on the First Ten Books of Livy], Andrea Alciati’s *Emblematum libellus* [Emblem Book] and the first portable edition of Dante’s *Divine Comedy*. The Aldine text formed the standard edition of Dante until the late 19th century, and the second Aldine edition (1515) was the first to include the famous woodcut diagram illustrating the circles of Hell. The Aldine Press also issued a number of important texts in the history of the Catholic Church, including the first publication of the canons and decrees of the Council of Trent in 1564.

The *sacre rappresentazioni* [Sacred Representations] are popular verse plays depicting Biblical scenes, episodes from the lives of the saints and Christian legends, which were originally performed in Florence and elsewhere in Tuscany and are considered by scholars to form the foundations of Italian theatre. Although many of the texts are anonymous, those by named authors include Castellano Castellani’s *Figliuol prodigo* and Lorenzo de’ Medici’s *Rappresentazione di San Giovanni e Paolo*.

New to this release

A number of new features have been added in this release:

- CERL Thesaurus and typographical variants: thanks to ProQuest’s partnership with the Consortium of European Research Libraries (CERL, www.cerl.org), Early European Books now incorporates data from the CERL Thesaurus, which maps place names, author and printer names to their historical and linguistic variants. In addition, we have enabled searching for typographical variants, to allow users to search the original titles and imprints in which certain characters were used interchangeably by typesetters (such as j and i, u and v, or w and vv). Hence a search for ‘Jupiter’ will also retrieve ‘Iupiter’ or ‘Jvpiter’. Both of these features have been enabled for the Quick Search box, and can be used on the Search page by checking the Find historical and linguistic variants checkbox.
- Improved access to works that are bound together in the same volume: users can now easily link between records for items that were bound together, and can view a thumbnail gallery of all pages in the volume.

- Italian interface: click Italiano on the home page to change to an Italian-language interface. Additional European-language interfaces will be added in 2011.
- Links to Literature Online: if you also subscribe to both resources, you can now activate links from Early European Books to corresponding author pages in Literature Online. The links appear on Search Results and Full Record pages for all relevant authors, and librarians or administrators can activate the links from the password-protected Administration Resources page.
- Author filter: from the Search Results page, you can now filter your results by Author along with fields such as Place of Publication or Subject.
- New search limiter: we have added Clasps, ties and other closures to the list of Page features which can be selected on the Search page.

Collection Two will be completed in early 2011, and will contain 3,000 volumes on completion. Highlights of the first release include:

- Andreae Alciati Emblematum libellus, nuper in lucem editus. Venetiis : apud Aldi filios, 1546, mense Iunio.
- Anon. Libro di novelle et di bel parlar gentile. Fiorenza, Giunti, 1572. [Con postille di L. Castelvetro.]
- Aristotle, Poetica vulgarizzata per Lodovico Castelvetro. Basilea, Ledabonis, 1576
- Catholic Church. Missale Romanum, ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum. Venetiis ex Bibliotheca Aldina 1574.
- Council of Trent (1545-1563). Canones, et decreta sacrosancti oecumenici et generalis Concilii Tridentini sub Paulo 3., Iulio 3., Pio 4. pontificibus max. Venetiis [Paolo Manuzio] 1564.
- Discorsi di Nicolo Machiauelli, firentino, sopra la prima deca di Tito Liuiio. In Vinegia in casa de' figliuoli di Aldo 1540.
- Euclidis elementorum libri XV. Graece et Latine, quibus, cum ad omnem Mathematicae scientiae partem, tum ad quam libet Geometriae tractationem, facilis comparatur aditus. Lutetiae, apud Gulielmum Canellat, 1558. [Esemplare postillato di mano di Galileo.]
- Il libro del Cortegiano del conte Baldesar Castiglione. In Firenze, Per li heredi di Filippo di Giunta, 1531.
- LA RAPPRESENTATIONE Di San Giouanni, e Paulo, e di Santa Costanza. Composta per Lorenzo de' Medici. In Fiorenza a stanza di Iacopo Chili. 1571.
- Le rime del Petrarca brevemente sposte per Lodovico Calstelvetro. Basilea, Pietro de Sedabonis, 1582. [Esemplare con postille marginali autografe di G. Galilei.]
- Le terze rime di Dante. Venetijs in aedib. Aldi accuratissime men. Aug. 1502.

- Marliani, Bartolomeo, Urbis Romae Topographia... Romae, in aedibus Jacobi Mazoch, 1521.
- Petri Bembi De Aetna ad angelum Chabrielem liber. Impressum Venetiis: in aedibus Aldi Romani, mense februario 1495.
- Ptolemaei Planisphaerium. Iordani Planisphaerium. Federici Commandini Vrbinae in Ptolemaei Planisphaerium commentarius. In quo uniuersa scenographices ratio quam breuissime traditur, ac demonstrationibus confirmatur. Venetiis [Paolo Manuzio] 1558.
- Pub. Terentii Comoediae sex ex recensione Heinsiana. Amstelodami, Typis Ludovici Elzevirii Sumptibus societatis, 1651. [...di possesso di Vittorio Alfieri.]
- RAPPRESentatione del figliuolo prodigo composta per messer Castellano Castellani. Fece stappar ser Zanobi da la barba. [c. 1510-15]
- Sophokleous Tragodiai epta metexegeseon. Sophoclis tragaediae septem cum commentariis. Venetiis in Aldi Romani academia mense Augusto 1502.

Many thanks to the development team in Cambridge for their hard work on this release.

Mgr Dorota Rożek
Warszawa- PZWL

CZARNO-BIAŁA EDUKACJA

Gwałtowny rozwój rynku edukacyjnego spowodował, że wykształcenie wyższe jest obecnie jednym z podstawowych wymogów na rynku pracy, jednak obiegowa opinia głosi, że wiele osób studiuje nie dla wiedzy, a dla dyplomu. W wystąpieniu poruszę kwestię edukacyjnego boomu, jaki nastąpił w Polsce w ostatnich latach.

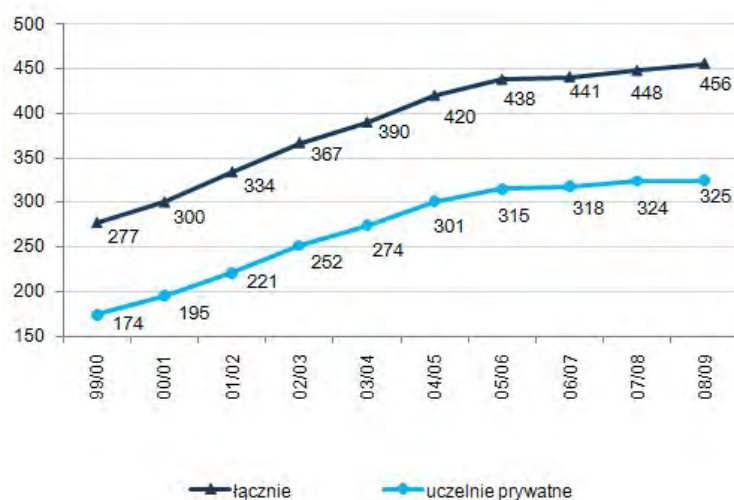
Czarno na białym, czyli liczby w czystej postaci

W Polsce studentem szkoły wyższej jest niemal **co drugi** młody człowiek. W Irlandii – **co czwarty**, a w Wielkiej Brytanii – jedynie **co piąty**.

Wyniki rekrutacji na najpopularniejsze kierunki studiów w szkołach nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w roku 2009/2010 – studia stacjonarne pierwszego stopnia i jednolite studia magisterskie wykazują spory rozrzut preferencji kandydatów:

Według ogólnej liczby kandydatów¹:

- 1) zarządzanie 35388
- 2) pedagogika 33094
- 3) prawo 26581
- 4) budownictwo 24637
- 5) informatyka 24055
- 6) ekonomia 22025
- 7) administracja 21565
- 8) psychologia 20293
- 9) turystyka i rekreacja 18977
- 10) inżynieria środowiska 17723

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych GUS z lat 2000-2008

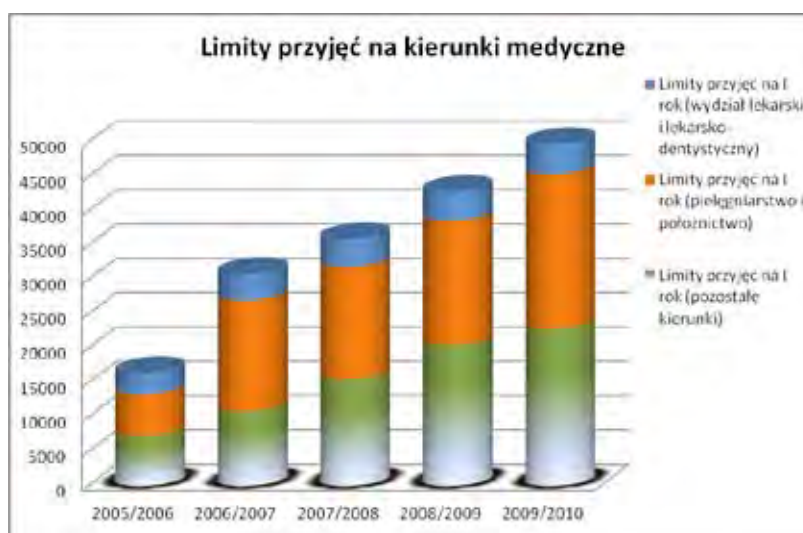
Wolny rynek spowodował, że **uczelnie niepubliczne** pod względem ilości dominują. Wśród 456 szkół wyższych funkcjonujących w Polsce w roku akademickim 2008/2009, znalazło się jedynie **131 jednostek publicznych** (dla porównania – w roku akademickim 1999/2000 było ich 103). Resztę stanowią uczelnie prywatne.

W porównaniu z początkiem lat 90. liczba studentów jest obecnie niemal pięciokrotnie wyższa. W roku akademickim 1990/1991 było ich nieco ponad **400 tysięcy**, w 2008/2009 – ponad **1,92 mln**. Warto zauważyć, że mimo wyraźnej przewagi

¹ Informacja o wynikach rekrutacji na studia w roku akademickim 2009/2010 w uczelniach publicznych i niepublicznych nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Departament Nadzoru i Organizacji Szkolnictwa Wyższego. Warszawa 2010

liczebnej uczelni niepublicznych, większość studentów nadal kształci się w szkołach państwowych. Umasowienie studiów zostało wymuszone głównie z powodu rosnącej liczby absolwentów liceów ogólnokształcących, których jest obecnie, w porównaniu z końcówką poprzedniego wieku, zdecydowanie więcej – to efekt wprowadzenia reformy systemu edukacji w roku 1999.

W przypadku kierunków medycznych dynamika zmian nie jest aż tak intensywna:

Źródło: opracowanie własne na podstawie rozporządzeń Ministra Zdrowia z lat 2005-2009

Między czernią a bielą, czyli to, czego nie da się ująć w liczbach

W połowie 2009 roku przed media przetoczyła się fala dyskusji na temat jakości polskiego szkolnictwa wyższego. Obraz wyłaniający się z polemiki był pesymistyczny: „Statystyczny student nie studiuje, nie siedzi w bibliotece, nie wyszukuje wiedzy, ale po prostu kseruje notatki, ściąga opracowania z internetu i przedstawia je jako referat².”

Skala zjawiska jest, niestety, duża - w 2009 r. do korzystania z **Wikipedii** przy pisaniu prac licencjackich i magisterskich przyznało się **54 proc.** studentów uczelni publicznych (w 2007 r. - **34 proc.**) i aż 72 proc. z niepublicznych (w analogicznym okresie - 57 proc.) - wynika z badań prof. Mariusza Jędrzejki z SGGW³.

² „Wykładowca: Ksero studia, ksero studentów”, Antonina Sebesta, Gazeta Wyborcza, dodatek regionalny, Kraków, 2009-03-15

³ „Magister dzięki Wikipedii”, gazeta.prawna.pl, (data pobrania: 20.03.2010)

Nie znajduje to odzwierciedlenia w przypisach do prac magisterskich. W 2009 r. internet (różne strony internetowe) jako źródło informacji podało 44 proc. autorów prac w uczelniach publicznych i 62 proc. w niepublicznych.

Biorąc pod uwagę pochodzenie informacji umieszczanych w Wikipedii – tworzą ją sami internauci, wskazane byłoby podchodzenie do posiadanych stamtąd informacji z dystansem i krytycznie.

Zainteresowanie tematem jest na szczęście spore. Zagadnieniem tym zajęli się nawet twórcy tegorocznych testów maturalnych. Sam tytuł analizowanego tekstu wskazuje na pewien dystans do fenomenu Internetu: *Internet – śmietnik czy sezam kultury?* Autor już w 2001 r. wypowiedział znamienne słowa: „*Wielki potencjał Internetu może uruchomić każdy, pod warunkiem, że wie, jak to uczynić. Kto zainwestuje nieco wysiłku, znajdzie klucz do wrót sezamu. Kto oczekuje, że sieć będzie automatem do czynienia cudów, utonie w śmietniku zbędnych informacji*”⁴.

Jak wygląda bilans korzystania z Internetu w uczelniach medycznych?

Przeciętny student medycyny z Internetu w celach dydaktycznych **korzysta średnio 15 razy w miesiącu**⁵. Najniższa średnia została odnotowana na **wydziale pielęgniarstwie**. Studenci uczelni medycznych odwiedzają wiele stron, jedną z popularniejszych jest wyszukiwarka www.google.pl, która pozwala znaleźć trudne i nietypowe słowa i dotrzeć do specjalistycznej strony. Gama tematów poszukiwanych w Internecie jest bardzo szeroka – studenci poszukują wszelkich informacji związanych z dziedziną, której się uczą.

Czy uda się wprowadzić więcej kolorów, czyli edukacja powielana

Podręczniki akademickie są niezbędne, wiedza z zakresu wielu przedmiotów – konieczna do opanowania, studenci szukają więc sposobu, jak nieimiennie obowiązek wydawania pieniędzy ominąć – wypożyczają je lub kserują.

Biblioteki, zdaniem studentów, oferują zdecydowanie za mało egzemplarzy potrzebnych książek. Skopiowanie zaś jednej książki jest zwykle trzy- lub nawet czterokrotnie tańsze niż kupno oryginału.

Większość studentów nie wyobraża sobie studiów bez kserowania. Studenci wspominają również o innych zaletach skserowanych książek – podkreślanie kolorowymi długopisami, notatki na marginesach, doklejanie kartek z dodatkowymi informacjami. Nie chcemy tu dyskutować z prawem do kopiowania niezbędnych fragmentów książek. To sprzedawanie kopii podręczników jest uznawane za paserstwo.

Przypadków nagminnego łamania praw autorskich mamy aż nadto. Ciekawym, nawet nieco kuriozalnym przykładem jest choćby opisywany w maju bieżącego

⁴ E. B e n d y k : „Internet – śmietnik czy sezam kultury?”, wykład w ramach konwersatorium *Życie w okablowanym społeczeństwie/Komputer – Kultura – Człowiek w XXI wieku*, Centrum Sztuki Współczesnej 2001

⁵ Źródło: badania własne Wydawnictwa Lekarskiego PZWL, jesień 2009

roku przypadek z Rzeszowa. Policja zarekwirowała tam w punkcie kserograficznym setki gotowych do sprzedaży kopii oryginałów książek i podręczników - skryptów i książek naukowych. Były to głównie kodeksy prawa pracy, karnego, cywilnego, europejskiego, spadkowego i handlowego⁶.

To tylko jeden z przejawów nielegalnego rozpowszechniania kopii książek. Drugim kanałem jest – oczywiście – Internet. Kilka serwisów umożliwia umieszczanie tam w całości książek w postaci plików PDF. I nie mówimy tu o serwisach legalnie udostępniających zapisy elektroniczne książek, których nakłady są wyczerpane.

Zainteresowanym polecamy lekturę artykułu autorstwa studenta medycyny, opublikowany w portalu internetowym www.pzwl.pl z okazji Światowego Dnia Książki i Praw Autorskich (Lemieszek P. *Uwaga!!! Kopiowanie zabija książkę*, portal Wydawnictwa Lekarskiego PZWL -, <http://www.pzwl.pl/id,68,art,5252,ptitle,uwaga-kopiowanie-zabija-ksiazke.htm>)⁷.

Z pewnością nasuwa się tu pytanie o skalę zjawiska. Otóż – na podstawie badań przeprowadzonych wśród studentów uczelni medycznych możemy określić ją szacunkowo.

Dziewięciu na dziesięciu studentów kseruje podręczniki, z czego blisko 30% kopiuje je w całości, pozostali kserują pojedyncze rozdziały. Najwięcej kopii potrzebnych materiałów wykonują studenci wydziału pielęgniarstwa. Najwięcej podręczników skopiowanych w całości mają studenci z wydziału lekarskiego.

Ponad połowa kserokopii (57%) wykonywana jest w punktach kserograficznych, zatem to, co jesteśmy w stanie zaobserwować w bibliotekach uczelnianych to tylko wierzchołek góry lodowej. Szacunkowo kopie wykonywane na uczelniach określamy na poziomie ok. 1/3 ogólnej liczby posiadanych i wykorzystywanych przez studentów stron kopii.

Na uczelniach kwitnie również handel notatkami. Już za kilkadziesiąt złotych można dostać komplet z wykładów i ćwiczeń. Informacji o sprzedaży notatek jest mnóstwo, pojawiają się na tablicach ogłoszeniowych, w serwisach internetowych, na forach studentów. Najbardziej poszukiwane to te przepisane na komputerze, posegregowane, uzupełnione spisem treści, z zakreślonymi najistotniejszymi fragmentami, opatrzone komentarzami – np. z której książki najlepiej się uczyć przygotowując do egzaminu.

Jednym słowem – koloru w tych kserokopiach i notatkach można dopracować się niestety – tylko dzięki własnemu wkładowi pracy. Chyba, że zainwestuje się w kolorowe kopie. Mamy zatem nadzieję, że głosy środowiska akademickiego dotyczące stosowania w nowych podręcznikach bogatej, przejrzystej szaty graficznej wynikają

⁶ Marcin Kobiałka: „Zwykłe kserowanie, poważne przestępstwo”, *Gazeta Wyborcza* dodatek: Gazeta. Rzeszów, 6 maja 2010

⁷ Źródło: strona internetowa Wydawnictwa Lekarskiego PZWL – www.pzwl.pl (data pobrania: 30 maja 2009 r.)

z przemysłów i własnych obserwacji – z takich podręczników studenci korzystają chętniej i twierdzą, że proces uczenia się jest bardziej efektywny.

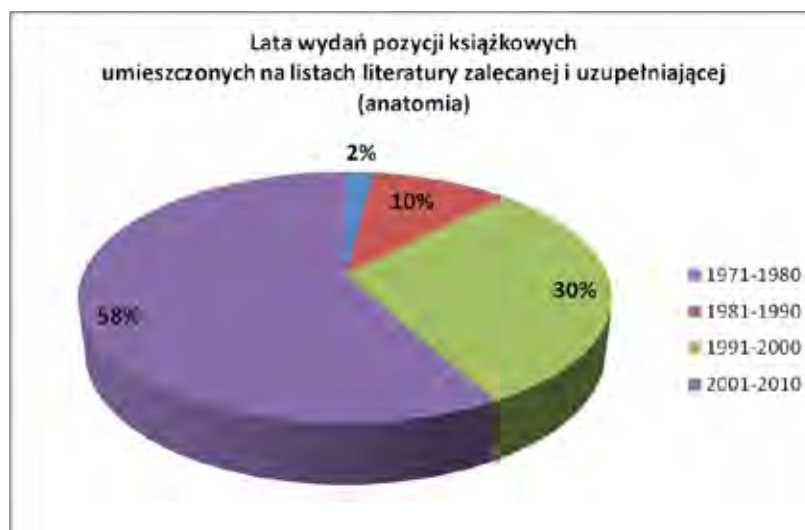
Wszystkie barwy edukacji kolorów, czyli plany na przyszłość

Rzut oka w przyszłość edukacji na kierunkach medycznych – czego możemy się spodziewać?

Coraz powszechniejsze korzystanie z różnych źródeł informacji pozwala myśleć o wzbogaceniu tradycyjnych, drukowanych źródeł wiedzy

- opensourcowe bazy wiedzy w sieci globalnej,
- upowszechnienie e-booków
- biblioteki cyfrowe,
- bazy elektroniczne pełnotekstowe.

Obecnie, dla przykładu przytoczyliśmy strukturę wiekową (biorąc pod uwagę datę I wydania) książek zalecanych jako literatura dla studentów kierunków medycznych dla jednego tylko przedmiotu:

Źródło: opracowanie własne na podstawie dostępnych przewodników dydaktycznych uczelni medycznych

Powyższe dane i kwestie zebrane z różnych źródeł nie dają pełnego obrazu materiałów wykorzystywanych w edukacji medycznej, nie miały też być opracowaniem pełnym i obiektywnym.

Na szczęście zbierając informacje do tegoż wystąpienia odbyliśmy wiele rozmów ze studentami i szukaliśmy ich opinii na forach internetowych. Nie traktując Internetu jako śmietnika, a nieco subiektywne źródło informacji o opiniach byłych i aktualnych

studentach kierunków medycznych wiemy, że studia te nie są uznawane za studia „lekkie, łatwe i przyjemne”.

Kwestią niepodważalną jest również fakt wysokiego prestiżu zawodów związanych ze służbą zdrowia. Prestiż zawodowy to dobro cenione w każdym społeczeństwie. Nie bez powodu marzeniem wielu maturzystów są studia medyczne, które od lat otaczane są szczególną estymą. W tych przypadkach poważanie i szacunek dla osób wykonujących w/w zawody okazują się dla wielu cenniejsza niż zarobki.

Najnowsze badania potwierdzają wysoki prestiż interesujących nas, ze względu na przedmiot tego wystąpienia, zawodów.

Odpowiedzi Polaków darzących wybrane zawody dużym lub bardzo dużym poważaniem pozwoliły wytypować czołówkę, w której znaleźli się przedstawiciele aż dwóch zawodów tworzących służbę zdrowia:

Zawód	% Polaków poważających dany zawód
profesor uniwersytetu	84
strażak	84
górnik	78
pielęgniarka	77
lekarz	73

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań CBOS ze stycznia 2009 r.

Wysiłek, który należy ponieść podejmując studia medyczne wydaje się więc wart podjęcia dla osób pragnących je ukończyć i wykonywać zawody związane ze służbą zdrowia.

Czy edukacja na poziomie wyższym nadal będzie czarno-biała? Zakładamy, że nie. Nie bez powodu pytamy o potrzeby środowiska akademickiego, nie bez przyczyny staramy się za nimi nadążyć. Chętniej wszak sami uczestniczymy w procesie, którego przebieg jest dla nas ciekawy, a nauka przecież taka jest. Zatem uzupełniając książkę w jej tradycyjnej, drukowanej postaci innymi źródłami wiedzy, pojawiającymi się wraz z kolejnymi nowinkami technicznymi, nadal mamy nadzieję wpisywać się w akademicką rzeczywistość.

Mgr Patrycja Grudzińska
Mgr Pavol Bat'alík
Praha - SUWECO

SYSTEM ARCHIWIZACJI, ADMINISTRACJI I UDOSTĘPNIANIA ELEKTRONICZNYCH ŹRÓDEŁ INFORMACJI UŻYTKOWNIKOM NA JEDNEJ PLATFORMIE

Panel użytkownika – Pierwszy kontakt

NAVIGA SUWECO

User: Anonymous For full access to information sources, it is necessary to login / create an account

Search Login Registration

Search by:
Publication title
Document type
Publisher
Category
Author

Search

Search results
Search (e.g. keywords, titles)

Displaying results 1 - 24 from 24000 total records found

2010 2011

- 1. "Compendex" is a database of abstracts
MEDLINE / Compendex International Compendex / journal
- 2. "Wiley InterScience" is a database of abstracts
MEDLINE / Compendex International Compendex / journal
- 3. "ScienceDirect" is a database of abstracts
MEDLINE / Compendex International Compendex / journal
- 4. "Elsevier" is a database of abstracts
MEDLINE / Compendex International Compendex / journal

Panel użytkownika - Logowanie

NAVIGA SUWECO

User: Anonymous For full access to information sources, it is necessary to login / create an account

Search User login
Login
Registration

Enter your username and password here in order to log in on the website

Username:

Password:

Login

NAVIGA SUWECO

Panel użytkownika – Wyszukiwanie proste

The screenshot shows the NAVIGA search interface. The left sidebar contains links: Newsletter, Search (highlighted with a red circle), Helpsearch, Personal folder, Favorite sources, Search options, and Logout. The main search area has a 'Search' button (highlighted with a red circle) and tabs for 'Alphabetical search' and 'Search by collection and category'. Below these are input fields for 'Publication title', 'Publisher' (dropdown), 'Category' (dropdown), 'Document type' (dropdown), 'ISBN / ISSN', and 'Author'. A 'Search' button is at the bottom right. The 'Search results' section shows 'Search by: entered criteria' and 'Displaying records 1 - 20 from 30332 total records found'. A pagination bar shows '1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20'. The first three results are listed:

- 1. "Comedia" B. Points of View. EBSCO / Humanities International Complete / Journal
- 2. "My Name Was Martha": A Renaissance Woman's Autobiographical Poem. EBSCO / Humanities International Complete / Journal
- 3. "Secreto de los Secretos": A Castilian Version. EBSCO / Humanities International Complete / Journal

Panel użytkownika – Wyszukiwanie proste

The screenshot shows the NAVIGA search interface. The left sidebar contains links: Newsletter, Search (highlighted with a red circle), Helpsearch, Personal folder, Favorite sources, Search options, and Logout. The main search area has a 'Search' button (highlighted with a red circle) and tabs for 'Alphabetical search' and 'Search by collection and category'. Below these are input fields for 'Publication title', 'Publisher' (dropdown), 'Category' (dropdown), 'Document type' (dropdown), 'ISBN / ISSN', and 'Author'. A 'Search' button is at the bottom right. The 'Search results' section shows 'Search by: entered criteria' and 'Displaying records 1 - 10 from 10 total records found'. A pagination bar shows '1 2 3 4 5 6 7 8 9 10'. The first four results are listed:

- 1. AACN Clinical Issues: Advanced Practice in Acute & Critical Care. EBSCO / Academic Search Complete / Journal
- 2. Acute Cardiac Care. EBSCO / MEDLINE with Full Text / Journal
- 3. Acute Cardiac Care. EBSCO / Academic Search Complete / Journal
- 4. Acute Pain. Elsevier / Medicine / Journal

The screenshot shows the SUWECO database interface. At the top, there are logos for NAVIGA and SUWECO. Below the logos, there are links for 'EHR registration' and 'Logout'. The main search area includes a 'Search' button and a 'Search by collection and category' link. The search results section displays a list of records, with the first record titled 'Abstract bulletin of Paper Science and Technology' and the second record titled 'Academic Radiology'. The word 'Science' is highlighted in red in the search filters and the first search result.

NAVIGA

SUWECO

EHR registration | Logout

Search

Search by collection and category

Publication title

Publisher

Category

Document type

ISBN / ISSN

Author

Search

Search results

Search by: entered criteria

Displaying records 1 - 20 from 1000 total records found

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

1 Abstract bulletin of Paper Science and Technology
Chemistry and Chemical Engineering / journal

2 Academic Radiology
Biology / Medicine / journal

3 Accident Analysis & Prevention
Biology / Social and Behavioral Sciences / journal

4 Accounting Forum
Biology / Economics, Business and Management / journal

5 Accounting, Organizations and Society
Biology / Economics, Business and Management / journal

The screenshot shows the NAVIGA database search results page. The top navigation bar includes the NAVIGA logo and the SUWECO logo. The main search area has a search bar with the text 'Alphabetical search' and a dropdown menu showing 'Alphabetical search' and 'Search by collection and category'. Below the search bar, there is a list of search results. The first result is 'NACE' from 'NACE / NACE Journal'. The second result is 'NACE Journal' from 'NACE / NACE Journal'. The third result is 'NACE Journal' from 'NACE / NACE Journal'. The page also shows a search bar with the text 'Alphabetical search' and a dropdown menu showing 'Alphabetical search' and 'Search by collection and category'.

Panel użytkownika – Wyszukiwanie proste

Panel użytkownika – Metasearch

Panel użytkownika – Metasearch

NAVIGA

SUWECO

User: [Edit registration](#) | [Logout](#)

Newsletter
[Search](#)
[Metasearch](#)
 Personal folder
 Favorite sources
 Saved searches
 Logout

Simple search Advanced search

Enter search term

acute

all free paid

Status: Ready

Sort by: relevance Show: 50

Check/Uncheck All
 Springer
 PDF

Search

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Panel użytkownika – Metasearch

NAVIGA

SUWECO

User: [Edit registration](#) | [Logout](#)

Newsletter
[Search](#)
[Metasearch](#)
 Personal folder
 Favorite sources
 Saved searches
 Logout

Simple search Advanced search

Search anywhere

Title acute AND OR

Subject
 Author
 Year
 ISBN
 ISSN

all free paid

Status: Ready

Sort by: relevance Show: 10 records per page

Search

Displaying 1 to 10 of 1892

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

Panel użytkownika – Metasearch

NAVIGA SUWECO

User: Edit registration | Logout

Newsletter Search Metasearch Personal folder Favorite sources Logout

Simple search Advanced search

Search anywhere

Title: Acute Subject: Acute Date: 1997-1999 Responsibility: Acute Pain Management Guidelines Panel Location: Acute

Status: Ready

Sort by: relevance Show 10 records per page

Displaying 1 to 10 of 1002

Filters

Title	Date	Responsibility	Responsibility	URL	Location
Acute pain management	1997-1999	Acute Pain Management Guidelines Panel	Acute Pain Management Guidelines Panel	Acute Pain Management Guidelines Panel	Acute Pain Management Guidelines Panel

Panel użytkownika – Ustawienia osobiste

NAVIGA SUWECO

User: Edit registration | Logout

Newsletter Search Metasearch Personal folder Favorite sources Logout

Displaying records 1 - 2 from 2 total records found

Title	Date	Responsibility	Location
1-800 FLOWERS.COM, Inc. SWOT Analysis	1997-1999	Business Source Premier	Journal
Trends in Organized Crime	1997-1999	Springer	Humanities, Social Science and Law / Journal

Copyright © 2009 - SUWECO. Created by SUWECO

Panel użytkownika – Ustawienia osobiste

User: [Edit registration](#) | [Logout](#)

Search	Number of entries	Searching criteria
View the searching	495	
View the searching	3	ISSN/IS&N = "13455"

Copyright © 2009 - SUWECO created by SUWECO

Panel użytkownika – Nowości

User: [Edit registration](#) | [Logout](#)

[2010 Scopus Value Update](#)

[NEW MEDICAL BOOKS](#)
 Cummings Otolaryngology - Head and Neck Surgery, 3-Volume Set Expert Consult: Online and Print, 5th Edition By Flint, Haughey, Lund, Niparko, Richardson, Robbins & Thomas Product Type: Expert Consult

Copyright © 2009 - SUWECO created by SUWECO

Panel użytkownika – Nowości

NAVIGA

User: Demo
 Full registration
Logout

[New letters](#)

[Search](#)

[Meta-search](#)

[Personal folder](#)

[Favorite sources](#)

[Recent searches](#)

[Logout](#)

NEW MEDICAL BOOKS

Cummings Otolaryngology - Head and Neck Surgery, 3-Volume Set
 Expert Consult: Online and Print, 5th Edition
 By Paul W. Flint, Bruce H. Haughey, David N. Papadopoulos, K. Thomas Robbins, and J. Regan Thomas
 Product Type: Expert Consult

Through four editions, Cummings Otolaryngology has been the world's most trusted source for comprehensive guidance on all facets of head and neck surgery. The 5th Edition - edited by Paul W. Flint, Bruce H. Haughey, Valerie J. Lin, John K. Papadopoulos, Marie A. Richardson, K. Thomas Robbins, and J. Regan Thomas - equips you to implement all the newest discoveries, techniques, and technologies that are shaping patient outcomes. You'll find new chapters on benign neoplasms, endoscopic DCR, head and neck ultrasound, and trends in surgical technology, a new section on rhinology, and coverage of hot topics such as Botulin. Plus, your purchase includes access to the complete contents of this encyclopedic reference online, with regular updates and video clips of key index cases!

Copyright © 2005, Elsevier Co.
 0-440-06100-0

Administracja – Logowanie

TYPO3

NAVIGA

Administration Login on VFU NAVIGA ::
admin zone

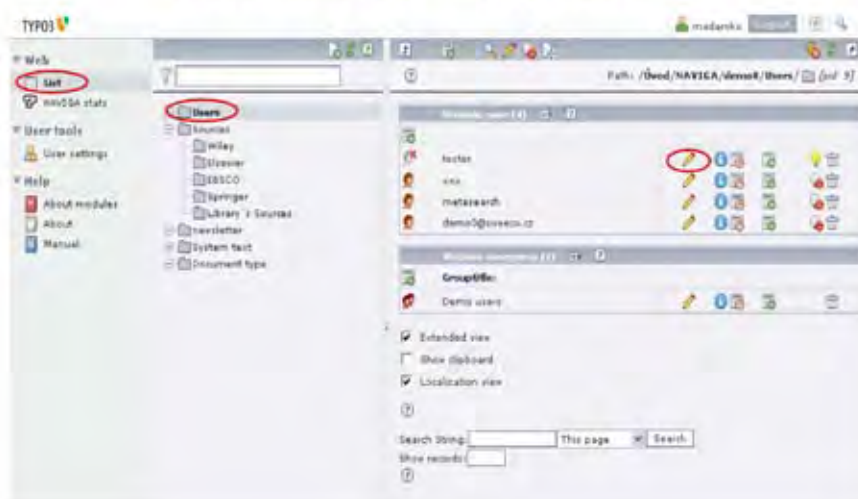
Username:

Password:

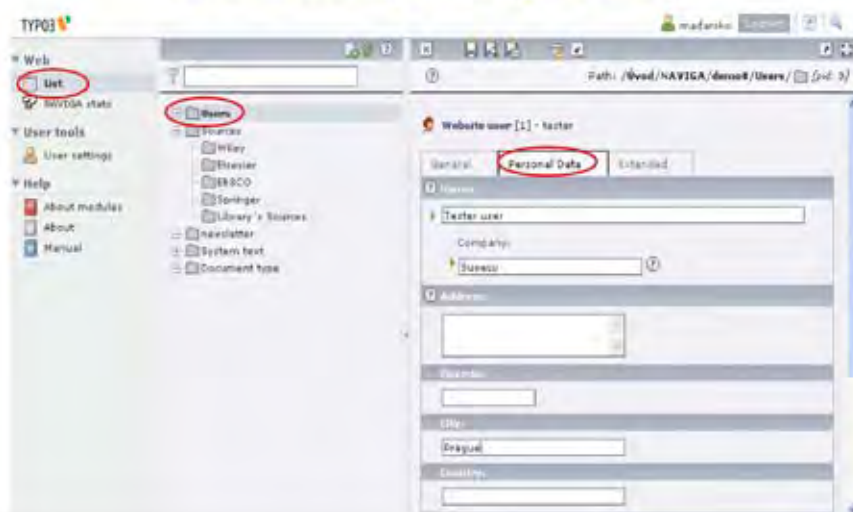
(Note: Cookies and JavaScript must be enabled!)

TYPO3 CMS. Copyright © 1999-2008 Rainer Schaffner. Extensions are copyright of their respective owners. Go to <http://typo3.com/> for details. TYPO3 comes with ABSOLUTELY NO WARRANTY; click for details. This is free software, and you are welcome to redistribute it under certain conditions; click for details. Obstructing the appearance of this notice is prohibited by law.

Administracja – Użytkownicy

Administracja – Użytkownicy

Administracja – Użytkownicy

Show record history

SETTINGS
 You are currently viewing the history for an element.
 Show the full page history?

Show entire: ALL
 Show differences: Differ
 Show sub elements: Yes
 Show insert/delete of records: Yes

CHANGELOG

Time	Age	User	Table(s)	Differences
26-05-10 14:00	1 min	madarska	fe_user(s) (tester)	Name: Tester user Company: Ewert City: Prague
26-05-10 10:30	4 hrs	madarska	fe_user(s) (tester)	Name: Pekar
27-05-10 14:11	22 hrs	madarska	fe_user(s) (tester)	Disable: Yes
27-05-10 14:11	22 hrs	madarska	fe_user(s) (tester)	Disable: Yes
27-05-10 15:08	22 hrs	madarska	fe_user(s) (tester)	Name: Pekar
27-05-10 13:04	1 days	superadmin	fe_user(s) (tester)	Disable: Yes
27-05-10 13:12	1 days	madarska	fe_user(s) (tester)	Disable: Yes
27-05-10 13:08	1 days	madarska	fe_user(s) (tester)	Disable: Yes

From this point on, there is no guarantee that a rollback reverts all changes, as changes of records prior to this message are normally not preserved.

26-05-09 10:10 229 days tamara fe_user(s) (tester) insert

Administracja - Źródła

Web

Navigation

- Home
- Navigation
- User tools
- User settings
- Help
- About modules
- About
- Manual

Sources

- Wiley
- Elsevier
- EBSCO
- Springer
- Library's Sources
- Newsletter
- System text
- Document type

Page titles

- Wiley
- Elsevier
- EBSCO
- Springer
- Library's Sources

Extended view

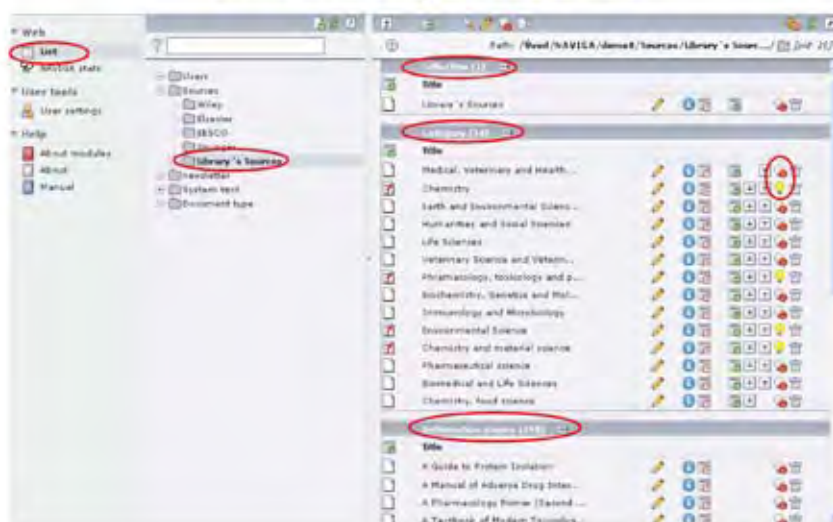
Show clipboard

Localization view

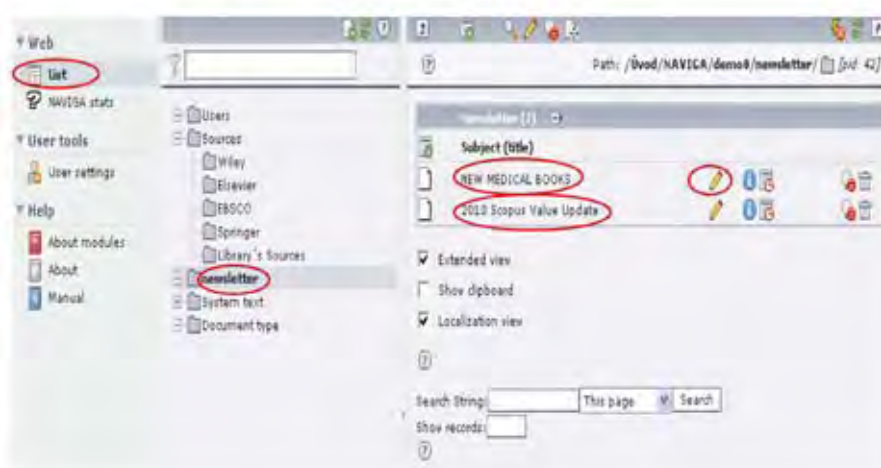
Search string: This page Search

Show records:

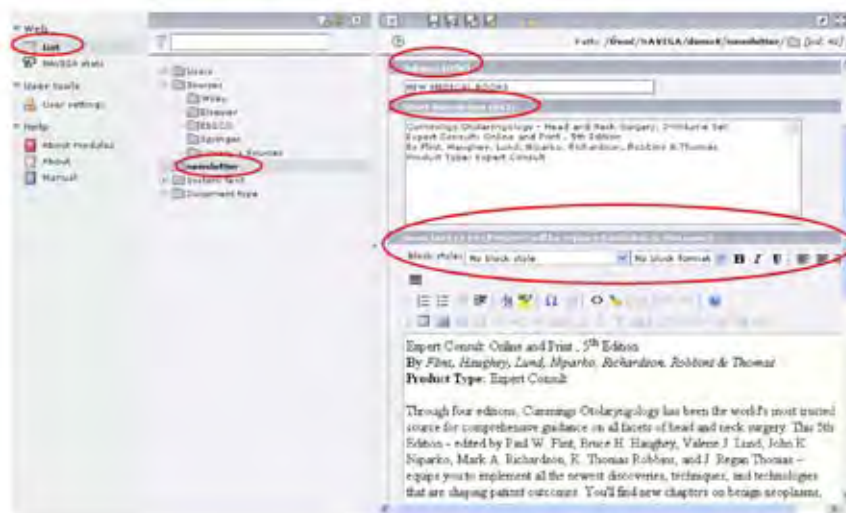
Administracja - Nowości

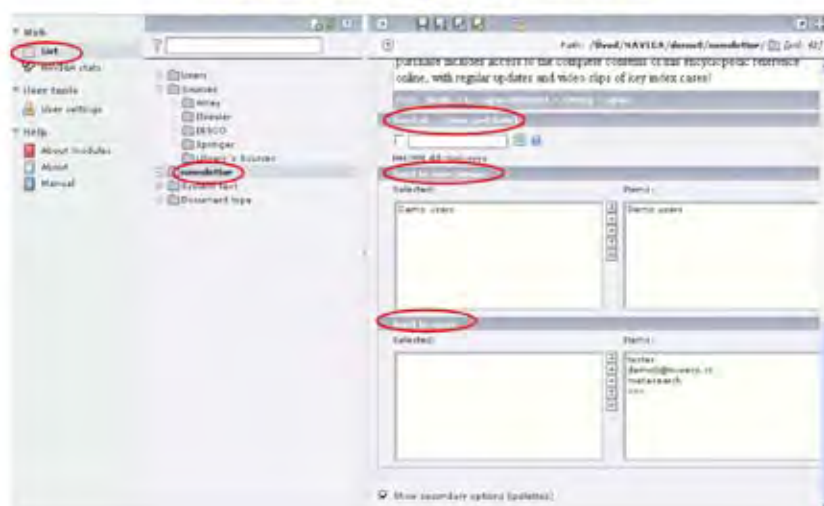
Administracja - Nowości

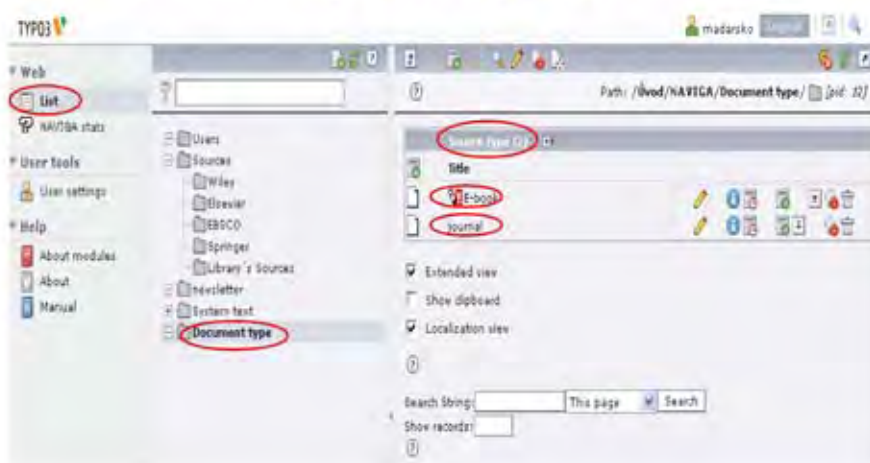
Administracja - Nowości

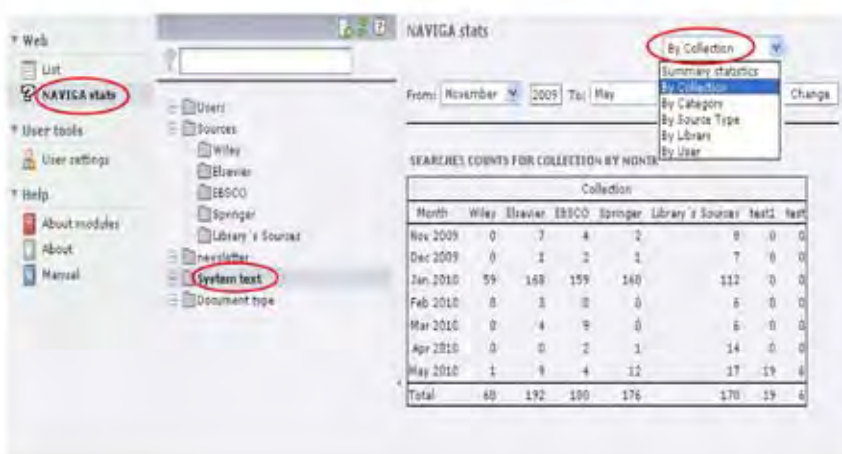
Administracja - Nowości

Administracja – Rodzaje dokumentów

Administracja – Statystyki

Administracja - Ustawienia

User Settings - [maďarsko]

Language & Personal data | Startup | Edit & Advanced Functions

Your name:

Your email address:

Notify me by email, when somebody logs in from my account: ☐

New password:

New password again:

Language:

Notice! In order to activate most of these changes, please reload the backend (eg. logout and login again).

Administracja - Ustawienia

User Settings - [maďarsko]

Language & Personal data | **Startup** | Edit & Advanced Functions

Use condensed mode in backend (for small screens): ☐

Start up in the following module:

Show Thumbnails by default: ☐

Show help text when applicable: ☒

Content Sensitive Web mode:

Max. Title Length:

Notice! In order to activate most of these changes, please reload the backend (eg. logout and login again).

Mgr Dorota Mor
Mgr Edyta Burczyk
Warszawa - ABE Marketing
Ovid/Wolters Kluwer Health

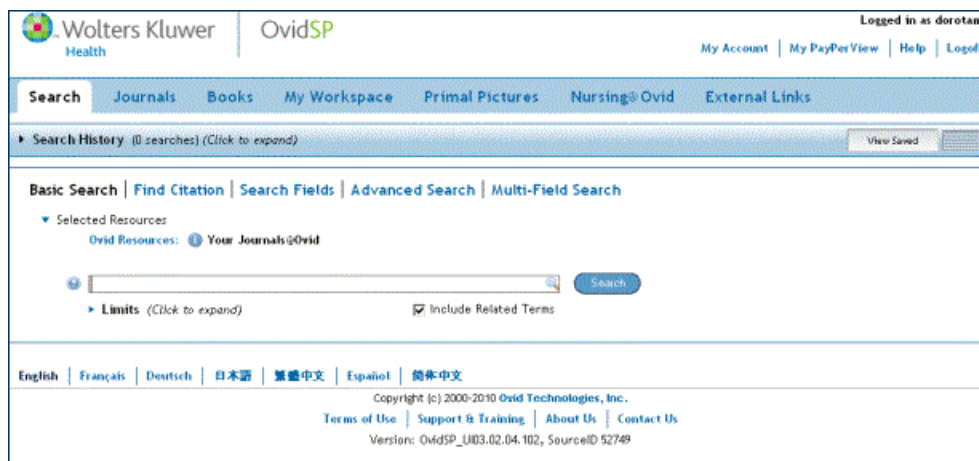
OVID - NOWOCZESNE ROZWIĄZANIA DLA BIBLIOTEK MEDYCZNYCH

W obecnych czasach w bibliotekach i ośrodkach naukowych zachodzą dynamiczne zmiany: nowe zjawiska i związane z nimi technologie oraz rozwiązania, ewolucja roli czytelnika oraz usprawnienia w świadczeniu usług użytkownikom. W związku z tym jednostki tego typu stoją przed ogromnym wyzwaniem – mają za zadanie zwiększać wykorzystanie baz, obsługiwać wydawnictwa elektroniczne oraz udostępniać je szerokiej rzeszy odbiorcom. Firma Ovid chce sprostać tym wyzwaniom, w związku z tym tworzy innowacyjne rozwiązania, pozwalające na szybką, zaawansowaną i łatwą pracę z dostępnymi źródłami.

Ovid

Firma **Ovid Technologies** jest jednym ze światowych liderów dostarczającym naukowo-badawcze źródła informacji w postaci e-czasopism (ponad 1200), baz danych (ponad 360) oraz e-książek (ponad 2000), narzędzia (multiwyszukiwarki, narzędzia linkujące, listy A-Z czasopism) oraz usługi (szkolenia, prezentacje itd.). Ovid obsługuje ponad 13 milionów użytkowników na całym świecie - akademickich, medycznych, korporacyjnych, zarówno specjalistów jak i studentów, poszukujących szybkich i dokładnych odpowiedzi na ważne pytania, które pomagają odkrywać i pogłębiać ich wiedzę lub badać nowe teorie.

Ovid jest głęboko zaangażowany w rozwój nowoczesnej platformy, która ma pomagać w badaniach, przyspieszać ich wykonanie i podwyższać efektywność. Platforma **OvidSP** pozwala na używanie wszelkich funkcji wyszukiwawczych tj. wyszukiwanie a'la google lub zaawansowane wyszukiwanie przy użyciu thesaurusów. Platforma daje możliwość personalizowania konta, limitowania rekordów, usuwania duplikatów, zapisywania swoich rekordów, by w dowolny sposób nimi zarządzać.

Rys. 1 Strona wyszukiwawcza platformy OvidSP

Zamiana źródeł drukowanych na źródła elektroniczne

Z racji tego, że w magazynach bibliotecznych jest coraz mniej miejsca na gromadzenie najbardziej poczytnych czasopism i książek w formie źródeł papierowych, firma Ovid oferuje szeroką ofertę e-książek i e-czasopism różnych wydawców.

Elektroniczne źródła dają szybki dostęp do najbardziej aktualnych informacji naukowych z całego świata. Jedna licencja zezwala na nieograniczony dostęp dla całego instytutu. Pozwala to uniknąć problemu niewystarczającej liczby egzemplarzy. Ovid oferuje kompleksowe rozwiązanie dla bibliotek:

- możliwość wyboru dowolnej książki, czasopisma lub bazy danych, z różnych dziedzin nauki (w tym głównie z dziedziny medycyny);
- szybki i łatwy dostęp do źródeł takich wydawców jak: Lippincott Williams & Wilkins, Oxford University Press, RSC, Nature PG, Springer Science+Business Media, jak również do wielu innych światowej klasy wydawców;
- dostęp do funkcjonalnej platformy OvidSP wraz z wszystkimi możliwościami wyszukiwawczymi, narzędziami oszczędzającymi czas oraz intuicyjnym interfejsem;
- łatwa integracja zasobów Ovid z książkami, czasopismami i bazami danych prenumerowanymi przez instytucję;
- wybór pojedynczych tytułów a'la carte, bądź bardziej ekonomiczny zakup kolekcji specjalnych.

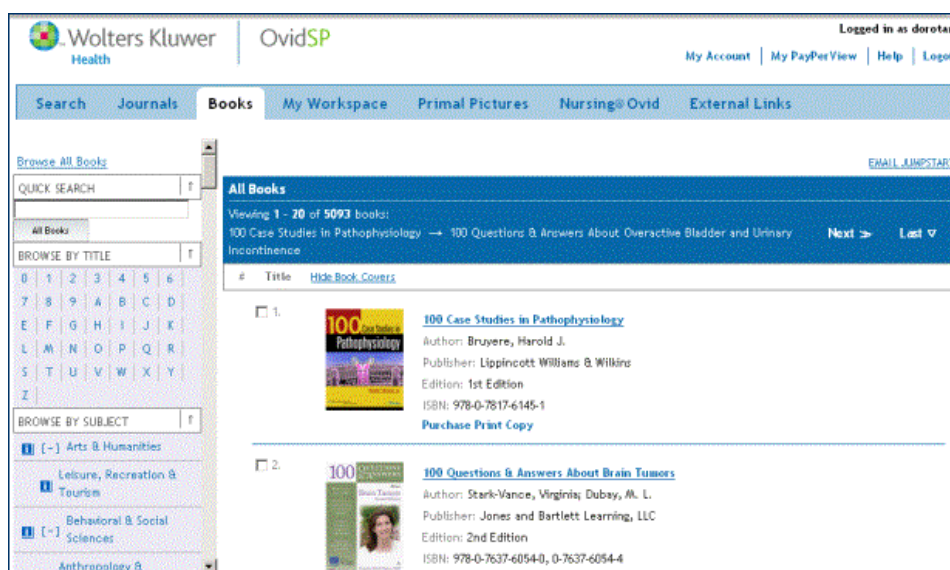
Books@Ovid

Book@Ovid oferuje ponad 2000 najnowszych książek online, pochodzących od najbardziej prestiżowych wydawców z całego świata. Book@Ovid zawierają różne dziedzinowo książki elektroniczne, ale najbardziej zapotrzebowaną jest

kolekcja medyczna: http://www.ovid.com/site/catalog/Catalog_Collection.jsp?top=2&mid=3&bottom=7&subsection=11

Dlaczego Books@Ovid ?

- Naturalny język do wyszukiwania, który generuje wyniki według ważności
- Możliwość jednoczesnego przeszukiwania książek, czasopism, jak również baz danych
- Łatwe wyszukiwanie, dla szybkiego uzyskiwania wyników: wybór za pomocą tytułów, tematów, słów kluczowych, sentencji lub przejście do spisu treści
- Oszczędzające czas narzędzia: adnotacje do wyszukiwanych rekordów, elastyczne sortowanie rezultatów, możliwość przeszukiwania książki „strona po stronie”, bądź wszystkich książek jednocześnie
- Ovid Jumpstarts: hyperlinki do rozdziałów, tematyki, spisu treści itd.
- Limitowanie wyszukiwań do jednego, bądź wielu tytułów.
- Zakup na własność, bądź roczną prenumeratę (wraz z aktualizacjami)
- Przesyłanie, wyświetlanie, zachowywanie na dysku rekordów w wybranym przez siebie formacie. Możliwości drukowania całych lub części rozdziałów
- Wyszukiwanie 100% treści-łącznie z tytułami tabel, wykresów i rycin

Rys. 2 Books@Ovid - strona wyszukiwawcza

Journals@Ovid

Ovid Technologies zapewnia obszerny dostęp do czasopism z zakresu medycyny. Wszystko w zwięzłej formie, pozwalającej na skuteczne przeglądanie wszystkich rekordów oraz wgląd do komentarzy największych ekspertów z odpowiednich specjalności.

Ovid oferuje dostęp do pełnych tekstów zarówno w formacie HTML jak i PDF. Platforma OvidSP umożliwia czytanie czasopisma wydanie po wydaniu, jak również przeszukiwanie całej zawartości wszystkich zeszytów w formie bazy danych.

PayPerView - funkcja umożliwiająca zakup pojedynczych artykułów z czasopism dostępnych na platformie Ovid. Administratorzy narzędzia mogą być pewni, że ich użytkownicy będą mieli szybki, bezpieczny i bezproblemowy dostęp do wszystkich ważnych informacji, których potrzebują, bez konieczności angażowania budżetu biblioteki.

W ramach prenumeraty czasopism czytelnik otrzymuje pełną funkcjonalność platformy OvidSP:

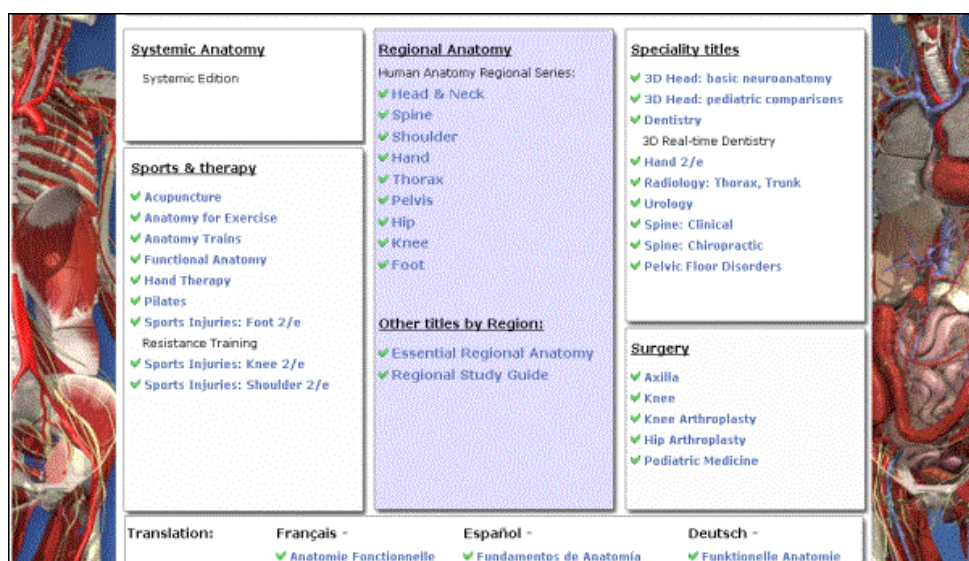
- Możliwość drukowania
- Możliwość zapisu na dysku swojego komputera
- Możliwość wysyłania artykułu e-mailem
- Połączenia (hyperlinki) pomiędzy artykułami, czasopismami na platformie Ovid
- Połączenia do i z baz bibliograficzno-streszczeniowych typu *Medline* (o ile są prenumerowane na platformie OvidSP)
- Znajdywanie artykułów na podobny temat 'Find similar'
- Funkcja „Auto Alert

Rys. 3 Journals@Ovid - strona wyszukiwawcza

Primal Pictures

Pierwszy na świecie trójwymiarowy Atlas Anatomiczny - oferuje szybki i łatwy dostęp do pełnego zestawu trójwymiarowych struktur anatomicznych człowieka. Użytkownik ma możliwość przeglądania różnych modułów anatomicznych z podziałem na poszczególne części organizmu oraz z wyróżnieniem zainteresowań użytkownika ze względu na pełnioną funkcję zawodową lub specjalizację medyczną.

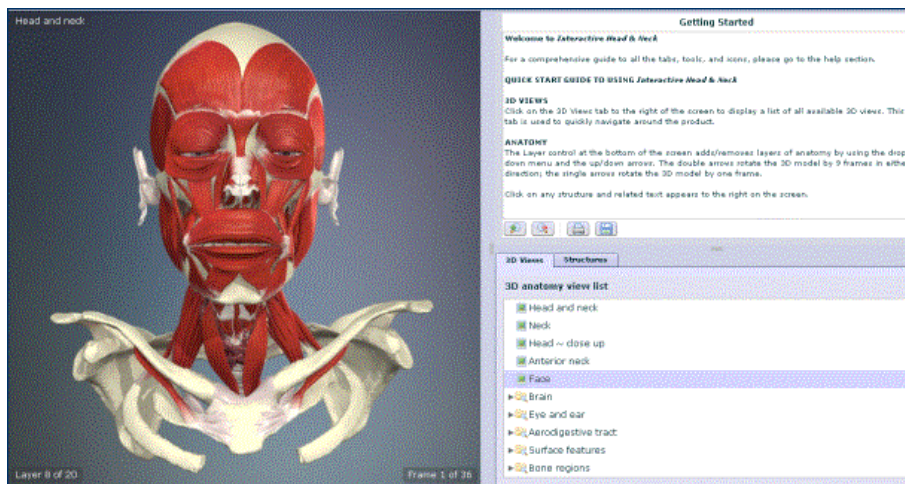

Rys. 4 Strona główna –dostępne moduły Primal Pictures

Lista poszczególnych modułów:

1. Anatomia człowieka: Części ciała

Bardzo szczegółowe omówienie organizmu człowieka od stóp do głów. Wydanie to składa się z 9 kompleksowo opracowanych modułów. Wszystkie struktury ukazane są w formie trójwymiarowej. Regional Edition zawiera także opisy kliniczne, zdjęcia oraz nagrania filmowe, rezonans magnetyczny, animacje biomechaniczne oraz zestawy pytań testowych.

Rys. 5 Przykładowy podgląd modułu - Head and Neck

2. Anatomia człowieka: Układy narządowe

W tej serii organizm człowieka podzielony jest na 15 oddzielnych, choć powiązanych ze sobą układów. W sumie moduły te zawierają ponad 300 trójwymiarowych obrazów przedstawiających 3000 struktur anatomicznych wraz ze szczegółowym ich opisem. Każdy moduł zawiera przewodnik oraz poświęconą mu sekcję quizową.

3. Interaktywna anatomia czynnościowa

Ukazuje jak funkcjonują mięśnie, mechanizm ruchu, interakcje mięśni z kośćmi, więzadłami oraz z innymi mięśniami. Można ponad 70 animacji przedstawiających funkcjonowanie całego szkieletu.

Przyjrzyj się procesowi chodzenia, biegania, a nawet wchodzenia i schodzenia po schodach. Materiały te stanowią idealną pomoc podczas kursów fizykoterapii, masażu, kinezylogii, terapii zajęciowej oraz treningach sportowych. Moduł jest dostępny również w wersji francuskiej i niemieckiej.

4. Podstawy anatomii

Dostępny w języku angielskim, francuskim (L'Anatomie Humaine En 3D) oraz hiszpańskim (Fundamentos de Anatomia Humana en 3D). To perfekcyjnie opracowany trójwymiarowy atlas wraz z omówieniem. Pozycja ta jest podobna do anglojęzycznej „Anatomii człowieka: Okolice ciała”. Zawiera 9 modułów: głowa i szyja, kręgosłup, klatka piersiowa i jama brzuszna, miednica i krocze, bark, biodro, stopa, ręka, kolano. Obrazy trójwymiarowe ukazują warstwę kostną, mięśniową, więzadła i powięź, żyły i tętnice oraz nerwy. Modele można obracać o 360 stopni. Dodatkowo zawarte są zestawy pytań powtórzeniowych.

5. Primal Pictures - Seria specjalistyczna:

Poniższe moduły, dostępne osobno, skupiają się na poszczególnych okolicach ciała oraz obszarach podzielonych według specjalizacji medycznej lub z wyróżnieniem zainteresowań użytkownika ze względu na pełnioną funkcję zawodową.

- ✓ Anatomia w akupunkturze
- ✓ Anatomia w Pilates
- ✓ Układ powięziowy
- ✓ Interaktywna terapia ręki
- ✓ Interaktywna mapa kręgosłupa – wydanie kliniczne
- Interaktywna mapa kręgosłupa – chiropraktyka

Więcej informacji na stronie: <http://www.ovid.com>

Podsumowanie

Obecnie obserwowane problemy finansowe w jednostkach naukowo-badawczych mogą powodować trudności z dostępem do źródeł naukowych, szczególnie w zakresie najnowszych informacji. Biblioteki muszą jednak zapewniać jak najwyższy poziom informacji naukowych swoim użytkownikom. Forma elektroniczna źródeł daje zdecydowanie więcej możliwości niż forma papierowa. Jest to bardziej efektywny, a jednocześnie tańszy sposób zapewnienia dostępu do wyników ostatnich badań, jak również do kompendium wiedzy naukowej. Jak zauważył Luter:

„Informacja w postaci cyfrowej ma właściwości, które pozwalają oszczędzać czas użytkowników i zapewnić odpowiednią wartość wiedzy. Wiemy, że dane mogą być indeksowane, wyszukiwane, przekazywane, jak i przetwarzane. Jednak coraz większe znaczenie, zarówno dla bibliotekarzy jak i wydawców, jest zrozumienie kontekstu informacji przez użytkowników tak, aby dodatkowe funkcje mogły być rozwijane i mogły przynosić nowy poziom wydajności”.

Firma Ovid oferując różne dziedziny informacji może być częściowym rozwiązaniem problemów związanych z udostępnianiem informacji naukowych. Poprzez dostęp do szerokiej gamy produktów różnych wydawców, każdy użytkownik może znaleźć ważne dla siebie informacje na jednej platformie.

Mgr Beata Iwańska
Warszawa - IPS

**SERIALS SOLUTIONS SUMMON - PRZYSZŁOŚĆ W DZIEDZINIE
DOSTĘPU DO INFORMACJI, KOLEKCJI
I ZASOBÓW ELEKTRONICZNYCH BIBLIOTEK**

W dobie postępującej digitalizacji zasobów oraz zwiększającej się oferty a także liczby dostawców i wydawców tytułów elektronicznych, zarówno bibliotekarze jak i użytkownicy, coraz więcej czasu spędzają na przeszukiwaniu dostępnych źródeł cyfrowych treści.

Dotarcie do poszukiwanych informacji wymaga niejednokrotnie czasochłonnnych i skomplikowanych procedur. Niejednokrotnie zniechęca to użytkowników, skłaniając ich do poszukiwań w internecie, z wykorzystaniem takich wyszukiwarek jak Google czy Bing. Są one szybkie i proste w obsłudze, jednak uzyskiwane wyniki bywają niskiej jakości.

Łatwość i szybkość obsługi tych wyszukiwarek sprawia, że użytkownicy nie sięgają po najwyższej jakości zasoby elektroniczne pozostające w dyspozycji bibliotek. W konsekwencji zdarza się, że wysokość funduszy zaangażowanych w rozbudowę zasobów publikacji elektronicznych, nie jest adekwatna do ich wykorzystania przez studentów czy pracowników naukowych.

Odpowiedzią na te problemy jest Summon™ - profesjonalna wyszukiwarka pozwalająca na szybkie i proste przeszukiwanie wszystkich zasobów biblioteki.

Summon™ to pierwszy internetowy protokół wyszukiwania zasobów, który umożliwia użytkownikowi szybkie wyszukiwanie, odnajdowanie i dostęp do pewnych i wiarygodnych zasobów elektronicznych biblioteki. Przekracza granice technologiczne, wyznaczone przez wyszukiwarki zintegrowane (Federated Search) i dostępne na rynku katalogi nowej generacji, aby zaoferować zupełnie nową usługę bibliotekom.

Za pomocą jednego prostego okna wyszukiwania, Summon™ zapewnia natychmiastowy dostęp do pełnego zakresu zasobów biblioteki: elektronicznych i drukowanych, audio i wideo, pojedynczych artykułów i czasopism, oraz podobnych zasobów w innych formatach. Nie jest konieczne wyszukiwanie w poszczególnych bazach danych – Summon™ posiada jedno okno wyszukiwania, pozwalające użytkownikowi na wprowadzenie dowolnego zapytania. Uzyskane wyniki są wiarygodne, wyświetlane w postaci listy ułożonej według zgodności z kryteriami wyszukiwania.

Cała biblioteka w jednym oknie wyszukiwania

Summon™ jest kompleksowym rozwiązaniem pozwalającym na przeszukiwanie zasobów biblioteki

Summon™ przeszukuje wszelkie rodzaje treści: rejestry katalogów bibliotecznych, artykuły czasopism elektronicznych, bazy danych, artykuły prasowe, książki elektroniczne, prace naukowe, repozytoria instytucjonalne, sprawozdania z konferencji, szarą literaturą, raporty, biblioteki cyfrowe i dużo więcej.

Summon™ eliminuje podstawową barierę istniejącą pomiędzy bibliotekami a ich użytkownikami: niewiedzę, w którym miejscu rozpocząć wyszukiwanie interesującego ich zasobu.

Summon™ odsłania użytkownikom pełne zasoby biblioteki, pozwalając jednocześnie na ich lepsze wykorzystanie, a tym samym zwiększa efektywność zainwestowanych środków. Summon™ dostarczany jest jako usługa hostowana. Dlatego też jego instalacja jest bardzo szybka i nie wymaga zbytniego zaangażowania

ze strony pracowników biblioteki. Ze względu na wykorzystanie otwartego interfejsu API, Summon™ łatwo integruje się z innymi systemami, takimi jak oprogramowanie edukacyjne czy katalogi nowej generacji.

Firma SerialsSolutions jest dostawcą pełnej gamy narzędzi i usług umożliwiających dostęp i zarządzanie zasobami elektronicznymi (ERAMS: E-Resource Access and Management Services). Pozwalają one użytkownikom bibliotek na korzystanie z niezwykłych rozwiązań w dziedzinie przeszukiwania źródeł:

- Dane są fundamentem efektywnego wyszukiwania i zarządzania zasobami. Firma SerialsSolutions obsługuje najbardziej precyzyjną i kompleksową metabazę baz danych dostępną na rynku.
- Narzędzia do wyszukiwania zasobów elektronicznych pozwalają na zapewnienie łatwego dostępu do zbiorów biblioteki – zarówno elektronicznych jak i tych drukowanych – zwiększając tym samym użytkowanie całej kolekcji.
- Narzędzia do zarządzania zasobami elektronicznymi pozwalają na bardziej efektywne i sprawne zarządzanie zasobami elektronicznymi, ograniczając tym samym nakład pracy, redukując koszty i umożliwiając podejmowanie lepszych decyzji.

Narzędzia SerialsSolutions korzystają ze wspólnej metabazy baz danych i interfejsu administratora, redukując tym samym liczbę wykonywanych operacji. Wymaga również mniejszego nakładu sił w celu jej utrzymania. Produkty SerialsSolutions współdziałają ze sobą aby umożliwić bibliotekom zostanie najlepszym partnerem w badaniach naukowych.

Poniżej kilka przykładów narzędzi jakie oferuje firma SerialsSolutions:

360 CORE

Fundament narzędzi do zarządzania i dostępu do zasobów elektronicznych z rodziny 360 – Lista A-Z.

Zawiera funkcje pozwalające na wyszukiwanie źródeł po tytule i dziedzinie, ze strony internetowej, która odpowiada wyglądem stronie internetowej biblioteki. W łatwy sposób nowe tytuły mogą być dodawane do posiadanych zasobów. Dostępne są również statystyki użytkowania i narzędzie analizujące powtarzalność tych samych tytułów w kolekcji (Overlap Analysis Tool).

360 LINK

W miarę rozwijania się elektronicznej kolekcji biblioteki, użytkownicy stają przed coraz trudniejszym wyzwaniem związanym z wyszukiwaniem odpowiednich źródeł, gwarantujących dostęp do pełnego tekstu. Bez narzędzia linkującego typu URL użytkownicy muszą ręcznie przeszukać bazy indeksów i cytowań aby dotrzeć do pełnego tekstu.

Niezależnie od tego czy użytkownik rozpoczyna wyszukiwanie w wyszukiwarce internetowej, bazie danych dostępnej przez URL czy danych bibliograficznych, 360 Link zaoszczędza mu wysiłku i frustracji. 360 Link zapewnienia dostęp do pełnego tekstu, znajdującego się w dowolnym miejscu w zasobach biblioteki.

360 SEARCH

Prosty i sprawdzony punkt wyjścia do wyszukiwania zasobów

Czy użytkownicy biblioteki muszą przeszukiwać indywidualnie każdą platformę baz danych? Bez narzędzia do wyszukiwania zasobów elektronicznych, użytkownicy są często zdezorientowani i sfrustrowani przez co z reguły decydują się na korzystanie z wyszukiwarki internetowej. Wyszukiwanie zintegrowane to prosty i sprawdzony punkt wyjścia do wyszukiwania zasobów elektronicznych. Za pomocą jednego zapytania użytkownicy mogą przeszukać wszystkie bazy danych jednocześnie i otrzymać wyniki wyszukiwania w formie zintegrowanej listy podzielonej na kategorie tematyczne. Wyszukiwarki zintegrowane mogą również wyszukiwać źródła znajdujące się w OPAC, generując tym samym wyniki wyszukiwania z całej kolekcji biblioteki.

URLICH'S

Od ponad 75 lat bibliotekarze i wydawcy na całym świecie korzystają z bazy Ulrich's charakteryzującej się obiektywną i rzetelną informacją na temat typów serii wydawniczych, przede wszystkim czasopism. Metabaza danych Ulrich's jest najbardziej wszechstronnym, profesjonalnym i docenianym źródłem informacji dotyczącym wydawców i danych bibliograficznych dla zasobów drukowanych i elektronicznych.

Wszystkie narzędzia SerialsSolutions współpracują ze sobą tak aby w pełni zaprezentować rzeczywistą wartość i potencjał kolekcji elektronicznych posiadanych przez bibliotekę. Spójny i przejrzysty interfejs umożliwia użytkownikom prosty i pełny dostęp do jej zasobów. Dla bibliotekarzy integracja urządzeń SerialsSolutions oznacza łatwiejsze zarządzanie różnorodnymi usługami związanymi z dostępem do zasobów elektronicznych.

SerialsSolutions dostarcza najbardziej zaawansowane technologie. Oprogramowanie i wszystkie dane gromadzone są na serwerach firmy. Eliminuje to konieczność ich implementacji. Nie jest wymagany zakup bardzo kosztownego oprogramowania czy serwerów. Systemy biblioteczne nie muszą być samodzielnie aktualizowane i konwertowane. Nie jest również wymagane ładowanie meta danych. Oferowane w ramach usługi oprogramowanie (SAAS) umożliwia SerialsSolutions codzienną aktualizację danych oraz szybkie reagowanie na uwagi klientów. Dzięki SAAS biblioteki nie muszą angażować znacznych środków inwestycyjnych, zastępując je corocznymi opłatami, a tym samym uzyskują możliwość korzystania ze światowej klasy usługi za rozsądną cenę.

Mgr Teresa Górecka
Mgr Leszek Czerwiński
Aalsmeer, Poznań - EBSCO

ZASOBY BIBLIOTECZNE NA WYCIĄGNIĘCIE RĘKI - ZINTEGROWANE SERWISY UDOSTĘPNIANIA ELEKTRONICZNYCH ŹRÓDEŁ INFORMACJI MEDYCZNEJ

Badania użytkowników na świecie pokazują, iż zasoby kupowane przez biblioteki nie są w pełni wykorzystywane z uwagi na to, iż są posadowione w różnych serwisach na różnych platformach i dostęp do nich jest w związku z tym utrudniony. Problem ten będzie się pogłębiał wraz z kolejnymi rocznikami użytkowników coraz bardziej przyzwyczajonych do poszukiwania informacji w otwartym Internecie poprzez łatwe wyszukiwarki internetowe.

Z drugiej strony z uwagi na bogactwo dostępnych źródeł następuje obniżenie efektywności pracy naukowej. Według raportu firmy konsultingowej Outsell Inc. badania wśród pracowników naukowych w USA wykazały, że w ciągu 6 lat między 2001 i 2006 rokiem czas, jaki użytkownicy musieli poświęcić na poszukiwania i analizę informacji wzrósł średnio z 8 godzin tygodniowo w 2001 roku do ok. 14 godzin

tygodniowo w 2006 roku, a proporcje między czasem poświęconym na wyszukanie informacji a czasem poświęconym na jej przeanalizowanie i zastosowanie w badaniach ulegają odwróceniu. Między 2004 i 2006 rokiem czas poświęcony na wyszukanie informacji wśród użytkowników bibliotek medycznych wzrósł średnio z 4,2 aż do 5,4 godzin tygodniowo, a czas poświęcony na analizę informacji wzrósł z 3,9 do 4,9 godzin tygodniowo. Użytkownicy oczekują, iż bibliotekarze powinni zająć się selekcją informacji i zorganizowaniem dostępu do niej zarówno w przestrzeni fizycznej jak i wirtualnej biblioteki w sposób gwarantujący wysoką jakość informacji, ale tak prosty i łatwo dostępny jak w PubMed czy Google Scholar.

Konieczna jest więc integracja zasobów bibliotecznych, tak aby umożliwić użytkownikom łatwe dotarcie do wszystkich prenumerowanych przez bibliotekę źródeł elektronicznych. Służą do tego narzędzia zintegrowanego wyszukiwania umożliwiające jednocześnie przeszukiwanie wszystkich zasobów elektronicznych na jednej platformie.

Firma EBSCO proponuje dwa takie narzędzia: EBSCOhost Integrated Search oraz EBSCO Discovery Service.

Multiwyszukiwarka EBSCOhost Integrated Search (EHIS) pozwala na jednocześnie przeszukiwanie zasobów biblioteki poprzez jedno okienko wyszukiwawcze, które może być posadowione na stronie biblioteki. Umożliwia wyszukiwanie na jednej platformie w różnych źródłach elektronicznych prenumerowanych przez bibliotekę, w tym w bazach różnych dostawców, katalogu OPAC i pakietach wydawców. Wszystkie zasoby są podłączone zdalnie przy pomocy łączy (konektorów), a zapytanie wyszukiwawcze użytkownika jest wysyłane jednocześnie na serwery różnych dostawców do wszystkich podłączonych kolekcji, baz i serwisów i rezultaty z tych źródeł są wyświetlane na jednej platformie EBSCOhost. Multiwyszukiwarka EHIS zapewnia integrację zasobów biblioteki na jednej rozbudowanej platformie wyszukiwawczej EBSCOhost, aby umożliwić użytkownikowi szybkie, łatwe i intuicyjne wyszukiwanie i dzięki temu zwiększa efektywne wykorzystanie zasobów kupowanych przez bibliotekę. Obecnie wiele z tych zasobów jest dla użytkownika trudne do znalezienia, ponieważ są one ukryte w różnych serwisach na różnych platformach.

Funkcje multiwyszukiwarki:

- Opcje ekranu wyszukiwania podstawowego i zaawansowanego EBSCOhost
- Grupowanie rezultatów według tematyki i rodzajów publikacji
- Sortowanie wyników według stopnia trafności i daty
- Ograniczanie wyników według daty publikacji
- Szybkie wyświetlanie pierwszych wyników, podczas gdy pozostałe rezultaty są wyświetlane w miarę ich pojawiania się
- Opcja dodawania wyników do podręcznego folderu

- Możliwość zakładania indywidualnych kont do zapisywania strategii wyszukiwawczej, wyników wyszukiwań i wiele innych opcji dostępnych na platformie EBSCOhost.

EBSCO współpracuje z wiodącymi firmami w zakresie technologii metawyszukiwania, aby umożliwić przeszukiwanie największej liczby źródeł w branży informacji.

Drugim, bardziej kompleksowym narzędziem jest **metawyszukiwarka EBSCO Discovery Service (EDS)**. Jest to scentralizowany indeks metadanych z różnych źródeł posadowiony na serwerze EBSCO. Firma EBSCO zindeksowała ogromną liczbę źródeł i zebrała wszystkie metadane do nich od różnych wydawców. Poprzez stworzenie jednolitego indeksu zasobów informacyjnych biblioteki *EBSCO Discovery Service™* (EDS) zapewnia użytkownikom łatwy i skuteczny środek dostępu do wszystkich źródeł na jednej platformie wyszukiwawczej. EDS obejmuje metadane zarówno z wewnętrznych źródeł bibliotecznych jak i zewnętrznych zasobów, jak bazy danych różnych dostawców, pakiety, książki i publikacje różnych wydawców tworząc zindeksowany serwis o ogromnym wymiarze i szybkości. Nawet, jeśli kolekcja biblioteki jest bardzo obszerna pod względem rozmiaru i zakresu, to jej lokalne indeksowanie umożliwia wyjątkowo szybkie otrzymywanie rezultatów wyszukiwań. Zapytanie wyszukiwawcze użytkownika jest wysyłane do zbioru metadanych na serwerze EBSCOhost i rezultaty są wyświetlane na jednej platformie EBSCOhost.

Firma EBSCO zapewnia największą bazę metadanych z uwagi na to, iż jest agencją prenumeraty czasopism i agregatorem (bazy danych).

Zawartość serwisu EDS można odpowiednio konfigurować tak, aby umożliwić bibliotekom rozbudowanie i rozszerzenie serwisu dopasowując go indywidualnych potrzeb. EBSCO oferuje szeroki zakres opcji adaptacji serwisu w odniesieniu do podstawowych kolekcji metadanych jak również końcowego dostarczania wyników wyszukiwania.

Serwis EDS jest oparty o prostą, intuicyjną i niezwykle rozbudowaną platformę EBSCOhost®. Poprzez połączenie łatwości obsługi i szybkości EBSCOhost z EDS użytkownicy otrzymują najbardziej kompletne i wszechstronne narzędzie wyszukiwań. Serwis umożliwia użytkownikowi przeszukiwanie obszernego zbioru metadanych i łączy go do zawartości źródeł, do których ma prawo dostępu.

Cechy serwisu:

Głębsze i obszerniejsze indeksowanie w niż w jakimkolwiek innym serwisie

Więcej kompletnych metadanych z najlepszych źródeł

Wszystko, czego potrzebuje naukowiec, zebrane w jednym miejscu

Dostęp do całej kolekcji poprzez jeden, dobrze znany interfejs

Wyszukiwanie pełnotekstowe

Bardzo dobra współpraca EBSCO z wydawnictwami naukowymi

Szybki, łatwy dostęp do wszystkich pełnotekstowych zasobów biblioteki (elektronicznych i drukowanych): czasopism, publikacji, książek, zbiorów specjalnych, katalogu OPAC i wiele innych.

Biblioteki mogą zmienić wygląd komponentów interfejsu, w tym kolory, logo, opcje wyszukiwań, nazwę serwisu np. użytkownik może nie widzieć nazwy "*EBSCO Discovery Service*", a zamiast tego będzie widział nazwę uniwersytetu. Katalog biblioteki zostaje załadowany do serwisu EDS, co pozwala na sprawdzanie danych w katalogu w czasie realnym i codzienne uaktualnianie zmian w katalogu.

Właściwości EBSCO Service Discovery:

- Jeden prosty punkt dostępu przystosowany dla każdej biblioteki
- Szczegółowe metadane od wielu dostawców i wydawców (np. abstrakty i słowa kluczowe dostarczone przez autorów, hasła przedmiotowe itp.)
- Metadane pochodzące z dziesiątków tysięcy czasopism i milionów książek
- Pełne indeksowanie prenumerowanych przez bibliotekę baz danych *EBSCOhost*
- Okładki książek, opisy książek, opisy materiałów audiowizualnych, przypisy, objaśnienia, hasła przedmiotowe, opisy dla setek tysięcy publikacji
- Pełne indeksowanie najważniejszych prenumerowanych baz danych innych wydawców
- Katalog OPAC w pełni załadowany bezpośrednio do serwisu EDS, codziennie aktualizowany, kontrola dostępności publikacji w czasie rzeczywistym i możliwość przeszukiwania wraz z wszystkimi czasopismami i innymi źródłami poprzez jedno okienko do wyszukiwania

EBSCO Discovery Service (EDS) to kompleksowe rozwiązanie ujawniające zasoby biblioteki. Zapewnia prosty dostęp do wszystkich zasobów biblioteki poprzez jedno okienko do wyszukiwania. Jest potężnym narzędziem dla naukowców. Umożliwia znormalizowane dane, uporządkowane według stopnia relewancji, grupowanie, filtrowanie i porządkowanie wyników. Daje możliwość korzystania z folderów, eksportowania formatu cytowań, historii wyszukiwań i innych opcji dostępnych na platformie *EBSCOhost*.